GALA GALACTION

O P E R E

m

ÎNSEMNĂRI DE CĂLĂTORIE

Ediție îngrijită,
note şi comentarii
de
TEODOR VÂRGOLICI

SCRIITORI ROMÂNI

EDITURA MINERVA

Bucureşti • 1997

Cartea a apărut cu sprijinul
MINISTERULUI CULTURII

ISBN 973 - 21-0507 -0
ISBN 973-21-0399-X

NOTĂ LA VOLUMUL AL III-LEA

Volumul al III-lea cuprinde însemnările de călătorie reunite de Gala Galaction în următoarele volume, apărute într-o singură ediție în timpul vieții sale și nereeditate niciodată în integralitatea lor:

Scrisori către Simforoza. în Pământul Făgăduinței, București, „Cugetarea", 1930.

în grădinile Sf. Antonie, București, „Vremea", 1942;

La Mangalia, București, Casa Școalelor, 1947.

Două precizări sunt necesare. Volumul *în grădinile Sf. Antonie* cuprinde, în prima parte, schițele și nuvelele: *Mustafa Efendi ajunge Macarie Monhul, Andrei Hoțul, Maica Rahila și sora Veronica, Adamova, La Sihla, Maica Frăsina, „Calipso Greaca, fecioara", Trandafirii, La Neamțu w sfânta mănăstire* și *Dionis Grecoteiul,* reluate de Gala Galaction din volumele sale anterioare, incluse de noi în primele două volume ale acestei ediții.

Volumul *La Mangalia,* a apărut cu titlul *Mangalia,* însă titlul său corect este La *Mangalia.* Pe un exemplar aflat în posesia noastră, dăruit de Gala Galaction, scriitorul a restabilit cu propria sa mână titlul corect atât pe copertă cât și pe pagina de gardă a cărții. De altfel, în colontitlul cărții s-a tipărit La *Mangalia.*

Volumul al III-lea cuprinde și o *Addenda,* în care am inclus povestirea *Paiața Maicii Domnului* de Anatole France, tradusă de Gala Galaction și introdusă în prima parte a volumului *în grădinile Sf. Antonie.* De asemenea, am reprodus unica sa piesă de teatru, *Rița Crăița,* fantezie dramatică în trei acte, București, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, 1942, pentru a contura o imagine completă asupra operei literare a lui Gala Galaction. Următoarele două volume ale ediției noastre vor cuprinde romanele sale.

TEODOR VÂRGOLICI

SCRISORI CĂTRE SIMFOROZA

ÎN PĂMÂNTUL FĂGĂDUINȚEI

PE CALEA MARII

„IATĂ, NE SUIM ÎN IERUSALIM"

Am dorit să cercetez oraşul teocratic încă de pe când silabiseam istoria sacră... Oricât de slabă şi imperfectă era învăţătura noastră catehetică de acum 30 - 40 de ani, se pare că tot era mai bună decât cea de azi. Copiii de altădată ştiau mulţumitor istoria şi geografia Ţării Sfinte şi aveau pentru aceste obiecte o cucernică iubire... S-au schimbat vremurile, şi oamenii de subt vremuri s-au schimbat şi ei, cu copii cu tot.

Eu am rămas copil de moda veche. Am cugetat şi am poftit ani de zile - imobilizat de nevoile şi de sărăcia mea - ca prima mea călătorie să fie la Locurile Sfinte. Vor vedea alţii Parisul, Viena sau Roma, tu trebuie să vezi, mai întâi, Ierusalimul!

Când citeam istoria evanghelică, sau când scrutam, în câte-un comentar, detaliile topografice, sau când aveam în faţa mea harta Ierusalimului, ori icoana lui, mă întrebam cu tristă şi dornică nerăbdare:

„Când va veni ziua cea fără pereche a suirii mele în Ierusalim?"

în timpul de faţă şi ţinând seama de ideile, de curentele, de gusturile şi de pasiunile concetăţenilor mei, dorul meu să văd Cetatea Sfântă, este un straniu anacronism... Aveau asemenea dor părinţii noştri, moşii, strămoşii pravoslavnici, al căror ideal era să facă o călătorie ca aceasta şi să se învrednicească să sărute lespedea de la Mormântul Domnului. Dar astăzi! când Occidentul e plin de oraşe încântătoare, de localităţi balneare,.climaterice şi mai cu seamă de teatre, de hipodroame şi de gimnazii ale Venerei Astarte!...

Ce e de făcut!... Aceasta nu este singura nepotrivire dintre mine şi lumea în care trăiesc. Multă vreme, eu am rămas cu dorul Ierusalimului, iar amicii şi concetăţenii mei cu desfătările lor din Occident.

O zi, însă, a venit şi cu ea zorii îndeplinirilor... Subt împrejurările politico-bisericeşti, create de războiul universal, Biserica Românească a început să fie dorită de surorile ei din Orient, întocmai ca pe vremea voievozilor noştri, mai vechi ca Petru cel Mare şi ca ridicarea Rusiei. Fraţii noştri din Orient se întorc cu inima către noi. Nu putem să rămânem nesimţitori... Fericitul Patriarh al Ierusalimului a cercetat deunăzi ţara noastră şi a rămas înţeles că această înaltă vizită nu poate să fie un episod stingher...

Ni se deschid iar cărări către Locurile Sfinte, măcar că altele; decât odinioară. Şi neapărat, înfăţişătorii Bisericii Naţionale sau delegaţii ei vor fi cei dintâi pelerini. Lucrurile^-au precizat zi cu zi şi o comisiune oficială a fost aleasă ca să plece la Ierusalim şi să dezbată câteva chestiuni importante, pentru viitorul legăturilor frăţeşti reînflorite.

Nu făceam parte din comisiune, dar aveam în ea prieteni buni, bucuroşi de tovărăşia mea pe drum şi în Ţara Sfântă. Voi merge şi eu cu aceşti prieteni! Era o vajnică hotărâre, pornită ca un torent, din coasta unor stăvilare doborâte, după ani de sporire şi de nerăbdare!

Uimitoarele şi radicalele prefaceri aduse de războiul universal au dat Ţării Sfinte noi puteri de chemare şi de iluminare. Declaraţia Balfour - acest document de câteva rânduri - pare o imensă piramidă demarcativă, între epocă şi epocă... Toată lumea priveşte şi spre Canaan... Ierusalimul, oraşul de trei ori sfânt - pentru evrei, pentru creştini şi pentru musulmani - oraşul bătrân de trei mii de ani se simte încă o dată tânăr, ca în zilele regelui David!

Probleme uriaşe, probleme grele ca tălpile Ierusalimului, probleme milenare se ridică azi în cerul Palestinei, o dată cu aburii Mării Mediterane! De jur-împrejurul pământului, dorul Sionului face să palpite inima lui Israel. Dar focul cel nou coprinde şi inimi până aci îngheţate sau indiferente. Unii urând, alţii iubind, toţi privesc cu încordare spre plaiurile străvechi, unde Iacob începe să-şi înfigă noile sale corturi... Din toate părţile lumii, pornesc pelerinii - amici, duşmani sau simpli curioşi - ca să vază, cu ochii lor, grădinile din Rişon le Zion şi pădurile de eucaliptus de pe ţărmii Iordanului... Ca în vremurile biblice ale celor două *Testamente,* Sionul străluceşte subjugător la orizonul popoarelor: „Ridică-te şi străluceşte! Căci lumina ta irumpe şi gloria Celui Preaînalt s-a ridicat peste tine. Căci întunericul acoperea pământul şi o grea întunecime popoarele. Dar deasupra ta înălţa-se-va Domnul şi mărirea lui te va înfăşură. Neamurile vor călători spre lumina ta şi regi către claritatea aurorei tale!..."(Jsai'a60,l-3)

Oricât de streini am fi de *Biblie* şi *Biblia* de noi şi oricât de bizară ni s-ar părea această ideologie, sânterr constrânşi să ne spălăm de ignoranţa noastră şi să ne strângem capul între palme, ca la o încâlcită problemă de algebră. Marea idee si anistă nu poate să treacă pe lângă noi fără să ne mişte, o dată ce avem în ţară atâtea neînţelegeri şi atâtea discuţiuni pro şi antievreieşti.

Orice duşman al evreilor ca şi orice a nic al lor, dacă este om întreg şi de bună-credinţă, este dator să studieze ideologia sionistă. Iar o călătorie în Palestina face, din acest punct de vedere, cât o bibliotecă întreagă.

a.

1

PE VAPORUL „DACIA"

16 aprilie 1926. - „Nu e pentru cine se pregăteşte, ci pentru cine se nimereşte..." în ultimul moment, comisiunea oficială, care trebuia să plece la Ierusalim, e nevoită să-şi amâne plecarea. Prezidentul ei a căzut greu bolnav şi proiectata călătorie a trecut dincolo de orizonul preciziunilor!

Eu n-am nici o obligaţie oficială. Pot să plec, sau pot să rămân, fără nici o răspundere şi nici un risc... Dar m-am obicinuit cu ideea că voi pleca, mi-am pregătit documentele de drum şi am ipotecat recoltele mele literare, pe câţiva ani de aci înainte!...

Cu ajutorul lui Iisus Christos!... Mă duc să văd ţara lui şi să mă închin la Mormântul lui! în ziua de 15 aprilie, fac ultimele pregătiri, îmi iau ziua-bună de la prieteni şi aştept să se apropie miezul nopţii, când porneşte trenul spre Constanţa. în locul tovarăşilor de călătorie, pe cari nu-i mai am, Dumnezeu mi-a trimis alţii. Soţii Isachie, fiii mei duhovniceşti, merg cu mine.

Ştiu desăvârşit de bine că aici pe pământ nu avem cetate stătătoare (*Evrei* 13,14). Ştiu că sânt, în această lume oarbă, trecător şi de o zi!... Gândul supremului exod, al definitivei despărţiri, este pâinea mea cea de toate zilele... Cu toate acestea, când ai copii, un văl de slăbiciune coboară pe panoplia convingerilor tale, făurite în arsenalul Sf. Pavel!... Smolit la faţă şi cu inima în freamăt, îmbrăţişez pe bieţii mei copii, în clipa despărţirii... Dacă voinţa şi mila Celui Atotputernic ordonă să ne revedem, ne vom revedea, chiar şi când o fi să trec printr-un naufragiu...

în această împrejurare şi în altele la fel cu ea, durerea mea e una singură: că nu pot să transfuzez acestor copii toată substanţa

idealismului meu creştin şi toată încredinţarea mea despre netrebnicia vieţii pământeşti...

Amicii Isachie sânt în vagon şi mi-au păstrat un loc. Plecăm subt semnul biruitoarei Cruci!... Până la podul de la Cernavodă, orele trec confuze, nici în somn, nici în veghe, şi stăpânite de tristeţe... La Cernavodă, se luminează de ziuă... Va fi zi clară, dar friguroasă şi cu slabe podoabe de primăvară...

în Constanţa toate se petrec cu bine, deşi cu mare întârziere. Vaporul „Dacia" odihneşte lângă cheu, adăstându-şi poverile şi călătorii. Aşteptăm câteva ore, călări pe bagaje, cercetarea vamală. Cheul e plin de emigranţi. Sânt oameni din câteva ţări, cari fac solemna călătorie de înapoiere în pământul strămoşesc. Sânt evrei tineri, bărbaţi şi femei, chemaţi spre miazăzi de marea taină a destinului lui Israel...

Ne vine rândul. Deschid ieftenele mele boccele, arăt documentele şi urc pe vapor. Slavă ţie, Doamne! Primul capitol s-a sfârşit.

Vaporul „Dacia" a ieşit de curând, primenit şi reîntinerit, din şantierele noastre. Alb ca laptele, măturat şi spălat, ţi se înfăţişează primitor şi gazdă vrednică de încredere. Ca spor de conjunctură favorabilă, comandorul Negru e un simpatic portret din albumul meu de la Mangalia.

Călătorii din clasa I şi II nu sânt prea mulţi. Personalul de serviciu mă instalează într-o cabină cu două paturi, dar fără nici un tovarăş. Prin două ferestre rotunde, cu geam gros de cristal, răzbate în cabină jocul sclipirilor mării.

îmbarcarea ţine încă o oră... în cele din urmă, punţile se ridică, batistele încep să se zbată, pe cheu şi pe vapor, ca nişte porumbei captivi, şi manevra ieşirii din port începe laborioasă şi precaută.

Dorinţa de pe plaja Mangaliei prinde să se îndeplinească... întrebările pe cari le puneam mării cu sălbi de spumă şi viitorului cu lacăte de mister, iată că şi-au găsit răspuns! Voi trece prin dreptul prizăritei burgade, în această seară de ametistă, subt luna în creştere, însoţitoarea nopţilor noastre până la ţărmul Iudeei!...

Lăsăm în urmă portul, lăsăm Constanţa şi ne depărtăm de ţărm. Evoluţia serei se sfârşeşte într-un iezer de purpură... Stau minute lungi, rezimat de grilajul covertei, cu ochii şi cu sufletul călător în

cărările amurgului... Ridic mâna dreaptă deasupra barierilor negre şi roşii, cari închid în ele patria pământească şi pe copii, şi-i binecuvintez în numele şi cu puterea lui Iisus Christos!...

De aci înainte, patria e acest vapor cu nume simbolic, copiii stau în perdelele inimii, şi noi suspendăm între cer şi apă... înaintea vaporului, care-şi taie cale în marea calmă, luna pare a fi o torţă aprinsă pentru noi...

Intrăm în viaţa şi în regulele cele noi... Un matelot apare pe covertă cu o tavă de aramă şi bate în ea ca într-o daira. Este semnalul de masă... Dar sânt prea obosit, prea risipit, incapabil să spun dacă mi-e foame sau nu şi trec prin sala de mâncare fără entuziasm... Am observat, în zilele următoare, că bucătăria de pe vaporul „Dacia" e vrednică de odele unui poet cu stomac excelent... în seara aceasta, însă, m-am grăbit să cobor în cabină.

Avem înaintea noastră cinci nopţi şi trei zile de călătorie pe mare şi trebuie să trecem prin patru zone oceanice: Marea Neagră, Marmara, Arhipeleagul şi Mediterana.

Mâine de dimineaţă sântem la porţile Bosforului.

BOSFORUL SE ASCUNDE ÎN CEAŢĂ!

17 aprilie (sâmbătă). - Aşteptarea şi nădejdile noastre, înainte de a ajunge Bosforul, trec printr-o dezamăgire!... Între orele 7 şi 9 dimineaţa, o ceaţă deasă încetinează mersul vaporului... Stâncile strâmtorii trebuie să fie în apropiere. Semnale stăruitoare - mugete cari vin din Europa, bubuituri de tun cari vin din Asia - ne îndeamnă la vigilenţă... înaintăm cu precauţiune.

Cobor în cabină şi scriu celor de acasă o scrisoare, pe care voi preda-o, în Bosfor, poştei noastre de pe vasul „împăratul Traian". Ceaţa începe să se sfâşie. Privesc prin fereastră. Un mal mohorât se arată pe stânga. E Asia! Configuraţie abruptă. Ziduri rotunde. Foste cetăţi, azi demantelate... Ies pe covertă.

Două farurL, unul în Asia, altul în Europa, stau faţă în faţă. Dealurile din Asia sânt îmbrăcate; cele din Europa sânt goale, pietroase şi cu nu ştiu ce vine verzi-albastre în măruntaiele lor. Jos, pe linia mării, se ghemuiesc sate de pescari. O mănăstire de dervişi se arată pe stânga, sus în pletele unui deal.

Ne apropiem de ţărmul asiatic şi ne oprim în faţa Cavakului. Este o haltă obligatorie pentru controlul sanitar. Prin ceaţa persistentă răzbate un vis auriu şi dulce... Aşteptăm destul de mult până ce autorităţile turceşti îşi fac datoria. Privim Anatoli-Cavak şi ni se pare că privim peisagiul dintr-o icoană bizantină.

Deasupra stă, colţuroasă, fosta cetate genoveză. Câţiva brazi rigizi cresc ici şi colo. Printre ei, stau case cu acoperişuri roşii, iar prin tot peisagiul trec în zigzag câteva poteci albe ca varul...

Dar alături de acest fond de icoană, iată detalii din altă religie şi din altă lume: două geamii înţeapă perspectiva cu pintenii lor albi.

Dincolo de cheile Bosforului, ceaţa stăpâneşte deasupra Mării Negre, ca un zid de omăt. Pe dealuri se desluşesc din ce în ce mai bine farurile mari şi mici, candelele Bosforului.

Aci, pe ţărmul asiatic, deasupra caselor de lemn, în faldurii flamurei roşii, pluteşte, la adierea vântului, simbolul lumii musulmane - semiluna. Se apropie barca de control. Ciudată surpriză!... Funcţionarii turci poartă, în locul fesului secular, şepci de formă rusească!

Plecăm. Pe malul european, faţă în faţă cu Cavakul, stă Buiucdere. Deasupra caselor, adunate pe ţărm ca un stol de pescăruşi, se ridică pante pline de brazi, de chiparoşi şi de acei copaci cu înfăţişare de umbrelă, cari dau atâta graţie acestor vechi linii bizantine.

Ne îndreptăm spre Therapia, orăşelul vilelor străjuite de grădini, locul de vilegiatură al diplomaţilor şi al elitei musulmane, un fel de Sinaia Stambulului, dar cu adaosul oglinzilor mării... Generalul doctor Popescu, medicul vasului nostru, stă binevoitor lângă mine şi mă ajută să pun ordine, numiri şi detalii, în această răpitoare năvală de priveli şti a celor două ţărmuri. în Europa, subt o sprânceană de pădure se iveşte un apeduct din apusele vremuri romano-bizantine... Therapia e un complex de terase de marmură, de palate ascunse subt umbrelele pinilor şi de grădini suspendate.

După Therapia, vine Ienikeoi; după Ienikeoi, Rumelihissar... în faţa lor, pe malul asiatic ni se desluşesc, subt vălul trandafiriu al ceţei, Beicos, cu chioşcul lui Mehmed Aii Paşa, kedivul Egiptului, şi Paşa Bagce.

Rumelihissar e un măreţ castel cu turnuri crenelate, iar lângă el înfloreşte vestitul Roberts College, institut pedagogic american... O soartă extraordinară a tuturor acestor dealuri, coaste şi castele, cari au văzut perindându-se, în cuiburile lor, toate neamurile de vulturi şi din toate colţurile cerului!

Trecem de Bebek, de Arnautkeoi, de Ortakeoi... Dincolo, în Asia, se perindează în faţa noastră: Canlidia, Anatolihissar, Cinghelkeoi... De pretutindeni ne pridideşc case cenuşii din lemn, cu acoperiş de ţiglă, chiparoşi întunecoşi şi palate de marmoră... Ciceronele meu îmi detaliază: Palatul Apelor Dulci din Asia, Palatul Beylerbey, unde a fost găzduită împărăteasa Eugenia şi unde şi-a sfârşit zilele Abdul Hamid, Palatul Bebek, unde se întruneau diplomaţii... Dar ce folos! Toate aceste apariţii arhitectonice trec peste mine şi peste caietul meu de note, ca nişte uriaşe păsări necunoscute, pe cari poate nu le voi privi de aproape niciodată!

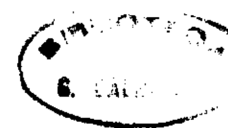
Ne apropiem de Pera şi de Scutari. Cerul Bosforului e o boltă fumegândă şi feeria ţărmurilor lui se stinge ca prin puterea unui vrăjitor răutăcios. Pe apele clătinate şi plumburii ni se arată turnul lui Leandru... Apoi deodată, din coasta Stambulului, profilul august al Sfintei Sofii! cenuşiu şi sever, ca profilul unei matroane văduve...

Minarete, frunţi de moschee, ziduri cari strâng în ele faste raiuri pământeşti: podoabele şi trufia unei lumi muribunde pe aceste ţărmuri - martore atâtor decese istorice! - toate, toate acestea apar şi dispar în fumăria roşie a acestei zile de pâclă.

Vedem, prin sitele văzduhului cenuşiu, ruinele Ceraganului, fostul parlament, subt Mehmed V, vedem Dolma Bagce şi zeci de minarete, lângă oglinzile de plumb...

Mai vedem, într-o grădină în pantă, înconjurată cu ziduri duble, Ildiz Kioscul lui Abdul Hamid şi undeva, mai sus, palatul ridicat întru cinstea lui Wilhelm II...

Ne oprim în mijlocul Bosforului, cu pupa spre Asia, cu prora spre Europa. Privim, spre apus, Stambulul şi Galata, iar spre răsărit: Scutari şi Haidar Paşa, cu gara, cu cazărmile şi cu facultatea lui de medicină.

ÎN FAȚA STAMBULULUI

Stăm în mijlocul Bosforului, între Serai Burnu şi Haidar Paşa. în ceața opalină care îmbracă Stambulul transpar siluetele marilor moschee şi columnele minaretelor. Turnul Galata se vede vag, mai mult din cap decât din picioare, şi pare o necrezută apariție din arhitectura poveştilor orientale. în spatele nostru; casele din Scutari, toate de lemn şi negre-cenuşii, au toate capişoane roşii şi par atât de fragile încât le-ai lua mai curând drept colecția de jucării a unui copil cu predispoziții tehnice, decât drept un cartier sănătos. în jurul vasului nostru, în apele negre-verzi, evoluează, viorii, albicioase şi roşioare, sutimi de meduze, mari şi mici.

Se apropie de noi o şalupă cu tricolorul românesc. E de la vaporul „Traian" care staționează aproape de cheul Galatei şi care se înapoiază la Constanța. Alb ca şi vaporul „Dacia" se distinge uşor dintre celelalte vase, venite din toată lumea. încredințez funcționarilor români scrisoarea mea, cu mulțumirea inevitabilă că, deşi departe de hotarele patriei, totuşi puterile ei îți stau la îndemână şi aici.

Amicul Isachie, mai fericit decât mine, îşi aşează ghergheful profesional, îşi scoate culorile şi penelul şi încearcă să prindă profilul pe care ni-1 oferă Serai Burnu şi intrarea Cornului de Aur. Cerul este mereu un cort de in şi de cânepă, cu petice de hermină, cari spânzură printre minarete. Cornul de Aur se pierde în fumăria universală şi numele Eiub, rostit în preajma noastră, ne învăluie o clipă cu vraja şi cu feeriile lui Pierre Loti.

Aproape de linia mării, promontoriul - deasupra căruia se înalță, fantomale, Moscheea lui Ahmed, Sfânta Sofia şi Sfânta Irina - ne înfățişează o grădină înclinată şi un amestec de clădiri şi de cupole,

rezimate pe ziduri puternice. Este parcul vechiului serai şi încurcatul edificiu în care oblăduiau vechii sultani, zis şi Palatul Topkapi, astăzi un labirint de amintiri istorice, de odoare şi de chioşcuri.

Sfânta Sofia, cu patru minarete, se distinge de Moscheea lui Ahmed care are şase. Sultanul Ahmed a avut nobila ambiție să ridice un locaş de închinăciune care să întreacă pe al lui Iustinian şi pe lângă aceasta să aibă şase minarete ca Moscheea Kaaba din Mecca. Credincioşii lui Allah l-au admis în primul punct, dar i-au stat împotrivă în punctul al doilea: Moscheea ta nu poate să aibă şase minarete! Numai cea din Mecca are şase. Atunci sultanul Ahmed a poruncit să adauge Moscheei din Kaaba încă un minaret, ca să aibă şapte.

Sfânta Irina n-a fost niciodată moschee, ci a fost făcută paznică trofeelor turceşti; azi e un fel de muzeu militar. Este străvechea basilică în care împăratul Teodosie a adunat Conciliul al doilea ecumenic şi în care Sf. Grigorie de Nazianz a rostit vestitul lui cuvânt de adio...

Spre răsărit şi miazăzi, prin zaimful ai cărui ciucuri se îneacă în Bosfor, se conturează țărmul asiatic, dominat de năprasnice siluete arhitectonice. Sânt cazărmi, şcoli şi gara Haidar Paşa, începutul liniei ferate din Asia.

Popasul ține câteva ceasuri. Avem vreme să prânzim în sufrageria noastră, prin ale cărei ferestre deschise privim două continente. După-masă, ne suim în salon, unde ne aşteaptă cafelele... Deasupra scării, în fața noastră, este zugrăvită „Dacia", patroana vasului, o fată cu ochi sălbatici, smulsă din pădurile ei şi constrânsă să păzească nu ştiu ce vagă poartă de cetate... E o clipă de pulverizare sufletească şi de vis... Prind, prin fereastra salonului, profilul trandafiriu al Bazilicei Sf. Irina. Ştiu, în pâcla ceasului de față şi mai cu seamă în pâcla istoriei, cum se risipeşte Stambulul şi zilele lui de altădată... Câte suspine româneşti au murit între aceste ziduri, în largul nostru trecut de umilință şi de vasalitate turcească!... Ieniceri, cadâne, principi şi robi de rând, ridicați de la sânul țărilor române, au umplut cu plânsul şi cu blestemele lor aceste țărmuri trufaşe!

Stăm în Bosforul împărătesc, subt culorile țării noastre, şi gândim înduioşați şi cucernici: Dumnezeu rabdă mult, dar operele răbdării sale pun în mirare pe îngeri şi pe oameni!... Cât de mult ni se

pare de la Constantin Brâncoveanu până azi!... Cum s-a surpat cuibul vulturilor şi cum le-a scăzut norocul pe pământ!...

Sorbim cafele, ascultăm pe Caruso şi visăm... în fața Galatei, stă ancorat mândrul nostru vapor „Traian". Aici, în dreptul Sfintei Sofii, poposeşte vaporul „Dacia". Sântem azi națiune independentă,putere militară, țară biruitoare!... Nu mai sântem slugile de altădată!... O, Doamne, când vom ajunge să merităm milele şi dărnicia ta!

Ies din salon în pridvoarele albe şi mă plimb până la plecarea vaporului... Nu este nici o perspectivă de clarificare. Dimpotrivă, cerul cade şi mai greu, şi mai plumburiu pe moscheele Stambulului şi un vânt rece încrețeşte Bosforul. Vasul se clatină. Ancora e trasă de la fund şi plecăm. Trecem lin pe lângă fruntea Stambulului şi numărăm încă o dată minaretele paznice... O clădire vastă şi galbenă, cu pilaştri albi, stă chiar deasupra apelor... Are aerul unui spital. Este spitalul „Giul Hane".

SEARA, PE MARMARA

Până a nu porni din dreptul Sfintei Sofii, vedem un tren - gălăgios, profan şi aidoma cu orice alt tren - care trece pe subt profilul august şi aleargă spre gara Sirkegi... Un tren pe sub Basilica lui Iustinian, un tren care a răşluit din grădinile şi din chioşcurile Vechiului Serai!... Ce amestec de noțiuni, de epoce istorice şi de lumi disparate! Stambulul întreg înfățişează, din vârful moscheelor sale, până în fundul vechilor morminte, contimporane cu Erodot, această paradoxală juxtapunere şi această interpenetrare...

Toată această coastă, pe lângă care trecem, de la Serai Burnu până la cele Şapte Turnuri, este un muzeu de amintiri, de vechi biserici transformate, de palate, cu temelii bizantine, de rămăşițe glorioase, pe cari literele arabe se bat cu vechile inscripții eline şi latine...

Lângă litoralul asiatic, se ridică din marea vânătă Insulele Principilor... Le vedem de departe şi nu putem să identificăm nimic din amintirile şi din informațiile noastre de ultimă oră. Ştim că şi pe ele valurile istoriei au aruncat evenimente, drame, lacrimi şi sânge tot atât cât marea - spume şi talazuri. Câte mănăstiri ridicate şi dărâmate, câți împărați orbiți şi deportați, câte împărătese puse subt zăbrele! Sfinții Bisericii Ortodoxe, Ignatie şi Metodie, au trecut şi ei, cu slavă, prin aceste insule ale silniciei şi ale martiriului!

Dar, iată, trecem prin dreptul castelului Iedi Cule, adică Şapte Turnuri. Aici amintirile noastre sânt mai intime şi mai dureroase... Constantin Brâncoveanu şi familia lui au fost aduşi aici, ținuți câtva timp închişi şi apoi măcelăriți. Naivul cântăreț popular spune în cântecul său:

Şi mergea
De-i închidea
La Stambul cetate-tare,
Ce se înalţă lângă mare.

Privesc mult în urmă Stambulul care se micşorează şi se destramă în ceaţă. Am lăsat pe coasta europeană Macrikeoi şi San Stefano şi pătrundem adânc în lacul Marmara. A început un vânt rece şi mă adăpostesc subt scara care duce deasupra, la postul de observaţie şi de comandă. E ora trei şi un sfert după-amiază, dar lumea e tulbure şi tristă, ca la apropierea unei seri furtunoase.

Plutim mai mult pe lângă ţărmul european, cel plin de atâtea amintiri clasice. Cugetăm că pe aceste ape noi întâlnim şi încrucişăm atâtea corăbii din veacuri greco-romane, atâtea expediţii celebre, atâţia generali încununaţi de istorie!...

Sântem în mijlocul lacului, subt umbra norilor de plumb, dar departe, pe Marmara, sânt petece de soare. Vântul plesneşte şi miorlăie în jurul nostru. Vaporul merge cu el în piept. Doamne, domoleşte puterea vântului!...

Ţărmii lacului, inegali, colţuroşi, vineţi, se văd, la mare depărtare, subt bolţile livide. înaintea vaporului, marea se întinde încreţită şi spălăcită. Din văzduhul frământat de vânt încep să se cearnă puzderii umede. în Asia, subt pologurile zării se întind capricioase catene muntoase.

La ora ceaiului, ne regăsim cu toţii în sofragerie. Este o impresie şi ciudată şi plăcută, să împleteşti atâtea lucruri noi şi vechi - marea, Stambulul, cucerirea turcească şi pe coloniştii greci cari populează Pontul Euxin - cu această continuitate de viaţă urbană, cu ore regulate, de pe vaporul nostru... întârziem lângă ceştile golite, ascultăm trepidarea surdă a vaporului şi privim căderea serei.

E ora şapte. Ne apropiem de Dardanele. Asia vine spre noi, colţuroasă, neagră şi învăluită în neguri reci. Clarităţi palide, aproape mortuare, mai alunecă spre apus şi spre sud. Din cer pogoară deasupra Asiei nişte trâmbe fumurii, cari se târăsc pe vârfurile ei stâncoase şi porumbace. Din adâncul acestei perspective, clipeşte ochiul unui far. Ce punct o fi?

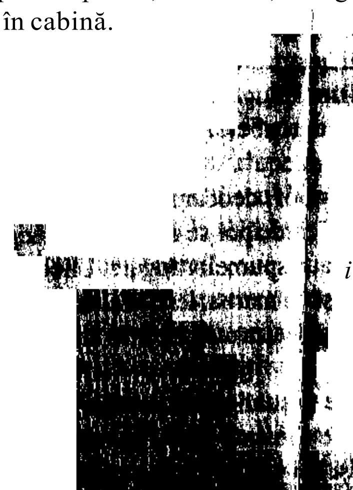
Europa vine către Asia tot subt forma unei catene de plumb, dar cerul de deasupra are brazde alburii şi galbene, iar marea poartă în faţă un vis argintiu care se stinge încet. •

Pe când cinam (8-9) am trecut pe lângă farul Hora... Noaptea e definitiv stăpână pe lacul Marmara. Sus, în salon, maeştrii cântecului italian în viază, din nou - sonori şi puternici ca aievea! - dintr-un dulăpior elegant, aşezat pe o masă...

Dar pe când noi oscilăm cu gândurile spre Italia muzicală şi Dardanele, iată că afară cerul îşi aruncă broboadele şi luna urcă pe trepte de catifea!... Alergăm pe covertă şi privim, deasupra noastră, cum se îndeplinesc eternele porunci! Grebla Orionului se lasă în jos, o dată cu nourii demobilizaţi... Vântul; care continuă puternic, mătură, adânceşte şi clarifică văzduhul. Stelele ard a sărbătoare! în vârful tăriei se învârteşte Carul Mare. Casiopeea străluceşte deasupra Europei...

E o noapte într-adevăr orientală. Numai vântul acesta ne face să rămânem vigilenţi în paltoanele noastre şi să îndesăm căciulile pe urechi.

Comandorul Negru - amabil fără scăzământ, tot timpul - ne invită în cabina radiotelefonică să ascultăm pe vreunul din cântăreţii cari se produc în acest moment, în Europa... Ascult, câteva minute, un crâmpei de operetă, din Viena, strâng mâna soţilor mei de călătorie si cobor în cabină.

4

VÂNT PUTERNIC ÎN ARHIPELAG

18 aprilie (duminică). - O zi înalt dramatică! Toată ziua a suflat un vânt hain. Soarele se zbuciuma printre nouri şi raza lui fierbinte cădea peste noi o dată cu palmele vântului de gheaţă. Cine-ar putea să descrie jocul valurilor întărâtate, în această zi de tensiune şi de teamă!

Dis-de-dimineaţă, am urcat pe covertă să privesc splendida dramă a cerului şi a mării. Dar era o temeritate. M-am încovoiat şi m-am ascuns... Cu capul lipit de catarg, am rechemat, în duhul meu, divina plutire de pe lacul Tiberiadei şi m-am rugat Stăpânului să nu "ne lase - pe noi chinuiţii şi tulburaţii - lipsiţi de veghea si de milele lui.

Priveam apele furioase venind din larguri şi spărgându-se de coasta bietei noastre case plutitoare. în câmpia mării se săpau văi şi vâlcele, se ridicau valuri, cu vegetaţie de spumă în vârf, şi tremurătoare se apropiau de pereţii noştri... Din valurile despicate de vapor săreau în lături, ca dinaintea unui plug cu nu ştiu câte brazde: roate de spumă, trâmbe azurii şi verzi, curcubeie albe şi un măciniş vijelios şi orb care ajungea până pe covertă...

Valurile sfărâmate de vapor, deocamdată închis-albastre, se prefăceau într-o făină alburie, care apoi se reintegra în negrul verde şi colcăitor, lăsând numai reţeaua spumelor fugare. Uneori, din lupta aceasta a vaporului cu vântul şi cu marea, ieşeau clamori înfricoşate: urlete, plesnete, miorlăituri şi, la urmă, eternul învălmăşag între catarge şi marea pulverizată.

Am coborât în pântecele vasului şi am ieşit iar deasupra... Dar ca să te apropii de grilajurile dinspre proră era adevărată vitejie. Vijelia te îmbrâncea înapoi şi hainele se smuceau pe tine ca o coadă

de zmeu... Vaporul a început să danseze. O mişcare de la proră la pupă, care a îmbolnăvit pe toţi călătorii. M-am ţinut cât am putut mai bine, dar n-am rămas biruitor tot timpul. Mişcarea aceasta „de tangaj" a dăinuit până la ora 4 după-amiază.

Când am ieşit eu pe vapor, înainte de ora 6 dimineaţa, vaporul trecuse de insulele Tenedos şi Mitilene. Pe când eram încă rezistent, am trecut printre insulele Psara şi Chios, Psara pe dreapta, Chios pe stânga. Psara: o insulă stâncoasă şi dezolată. O căsuţă sau două pe coastele ei prăpăstioase şi atâta tot. Mai târziu ni se arătă o mănăstire albă, privind spre miazăzi. Ostrovul Chios este cu totul învăluit în neguri. în dreptul lui, marea se zvârcoleşte subt harapnicele vântului, se smulge, se băşică, se despică, se răstoarnă şi dă vaporului nişte pumni formidabili.

O vreme, toate loviturile izbesc mai mult în prora vaporului, de aci mişcarea de tangaj, care ne face să înaintăm în paşi de dans. Oricât ai vrea să te ţii tare, ameţeala sporeşte. E întâia oară când simt această chinuitoare nesiguranţă a centrului meu de greutate.

Stau afară pe covertă, culcat pe bancă. Dar un duş sărat vine şi mă goneşte. Cobor în cabina mea şi mă culc de-a binelea. Trebuie să capitulez. E înainte de amiază, dar cine mai cugetă la masă! Afară de oamenii echipajului, socotesc că toţi ceilalţi sânt bolnavi.

La ora 4 după-amiază, prind de veste că trecem pe lângă altă insulă. O văd pe stânga, spre răsărit; din fereastra mea rotundă. Este insula Nikaria. Tot pustie, tot priporoasă, tot amărâtă şi fără nici un copac! Unde sânt acele insule greceşti, pe cari istorisirile auzite sau citite le fac nişte coşuleţe cu flori, deasupra valurilor albastre?!...

în definitiv, crâncen Arhipelag! Vântul care suflă peste el este " vântul care prigonea pe Odiseu! Nimic din toate visurile şi eglogele pe cari închipuirea mea le sălăşluia în aceste sălbatice ostroave şi pe aceste talazuri mugitoare!

* Spre seară, revin pe covertă. Apucăm, cu ziuă, încă o insulă - insula Levita. Farul de pe coasta ei nu este încă aprins. Cerul se luminează. Norii sânt măturaţi subt orizonturi. După ce am trecut de insula Nikaria, mişcarea de tangaj a vaporului s-a schimbat într-o mişcare „de ruliu", adică de la coastă, la coastă. Mai bună pentru vapor, dar tot atât de rău venită pentru bieţii călătorii...

Dar cu încetul, pe mare, în văzduh şi în suflete pogoară granițele păcii apropiate... Am ridicat, iar şi iar, gândurile mele slăbănoage către cel care ține, în dreapta-i atotputernică, marea, vânturile, corabia aceasta, inimile şi cărările vieții noastre! Iisuse Christoase, Dumnezeule, fii cu noi, în corabie, ca odinioară cu ucenicii tăi, pe apele clocotitoare!

Când ne apropiam de insula Levita, am văzut, spre apus, un vas torturat ca şi noi, de mânia vântului. Singura corabie, întâlnită de noi, la larg, până la ceasul de față. Am privit apusul soarelui. Globul de aur mat a trecut în jos, printr-o bandă lată de nori şi a dispărut dedesubt, ca o lampă de tavan cu lumină portocalie. A crescut progresiv, până când a ajuns ca un bujor enorm, rotund şi roşu-galben. Aşa, floare uriaşă, a plutit puțin pe zarea apelor seine şi a început să se cufunde, dar tot cufundându-se semăna, acum, cu un crater de vulcan, portocaliu la vârf, şi din ce în ce mai cenuşiu, către bază.

PE MEDIfERANA

19 aprilie (luni). - Mă tre jesc devreme. Slavă Domnului! Legănatul s-a mai potolit. E ora 5 dimineața. Grăbesc să mă spăl şi să mă îmbrac. Apoi, în genuncfhi lângă patul de odihnă, spun Milostivului Stăpân rugăciunea cea de-a pururi, îi arăt capetele copiilor mei, durerile mele, nădijdiile mele şi toată această biată inimă, mai descumpănită, mai nelipiştită şi mai fluidă decât marea pe care plutim!...

Pe covertă, mă învăluie atmosfera umedă şi caldă a Mediteranei. în timpul nopței, am trecut de insjilele Candeliuza şi Rodos şi acum ne facem drum în bătrâna Medite rană. Soarele se desface din faşele răsăritului şi ziua se anunță clementă

Locotenentul din cabina de jiirecție mă pofteşte sus la el şi îmi arată, pe o hartă detaliată, drumul străbătut. Am trecut printre Rodos şi Scarpantos. Am trecut pe lângă Patmos... Poate că, la revenire, voi privi şi eu această stâncă **sfânta** de pe care dumnezeiescul Ioan văzu, despicându-se, înaintea lui, veacurile şi tainele voinței Celui Preaînalt.

Vehemența de ieri s-a propalgat şi zilei de azi. Cu totcerul progresiv albastru, cu tot soarele prielnic, cu toată atmosfera mângâioasă şi cu toată marea fără spume, totuşi mişcarea vaporului persistă, şi anume tot de la coastă la coastă Deşi domol, ne legănam mereu, în amintirea zbuciumului de ieri.

Privesc în toate părțile: răsărit, miazăzi, apus, miazănoapte... Limpiditate augustă! Marea e o picură liliachie şi până subt boltirile pal-albastre ale zării este ea, tot ca, iar şi iar ea! Mare, mare, numai mare!... Ajută, Milostive Doarjine! Dă-ne o zi liniştită până la

urmă! Am ţinut ieri zi de post, de durere şi de rugăciune. E puţin, ştiu prea bine, ca să intrăm în Ţara Sfântă numai cu o zi de pregătire. Dar, Bunule Doamne, primeşte-ne numai cu atâta, că săraci şi ticăloşi şi fără puteri sântem!

Citesc din *S-fta Evanghelie* furtuna de pe mare şi din *Faptele Apostolilor* călătoria Sf. Pavel pe Mediterana... Iisuse Christoase, Stăpâne, pentru rugăciunile marelui tău ucenic Pavel, du-ne pe noi la bun liman, în această îndoită călătorie a mării şi a vieţii!...

Vântul care bătea ieri dinspre Europa mai mocneşte şi azi. Apele mării se clatină mereu. Ruliul n-a încetat, dar cerul este universal limpezit şi marea are numai solzi albaştri.

Sântem în inima lumii oceanice! Indigo lichid e marea! Spre răsărit se risipesc câmpii scânteietoare de licurici de aur şi de fluide diamante. în tot cuprinsul rotund şi mişcător, sântem numai noi, cu făptura aceasta albă, pe care plutim, şi cu poverile de mii de feluri ale sărmanei inimi neînţelese... Jos, în pridvoarele inferioare, aleargă, cântă, visează emigranţii evrei. Bravi soldaţi ai unui ideal atât de pasionant şi atât de avid de sacrificii!...

Mergem înainte!... Gândul se întoarce înapoi, spre ţărmul şi spre plaiurile patriei, spre casa sărăcăcioasă, spre copiii mângâiaţi cu dorul şi cu rugăciunea... Nu mai pot să spun exact ce oră este. Am înaintat simţitor spre sud şi răsărit şi ceasornicul meu arată ora Bucureştilor. Ne apropiem, însă, de miezul zilei... Ceasuri întregi trec peste noi, cei ce plutim între cerul purisim şi marea de lulachi. Numai cer şi apă... O sprânceană de nouri se şterge în zarea dinspre miazănoapte. Nici o altă corabie decât a noastră... Ne apropiem de Cipru, pe subt care trebuie să trecem, dar la ce oră, nu ştiu. Mi s-a spus că dacă timpul se menţine limpede, vom vedea Ciprul, pe stânga.

E cald, e bine... Caut în cărţile luate cu mine desluşiri asupra Palestinei. Nevrednici sântem, Doamne, şă-ţi mulţumim pentru ziua aceasta!...

După-amiază, frumuseţea şi azurul sporesc. Am plecat deunăzi într-o zi de aprilie şi ne găsim astăzi în zi de iulie... Stau sus pe bancă, visez, gândesc la ai mei, mai citesc unele pagini dintr-un ghid asupra Palestinei sau din cartea lui Frank Carpanter: *The holy Land and Syria...*

După ora 5, comandorul ne ia să ne arate măruntaiele vasului. O pădure de oţel, cu arbori lucioşi şi jucăuşi! Ochii dogoritori şi izvoritori de flăcări din capul unor informe broaşte de fontă! O căldură care rivalizează cu hamamul... Şi aici, între cuptoare, rezervoare şi pistoane, fochiştii veghează, aproape goi, ca totul să meargă după indicatoarele şi ceasornicele numeroase, cari stau spânzurate în jurul lor.

Aspră viaţă!... Măruntaiele monstrului, care ne poartă pe aceste ape violete, sânt avide de păcură! Şi hrana lui e focul iadului! Nu zăbovesc prea mult, nici nu cer prea multe explicaţii... Las pe amici în acest hamam al tehnicei nautile şi reviu subt cerul Mediteranei.

Afară, tocmai apune soarele - subt un văl uşor cenuşiu şi cu perfectă rotunzime de mac nedesfăcut... încet, se afundă în mare şi marea păleşte prelung şi cerul se face de opal... Marea e cu totul calmă. Legănatul s-a stins. Deasupra catargelor picură aur luna în creştere. Acum, la ora 7 seara, e drept deasupra mea... Cu ajutorul Domnului, vom vedea-o mâine seară, deasupra Carmelului!

ÎN PĂMÂNTUL FĂGĂDUINȚEI

LA PICIOARELE CARMELULUI

Nu mă întreb, iubită Simforoză, dacă a putut să ajungă până la d-ta, sub forma banalei gazete sau într-altfel, vreo ştire despre călătoria mea în Pământul Făgăduinței. Tot aşa, nu mă întreb dacă această istorisire pe care ți-o încep va trece într-o zi oceanul ca să-ți aducă proba statorniciei mele literare. Constat deocamdată pentru mine că, nici depărtarea, nici timpul n-au izbutit să nimicească proiectul conceput acum 22-23 de ani, în chilia mea de student teolog de la Cernăuți... Aproape un sfert de veac de viață şi de odisee literară n-a putut să smulgă din perspectiva mea de scriitor țărmul Scrisorilor către Simforoză. De la 1904 până azi, am purtat numele d-tale prin numeroase caiete şi reviste. Ți-am scris scrisori pe cari le-am tipărit şi le-au citit şi alții. Ți-am scris altele pe cari le-am lăsat să se şteargă şi să se rătăcească... Dar n-am pierdut niciodată dorul să-ți scriu într-o zi o scrisoare biruitoare, o scrisoare prin care să logodesc definitiv, cu inel de aur, numele d-tale şi dragostea cititorilor mei!

M-am hotărât odinioară să-ți descriu, sub o formă uşor deghizată şi romantică, starea conştiinței mele, cucerită de Mântuitorul, şi siguranța temeliilor ei apologetice. Am făcut, în drum, zecimi de popasuri şi te-am lăsat să aştepți o viață întreagă... Şi iată că azi, după o călătorie în Țara Sfântă, numele d-tale răsare încă o dată, peste gândurile şi peste frământările mele literare, ca acele constelații periodice, pe cari le regăsim, fără de veste, deasupra noastră, în cerul unei nopți de toamnă şi de veghe!

De data aceasta este vorba de o simplă călătorie, de cerurile străvezii ale Iudeei, de dealurile şi de văile ei, cu nume de-a pururi biblice şi sfinte, şi de un braț de spice, pe cari le-am adunat din țarina

lui Booz... Călătoria aceasta, însă, este pronaosul unei construcțiuni întregi pe care am întrezărit-o odinioară în Cernăuți, într-o luminoasă seară de sărbătoare, şi pe care vei vedea-o, în viitor, crescând sub arcadele numelui d-tale.

Era în dimineața zilei de 20 aprilie 1926. Mă aflam pe vaporul nostru „Dacia", călător între Constanta şi Haifa. Plecasem din Constanța în seara zilei de 16 aprilie, vineri . în trei zile -17,18,19 aprilie - străbătusem Bosforul, Marea de Marmara, Arhipelagul şi Marea Mediterană, de la Rodos până la coastele Feniciei. în dimineața aceasta, marți 20 aprilie, ne m de Haifa.

De cu seară, îmi pusesem în minte să scurtez somnul meu de dimineață şi să ies pe covertă i-nainte de răsăritul soarelui. Şi soarele şi eu sântem exacți, dar înt e noi amândoi, cad, deocamdată, bariere sure şi nodoroase, pe cari stau înfipte, în dezordine, piroane de aur. Nu e o zi nouroasă, dar prin văzduhul ei trec, de la răsărit spre apus, caravane răzlețe... Un vânt rrai mult umed decât rece bate uşor peste largul apelor. Aburii nopții au umezit coverta şi băncile de pe ea. Dar marea e liniştită şi de-abia încrețită de valurile ei din zile calme. Corabia noastră merge lin. Ruliul de ieri si de alaltăieri este mai mult o amintire.

Mi-e inima plină de sărbătorească aşteptare! Peste o oră, peste două, voi fi în Pământul Făgăduwjței! Călătoria pe care am visat-o, aproape de când gândesc şi simt, se: sfârşeşte cu bine şi coasta Țării Sfinte, iat-o, în fața noastră, ca un iconostas, sub această perdea de neguri!

Voi trece de pe corabie, peacist pământ fără pereche; voi umbla pe cărările pe cari umblară eroii *Sfintei Scripturi;* soarele va proiecta, pe pereții şi pe coastele munților biblici, umbra mea; voi privi cu ochii mei țărmul, pajiştile şi treptele de piatră pe cari le priviră proorocii, regii lui Israel şi ucenicii Domnuh i

Cugetă, iubită Simforoză, că toată simțirea mea, toate convingerile şi toată alcătuirea mea sufletlească poartă, pe vecie, scriptura şi efigia Canaanului. De țara aceasta dintre Mediterană şi Iordan mă simt tot atât de legat ca şi de holdele şi de colnicele Teleormanului! Mai mult decât atât! Dacă sunt trei: seci de ani de când am plecat de pe malurile Vezii si din catedrala de c upeni şi de ceri, pe care o străbate

Vedea, la locul meu natal, n-a fost nici o zi de atunci încoace, trăită de mine, fără Betleem, fără Nazaret, fără Ierusalim şi fără lacul Ghenizaretului!

Dar e prea devreme! Răsăritul e plin de tumultul soarelui care se naşte în nouri şi în ceaţă, şi din acest amestec nu putem să precizăm încă nimic. Vaporul „Dacia" are pe bord aproape două sute de pionieri evrei. Mai toţi sunt tineri, de-abia trecuţi de douăzeci de ani. îi văd, din pridvorul de sus al corăbiei, cum stau adunaţi şi imobili, în proră, pândind ca şi mine tresărirea cea dintâi a sfântului pământ. Viteji copii, dragi ziditori ai unei lumi ce va să fie, Dumnezeu să fie milostiv cu nădăjdile şi cu vieţile voastre!

Aleluia!... în fundul zării progresiv albe şi pacificate,începe să se contureze spinarea Carmelului. Deocamdată este o linie fumurie neregulată, care naşte din ceaţă şi se topeşte în ceaţă. Din ce în ce mai mult, catena muntoasă creşte, se întinde şi ajunge să umple orizontul ca o balenă uriaşă, întinsă pe linia apelor şi prelungindu-şi coada, departe spre Iafa.

Iată Carmelul Marelui Ilie. Iată scara de piatră, aşezată între pământ şi cer, de pe care vajnicul prooroc rostea poruncile Domnului şi oprea ploaia ndrilor! Iată muntele care adăpostea pe asprul anahoret, îmbrăcat în cojoc!... „Ci Ilie se urcă până în vârful Carmelului şi aplecându-se către pământ îşi îngroapă faţa între genunchi. Apoi grăi către sluga sa: «Urcă-te şi priveşte către mare.» Sluga se urcă şi, după ce privi, zise: «Nu este nimic.» Ilie rosti: «Du-te iar şi iar, de şapte ori.» Când se duse a şaptea oară, veni şi spuse: «Iată un nour mic, cât palma mâinii unui om, şi care se ridică din mare...»" (1 *Regi* 18,42-45)

Suntem pe marea din care se ridica nourul aducător de ploaie şi în faţa noastră ondulează Carmelul, flăcările şi fumul jertfei lui Ilie şi aproape trei mii de ani de istorie dumnezeiască şi omenească!

începem să ne dăm seama că înaintea corăbiei noastre se desfac, în colbăria ceţei aurii, braţele unui golf imens. Este golful Acrei, cu roiul lui de amintiri istorice şi cu coastele lui aşternute cu dune de nisip. înaintea ochilor mei nerăbdători mi se pare că se înşiră primele case din Haifa... Dar este o greşeală pe care o corectez cu ajutorul unei jumele. Ceea ce văd eu, sub soarele din ce în ce mai limpede, este o

panglică lată de livezi, dincoace de Cârmei, adică în partea contrarie oraşului.

în sfârşit, ajungem mai aproape şi distingem clar, între masivul de deasupra şi oglinda somnoroasă a mării, amfiteatrul licăritor şi verde al anticului Sycaminum.

Ceaţa se topeşte. Soarele dezvăluie, precizează şi transfigurează aceste scumpe ţărmuri. Suntem în faţa unui port aşezat foarte prielnic, în acest fund de golf, dar până azi fără parapete şi fără debarcader...

Biblia, trecutul sfânt, minunea... prind consistenţă înaintea ochilor noştri. Haifa se risipeşte pe coaste, pe văi, printre nişte tufari - pe cari îi socotim măslini - şi ajunge divers ramificată, până la linia mării, aici verde ca lipanul şi ca frunzele de nuc.

Vaporul nostru a făcut o curbă lungă şi prudentă, ocolind nişte bancuri de nisip cari prelungesc Carmelul subt valurile verzi. Iată-ne acum, complect, faţă în faţă cu visul împlinit!

Stranie este prima noastră întâlnire cu realitatea, chiar aici la ţărmul Ţării Sfinte! Acum, când totul stă sub ochii noştri şi sub mâna noastră, înălţimile scad, pământul sacru arată şi el praf, noroi, infirmităţi... mantia împărătească a visului se transformă într-o haină palpabilă!

Dar un noian de detalii vine în cascadă peste noi!... Vaporul nostru poposeşte în Haifa, mai mult decât 12 ore. Este acum de-abia nouă dimineaţa, şi nu vom părăsi golful Acrei decât spre miezul nopţii. Trebuie să ne mişcăm, să ne procurăm biletul de liberă pogorâre, să ne amestecăm cu toată lumea şi să aşteptăm barca de aterizare.

Vaporul nostru se opreşte la bună depărtare, sloboade ancora şi aţipeşte în soare.

în jurul lui încep să sosească bărcile conduse de arabi. Iată, cea dintâi; în ea colcăiesc toate culorile, în primul loc carminul fesurilor. Lopătarii arabi vin cântând. Alţii, cari sunt cu ei în barcă, se cumpănesc cu abilitate şi bat tactul cu palmele. Cântecele, gălăgia, interpelările violente ne înfăşură şi ne ameţesc cu totul. E rândul nostru să coborâm. Suntem câţiva inşi, tovarăşi pentru toată călătoria, şi cari pornim solidari, să cercetăm Haifa.

, Printre călătorii cari au atins ţărmul înaintea noastră sunt şi câţiva cunoscuţi, iar în Haifa, undeva pe Cârmei, există o colonie de evrei români. Această împrejurare rodeşte pentru noi o adevărată surpriză.

Nu coborâm pe scara mobilă a vaporului şi ne dăm drumul în barca arăbească... Privim în sus, privim în jurul nostru... Pare că ne-am mutat, dintr-o insulă, într-o coajă de nucă! Dar marea e calmă şi alunecăm uşor spre stâncile şi spre treptele ţărmului. Dacă nu pentru vapoare, cel puţin pentru bărci există un mic debarcader... Am ajuns! începem să ieşim din barcă. Pun piciorul pe lespezii de piatră şi ridic, spre ceruri, cu semnul Sfintei Cruci, inimă mea recunoscătoare!

Aşadar, ne găsim pe acest ţărm vestit şi sacru, bătut în cadenţă de valurile atâtor veacuri şi atâtor evenimente istorice!...

Dar nu e timp pentru amintiri şi reverie, căci iată, prieteni cunoscuţi în Bucureşti vin spre noi cu braţele întinse!

înfăţişez pe soţii mei de călătorie şi intrăm cu toţii în oraş, în ceată numeroasă... Ne împărţim, cum putem, între curiozitatea celor ce ne-au primit şi vor să afle de la noi felurite ştiri din ţară şi curiozitatea noastră, asaltată de tot ce ne văd ochii.

ORIENTUL PALPABIL...

E prima noastră confruntare cu Orientul. Subt soarele care şi-a lepădat toate barizurile, privim, uimiţi, aievea, această lume orientală, cunoscută până acum din poveşti şi din icoane. Urcăm prin străzi neregulate şi înguste. Trecem pe lângă case cu croială şi cu amănunte văzute prin tablouri. întâlnim oameni, cu aere, cu haine şi cu atitudini pe cari eram obişnuiţi să le întâlnim numai la operă... Dar, altfel decât la operă, aceşti tenori, başi şi baritoni duc câte un măgar de căpăstru sau câte un şir de cămile, împovărate peste închipuire...

Pictorul Isachie şi ai lui - oameni cari cunosc Grecia, Italia, sudul Franţei - privesc cu ochi extaziaţi această îmbulzeală de arabi multicolori, de asini şi de cămile... Mărturisesc că eu unul rămân sfios şi circumspect în faţa tuturor acestor burnuze, fesuri, cealmale şi mai ales în faţa acestor nasuri şi priviri de vultur. Dincolo de această lume arăbească este, însă, lumea glastrelor şi a grădinilor, care cheamă şi robeşte, fără nici o rezervă...

Ne ţinem de amicii şi de ciceronii noştri, până la un bazar cu uşi largi şi fără ferestre, care este al lor, şi unde ne orpim un minut. Ne sfătuim ce-am putea să facem mai bine în aceste câteva ore de popas şi hotărâm să tocmim o maşină.

Pornim în corpore spre un garaj din apropiere şi toată afacerea este grabnic pusă pe picioare... Aici suntem din nou în Europa... Cauciucuri, piese de automobil, reclame uriaşe pe pereţi, birouri prozaice şi aparate telefonice, cari leagă şi dezleagă, pe loc, orice pricină şi orice poftă a inimii!...

Pe când stăteam în pragul biroului de automobile şi întrebările' şi răspunsurile alergau pe fir, trece pe lângă mine o doamnă, în port, de dimineaţă şi de casă... Se opreşte mirată şi cercetătoare. O recunosc!... E o bună cunoştinţă din Bucureşti, este o fostă elevă a mea, de la cursurile serale. Ne bucurăm de întâlnire şi mulţumim lui Dumnezeu pentru etern minunatele sale puneri la cale.

în jurul meu, în acest sfert de oră de aşteptare, fac cerc pe ; departe şi pe aproape măslinii, smochinii şi vrejurile plantelorj agăţătoare... Soseşte o camionetă cu bănci şi o umplem în întregime.]

Ce vom vedea mai întâi? Neapărat, Muntele Cârmei cu grotele! lui sfinte. îl vedem în faţa noastră rotund ca un elefant şi purtând pe el, în chip de şa fantastică, vile, buchete de pini şi de măslini şi balustrade cu flori.

Ca să mergem la Grota Profeţilor trebuie să traversăm colonia germană. De la uliţele sugrumate, de la casele cu dosul în stradă şi cu ochiuri de pândă, subt nuiele împletite, trecem în străzi drepte, cu case elveţiene, cu snopi de flori de aur şi cu pomi roditori... Desigur că sunt încă nedeprins cu acest splendid Orient, care se ascunde după muşa-rabiuri şi în cearceafuri negre... Respir mai slobod în acest colţişor european!

Ieşim afară din oraş şi ţinem şoseaua, deocamdată între Muntele Cârmei şi noua colonie-debarcader: Bath Galim. Vedem sămănături cari sunt aproape coapte, parcele îngrădite şi pe cale de îngrădire, calea ferată Haifa-Atlith... şi totul îmbrăţişat, ca de o flamură orizontală şi imensă, de marea albastră cu spume de omăt.

Carmelul proeminează deasupra mării, aproape vertical, cu pantele lui de viţă, de măslini şi de zidărie din vremea cruciaţilor.

Ajungem la Grota Profeţilor. De departe, parcă avem înaintea noastră un castel arab, pe jumătate intrat în pieptul muntelui. în realitate, sunt câteva pridvoare şi câteva loji agăţate de coastele Carmelului, deasupra peşterii afumate şi stranii care se numeşte Grota Profeţilor. Câteva familii de arabi sălăşluiesc la pragul şi în preajma grotei şi aşteaptă pe turişti şi pe închinători.

Acest loc curios are şi ceva din înfăţişarea hanului oriental, dar mă întreb dacă un măgar sau o cămilă ar putea să urce până aici, spre poposire. în curtea hanului e o fântână, câţiva smochini bătrâni şi

chinuiţi şi un palmier pitic. Lângă peştera cea mare mai sunt şi alte găuri şi scorbori cu capace de gratie.

Intrăm cu sfială în Grota Profeţilor. Este o încăpere dreptungiulară săpată în calcar. E afumată toată de multele făclii şi candele cari ard aici, ziua şi noaptea. în fund disting o muchie tăiată în zid şi aci mi se pare a fi un fel de cenuşar-jertfelnic, plin de funingine grasă şi de rămăşiţe de feştilă.

Această grotă este cercetată şi venerată deopotrivă de mahomedani, de evrei şi de arabii creştini. Prestigiul de care se bucură este că tămăduieşte pe cei cu mintea tulburată. în ceasul sosirii noastre stătea pe o rogojină, cu faţa spre peretele de cărbune şi cu dosul spre mijlocul grotei, o femeie arabă.

Tradiţia străveche atestă că în această grotă era şcoala şi sălaşul ucenicilor prooroci Ilie şi Elisei. Sute de inscripţii, în toate alfabetele din lume (afară de cele extrem-asiatice) încarcă pereţii acestei peşteri, care a văzut pe sultanul Saladin, pe Ludovic cel Sfânt şi pe Napoleon!...

După Peştera Profeţilor, urmează să vedţm Peştera Sfântului Ilie, dar nu putem să ajungem la ea decât pe drumul cel de sus. Peştera Sf. Ilie e în mănăstirea de deasupra şi anume chiar subt altarul bisericii principale.

Porninm înapoi şi ne oprim în dreptul noului cartier Bath Galim, adică „Fiica valurilor". Aici e un fel de debarcader pentru pionierii evrei sosiţi în Haifa şi în acelaşi timp un lagăr provizoriu, până la repartizarea şi la plasarea lor. Intrăm în Bath Galim şi vizităm această primă creaţiune sionistă. Birouri, baie, sofragerie, bucătărie, săli de dormit, corturi întinse pe nisip... toate sunt practic concepute şi întreţinute cu o vigilenţă soldăţească. Lagărul e înconjurat cu sârmă ghimpată şi se întinde până aproape de linia mării. Găsim în lagăr vreo sută de haluţini, unii sosiţi o dată cu noi, alţii veniţi mai înainte. Intrăm cu ei în vorbă. Sunt de prin toate ţările Orientului european. Nici unul dintre ei nu pare să fi atins vârsta de 25 de ani. Buna lor dispoziţie, încrederea şi atitudinea lor sunt fermecătoare!

Ieşim din această tabără a sfântului entuziasm tineresc şi, pe lângă ţărmul mării, mergem mai departe ca să vedem noul cartier. Este un întreg orăşel care naşte aici, parcă din nisipul cald şi din

spumele Mediteranei. Vedem străzi largi şi drepte, grădinițe miraculos înflorite din pustietatea de până ieri şi zecimi de locuințe cu aerul unor vile ingenioase şi confortabile. Unele sunt gata şi stau în soare, cu obloanele închise, sau având în loc de obloane perdele de flori; unele sunt de-abia la temelie; altele sunt aproape de isprăvit. La o răspântie, care încă nu e închegată cu toate casele ce vor să fie, stă deschisă o mică băcănie. Băcănița se arată în prag. însoțitorii noştri o întreabă de sănătate, pe româneşte...

ÎN SUS,P£ CARMEL

Fiindcă ne găsim pe țărmul mării, la picioarele coloniei germane, lungim puțin drumul şi trecem pe lângă cetatea monahală a maicilor carmelite. Mai trecem pe lângă câteva cimitire, şi printre grădini cu garduri uriaşe de cactuşi. Aceste plante țepoase şi diforme pe cari noi, în Europa friguroasă, le oblojim prin sere şi prin glastre, aici cresc ca nişte caracatițe monstruoase şi clădesc garduri despărțitoare. Alături de cetatea carmelitelor vedem într-o grădină un măslin centenar.

O primă notă care ne surprinde: trecem pe lângă închisoarea oraşului... Vai, nici în Țara Sfântă nu lipsesc atari monumente închinate păcatelor şi ticăloşiei omeneşti!... Iată şi reşedința guvernatorului, lipită de o grădină desfătată şi cu sânul deschis la adierile mării... Pe la intervale sunt şi petece de pământ cultivat. De pildă, un locşor pe care creşte o plantă, cu înfățişarea porumbului şi care este planta „dura". O notă universală, pentru toate aceste pajişti, colțuri verzi, locuri închise sau deschise, este silueta pacinică şi negricioasă a biblicului dobitoc, cinstit de ambele *Testamente.*

Intrăm din nou în colonia germană şi în inima oraşului, ca să luăm calea de sus, spre Cârmei. Traversăm o pajişte de maci, numeroşi, roşii, viguroşi, ca pe câmpiile Dobrogei... Iar printre maci, pasc vaci negre, cu uger greu, vacile coloniştilor germani. Colonia germană stă la umbra florilor şi a pinilor... Pe lângă pinii din care soarele stoarce mireasma lor cea binefăcătoare, copiii se înapoiază de la şcoală... Şi în fruntea micilor flămânzi cari zoresc spre casă, iată-1 călare pe măgar pe bătrânul pastor englez, „Papa Wagner", simbolic şi placid.

O luăm în sus, prin Haifa cea nouă, piept în piept cu lumea care lasă lucrul şi coboară la masă, piept în piept cu cămilele arăbeşti şi cu automobilele americane. în dreapta, în stânga, te cheamă şi te farmecă zecimi de case, în stil de vilă şi cu cortine de verdeaţă... Urcăm viguros şi oraşul începe să se adune dedesubtul nostru.

Comorile de safir şi de smaregd ale mării se încheagă în vastă jumătate de brăţară, pe sânul golfului incandescent. De-abia acum putem să prindem, în vedere sintetică şi intensă, această coastă sfântă, în atmosfera şi în viitorul căreia întrezărim puterile şi sorginţile fabuloase ale unui port mondial.

îndreptăm ochii spre valea Kişonului, spre Akka, spre fantomele disparente în azurul torid şi cari sunt frunţile cu diademă de omăt ale munţilor Siriei... Jos, în prăpastia de safir, dorm câteva corăbii, şi mai departe, alb ca o lebădă, vaporul nostru „Dacia"...

Să vedem acum mănăstirea şi grota Sfântului Die... Ne apropiem de zidurile acestei fortăreţe călugăreşti, şi oprim la poarta grea de fier... Amicii noştri parlamentează cu portarul arab. Dar portarul e rău dispus sau are, astăzi, porunci excepţionale, fiindcă nu ne lasă să intrăm în vastul domeniu mănăstiresc, nici cu automobilul, nici pe jos... Plecăm de la această primă poartă şi, ceva mai sus, oprim la a doua... Al doilea portar arab, a doua parlamentare, al doilea insucces...

Azi nu e zi pentru mosafiri, ori din poruncă, ori din capriciul portarilor... Cu destulă părere de rău, renunţ la dorinţa mea şi o las la hotărârea şi la puterea Sfântului Ilie, care - după o săptămână - mi-o îndeplineşte în chip minunat!...

Intrăm din nou în calea Carmelului şi urcăm din ce în ce mai sus... Undeva îmi năzare o biserică deasupra căreia stă crucea rusească... Ne găsim în împărăţia pinului. Maşina noastră zboară printre pini, printre grădini cari se ţin de mână şi printre vile fericite, unele mai drăgălaşe decât altele... Dăm de Muzeul Agricol şi-1 lăsăm în urmă. Cotim de câteva ori, mereu printre pini şi printre siluete de graţioasă arhitectură şi ajungem la otelul „Herzlia". Situat la capătul acestui cartier de vile - înflorite în ultimii câţiva ani - otelul „Herzlia" este sucursala de vară a otelului de jos, cu acelaşi nume.

La intrarea otelului un băiat de serviciu ne întâmpină cu cuvintele: „Bine aţi venit!" Cerem voie să vizităm otelul şi direcţiunea ne-o acordă cu o deosebită curtenie.

Acest otel e un popas în calea către Rai! Ne urcăm în catul de sus şi ieşim pe terasa otelului, în faţa soarelui. E o casă de mâna întâia, cu mobile alese, cu podoabe şi cu flori multe, dar priveliştea de pe terasă e mai scumpă decât tot otelul. Terasa aceasta - largă şi pardosită cu lespezi - e prididită de coamele unei dumbrăvi de pini, atât de des şi de stufos, încât ţi se pare că nu mai eşti pe o terasă suspendată, ci jos într-o pepinieră. Cu atât mai neaşteptată şi mai vie este impresiunea corectorie pe care ţi-o dau - dincolo de asaltul pinilor - adâncimile parcului dimprejur. Nu ştiu ce floricică galbenă, măruntă aruncă un văl general pe pajiştile verzi şi printre nişte copăcei cu flori roşii, mari cât bujorii. Din loc în loc, mai pe departe, prin pajişti şi prin straturi, apar ca nişte bare negre, limitative, cipreşii funerari.

Şi toată această insulă, cu creştet de pini şi de cipreşi, cu sân de livezi muiate în soare, stă în braţele Mediteranei calme şi infinite. Otelul „Herzlia" proeminează pe o muchie a Muntelui Cârmei şi din ferestrele lui, subt cari se clatină necontenit cădelniţele pinilor, vezi albastra revărsare a mării Proorocului Iona şi a Apostolului Pavel.

Părăsim cu inima aiurită această terasă şi ne întoarcem la automobilul nostru. De la otelul „Herzlia", înainte, apucăm pe drumul care duce către „achuza" românească „Sir Herbet Samuel". Traversăm încă un pâlc de pini, facem câteva ocoluri printre cocoaşele muntelui şi ajungem pe terenul coloniei evreilor români.

însoţitorii noştri ne arată cu legitimă satisfacţie mica lor moşie, ne desluşesc vecinătăţile, ne destăinuiesc planurile, nădejdile şi configuraţiile cari vor îmbrăca într-o zi aceste auguste înălţimi. Suntem pe spinarea sfântă a Muntelui Cârmei!... Suntem în regiunea pe care n-o cunoşteau până acum decât pustnicii şi vulturii. Aceste coaste stâncoase, aceste pârloage ale muntelui şi ale mărăcinilor se vor îmblânzi şi se vor supune, de aci înainte, viţei de vie şi măslinului.

Vedem limitele grădinilor cari încep să fie sau vor fi mâine, drumurile croite, temeliile puse, barăcile provizorii. în largă risipire privim în jurul nostru (ca în vremea când începe lucrul în podgorii)

oameni cu sapa în mână, căsuțe cu aerul de crame, câte o casă mai răsărită şi grămezi de piatră, în locul glugilor de haragi...

Munca dârză care biruieşte totul se luptă aici cu stânca, cu lipsa de apă, cu lipsa de cărări şi cu alte felurite piedici, inevitabile începuturilor eroice...

Suntem la vreo patru sute de metri deasupra mării, şi în jurul nostru Carmelul se deschide ca un sipet cu comorile Golcondei!

Masivul simplu şi rotund pe care-1 vezi pe jos din Haifa se preface, privit din punctul unde suntem acum, într-un fermecător complex de masive mai mici, despărțite prin şanțuri albăstrii. Departe, peste şanțuri, muchii verticale şi spinări rotunde, se vede un cuib cu ouă roşii; acolo se înfiripează o colonie nouă: Neve Şaanan.

Din baia Acrei, pare că se ridică spre ceruri şi le umple o sferă viorie de cristal, şi noi, ca nişte sărmani fluturi amețiți, pipăim periferia minunată, fără să ştim dacă suntem afară sau înăuntru.

Gonim suspin după suspin, în pieptul nostru neîncăpător şi deschidem brațele în fața imensității! într-o parte, Mediterană, Munții Galileei şi Hermonul, într-altă parte, panorama Carmelului, coasta Atlitului şi solzii de argint ai salinei vecine!...

Coborâm ochii la picioarele noastre şi vedem că suntem îngropați până la genunchi în valuri de flori de câmp... O, suave flori de pe Cârmei, generațiile voastre, acum douăzeci şi nouă de veacuri, au foşnit sub paşii dumnezeiescului Ilie!

Mă aplec înduioşat asupra pâlcurilor fragede şi parfumate şi culeg un buchet de steluțe, de garofițe, de graminee... Alerg din vatră în vatră, dornic să strâng din fiecare soi câteva fire şi mă răzlețesc de tovarăşi. Dar nu-mi este destul acest braț de flori de pe Cârmei! Aş vrea toate florile lui, toate binecuvântările şi toată sfințenia lui. îngenunchez între flori, le strâng la pieptul şi pe obrajii mei, mă zbat în mireasma lor şi sărut sfântul pământ care le poartă...

O, scumpa mea amică, am văzut odinioară marea - întâia oară în viața mea - fiind alături de d-ta. Voi-va Domnul, în anii pe cari ni-i mai păstrează, pentru lumea aceasta, să revăd Carmelul?... între acei câțiva pe cari inima mea îi adună oaspeți, pe Cârmei, d-ta eşti, de-a pururi, cea dintâi!...

Cu greutate ne hotărâm să lăslăm aceste locuri suspendate între cer şi pământ şi să ne pogorâm spr oraş. Dar mai-nainte, facem un scurt popas, lângă o baracă mai **mare**, şi în cerc sporit, cu vecinii din prejur, gustăm o picătură din TOUE Carmelului, transformată în vin aromatic de Cârmei.

Din multele lucruri pe cari ar i rebui să le mai vedem în Haifa, ne mulțumim să vedem din fuga autopiobilului noul oraş care creşte la răsărit, Hadar Hacarmel, şi cel puț n de departe cele câteva instituții cari se înalță albe şi covârşitoare, c leasupra palmierilor Haifei.

ÎNTRE DOUĂ LUMI

Hadar Carmelul este oraşul modern care prooroceşte marile prefaceri apropiate din Pământul Făgăduinţei. Vedem străzi întregi clădite europeneşte, şi pe ambele lor laturi zecimi de vile cu flori sub ferestre, cu flori la prag şi cu flori în creştet... E un avânt uriaş de arhitectură şi de horticultura, care îndeplineşte sub ochii călătorului uimit cuvântul din *Sfintele Scripturi:* „Pustiul se va acoperi cu flori!..." Aşezată în pantă ca şi toată Haifa, această operă a eroismului sionist va fi într-o zi, în acest golf al Mediteranei, o minune a mării şi a uscatului. Când cheul proiectat va fi gata, Carmelul străpuns cu ţevi de apă şi cu cabluri electrice şi Hadar Hacarmel plină de vile: Haifa va fi unul din cele mai frumoase porturi de pe pământ.

Trecem pe lângă parcul, astăzi de-abia conturat, privim profilul institutului „Technikum", vedem departe, pe linia golfului, grădinile de palmieri, dar nu putem să ne oprim nicăieri şi să ne întoarcem spre colonia germană, unde sălăşluieşte unul dintre amabilii noştri însoţitori.

Deşi în colonia germană, totuşi frumoasa vilă la care ne oprim este vila unui arab bogat. Amicul nostru stă aci cu chirie, aşteptându-şi casa viitoare. Vila este deasupra unei grădiniţe lungi şi înguste, mai exact deasupra unei scări de terasete, pe care urcăm încet, din măslin în măslin, din migdal în migdal, din portocal în portocal... Sus.în faţa casei, sunt răzoare de flori,bănci de odihnă şi o privelişte fermecătoare spre golful transfigurat de seară... în feeria de safir ni se arată Acra şi mai sus de ea culmile Ras-en-Nacora, hotarul dintre Palestina şi Siria... Intrăm în casă şi împrejurul unei mese improvizate - cu dragă inimă şi cu belşug - gustăm roadele ţării şi preamărim pe Dumnezeu.

Ne despărţim emoţionaţi unii de alţii, amicii noştri rămân la treburile lor - părăsite aproape o zi întreagă de hatârul nostru - şi noi pornim încet spre cartierul arăbesc şi spre port.

Şi iată, încă o dată, în această paradoxală ţară veche-nouă, trecem din prezentul termicei, al luminei şi al energiei în trecutul anchilozat, asfixiat şi sumbru. Ne pomenim din nou în străzile strâmte şi întunecate ca nişte funduri de cisternă, printre casele arhaice şi leproase, printre mărfurile cari curg pe caldarâm, din prăvălie până sub picioarele trecătorilor, şi printre cămilele de acum trei mii de ani! îmi dau seama că sunt mai prejos de această pitorească şi francă viaţă orientală, mai mult decât atât: îmi dau seama de contrazicerea în care plutesc, dar nu pot să sugrum sfiala şi ilogismul meu... Aceşti arabi cu cealmaua lor strânsă la mijloc cu o funie neagră, îmbrăcaţi în mantii falnice şi policrome, călări pe măgari sau pe cămile, negustori la tarabă sau trecători: mi se par, deodată, şi foarte străini, şi foarte cunoscuţi, şi din această bizară impresiune naşte pentru mine o nespusă stinghereală.

Ştii, iubită Simforoză, că am venit pe lumea aceasta în chiliile unui fost schit de călugări din Teleorman şi că toată copilăria mea am trăit-o printre foştii robi ai schitului... Poate mai ţii minte că între bucăţile mele literare există una - *Ţiganii-în* care povestesc unele din întâmplările, din spaimele şi din vicisitudinile copilăriei mele petrecute în lumea aceea de seminomazi şi de nomazi... Ei, iată, în faţa acestor oameni arămii cu ochii galbeni şi sfredelitori, cu voce scandată şi pline de torente de ha... mă văd din nou mic de o şchioapă şi simt în şira spinării fiorii de odinioară!

Dar toate acestea sunt fantome, haine vechi şi simţăminte absurde!... Amicii mei Isachie mă târăsc cu ei prin uliţele strâmbe, îmi descoperă colţuri şi chipuri picturale şi îmi dau brânci în ritmul şi în frumuseţea acestei lumi, cu totul alta decât cea de odinioară... E adevărat!... îmbulzeală, bazaruri, mărfuri de mătase, cadâne cu domino, ferestruici cu zăbrele, case înfundate, străzi sugrumate, mirosuri de tămâie şi de cămilă, narghilele şi inscripţii arabe!

Ne oprim în faţa unei case, ori mai degrabă în faţa unei curţi cu formă de cisternă. Fundul curţii este fund de curte, dar şi antreu, iar deasupra sunt balcoane circulare, din cari atârnă cearceafuri şi flori.

în această curte-antreu este un fel de bancă făcută în zid şi pe această bancă - acoperită cu un covor străvechi - şed doi bătrâni, moşul şi cu baba... Aşa cum stau, încovoiaţi şi melancolici, îmi aduc aminte de cei doi cocostârci din *Halima,* sultanul şi marele vizir, ajunşi păsări neputincioase, prin perfidia unui vrăjitor duşman. Spre surprinderea noastră, moşul şi baba rup ceva franţuzeşte!...

Dar iată că din pereţii acestei cisterne locuite apare, în balcon, o fată tânără şi convorbirea în franţuzeşte se înnoadă de-a binelea. Sunt arabi creştini, veniţi din Siria, unde înrâurirea şi limba franceză au început demult, iar azi sunt complect asigurate...

E timpul să ne coborâm la cheu şi să ne întoarcem pe vapor... Se apropie ora şapte şi libera noastră petrecere are această limită. Umbrele Carmelului cad peste cartierul arab şi lumea din el ni se pare - în pragul serei - şi mai paradoxală...

Ne adunăm într-o barcă cu motor şi ne dezlipim de cheu. Dar marea, sub puterea lunei care se ridică în spatele Carmelului, s-a deşteptat din şoimul de peste zi şi vine valuri-valuri peste ţărmul fumuriu... Pe vapor, aceste valuri ne-ar fi făcut puţină impresiune; pe coaja aceasta de pepene, însă, lucrurile se schimbă. Barca este când în sus, când în jos, şi din rostogolul uriaşelor brazde fluide vântul zvârle peste noi coloane de puzderii... Ne ţinem bine de barcă şi ne apropiem de alba fantomă a vaporului „Dacia", ca de o insulă de calcar. în amurgul de clematite şi de lalele, ne prindem, ne căţărăm pe scara mobilă şi intrăm în vasta casă plutitoare...

Suntem obosiţi, suntem împovăraţi ca nişte albine cari se întorc la stup, după o lungă excursiune într-un parc imens cu tei înfloriţi... E prima mea zi de înaltă emoţiune şi de pioasă recoltă în Ţara Sfântă!

Subt luna care vrăjeşte valurile, subt stelele cari pun diademă Carmelului şi subt candela rugăciunilor Marelui Die, adorm în alba noastră corabie, şi corabia mă poartă de-a lungul coastei sfinte, o jumătate de noapte, de la Haifa la Iafa...

DE LA HAIFA LA IAFA

Iubită Simforoză, poate că cliar în noaptea aceasta de 20 spre 21 aprilie, în bojdeuca mea din **Bucureşti,** soţia mea - amica d-tale - visa un vis vrednic de reţinut: se că un necunoscut vine înaintea ei şi-i spune cu răceală: „Soţul dlumitale a murit într-un accident de călătorie"... şi apoi dispare., Dar o putere tainică o opreşte pe nevastă-mea să se tulbure de cuvintele ispititorului!... Filele visului se întorc şi eu însumi apar înaintea adormitei...

„Vai! cineva mi-a spus adinealuri că ai căzut subt roatele trenului şi că ai murit!..."

„A fost o minciună!... Fii făr$ nici o grijă! Sfântul Uie se roagă pentru mine şi mă ocroteşte!

Şi vaporul cobora, în noapte* cu lună, pe aceeaşi cale a apelor, pe care coborâtă sfinţii prooroci şi apostoli, şi de la poalele Muntelui Cârmei ajungea, a doua zi, la Iope pe coasta filisteană...

Despre Iope şi despre prooroj:ul Iona citim în *Sfânta Scriptură:* „Şi se pogorî la Iope, unde găsi corabie care pleca la Tarsis şi, plătind ce trebuia pentru călătorit:, intră în corabie ca să meargă la Tarsis, departe de faţa lui Iehova. " *(Iona* 1,3)

Dis-de-dimineaţă ies pe vapor şi caut ţărmul de care m-am despărţit aseară... E o dimineaţă cu totul sură şi învăluită... O ceaţă caldă, grea, parcă doarme pe mar0a plumburie şi pe ţărmul apropiat, Iafa stă în faţa noastră... Are un profil de insulă învârfuită şi accidentată. Treptat, începem să d|stingem casele cari se ridică unele peste altele, câteva turle de bisericjă şi câteva minarete...

Am în mâna mea un Baedeker *(Palestine & Syrie)* din anul 1912, dar de atunci şi până azi s- iu întâmplat atâtea fapte şi atâtea

premeniri, în Ţara Sfântă, încât indicatorul meu pare a fi dintr-o generaţie apusă. în aşteptarea definitivei debarcări,răsfoiesc cărţile informative, rechem evenimentele şi numele istorice săpate în amintirea acestor ţărmuri şi îndeosebi caut să aşez, privind profilul Iopei, casa şi foişorul lui Simon Curelarul...

Citesc într-una din cărţile pe cari le am cu mine *(The holyLand and Syria,* by Frank G. Cărpenter): „Casa lui Simon Tăbăcarul a fost dărâmată de multe veacuri, dar o altă casă, care are probabil aceeaşi înfăţişare, stă pe locul ei şi tăbăcărie se face şi azi prin vecinătate. Cel puţin aşa se pare după miros." Această casă slujeşte azi ca un fel de ospătărie de mâna a doua. Este o construcţie de piatră, ridicată deasupra mării şi cu trepte exterioare cari urcă la catul de sus şi pe acoperiş. M-am urcat până acolo şi am privit în jurul meu aceeaşi privelişte ca Sfântul Petru. Drept în faţa mea, albastra Mediterană se revărsa înspre apus. La miazănoapte se vedeau nisipurile licăritoare, prelungindu-se până la ruinele Cezareei şi până la treptele Muntelui Cârmei, în vreme ce spre miazăzi se arătau dealurile lângă cari dăinuia Ascalonul. Aici a avut Sf. Petru acea vedenie miraculoasă, în care i se arătară toate dobitoacele pământului, lăsate în jos din cer într-o faţă de pânză, ca să junghie din ele şi să mănânce. Vă aduceţi aminte că el n-a voit, ci a răspuns: „Nu, Doamne, că niciodată n-am mâncat fiece, spurcat sau necurat". Şi atunci a venit un glas care a rostit: „Cele ce Dumnezeu a curăţit, tu să nu le faci spuţcate!" - Acestea au fost cuvintele cari au determinat întâia propăvăduire a *Evangheliei* către păgâni, aducând convertirea lui Corneliu, centurionul roman şi apoi propăvăduirea *Evangheliei* la toată făptura. După ce conducătorul meu, tânărul sirian Moise, împrospăta amintirile mele biblice cu această istorisire, îmi vorbi de un american care vizitase locul acesta împreună cu el, cu o săptămână mai înainte. Spunea Moise:

— Acest american era un om glumeţ şi poate că îi lipsea şi o doagă. Nu era mulţumit că a văzut această casă, ci îmi cerea să-i arăt vedenia pe care a văzut-o Sf. Petru şi întreba ce s-a întâmplat cu faţa de pânză. îmi spunea că nu are de gând să-mi plătească, dacă nu-i voi arăta vedenia Sf. Petru-, dar eu i-am răspuns: „Nu pot să ţi-o arăt altfel decât dacă ai inima Sf. Petru!..." Şi eram sigur că n-o avea.

Ne-am apropiat de Iafa cât s-a putut mai mult, dar am rămas tot în larg, fiindcă portul Iafa e şi mai puţin confortabil decât Haifa. într-o zi, nu prea depărtată, ambele porturi se vor transforma, dar Iafa, cu ţărmul ei, deschis Mediteranei şi greu de adăpostit, va veni de-a pururi după Haifa. Stăm în mijlocul mării şi privim cum pornesc de subt Iafa şi vin spre noi primele bărci. Sunt, mai întâi, autorităţile poliţieneşti... Sunt politicoase, răbdătoare, poliglote...

La gustarea de dimineaţă, luată în frumoasa sofragerie a vaporului „Dacia", fac cunoştinţă cu fraţii Rokah, doi tineri prietenoşi şi îndatoritori, cari mă poartă ca de mână prin toate instanţele şi formalităţile debarcării. Unul dintre ei este agentul marei cooperative pentru exportul portocalelor „Pardess" şi în acelaşi timp împuternicitul Serviciului nostru Maritim.

Mulţumită acestor oameni binevoitori, viza paşaportului, controlul vamal, controlul sanitar... (de obicei formalităţi glaciale şi cu bănuială) se petrec cu rapiditate şi cu curtenie. Amicii de pe vapor ne-am despărţit în două grupuri, unul subt conducerea lui Isachie şi altul subt conducerea mea. Şi ce se întâmplă şefului, se întâmplă şi acoliţilor.

Iată-ne, încă o dată, pe ţărmul biblic şi anume în cancelaria agenţiei „Pardess"... Ne găsim într-o încăpere arhaică, cu ferestre spre Mediterană, şi prefăcută în birou comercial. Aflu că suntem chiar în metocul Patriarhiei Ierusalimului... O casă cu ziduri groase, cu scări late de piatră, cu aspect de fortăreaţă, dar obosită şi îmbătrânită de sutele de mii de închinători cari s-au scurs prin ea, de când există...

Vaporul „Dacia" - simbolul patriei şi nădejdea călătoriei noastre de înapoiere - se vede, prin fereastră, imobil în plumbul fluid şi subt zăbranicele persistente. Dar căldura începe să crească şi simţi că soarele va birui curând, cu torentele lui de aur. îmi propun să cercetez diseară această casă a Patriarhiei şi pe igumenii ei, şi ies în oraş, întovărăşit de unul din funcţionarii biroului.

în preziua plecării mele am cunoscut în Bucureşti un pionier palestinian, de fel din Germania, şi care se oprise la noi câteva zile. Aflând că plec în Palestina, unde era stabilit şi avea soţie şi un copil, m-a rugat să-i fac un mic serviciu. Anume, mi-a încredinţat un pachet cu o duzină de perechi de ciorăpei, pentru cei doisprezece copii ai

coloniei comuniste, din care făcea şi el parte. Am băgat pachetul în buzunar şi l-am încredinţat că-1 voi duce la destinaţie, oricare ar fi taxa vamală, pe care eventual ar fi s-o plătesc.

în schimb, omul a voit să nu-mi rămână prea dator şi mi-a dat câteva scrisori de recomandaţie către soţii lui din Eretz-Israel. O scrisoare era către direcţiunea cotidianului evreiesc din Tel Aviv, *Haaretz.*

Cu această scrisoare preţioasă, am pornit spre redacţia ziarului cotidian. De la port şi până în piaţa turnului cu orologiu suntem în cartierul comercial şi *levantin,* cu toate caracterele şi cu tot pitorescul lui... încep să mă deprind... Ieri, la Haifa, a fost ziua *ciocnirii* şi a *perplexităţii...* Azi sunt mai cutezător. Dar pe măsură ce înaintăm, lumea se schimbă în jurul nostru... Ne pomenim încă o dată, din Asia în Europa! Iafa, ca şi Haifa, este un oraş dublu. Iafa este arăbească şi levantină. Tel Aviv este oraşul cel nou, mândria sionismului biruitor, şi primul născut al eternei Rahel, revenite în pământul strămoşesc.

ÎN TEL AVIV

Pe nesimţite şi degrabă, trettem din Iafa în Tel Aviv. Nu sunt nici măcar douăzeci de ani de la întemeierea primelor case evreieşti, aici, în dunele de pe ţărm, şi iată că un oraş european dublează azi vechea cetate biblică!

Sosim la ziarul *Haaretz.* Suntem în faţa unei construcţii noi, în care muncitorii condeiului au intrat şi s-au stabilit mai-nainte ca muncitorii cu ciocanul şi cu teslai să-şi fi isprăvit opera. Dar nota aceasta voi regăsi-o în tot oralul: pretutindeni lumea aleargă, lucrează, tratează... subt bolţi, tavane, subt decoruri, pe cari zidarii, tâmplarii şi instalatorii le ciocănesc şi le meşteresc mereu,

Directorul ziarului *Haaretz* e expeditiv şi afabil; îmi dă un redactor, cicerone pe toată ziua, şi mă salută cu salutarea *Bibliei* şi a Sionului;»„Pace ţie!"

Intru sub mâna ciceronelui meu şi după punerile lui la cale se încheagă, pentru mine, toată înfăţişarea acestei zile de 21 aprilie şi toată recolta mea de note.

întâi, o orientare generală: i trăda cea mare din Tel Aviv este Calea Herzl. Cu această cale se încrucişează şi formează unghiuri drepte mai multe străzi: Strada Ienuda Halevy, Strada Lilienblum, Aleea Rothschild, Strada Allenb|y împrejurul oraşului se întind vaste grădini de portocali; spre **5** este marea şi bancurile de nisip, pe cari tenacitatea braţelor sionist^ le transformă treptat în palate, în grădini şi în pieţe asfaltate.

După ce rătăcim câtva timp prin cartierele definitiye, pe lângă magazinele atât de europene, pe Bulevardul Rothschild - tăiat de-a lungul de un galon de arbuşti şi de răzoare cu flori - ieşim spre mare,

ca să cercetăm o fabrică de cărămizi albe (nisip cu var) care îndestulează toată Palestina. Neapărat, însoţit de un ziarist cum sunt, sunt luat în seamă şi aud o mulţime de informaţii şi de învăţături, cari ar fi interesat cu vioiciune pe un specialist şi chiar pe un om mai practic decât mine. Ceea ce reţin este că această fabrică furnizează material pe măsură, adică după tipul casei ce-ţi propui să zideşti şi că tipul cel mai mic de casă - trei camere, o terasă şi duş - costă 150 de lire egiptene.

După ce am vizitat această fabrică („Silikat Company"), ne întoarcem prin sectorul Tell Nordau şi privim de aproape cum naşte un nou cartier din aceste nisipuri scăldate de Mediterană. Mai întâi apar străzile viitoarei aşezări... Vedem fete de 20-25 ani cari plămădesc, în tipare, lespezi de ciment pentru trotoarele trase pe teren... Alături de strada schiţată, vilele încep să crească... printre împletituri de flori şi printre stâlpii instalaţiilor electrice...

Dăm de Strada Şalom Alechem şi, în apropiere, de o vastă circumferinţă de teren, pe care se ridică, provizoriu şi închisă cu scânduri, un fel de arenă de circ. Este un loc de întrunire populară, pentru muzică, cinema şi conferinţe: Migraş Beth Haam...

Mai departe întâlnim altă echipă de pionieri sionişti, cari se grăbesc să isprăvească şanţurile şi canalele unei străzi nou create. Trecem iar prin B-dul Rothschild, încă o dată pe Calea Herzl şi intrăm în Muzeul Pelestinian, în „Muzeul produselor ţării". Acest muzeu este opera asociaţiei „Comerţ şi industrie" şi cuprinde mai multe secţiuni: agricultură, industrie casnică, chimie industrială, materiale de construcţie, marmoră, maşini, mobile şi alte câteva... La intrare, pereţii sunt acoperiţi cu diferite diagrame, hărţi economice şi tablouri comparative. Cercetarea acestui muzeu te instruieşte şi te pregăteşte ca să pricepi noua viaţă din ţară, chiar de aici, de la porţile ei... Privesc cu plăcere şi cu poftă strugurii din viile Kiriath Anavim, portocalele, chitrele, lămâile... cari plutesc în borcanele din rafturi. Aici sunt rotoghile de lemn, scoase cu fierăstrăul din trunchiuri centenare de măslin, de roşcov, de eucaliptus... Dincolo, sunt tot felul de boabe şi de seminţe din ţară: porumb, sorgum, dura... într-o parte, vezi teancuri de foi de tutun, într-altă parte (ca nişte cilindri de chihlibar), borcane cu miere indigenă, adunată de pe flori de portocal...

Iată o mătase pe care o produc nişte viermi de mătase, de fel din India şi aclimatizaţi în Palestina. Particularitatea lor este că trăiesc nu pe frunze de dud, ci pe frunze de ricin.

Iată probe din bumbacul pe care noii gospodari vor să-lfacă să crească încă o dată în Valea Iordanului, precum creştea odinioară...

Plimbăm privirile spre alte secţiuni. La secţiuna industriei casnice ne întâmpină stofe, ţesături, unelte, comestibile... Mai departe vedem alte dovezi ale bogăţiei solului şi ale energiei locuitorilor: mostre şi obiecte de marmură, de piatră, de ciment... Palestina are cariere de marmură încă neexploatate. La Metula se găseşte marmură roşie... Miere şi lapte curgeau odinioară în Canaan!... Miere şi lapte vor izvorî încă o dată pentru cei ce vor şti să reclădească vechile jgheaburi ale belşugului!

Conducătorul meu mă duce, după cercetarea muzeului, la gimnaziul „Herzlia". Desigur că era o simplă coincidenţă, dar era o coincidenţă simbolică: după ce contemplasem pârga noii vieţi economice, din Eretz - Israel, era potrivit să contemplu şi pârga noii vieţi sufleteşti şi culturale care pulsează azi în ţara profeţiilor eterne... După ce trecem prin cabinetul directorului intrăm într-una din sălile de clasă. Nimerim o lecţie de termo-fizică, cu explicări şi cu formule asupra a nu ştiu ce cuptoare... Profesorul Vizanski, altădată profesor în Elveţia, îşi face lecţia în limba ebraică şi din când în când întreabă pe elevi şi-i pune la încercare în aceeaşi limbă.

E un mic amfiteatru, cu tablouri pe pereţi, cu un careu mare, negru, unde profesorul îşi desinează cuptoarele şi cu câteva zecimi de elevi amestecaţi, băieţi şi fete.

Mi-aduc aminte de cartea lui Wolfgang Weisl: *DerKampfum das heilige Land* şi anume de capitolul: *Wie ein Schwaermer eine Sprache schuf...*

IMAGINI DE PROSPERITATE

Este miezul zilei, sălile se deschid, elevii se răspândesc. în grădina gimnaziului cresc oleandri înalţi şi viguroşi, ca nişte carpeni... Răzoare cu flori prosperează, prin ocolurile de nisip unde aleargă copiii. Aceste răzoare sunt plantate, udate şi supravegheate de micii petulanţi...

Soarele stă drept deasupra Iafei, biruitor şi dogorâtor. în lumina crudă şi subt arşiţa sfredelitoare, înţelegi de ce aici oamenii poartă broboade, plantele sunt atât de luxuriante şi toate culorile atât de vii... Iafa întreagă şi Tel Avivul cu ea fierb, sub soarele perpendicular, ca un cazan de boiangiu vrăjitor.

Căutăm un restaurant. îl găsim sus de tot, pe o terasă-acoperiş, de unde privim în jur tot Tel Avivul. Dar păcat că nu putem să prânzim chiar aci. Terasa e potrivită pentru orele serii. Ne mulţumim să ocupăm o masă, ceva mai jos, într-o sală de geamlâcuri deschise. E un restaurant burghez, dar bucatele sunt bine pregătite şi civilizat servite... La plecare, patronul, poate izbit de exotismul nostru, ne întreabă dacă am fost mulţumiţi de bucătăria lui.

Programul întocmit de ciceronele meu prevede, după-masă, o excursiune cu un automobil la Şcoala de agricultură şi la pivniţele Rişon le Zion. Pornim pe Calea Herzl în ora aceasta de după-amiază incandescentă şi aţipită. Viteza maşinii ne înviorează. Trecem prin cartiere arăbeşti, cu case cubice şi cu gospodării pustii, trecem pe lângă grădini închise cu zid înalt, dar pe care îl covârşesc umbrelele palmierilor... Minarete, cămile, hăţişuri puternice de cactuşi decorează şoseaua până dincolo de porţile Iafei... Alergăm pe şoseaua cea mare Iafa-Ierusalim. La tot pasul, trompeta de alarmă face să

onduleze şi să se dea la o parte şirurile de călători cu turban şi cu caftan... După câteva minute de drum, mi se arată pe mâna dreaptă Şcoala de agricultură „Mikweh Israel". E o fondaţiune veche, de pe la 1870 şi fondatorul ei - Carol Netter - se odihneşte chiar aici, într-o alee de chiparoşi...

Las la o parte ce scrie în cărţi asupra acestei şcoli şi o cuprind cu ochii mei, vastă, plină de acareturi şi ocolită de plantaţii precum este. Ne găsim într-o bogată gospodărie, care îmi aminteşte de acele curţi boiereşti şi arendăşeşti din Moldova noastră de acum vreo 20-30 de ani... în grădina şcolii văd, întâia oară, cât de-nalţi şi cât de groşi pot să crească eucalipţii. Cercetăm pavilioanele şi atenanţele şcolii. Afară de clădirile în cari stau şi învaţă cei 180 de elevi, sunt clădiri pentru profesori, funcţionari şi lucrători. Şcoala are pepinieră, cultivă flori pe cari le vinde în toată Palestina, are cai, măgari, vaci şi boi, oi şi capre... împrejurul nostru stau căruţe, butoaie,instrumente agricole... Un elev al şcolii, ars de soare, asudat, cu şapca pe ceafă şi cu bocanci, aduce de căpăstru o vacă planturoasă... Vedem un teasc pentru struguri sau pentru măsline, vedem o lăptărie şi apoi un depozit uriaş cu tutun în fermentaţie.

Urcăm în maşină şi mergem mai departe. Ieşim din frumoasa gospodărie a şcolii şi traversăm locurile pe cari le cultivă... Orzul e aproape copt. Grâul se apropie de seceră. între parcelele verzi-aurii, macii fac hotare roşii.. .Ne întâlnim cu trenul care vine de la Ierusalim. Lăsăm şoseaua cea mare şi o luăm pe alta mai mică spre Rişon le Zion. Aici, unde şoseaua se bifurcă, privim, subt ghirlandă de palmieri, profilul unui sat arab. Este satul Beth Dedjen, adică biblicul Beith Dagon, în lotul seminţiei Iuda, unde, pe vremea filistenilor şi a judecătorilor, era capiştea idolului Dagon. Aci aduseră filistenii, după 6 biruinţă asupra evreilor, Sfântul Chivot, căzut pradă de război, şi-1 aşezară lângă idolul Dagon.

Şoseaua pe care apucăm este - ca multe altele - făcută de curând de pionierii evrei. Mai-nainte de Rişon le Zion ne întâmpină, pe dreapta, colonia muncitorească Nahalat-Jehuda. E o colonie comunistă (o kevuţa) care are o lăptărie prosperă şi o grădină-pepinieră.

Notez înfăţişarea acestui pământ din care cresc, atât de bogat, viţa, palmierul şi reveria biblică... Are o faţă cafenie închisă, de-ai

zice că este cacao sau ciocolată. Cu atât mai mare e contrastul, când vedem, deodată, linia onduloasă, stearpă şi cenuşie a dunelor. Marea este la doi paşi şi nisipurile ei sunt neastâmpărate şi năvalnice. Coloniştii acestor locuri trebuie să biruiască mai întâi nesiguranţa şi mobilitatea ţărmului.

Intrăm în Rişon le Zion, cu adevărat: *fruntea Sionului,* dacă nu cu totul după vechime, desigur după frumuseţe şi bogăţie. Puterea şi viaţa acestei colonii sunt legate de uriaşa instalaţie centrală, opera baronului Rothschild, teascul şi povarnă Rişon le Zion. Intrăm în birourile fabricii şi facem cunoştinţă cu un distins bătrân, directorul Meerovici, un exemplar întârziat din frumoasa legiune cu barbişon a lui Napoleon IU.

Un funcţionar ne ia şi ne poartă prin toată instalaţia, de la foişoarele şi jgheaburile în cari se descarcă movilele de struguri şi până în pivniţele adânci şi solemne, ca nişte catacombe, unde stau în picioare zecimi de zăcători clădite din mistrie şi căptuşite cu sticlă.

Aud că această pivniţă - vrednică de palatul şi de sofrageria regilor babilonieni - este a doua sau a treia, în scara marilor pivniţe de pe pământ. Suprafaţa de pe care această fabrică îşi adună strugurii proprii este de peste 5000 de dumani (un duman = 900 de metri pătraţi). Afară de cei vreo 60000 de hectolitri de vin pe cari îi toarnă în zăcători, în fiecare an, fabrica mai are un departament special pentru spirtoase şi şampanie.

Dar mai mult decât toată această povarnă cu instalaţiile, cu beciurile, cu pompele ei cu abur (pentru încărcarea şi golirea zăcătorilor) mă impresionează grădina baronului Rothschild, astăzi dăruită coloniei. E o grădină de portocali şi de lămâi, închisă cu grilaj şi spintecată de şiruri paralele de curmali. în frunzişul fraged al portocalilor şi al lămâilor, trunchiurile curmalilor pare că sunt nişte arămii columne, din pronaosul linui templu. Sub lumina care începe să fie trandafirie, curmalii resfiră ramuri flexibile, lungi de câţiva metri, şi pămătufuri cafenii, pline de curmale coapte... Lămâii, de asemeni, sunt plini de roadă. Pe calea noastră, ca într-un vis, zac curmale scuturate, lămâi şi ramuri de curmal!...

încheiem ziua cu aceste „stâlpări de finic", cu aceste „lulab" aşternute în calea sfintelor amintiri cari înviază, în jurul nostru şi în calea visului, frate cu amintirea.

Luăm drumul înapoi, către Tel Aviv şi către Iafa. Grădinile cu portocali, gardurile şi pâlcurile de cactus, cămilele călătoare întind, pe biblicul pământ, umbrele serei.

Traversăm Tel Avivul - însufleţit, alert, aproape sărbătoresc, la ora aceasta, când căldura scade - şi intrăm în Iafa. Ajung în port, aproape în minutul când porţile se închid, şi urc în mohorâtul castel care este metocul Patriahiei.

Jos, în strada portului, metocul are prăvălii şi magazii, la mijloc sunt câteva birouri, iar sus de tot mănăstirea metocului, adică chiliile, paraclisul şi o largă terasă, cu parapet, privitoare spre mare. Mai sunt şi alte atenanţe, coridoare şi colţuri întunecoase, cari posomorăsc clădirea şi-i dau o înfăţişare ambiguă. Şi la prima şi la ultima cercetare acest metoc spune decadenţă şi nepăsare. Au trecut pe aici sute de mii de închinători şi au lăsat atâta aur - mai ales rusesc - încât dacă l-am putea avea acum, grămadă, pe terasa aceasta, ar fi ca o dună de pe ţărmul mării...

Stau rezimat de parapet, deasupra imensităţii lăptoase şi liliachii care pulsează dincolo de cheul coprins de întuneric... Mâine, cu ajutorul Domnului, voi intra în Ierusalim... Plutesc, cu gândul peste icoanele, bogăţiile şi izvoarele de energie pe cari le-am văzut în această zi şi mi se pare că le-am văzut la mii de kilometri depărtare de acest castel părăginit şi sur. Aştept să mă întâlnesc cu prietenii de cari m-am despărţit după debarcare şi privesc cu nostalgie - pe apele înserate - făptura albă şi ciuruită de lumină electrică, a vaporului „Dacia"... Am presimţirea că în acest metoc, unde, din greşită şi ignorantă socoteală, am decis să găzduim, vom petrece o noapte chinuită.

Din nefericire, presimţirea mea decurgea dintr-o intuiţie exactă. Toată noaptea am dormit cu frică şi uitându-mă prin fereastră, la curatul şi elegantul nostru vapor, am făcut triste reflexii asupra şubrezeniei prosperităţilor omeneşti!

ŞARONUL ,

Iubita mea amică, în această zi de 22 aprilie, am îndeplinit visul meu suprem să ajung şi să îmbrăţişez, cu ochn' şi cu inima, Sfânta Cetate. Aseară, eram încă nesigur la ce oră voi porni spre Ierusalim, şi oscilam între primul tren care pleacă la 6 dimineaţa şi altul de mai târziu... în orele tulburi, de veghe şi de pază ale nopţii, mă hotărăsc: voi pleca în zorii zilei şi voi lua şi pe acest tovarăş de chilie şi de penitenţă, care, ceva, mai tare de piele decât mine, încropeşte câteva ceasuri de somn...

Deştept pe fratele Nicolae, tovarăşul cucernic pe care Domnul mi 1-a dat în grijă, până la Ierusalim, şi-1 zoresc să fie gata. Plecăm fără să mai dăm ochii cu amfitrionii noştri, paznicii metocului. Prin intermediar, le lăsăm smerite închinăciuni şi câţiva piaştri obligatorii. Avem norocul să găsim, pe treptele sinistrului palat, un hamal sirian, care ştie câteva cuvinte franţuzeşti; împărţim cu el bagajele noastre şi alergăm spre piaţa cu orologiu. Găsim şi un birjar care ştie să numere până la zece, în limba lui Voltaire, şi pornim spre gară.

Un şir lung cu vagoane de clasa HJ-a aşteaptă în faţa gării. Poate că printre ele este şi vreunul de a întâia sau de a doua, dar nu-1 observ. Toată lumea călătoreşte cu clasa IJI-a şi biletul până la Ierusalim costă şaptesprezece piaştri şi jumătate. Mai toţi călătorii sunt arabi. Vagonul este confortabil şi bine întreţinut.

Lumea de pe peron este în majoritate orientală: hamali, mici negustori ambulanţi şi funcţionari inferiori. Uşile se închid, vagonul se mişcă - pornim, în tren, spre Ierusalim!... Acest paradoxal amestec de categorii, de noţiuni şi de posibilităţi,pe cari până acum le ţineam depărtate unele de altele, dă urzeala tuturor impresiilor noastre, de alaltăieri încoace...

Ziua e fără văluri, de-abia albastră-cenuşie la această oră a dimineţii, dar progresiv clară, subt bolţi de smalţ albastru. Facem o primă haltă la Tel Aviv. Peste lumea arăbească plecată din Iafa se revarsă lumea europeană din Tel Aviv. Suntem în permanenţă ca în estuarul unui fluviu, unde apele lui dulci încălzesc şi se amestecă cu apele sărate ale mării!

Aş vrea să nu-mi scape nimic din detaliile acestui drum şi mă străduiesc să ţin o dublă socoteală, atât de priveliştile pe cari ni le desfăşoară trenul cât şi de explicaţiile cărţilor introductive. Dar e o muncă de care mă las curând, ca fiind rău inspirată... închid cărţile şi privesc, şi la dreapta şi la stânga, variatul, dramaticul şi atât de bogatul în colori peisagiu al Iudeei. A zis cineva despre Atica: nu există pe pământ o suprafaţă atât de îngustă, dar pe care să se fi petrecut atâtea fapte nemuritoare! Cu o dreptate superioară vom spune despre ţara aceasta acelaşi lucru. De la colină la colină, din vale în vale, numele istorice, datele şi evenimentele cresc, înaintea cercetătorului, numeroase ca pietrele dintr-un cimitir.

în contururi generale, drumul Iafa-Ierusalim, fie cu trenul, fie pe şosea, este jumătate drum de câmp şi jumătate de munte. Gările Safirie, Ludd, Ramle şi Naane sunt în câmpie şi anume printre ogoarele, livezile, holdele, grădinile şi arboretele cele mai capricios amestecate şi mai mai prospere. Gările Sorek, Artuf, Bittir sunt în contorsiunile munţilor Iudeei.

Lângă gara Safirie văd lanuri de ovăz, petece de grâu şi grădini potagere, printre livezi de măslini şi de migdali. Gara Ludd este nodul căilor ferate palestiniene. Găsim în gară expresul care vine din Egipt. „Grande Compagnie Internationale des Express Europeens"!... *Sleeping-car... Dining-car...* Europa s-a revărsat peste Asia şi peste Africa! Gara nu e monumentală, dar are două peroane şi o arhitectură care o scoate din banalitate.

Aceste şine, aceste vagoane englezeşti, aceşti turişti americani din *Dining-cartxec* prin locul unor venerabile amintiri. Ludd este Lida unde Sf. Petre vindecă pe paraliticul Enea *(Faptele Apostolilor* 9, 33-34); este în acelaşi timp oraşul Diospolis, din epoca greco-romană şi scaunul unui episcopat. Aici se adună în anul 415 un sinod particular care se ocupă cu învăţătura eretică a lui Pelaghie...

Vedem, din mersul trenului, între Ludd şi Ramle, măslini cu roadă tânără, pâlcuri de portocali, ricini şi smochini... Apoi mii de maci printre poteci şi cactuşi viguroşi, împletiţi pe liniile de hotar.

Pe stânga, în depărtare, încep să se schimbe, într-o gamă întreagă de albastru şi de ivoriu, câteva rânduri de dealuri şi de munţi - deocamdată vaporoşi şi plutind parcă deasupra acestui paradis al Şaronului.

Ajungem la Ramle, burgadă cu profil arab - minarete şi cupole printre palmieri nalţi cât şi minaretele - şi colţ încântător, încins cu tot felul de arbori fructiferi. Poate Ramle este Arimateea *Noului Testament,* locul natal al lui Iosif, membru al Sanhedrinului şi ucenic al Domnului. Oricum, tradiţiunea socoteşte că actuala Mănăstire a franciscanilor se ridică acolo unde era casa lui Iosif Arimateanul. în această mănăstire fu găzduit generalul Napoleon Bonaparte, în anul 1799. La trecerea noastră prin Ramle, vedem un cimitir arab, tocmai în ceasul unei procesiuni şi al unui serviciu de pomenire. Dar alături de acest locaş de odihnă, iată o staţiune aeronautică şi hangarele avioanelor engleze! în văzduhul ţării sacre trei aeroplane zboară paralel!

Linia şesului începe să onduleze şi să se frângă. în faţa noastră se rotunzesc câteva spinări de dealuri şi pornesc albiile văilor. O amintire din pământul Moldovei se adeverează întocmai acestui plai, sprijinit în fund pe muntii lui Samson: pare că ne-am găsi în judeţul Neamţ... între dealul Boita şi băile Bălţăteşti, pe şoseaua Tg.-Neamţ - Piatra Neamţ. Pe pământul aproape roşu ca ţigla văd petece de orz secerat, văd parcelele de vie tânără şi pâlcuri de plante decorative, pe cari în Europa nu le întâlnim decât în sere. Sate arăbeşti, case stinghere, siluete depărtate de colonii triangulează pe dealuri şi pe văi.

între Ramle şi Naane încrucişăm şoseaua Iafa - Ierusalim. Aproape de gara Naane este străvechea vatră a oraşului Ghezer, pe care, însă, în bogăţia de detalii a peisagiului, nu pot s-o identific. Ghezerul este pomenit în inscripţia de la Tel Amarna. Societatea arheologică „Palestine Exploration Fund" a făcut aici săpături şi descoperiri excepţionale. Din cercetările acestei tovărăşii de arheologi a ieşit la iveală că în mormanul de ruine de la Ghezer stau cinci vârste preistorice, culcate una peste alta. în straturile mai de la fund s-au găsit nişte urcioare mari, cu schelete de copii *sacrificaţi* (probabil în vârsta canaanită).

LA PORŢILE TALE, IERUSALIME!

De la Naane înainte, intrăm în labirintul munţilor. Variaţia, capriciile, anfractuozităţile, pustietatea tragică, pleşuvia sură, dar şi gingăşia cuiburilor verzi, egloga şanurilor înflorite ale acestor munţi - fac pe călător să se agite, pe bancheta lui, ca o salcie purtată când de vijelie, când de zefir. Pătrundem în jgheabul Waadi es Sarar. E o cale săpată de torentele primăverii, pe care însă omul a consolidat-o prin terase şi prin plantaţii şi a făcut-o (azi ca şi odinioară) podgorie Vestită.

Waadi es Sarar este biblica vale Sorek unde Samson întâlni pe Dalila şi căzu atât de rău în robia farmecelor şi a vicleniei ei. Valea se strâmtează şi se adânceşte. Roce calcaroase, sure şi abrupte rup învelişul depozitelor roditoare, găuresc arăturile, spintecă perdelele de măslini. Trenul nostru se răsuceşte ca un şarpe când la dreapta, când la stânga şi în calea lui munţii se adună din ce în ce mai pustii şi mai prăpăstioşi. Uneori ni se pare că facem calea înapoi, nevoiţi cum suntem să ocolim, printre crăpături fără soare, câte un masiv năprasnic, de pe spinarea căruia spiona Samson văile filistenilor. Dar în această măreaţă împărăţie a coloşilor suri nu lipsesc notele fragede: o grădină de cacao, o livadie de eucalipţi, câteva terase cu grâu şi cu orz ce dau în spic.

Oprim în gara Artuf. Arabii din această staţiune au un port deosebit care aduce aminte de călugării noştri. Nişte colonişti germani, cari au pornit cu noi din Iafa, ne arată dincolo de gara Artuf, grota lui Samson. Aşadar, suntem la Etam *(Judecători* 15,11), unde cei trei mii din Iuda veniră ca să lege pe Samson şi tot pe aici trebuie să fi fost Ramath Lechi şi Ain Hakore.

Labirintul în care înaintăm îşi sporeşte puterile şi splendorile. Stâncile ne privesc aproape în creştet, soarele aci ne găseşte, aci ne pierde, iar în faţa acestor blocuri, cu câte un colţ rezimat de cer, măslinii şi roşcovii de pe poale pare că sunt pămătufuri de ferigă.

De la un loc, zbuciumatul defileu se deschide şi se ramifică. La gara Bittir - ultima nainte de Ierusalim - suntem într-un fund larg şi fertil. Un izvor din apropiere udă şi transfigurează toată valea. Apar grădini, locuinţe, terase cu viţă groasă, care se târăşte pe pământ ca şerpii. Aici, la Bittir, ne întâlnim cu trenul care a plecat din Ierusalim şi merge spre Iafa.

în aceste gâtlejuri muntoase era odinioară un oraş, populat şi vestit, oraşul Beter, despre care tradiţia iudaică spune, cu oarecare exageraţie, că avea cinci sute de şcoli, şi cea mai mică dintre şcoli avea trei sute de elevi. în acest oraş, ultimul erou evreu, Bar-Kochba, fu înconjurat de armatele romane şi căzu după o crâncenă rezistenţă. Legendele spun că numărul celor ucişi fu atât de mare încât sângele vărsat se adună în şuvoaie şi în torente, cari smulgeau pietrele din loc! *

Dar clipa de faţă are icoane mai placide. Iată femei arabe cari duc în spinare nişte crosne fantastice de mărăcini. în valea noastră încep să răspundă alte văi (alţi „waadi"), unele pline de viţă şi de smochini, altele sterpe şi calcinate. Lucru nemaiîntâlnit: o şuviţă de apă curge printre parcelele grădinilor, iar sus pe un deal pare a fi un rezervoriu. Ne apropiem de Ierusalim! Vecinii mei de bancă îmi arată nişte buchete de spini şi printre ele calea spre Betleem. Primele case ale Cetăţii Sfinte se văd pe un vârf de deal.

Din strâmtorile munţilor am ieşit în larg, din peşteri la lumină, din aşteptarea înfrigurată, la realitatea întrupată în Cetatea Marelui Rege! Trecem pe lângă colonia greacă, pe lângă noi aşezări evreieşti pe cari le voi identifica mai târziu, şi mai trecem pe lângă colonia Templierilor germani - o insulă de verdeaţă şi de vile, alături de atelierele şi de magaziile gării Ierusalim.

înainte de despărţire, vecinii mei, oameni practici şi plini de sănătos egoism naţional, îmi dau sfatul acesta: „Dacă nu vei găsi în Ierusalim găzduirea aşteptată, coboară în această colonie şi întreabă de «Deutsches Ospicium» sau «Deutsches Katholisches Haus»."

Nu uit sfatul lor, dar nici nu-i dau multă luare-aminte... în inima mea e sărbătoare şi aştept, lângă tovarăşul meu, să se risipească negura călătorilor şi să ne răsară faţa Sfintei Cetăţi! Dar trebuie să coborâm, să păzim cu schimbul bagajele, să căutăm un birjar care înţelege franţuzeşte.

în sfârşit, iată-ne într-o trăsură cu doi cai cari pornesc din faţa gării pe o şosea albă ca varul. Bucuria noastră înfloreşte în smerită şi nevrednică evlavisire! Dumnezeu ne-a fost milostiv şi ne-a ajutat să ajungem cu sănătate până la sfântul său Sion! „Căci Domnul a ales Sionul şi a poftit să-i fie locuinţă." „Iubesc Sionul cu gelozie şi-1 zulesc cu patimă vijelioasă!..."

Dar cât de neputincioşi şi de striviţi suntem, în caleaşca aceasta veche, care ne poartă în sus, spre cununa zidurilor sacre! Cum vom mulţumi, cum vom tresaltă, cum vom cânta fericirea noastră, în spatele acestor doi arabi, cari stau pe capră, triviali şi gălăgioşi!

Ne uităm în jurul nostru şi vedem că trecem prin nişte foste grădini, acum fără de gard, dar cu măslini noduroşi, ici şi colo cu nişte răzoare verzi, într-o vâlcea, şi cu mii de pietre, mari şi mici, poate de zeci de ori adunate în ziduri şi risipite.

Privim mai departe şi vedem crescând, deasupra măslinilor strâmbi şi cenuşii, o dată cu bolta de azur, profilul sacrosanct! Mi-aduc aminte de cei ce, odinioară, veneau în caravane, cu prilejul marilor sărbători, şi descopereau de departe creştetul de aur al Templului şi turnurile cetăţii:

„Bucuratu-m-am când mi-au spus: Să mergem către Casa Domnului! Iată-ne, stăm la porţile tale, Ierusalime! Ierusalime, tu eşti clădit ca o cetate, cioplită dintr-o bucată! Către tine se suie seminţiile, seminţiile lui Iehova, după pravila lui Israel, ca să preamărească numele Domnului. Aci sunt aşezate scaunele pentru judecată, scaunele casei lui David. Rugaţi-vă pentru pacea Ierusalimului! Fericiţi să fie cei ce te iubesc! Pacea să domnească înlăuntrul zidurilor tale şi belşugul în palatele tale! Pentru fraţii şi pentru soţii mei, voi zice: Pacea fie cu tine! Pentru casa Domnului şi a Dumnezeului nostru, doresc-ţi ţie fericire!"

Suntem pe pieptul unei coline late, între zidul covârşit de profilul unei catedrale şi picioarele altor coline, încărcate cu grădini şi cu

foburguri. Şi iată că, pe mâna dreaptă, între şoseaua albă şi zidul milenar, ne apare, în soare şi azur, o moară de vânt, moara nobilului DonQuichotte!

Aşadar, iată şi la porţile Ierusalimului, simbolul tău şi amintirea ta, erou al lui Cervantes! Ce poate să-mi spună pilda ta, acum când sunt gata să intru în cetatea Domnului meu? Suntem cavaleri şi noi, ca tine - o cavalerie mult mai veche decât a ta! - dar nu avem nevoie de scutierul tău şi ne rugăm la Dumnezeu să ne cruţe de' jalnica ta convertire finală!

• *1 >l

DINCOACE DE ZIDURILE SFINTE

Şi cu toate acestea, aripile acestei mori de vânt, ivită pe neaşteptate, în dreptul Sionului, din pustiita colonie a lui Montefiore, prind să zboare din ce în ce mai sus în cugetarea mea...

O, iubită Simforoză, nu sânt eu acela care pornii în lume, acum un sfert de veac, crainicul d-tale şi cavalerul unor uriaşe proiecte creştine şi apologetice? Nu sunt chiar eu cel ce într-o lume tot atât de adecvată mie, ca şi lui Don Quichotte, - lumea spaniolă contemporană, caut să ridic cunoştinţele spre taina şi spre frumuseţile Sfântului Graal?...

Recunosc că apariţia acestui simbol al idealului, suprapământesc şi zdrobitor de viaţă, are pentru mine, aci la porţile Ierusalimului, o înaltă semnificaţie. Este un avertisment, o mângâiere şi un contract acceptat. Cugetând şi mai larg, unde aiurea decât la pragul acestei cetăţi a aspiratiilor nedomolite şi eterne, putea să se înalţe semnul marilor întreprinderi dezinteresate şi neizbutite? Câţi fraţi ai lui Don Quichotte n-au venit spre Ierusalim, pe toate cărările pământului, cavaleri ai idealului şi ai Domnului! Câte inimi şi câte vieţi nu s-au jertfit, fericite, pentru apărarea, biruinţa şi apoteoza Ierusalimului! Şi în aceste zile ale noastre, de prăbuşiri şi de reclădiri supreme, nu trăim oare o epopee nouă de cavalerism pentru Sion?

Din dealul lat, unde mai stau rămăşiţele coloniei lui Moses Montefiore, dăm de vale, spre un cimitir musulman şi de aci, pe lângă un parapet de case europene, drept în sus spre Spitalul „Sf.Ludovic" şi către Notre Dame de France.

Am în sân câteva scrisori de recomandaţie pe cari mi le-au dat diferiţi amici din Bucureşti şi măcar una din ele trebuie să-mi dea prima legătură cu această lume ierosolimiteană.

Ştiu că, în aceste zile, se află în Ierusalim cunoscuţii mei americani (de la Y . M . C.A.), domnul şi doamna W. H. Morgan, împreună cu altă pereche, şotii Hollingher, pe care de asemeni îi cunosc. Dar poate că, în această zi, lipsesc din Ierusalim...

Pentru aceea, iau altă direcţie, mai sigură. I-am spus birjarului să ne ducă la Muzeul de Agricultură, peste drum de Spitalul Italian. Directorul acestui muzeu este fratele amicului meu dr. Mibaşan şi către el am câteva cuvinte de introducere... Urcăm panta aspră, deasupra căreia stă Notre Dame de France, şi pe străzi, cu totul europene, ajungem la Spitalul Italian.

Aflăm că Muzeul de Agricultură s-a mutat din faţa spitalului pe o altă stradă, foarte apropiată, dar fără nume!... Deşi suntem în Ierusalimul cel nou, totuşi şi aici ca şi în cel vechi străzile sunt mai toate anonime şi numere la porţi nu există.

Dar birjarul se descurcă fără greutate. Ne întoarcem puţin pe acelaşi drum şi intrăm într-o stradelă înclinată, pe care găsim bătută afară în zid, cartea de vizită a Muzeului. Las pe tovarăşul meu în trăsură şi pătrund în curtea împrejmuită.

E o mică grădină de arbori şi de flori din cari soarele extrage şi-mi trimite în obraji un val de mirodenii. Directorul e acasă. Surprinderea şi bucuria lui de oaspeţi mă înduioşează.

E un noroc deosebit să găseşti în centrul unei lumi, pe care o vezi întâia oară, atâta bună rmmire şi atâta efuziune, în limba ta românească.

Facem la Muzeul de Agricultură primul nostru popas. Deşi este o casă oficială, un institut în care nu sălăşuieşte decât un servitor, totuşi directorul ne pune înainte fără întârziere un ceai bine garnit. întâlnesc un fruct necunoscut europenilor, cel puţin celor din părţile temperate.

E un fel de fruct gălbior, care pare a fi o încrucişare între zarzără şi corcoduşă şi are un sâmbure mare rotund. Numele ei ebraic este „nefelşesek".

Muzeul de Agricultură este o secţiune complectă a ceea ce am văzut, incomplect, în sălile muzeului din Iafa. Dar îl vom cerceta altă dată. în acest moment, trebuie să limpezesc câteva cestiuni practice.

Tovarăşul meu, cucernicul frate Nicolae, îşi ia bastonul de pelerin şi porneşte spre Mănăstirea Arhangheli - una din mănăstirile Patriarhiei - unde are nădejde să-şi găsească odihnă sufletului şi oaselor, în ciuda experienţei de astă-noapte. Eu rog pe directorul Muzeului să mă clarifice - prin firul telefonic din birou - dacă amicii mei americani sunt ori nu în Ierusalim. E un procedeu prea european, care pare că dă năvală peste sfiala şi veneraţia cuvenită acestui loc sacerdotal, dar ce putem să mai facem! Telefonul, lumina electrică, automobilul şi atâtea alte semne ale vieţii zise civilizate au debarcat în Ierusalim de mai de mult. De la Colonia americană primim răspuns că d. d. Morgan şi Hollingher sunt acolo şi că mă aşteaptă, peste o jumătate de oră, la gustarea de amiază.

Fericit de toate aceste bune potriviri, mulţumesc lui Dumnezeu şi pornesc - nu mai ştiu: în trăsură sau pe jos, întovărăşit sau singur - spre Colonia americană. Drumul este simplu, aproape numai o linie dreaptă, de la Notre Dame de France până la Episcopia Anglicană, lângă care se găseşte căminul coloniei.

E o amiază orbitor de luminoasă, aprigă şi toridă, ca la noi, în zilele caniculare de iulie şi august. Observ pe străzi că mai toată lumea poartă ochelari coloraţi. Dar ţi se pare deocamdată paradoxal că, subt această arşiţă care aprinde pământul, arabii se învelesc la cap cu şalurile şi cu broboadele lor, strânse în colaci negri... Şi totuşi, mai târziu, un crâmpei de experienţă personală mi-a dovedit că au dreptate...

Prietenii mei americani mă primesc la pragul căminului, zâmbitori şi bucuroşi de întâlnire. Fără nici o tranziţie, alergăm spre sofragerie unde auzim, de la uşă, rugăciunea cântată în cor, pe care pietatea protestantă o prescrie cu rigoare înainte de fiecare masă. Aşteptăm sfârşitul rugăciunei şi intrăm în sofragerie. Suntem vreo douăzeci de conmeseni, printre cari ne aşezăm şi noi, lângă vase mari cu flori şi lângă garafe cu apă.

Nu sunt în mediu strein. Cunosc pe aceşti oameni fiindcă ne-am mai întâlnit şi altădată şi am stat cu ei la masă, la Buşteni, la Şapte Sate,'ra Bucureşti, la Vişegrad. Mi-e cunoscută şi bucătăria lor, şi encratismul lor de băuturi de apă, şi idiomul lor strivit între măsele, măcar că nu-1 pricep decât cu mare greutate.

După-masă, înţeleg că în acest cămin am avut şansa să prânzesc cu toată lumea anglo-americană, înfăţişată printr-o duzină de secretari din Y. M. C. A. universală. Un secretar din India, altul din Japonia, al treilea din China, restul din Anglia şi din America! Directorul şi proprietarul căminului este un om practic, un germano-american, care recomandă tuturor mosafirilor serviciile sale şi bazarul său de lângă poarta Iafei. D. Wester este german după maică-sa şi anglo-american după nevastă-sa, născută Stapford.

ÎNTRE ETERODOCŞI

Ce frumoasă, ce tihnită şi ce răcoroasă e această casă în care d-l Wester găzduieşte pe fraţii săi - după nevastă - cu preţul modic de una liră egipteană pe zi! D-l Morgan mă plimbă prin această casă şi mă pofteşte să mă odihnesc o jumătate de oră în apartamentul d-sale.

Dar nu mă gândesc la odihnă. Privesc, admir, iau note... Uşile şi ferestrele casei sunt acoperite cu reţele fine cari opresc năvala ţânţarilor. Paturile au poloage de tifon, cari acoperă de pretutindeni pe cel ce doarme... Căminul american se găseşte pe şoseaua Nablus, cum am zice la miazănoapte de Ierusalim, pe vechea cale a Damascului. Din ferestrele căminului, văd cimitirul militar şi ceva din Muntele Scopus cu creştetul Universităţii Ebraice.

Casa întreagă este clădită după tipul oriental şi călugăresc. E o construcţie solidă cu încăperi suprapuse şi cu patru laturi cari fac la mijloc o curte interioară. Această curte interioară e umbrită de plante ecuatoriale şi dezmierdată de flori de multe neamuri... în sălile-pridvoare stau, pe la colţuri, cuiburi de piatră, cu pământ roşu în ele, pentru florile cari n-au mai avut loc în grădină. Nişte dulapuri cu geam au în rafturi numeroase, mii de cioburi şi de oale, din străvechea ceramică pe care o dezmormântează azi arheologii.

Mă uit la ceasornic: două ore după-amiază, toiul căldurii şi al aţipelii. Alături de cămin, la umbra unor chiparoşi, poposeşte o familie de arabi. Suntem în Orient!

Deasupra Ierusalimului, cerul pare că se desfoiază în petale albe şi albastre... E poezia de plumb a căldurilor subt frunze late de mussa şi de banani. Cocoşii cântă, măgarii le răspund. Totuşi nu avem vreme de prea mult *farniente.* Amicii mei americani cugetă cu dreptate că

putem vizita, cu mult profit, reşedinţa episcopală anglicană, care e la doi paşi de cămin.

îmi aduc aminte că în colecţia mea de scrisori de recomandaţie am una către monseniorul Mac Innes, episcopul anglican din Ierusalim. Preotul anglican din Bucureşti, reverendul Woodhouse, mi-a dat această scrisoare, în ajunul plecărei sale spre Londra.

Să mergem, deci, şi să depunem în mâinile mgr. Mac Innes această epistolă de amabilă dar platonică mijlocire. Din nefericire sau din fericire, episcopul nu e la reşedinţă, ci în Egipt şi se înapoiază peste câteva zile. în schimb, găsim pe secretarul episcopului şi pe capelan, oameni binevoitori şi bucuroşi de oaspeţi. Cu ei, mai familiar şi mai pe îndelete decât ar fi fost cu mgr. Mac Innes, cercetăm catedrala, reşedinţa episcopală şi grădina reşedinţei.

Catedrala Sf. Gheorghe nu are mare vechime - poate cel mult câteva decenii - dar e largă, puternică şi atât de bogată, cât permite severitatea nudă a templelor protestante. Nu se înfăţişează izolată, ci înglobată în complexul de clădiri cari alcătuiesc întreaga reşedinţă. Când intri în curtea episcopiei, te găseşti în acelaşi patrulater oriental şi monastic, pe care îl au mai toate clădirile cele mari. în spate, ai poarta încadrată în zid, în faţă ai tinda largă şi boltită a catedralei, la dreapta apartamentele episcopale, iar la stânga cancelaria, locuinţa capelanului şi poate vreo şcoală catehetică.

Catedrala e luminoasă, întărită pe stâlpi şi cu două lungi şiruri de bănci. Observ pe aceste bănci cărţi de rugăciune în limba arabă. Aşadar, anglicanii din Ierusalim adună prozeliţi arabi şi sirieni. Văd câteva pupitre majestuoase, pe cari odihneşte *S-ta Scriptură,* în diverse formate. Afară de versiunea oficială văd şi traducerea lui James Moffatt, într-o frumoasă cămaşă tipografică.

Dar cu toate aceste detalii şi semne de teologie, catedrala aceasta mi se înfăţişează tristă şi dezolată ca toate templele protestante. Ştiinţa, elocinţa şi pietatea acestor oameni mi se par nişte grădini suspendate - pe o zidărie robustă până la Reformă - dar cari se vor prăbuşi curând, fiindcă sub construcţia susţinătoare a fost, toată, săpată. E pustiu şi tragic un templu protestant! Comoara cea nepreţuită, focul cel dumnezeiesc şi viu făcător Iisus Christos euharistie nu mai repauzează în locaşurile pietăţii reformate! De prisos sunt aceste

boite, acest simulacru de altar şi toată pseudo-liturghia cu care se amăgesc bieţii anglicani! Dumnezeul cel viu, Mielul cel fără prihană care ridică păcatele lumei, taina cea adorată de îngeri şi de oameni, au rămas, ca arca lui Noe, pe Araratul credinţei integrale, în atotputernicie şi în eternă auroră, pe când bieţii anglicani şi toţi fraţii lor întru Reformă au scăzut ca apele potopului, până au dat de fundul văilor necredinţei şi de mocirlele raţionaliste.

Iubită Simforoză, nădăjduiesc că va veni o zi când îţi voi prezintă suficient, în paralelă şi în contrast cu credinţa integrală euharistică, şovăielnica şi fantomala credinţă a bisericii anglicane episcopale. Ziua aceea poate că va veni mai curând decât pot eu să prevăd, fiindcă trăim în timpul tratativelor confesionale. între biserica oficială a Angliei şi bisericile noastre ortodoxe sunt întâlniri, schimburi de politeţă şi dibuieli, în nădejdea unei viitoare înţelegeri, pe care caritatea noastră creştină ar fi fericită s-o vază îndeplinindu-se.

Apartamentele locuite de mgr. Mac Ines şi de familia Eminenţei sale - căci episcopul anglican al Ierusalimului ca toţi colegii săi are soţie şi probabil şi copii - sunt, cu adevărat, ale unui principe ecleziastic. Afară de mobilă şi de podoabele aduse din Europa sunt o mulţime de detalii şi de odoare cu obârşie palestiniană. Secretarul episcopal, un tânăr plin de urbanitate, ne arată încăperile principale şi îndeosebi camera de lucru a episcopului.

Acesta cameră şi biroul lat din mijlocul ei au, de aci înainte, importanţă istorică. în această cameră au fost discutate condiţiile capitulării Ierusalimului,în ultimele ceasuri ale războiului anglo-turc, şi pe această masă-birou plenipotenţiarii celor două armate au iscălit actul de predare. Paşa turcesc îşi alesese ca reşedinţă frumosul palat al mgr. Mac Innes.

Camera are ferestre spre grădină. în ea sunt covoare, sofale, odoare, dar mai cu seamă cărţi. Pun mâna pe o carte stingheră, lăsată pe birou, şi văd, cu surpriza revelaţiei, că este traducerea engleză a lucrării lui Joseph Klausner: *Iisus din Nazaret.* Lucrarea aceasta, pe care am văzut-o în originalul ebraic, ştiam că a găsit, precum şi merita, un traducător englez.

Iată versiunea engleză în mâinile mele.

Jesus ofNazareth, his life, times and teaching. Traducătorul este Herbert Danby, canonicul Catedralei Sf. Gheorghe, lângă care ne aflăm în acest moment! Dar spre părerea mea de rău, reverendul Herbert Danby e în călătorie spre ţărmii patriei.

Intrăm în grădină, „cea mai frumoasă din Ierusalim", ne spune, poate fără exageraţie, d. Perrone, secretarul episcopal. Are migdali, smochini, lămâi şi capricioase colţuri, cu răzoare şi cu cortine de flori. Un uriaş vrej de iederă strânge, ca în şerpii lui Laocoon, un măslin întortocheat. Flori de muşcată, colţunaşi, verbine... dau afară din vasele de piatră şi din corsetul răzoarelor. Văd o tulpină de vanilie, plină de ciucuri violeţi şi parfumaţi care mi se pare un fel de Goliat al genului! Uşa prin care am intrat în grădină are, deasupra, un capişon ca de aur, ţesut din florile galbene ale unei plante agăţătoare originare din Australia.

Secretarul ne pofteşte să vedem şi terasa reşedinţei. Ne urcăm mai întâi pe o scară interioară (suntem iar în palat) ornată cu portretele unor englezi celebri, trecem prin faţa odăilor d-nei Mac Innes şi ieşim pe terasă. Privirea e cam aceeaşi ca din pridvoarele căminului american. Vedem mormântul proorocului Samuel, palatul guvernatorului, pe Muntele Scopus, Biserica Rusească pe Muntele Măslinilor şi mai aproape decât toate: Mănăstirea părinţilor dominicani, acoperită pe jumătate de o colină artificială, pe care părinţii au ridicat-o cu sapele. în acest moment ştiu că se află în mănăstirea lor ilustrul şi învăţatul lor frate părintele Lagrange, comentatorul *Sfintelor Evanghelii.*

Revenim un moment la căminul coloniei americane şi ne odihnim pe bancă, între flori. Cu părere de rău trebuie să-mi mărturisesc că această curată şi frumoasă casă de oaspeţi nu poate să fie pentru toată lumea, nu pentru că nu toată lumea e americană, ci pentru că puţini sunt cei care pot plăti preţuri americane. îmi aduc aminte că n-am dezlegat încă problema găzduirii mele în Ierusalim şi mă despart de dd. Morgan şi Hollingher cu nădejdea că ne vom revedea în apropiatele zile de Paşte.

ÎN SFÂNTUL LABIRINT

Mă înapoiez spre Notre Dame de France şi spre Poarta Nouă. Orientarea începe să fie uşoară. Profilul Sfintei Cetăţi mi se descifrează progresiv. Stabilesc că Patriarhia Greacă-Ortodoxă este aproape de Poarta Nouă şi mă decid să văd feţele fraţilor mei întru pravoslavie. Intru printr-o stradă scurtă plină de praf, de grămezi de pietre şi de salahori, şi-ajung la un colţ strejuit cu prăvălii de odoare sfinte.

De aici încep nişte uliţe întortocheate, pavate cu pietre cari au culoarea săpunului de casă şi care sunt lunecoase ca nişte codri de săpun. Uliţele sunt strâmte, scobite în felul jgheaburilor şi semănate cu cerşetori. Ajung la Patriarhie. Intrarea e fără multă aparenţă; este chiar cu totul tăiată şi ştearsă de pe linia zidului nedecorat şi uniform. O scară cu trepte de marmoră trandafirie duce sus în Mănăstirea Patriarhiei.

Suntem într-o mănăstire ortodoxă şi patriarhul este ca şi stareţul mănăstirii. Sus în potecile chiliilor, găsesc o mulţime de figuri; multe necunoscute dar printre ele şi câteva cunoscute.

Sunt demnitarii ecleziastici cari însoţeau pe fericitul Damianos, acum doi ani, în călătoria sa la Bucureşti. Nu-mi trece prin gând să spun că poftesc o audienţă la patriarhul. Aş vrea, cel mult, să stau de vorbă cu unul dintre însoţitorii Sanctităţii sale, de acum doi ani.

Dar mi se pare că am sosit în timp nepotrivit. Patriarhia Greacă este ca o stâncă la ţărmul mării, veşnic bătută de valurile în creştere şi în descreştere... închinătorii, mosafirii streini, vizitele politice şi diplomatice bat treptele de marmoră trandafirie, din zori şi până în noapte, şi nu e nici o mirare să vezi că aceşti dregători bisericeşti sunt cu figura obosită, cu gândul aiurea şi tari de ureche.

Totuşi, cutez să întreb dacă aş putea să obţin în cele vreo douăzeci de mănăstiri, pe cari le au în jurul Sf. Mormânt, o chilie pentru mine (cugetând, neapărat, că voi fi mai norocos decât la metocul din Iafa)... Răspunsul mai mult în schime decât în vorbe, de de o preţioasă evazi vitate...

îmi aduc aminte de proverbul „toată piedica este spre bine" pe care l-am auzit întâia oară formulat în greceşte, salut pe fraţii mei pravoslavnici şi ajung din nou între Notre Dame de France şi Poarta Nouă. Ceva mai sus de Spitalul „Sf. Ludovic" este un birou de informaţii unde dr. Mibaşan, directorul Muzeului de Agricultură, a avut grijă să mă facă cunoscut. Găsesc la acest birou pe omul care-mi trebuia, pe ciceronele absolut necesar în labirintul Ierusalimului.

Dar mai-nainte de a intra în labirint şi ca să stabilesc o dată unde voi dormi în noaptea care vine, fac o mişcare eroică şi intru în grandiosul otel Notre Dame de France. E un palat cu câteva etaje, cu sute de chilii şi decorat de sus şi până jos cu icoane, cu statui şi cu insigne pioase. Mă întâlnesc cu un simpatic frate franciscan. Apar înaintea lor cu barba şi cu părul incult, încălţat cu cizme muscăleşti, însă cu aerul grecesc. E destul de surprins că vorbesc limba franceză - limba lui maternă - şi că, ortodox intransigent fiind, caut găzduire la hotelul lui... îmi spune cu sinceritate: „Oferim, aici la noi, casă şi masă, dar cu preţul enorm de 75 de piaştri pe zi... Nu te consiliez să vii la noi... Du-te în Colonia templierilor, la surorile «Sf. Carlo Borromeo»... Acolo vei găsi pensiune completă cu un preţ mai mic. Dar fiindcă ai intrat în Casa Sfintei Fecioare, astă-seară eşti mosafirul ei... Rămâi la noi până mâine. Portarul nostru Soliman îţi va da cheia odăii d-tale..."

Iată un punct de reazim. Vom vedea mâine restul... Mai avem câteva ore până la apusul soarelui... Mă las la inspiraţia călăuzei - un bun cunoscător al Ierusalimului - şi ne afundăm în inextricabila cetate... Iată mai întâi poarta Iafei... Această poartă nu are trecere şi linie dreaptă, după concepţia uzuală, ci este clădită în unghi drept, ca un delta grecesc sau ca un daleth ebraic. Când intri sub bolta ei ai în faţă un zid şi trebuie să te întorci de 90 grade ca să vezi, la celălalt capăt, arcul al doilea. Este desigur o concepţie strategică necesară aici unde istoria cunoaşte, în trei mii de ani, vreo 20 de capitulări ale Ierusalimului. Alături de Poarta Iafei este o largă ştirbi tură în ziduri

care aminteşte zilele deşartei trufii împărăteşti a lui Wilhelm II. Venind în Ierusalim, în costum de cruciat, Wilhelm II n-a venit şi smerit ca un cruciat. Amicul său, sultanul, a spintecat zidul Sfintei Cetăţi fiindcă porţile existente erau prea strâmte pentru atâta orgoliu.

Privim Citadela lui David, astfel zisă, deşi datează, aşa cum e azi, de prin secolii 14-16. Unul din turnurile citadelei, poate că este - în temelia lui construită din blocuri străvechi - turnul irodian Phasael, nedărâmat de Titus... Ne strecurăm apoi pe subt bazare, printre cămile şi asini, printre valurile arăbeşti şi cosmopolite şi, din coridor în coridor, ajungem în Via Dolorosa... Nici o ordine, nici o direcţiune şi nici o claritate nu poţi să dai impresiilor tale! Eşti o epavă purtată de fluxul şi refluxul din jurul tău şi din tine însuţi...

Ierusalimul nu poate fi îmbrăţişat şi sintetizat decât atunci când te smulgi din lianele lui şi-1 priveşti de pe dealurile dimprejur sau din turnurile cele mai înalte. Altfel, alunecă peste tine şi tu peste el, fără început şi fără sfârşit!

La fiecare pas, amintirile sacre şi profane curg împrejurul tău, te împresoară şi te buimăcesc ca pe Aladin peştera comorilor. La fiecare pas trebuie să te strecori, să te cumpăneşti, să te aperi şi să te lupţi cu năvala fantastică de oameni, de culori, de costume şi de mărfuri.

La fiecare pas trebuie să-ţi iei seama şi să te sprijini în toiag, ca să nu aluneci pe caldarâmul pe care milioane de paşi omeneşti l-au făcut alunecos ca săpunul şi ca gheaţa...

Via Dolorosa trebuie cercetată în caravană cucernică şi de la Poarta Sf. Ştefan (sau Poarta Sfintei Fecioare) către Sf. Mormânt... Cu întinsă părere de rău, eu trebuie s-o văd numai ca un turist şi în sens invers, adică de la Sf. Mormânt spre Poarta Sf. Ştefan... Dintre cele 14 staţiuni, ultimele cinci sunt în Biserica Sf. Mormânt; a noua este la M-rea Copţilor; a opta este la M-rea Sf. Haralamb. Eu văd staţiunile VU-IV, vizibil designate prin inscripţii pe zid. La staţiunea a şasea a Sfintei Veronica - stau deasupra uliţei ca nişte toarte de amforă, jumătăţi de arcadă. *„HicPia Veronica Christi faciemlinteo tersit..."*

Alte inscripţii latine arată - potrivit vechilor tradiţii, plutitoare pe deasupra secolilor şi a dărâmăturilor succesive - arcul *Ecce Homo,* locul flagelării; scara cetăţii Antonia şi alte puncte din topografia Pasiunei.

Suntem la picioarele Moscheei lui Omar. Şi dacă este lucru stabilit că această moschee se ridică pe uriaşul podiş de piatră al Templului de odinioară, trebuie să ne aducem aminte că cetatea Antonia stătea într-un colţ, lângă curţile Templului, duşmănoasă şi iscoditoate... Ajungem într-un loc caracteristic şi înalt turco-arab. Suntem la picioarele unor sumbre şi milenare contraporturi, pe cari se agaţă, ca nişte roşii clipe de fericire, un şir de maci... în pereţii atinşi de seară, stau, subt gratii, ferestre nevăzute şi pline de mister... Iar deasupra, în cerul care se lasă peste noi, pasionat şi albastru, străluceşte luna în creştere... Trecem printr-o boltă lungă, veche şi sonoră ca o peşteră. Dincolo de bolta aceasta şi în contrast cu ea, iată un minaret, alb şi înalt ca un stâlp al cerului...

Moscheea lui Omar ne rămâne depărtată şi inaccesibilă. Mahomedanii sunt în zile de sărbătoare - Ierusalimul geme de ei - şi nu este vremea cea mai bună pentru cercetarea moscheei lor.

în faţa Moscheei lui Omar este o falnică zidire creştină: M-rea şi seminarul Sfânta Ana.

La poartă ne întâlnim cu un ecleziastic care ne spune că putem vizita această sfântă instituţie chiar la această oră de seară. Intrăm înăuntru. Suntem într-o vastă şi înfloritoare cetate monastică. Câţiva părinţi, iviţi în drumul nostru, au înfăţişarea unii de catolici, alţii de ortodocşi. Izbutim să ne înţelegem în franţuzeşte cu cei cu aparenţă ortodoxă... Sunt orientali, dar uniţi cu Roma, sunt neclintiţi catolici...

Dar aceştia pleacă şi rămânem cu ciceronele casei, un părinte european (tocmai din Viborgul Finlandei!) şi care vorbeşte, cu măiestrie, o duzină de idiome... Aflu cu pioasă surprindere, că în această cetate a M-rei S-ta Ana, s-a descoperit un colţ din vechea scăldătoare despre care se vorbeşte la începutul cap. V, din *Evanghelia Sf. Ioan;*

„... Iar în Ierusalim, lângă Poarta Oilor, era o scăldătoare, care se numeşte pe evreieşte Bethesda şi are cinci pridvoare. în aceste pridvoare, zăceau mulţime de bolnavi, de orbi, de ologi, de uscaţi, aşteptând mişcarea apei. Căci un înger se pogora, la vreme, în scăldătoare, şi turbura apa şi cine intra întâi, după turburarea apei, se făcea sănătos, ori de ce boală era ţinut. Şi era un om acolo care era pătimaş de treizeci şi opt de ani. Iisus văzându-1 pe acesta zăcând şi ştiind că este asa încă de multă vreme, i-a grăit: Vrei să te faci sănătos? Răspuns-a lui bolnavul: Doamne, nu am pe nimeni ca să mă bage in scăldătoare când se turbură apa, că până când viu eu, altul se pogoară înaintea mea. Iisus i-a poruncit: Scoală-te, ia-ţi patul tău şi umblă! Iar omul s-a făcut sănătos, în clipa aceea şi-a luat patul şi umbla..."

VECERNIE IEROSOLIMITANĂ

Părintele Florenţiu ne duce în grădina mănăstirii şi ne arată nişte săpături, încă neisprăvite, cari scot la iveală mai întâi rămăşiţele unei antice bazilici, şi subt bazilică o scară de piatră cu 27 de trepte şi cu plimbul de fier. Scara aceasta coboară până la suprafaţa apei din scăldătoarea Probatica! Slăbănogul din episodul evanghelic nu putea să descindă degrabă, fiindcă scara avea 27 de trepte până jos...

întru subt vechile arcade dărâmate. Biserica din care făceau parte a fost clădită chiar deasupra piscinei şi anume pe a zecea porţiune din suprafaţa întreagă. De aci, treaptă cu treaptă, cobor înfiorat, ca într-o pivniţă răcoroasă, în fundul căreia sunt tresăriri de apă.

Veacurile, de la Mântuitorul până azi, au grămădit dărâmături, ţărână, cenuşă omenească... şi au făcut un strat de nouă metri, peste nivelul Bethesdei evanghelice!... Şi apa sfântă,pornită din nevăzutele izvoare de subt Ierusalim, iat-o şi azi licărind la lumina zilelor noastre.

încovoiat pe cea din urmă treaptă, moi mâna dreaptă în apă şi fac semnul Sfintei Cruci. Un fior de puternică curcernicie te străbate binefăcător, aci pe scara autentică şi milenară. Biserica de deasupra a fost ridicată în veacurile primare, dărâmată de Cosroe, ea a fost reclădită de cruciaţi. Comoara de la fund a rămas îngropată şi asigurată. Dar ceea ce vedeam azi este o zecime din scăldătoare; ea zace subt pământ, nouă metri mai jos decât zidirile, curţile şi Ierusalimul actual. învăţatul scriitor catolic, părintele H. Vincent, va publica în curând un *in-folio* asupra scăldătoarei Probatica, dezmormântată spre bucuria inimilor noastre.

Părintele Florenţiu se întoarce cu noi spre biserica seminarului şi a mânăstirei şi ne arată pt fruntea ei o inscripţie arabă. Această

veche biserică a fost prefăcută de sultanul Saladin, în secolul XII, în şcoala teologică musulmană.

După războiul Crimeiei, sultanul Abdul Medjid dărui lui Napoleon IU şi Franţei vechiul locaş creştin. Atunci episcopul Algerului (mai târziu cardinalul) La Vigerie cu ajutorul *Părinţilor Albi,* făcu din Sfânta Ana o casă de educaţie ecleziastică, pentru clerul sirian unit.

în faptul serei, intrăm subt bolţile pe cari pietatea primilor creştini le-a ridicat pe locul unde fu casa Sfinţilor Părinţi, Ioachim şi Ana... Cu lumânări în mână cercetăm impunătorul sanctuar cufundat în umbră şi în taină... Dar părintele Florenţiu ne face să coborâm câteva trepte şi ne aduce în faţa unei grote ovale şi albe. A c i fu căsuţa Sfinţilor Părinţi şi leagănul Sfintei Fecioare!

îngenunchem cu toţii în faţa simplicităţii acestui locşor, în faţa evlaviei trecutului şi în faţa Celei Ce, din ceruri, priveşte, îndurată, naiva emoţiune a închinătorilor săi!

Se înserează... o seară înaltă şi transfigurată... Ieşim prin Poarta Sf. Ştefan şi coborâm, încet, în Valea Chedron... întâlnim arabi, magherniţe, asini, dar mi se par amănuntele fără însemnătate ale unui vis care, crescând de pe pământ, îşi reazimă fruntea de cer şi de lumea cealaltă...

Valea Chedron şi Muntele Măslinilor îmi apar, în această oră a serei - şi întâia oară în viaţa mea - ca un peisagiu de pe extremele hotare ale existenţei... N-aş putea să spun ce vedeam: coastele cu măslini, siluetele bisericilor de pe deal, pajiştele funerare... - dar viziunea mea era deosebită de tot ce văzusem eu vreodată! Priveam în faţa mea o lume de aburi, opalini, trandafirii şi suri, cari luau forme precise, păstrând totuşi caracterul lor aerian şi miraculos... Eram în pragul văii lui Iosafat. Eram în valea dintre Muntele Măslinilor şi Cetate, pe potecile de eternă amintire şi de sfântă exaltare, cari vor dăinui în sufletele noastre, până la ceasul trâmbiţelor judecăţii... Eram la porţile împletite din anemone mistice şi din cruci de aur şi la intrarea împărăţiei către care călătoresc din tinereţea mea... Iubita mea prietenă, aci să venim şi să ne înţelepţim! A c i să instituim areopagul controverselor noastre!

Aci să ne întrebăm: Mai este balsam în Iudeea? şi colinele ei cele vestite mai plutesc în lumina favoarei dumnezeieşti?

De pe pământ, seara creşte către ceruri... Sunt nişte columne fumurii cari se înalţă spre bolţile atârnate între soarele căzut în Mediterană şi luna sprijinită de zidul Ierusalimului. în valea visului şi a milioanelor de adormiţi, fumegă spre cele dintâi stele, din atâtea domuri şi morminte, ca din nişte cădelniţe lăsate în vale de serafimi, jertfa supremelor convingeri, tămâia infailibilei certitudini!... Aceste văi, aceste dealuri ştiu adevărul! Trei mii de ani de eroism religios şi de apă vie - irigată azi în toate colţurile lumii - nu pot să fie un simplu episod pe care omenirea să-1 claseze într-o zi.

Profeţiile marilor văzători ai lui Israel au privilegiul eternei tinereţe. Ce-a pierdut Isaia din uimitoarea lui stăpânire asupra veacurilor şi a prezentului?

„Şi se va întâmpla că, la sfârşitul zilelor, muntele casei Domnului aşezat va fi pe vârful munţilor şi ridicat va fi deasupra înălţimilor şi toate neamurile veni-vor către ei. Şi popoare numeroase vor sosi şi vor zice: Veniţi şi să ne suim în muntele Domnului, în muntele Dumnezeului lui Iacob. El ne va învăţa căile sale şi noi umbla-vom întru cărările sale. Căci legea va ieşi din Sion şi cuvântul Domnului din Ierusalim..."

Nu e martoră omenirea, de două mii de ani, că Isaia a privit în fundul vremilor, ca în fundul unei cisterne?... Nu este plin cerul lunei actuale de copacul uriaş, crescut din dispreţuita sământă iudaică?... Şi n-am văzut eu azi (în prima zi când Domnul mă aduce în sfânta lui cetate) cele cinci părţi ale lumei, adunate la masă, rugându-se cu cuvintele *Psalmilor şi* îndeplinind cu strălucire viziunea lui Isaia?

Şi ce vom mai zice, când Isaia merge mai departe: „... Va fi judecătorul neamurilor şi mai-marele popoarelor. Ele vor topi săbiile lor şi le vor turna în fier de plug şi lăncile lor în secere. Neam asupra celuilalt neam nu se va mai ridica şi oamenii nu vor mai învăţa războiul..."

Isaia nu numai că n-a căzut subt orizontul nostru, dar parcă de-abia acum stă să răsară!... Nu priveşte, oare, astăzi omenirea, spre Alpii Elveţiei să vază ridicându-se, peste gheţari, soarele împăcării popoarelor?...

O, draga mea amică, aş fi voit să priveşti cu mine această vale de ametistă şi volutele *Sfintelor Scripturi,* urcând ca în faţa unui sanctuar spre fruntea cu dome şi cu cruci a Muntelui Măslinilor...

Tot privind înapoi, ajungem la Turnul Berzelor (la unghiul din faţa Muntelui Scopus) şi zidul Ierusalimului ne izolează. Urcăm pe lângă zid, pe şoseaua lată şi albă, până la Poarta Damascului... Ierusalimul e jumătate de aur, jumătate de bazalt.

Ziua mea cea dintâi în Cetatea Sfântă se sfârşeşte la picioarele Sfintei Fecioare,în chilia de la Notre Dame de France.

UNIVERSITATEA EBRAICA

Odihna e dulce şi adâncă, în această casă cu ziduri de cetate şi cu curăţie de pahar purtător de flori... Dorm până în zorii zilei. Mă deştept sub pologul de zăbranic alb, care nu lipseşte nici în oteluri nici în casele particulare... Prin fereastra mea - cu zăbranic şi ea - păfrund lalelele aurorii... Nu se aude nici un zgomot, fără doar de cele de pe stradă... Sunt arabi cu voce guturală: sunt măgarii cu copita lor vârtoasă ca un ciocănel...

Am aflat că deasupra, într-unui din etaje este o bibliotecă şi alături o capelă. Mi-a spus-o Naamani, subsecretarul departamentului politic din Executiva Sionistă, cu care m-am întâlnit aseară în salonul otelului... Ajung în biblioteca, rânduită în dulapuri, înaltă până subt tavan, privesc în treacăt sutele de volume de istorie bisericească, de drept şi de exegeză şi trec în capela de alături. Iată ceva nemaivăzut de mine până azi: o bibliotecă teologică şi o biserică întreagă sub acoperişul unui hotel!...

E drept că acest otel este mai întâi o instituţie pioasă şi că menirea lui adevărată este să fie loc de gazdă pentru închinătorii francezi... împrejurul fostei mănăstiri, întemeiată de cruciaţi, a crescut arhondaricul pentru oaspeţii cucernici, iar cu timpul din arhondaricul cruciaţilor şi al franciscanilor a ieşit un otel pentru toată lumea.

Capela e vastă, cu bănci multe şi cu trei altare. Deşi e dis-dedimineaţă, alţii au fost mai sârguincioşi decât mine şi au venit să-şi facă rugăciunile. La cele trei altare, preoţii din toate colţurile pământului - între ei un conaţional al lui Rabindranath Tagore - se perindează şi liturghisesc în şoaptă.

Pe lângă podoabele ei sfinte, capela are un brâu de picturi, nu prea vechi, şi cari povestesc episoade din zilele întemeierii acestei case a Sfintei Fecioare, adică din zilele epopeei cruciate... Rămân pe bancă, în faţa sfintelor altare, cât pot mai mult.

De unde poţi privi mai bine asupra inimei tale, asupra mareelor tale sufleteşti, asupra durerilor şi a zbuciumului tău etern, decât de pe insula reculegerii şi a rugăciunii!...

„Cât sunt de plăcute locaşurile tale, Doamne al puterilor! Sufletul meu se sfârşeşte suspinând după curţile Domnului; inima mea şi trupul meu tresaltă spre Dumezeul cel viu. Pasărea, chiar.îşi găseşte sălaş şi rânduneaua cuib, unde să-şi pună puii: altarele tale, Doamne al puterilor, împăratul meu şi Dumnezeul meu!..." *(Psalmul 84)*

Azi este 23 aprilie, pomenirea Marelui Mucenic Gheorghe... Azi un an, am trecut prin Budapesta, am luat vaporul şi am mers pe Dunăre în sus până la Vişegrad... Anul acesta ziua de Sf.Gheorghe mă găseşte în Cetatea Sfântă, cea de pe pământ... O, Dumnezeule! oricari vor fi poruncile tale pentru anul viitor eu le voi binecuvânta de-a pururi şi-ţi voi răspunde... „Iată robul tău!"...

Cobor în chilia mea şi scriu celor de acasă prima mea scrisoare din Ierusalim. M-am înţeles de aseară cu ciceronele meu să vizităm azi câteva instuţiuni culturale, începând cu Universitatea Ebraică de la Muntele Scopus. La ora nouă suntem într-un automobil şi pornim pe şoseaua Nablus... Mi se pare mereu nepotrivit să întrebuinţez aceste mijloace europene, aici unde ne stăpânesc şi ne farmecă sfintele amintiri patriarhale... Dar automobilul a intrat în moravurile ţării!... Arabii îl iubesc cu pasiune şi cei mai vijelioşi şoferi sunt şoferii arabi... Călări pe măgari, ne-ar trebui un ceas ca să urcăm pe Muntele Scopus; cu maşina suntem acolo în câteva minute.

Din mersul în linii curbe al maşinei privim cum Ierusalimul rămâne în vale şi cum creşte în juru-i centura dealurilor. Trecem pe subt cimitirul militar şi printre covoare de semănături... Oprim în faţa Universităţii.... Şi intrarea ei seamănă a intrare de mănăstire. Treci pe subt o boltă şi pătrunzi în curtea plină de soare şi de miros de pini... Cancelaria este într-o clădire mică, adiacentă.

Secretarul Universităţii ne primeşte cu civilitate şi ne încredinţează cuiva din birou, ca să ne arate instituţia şi să ne dea

lămuririle dorite... Cercetăm sălile, amfiteatrul, laboratoriile, biblioteca... Universitatea din Ierusalim e de-abia la începuturile ei. Până azi are numai trei secțiuni: Institutul Microbiologic, Institutul Chimic, care este cel mai mare, şi Institutul Studiilor Iudaice... într-o zi apropiată va fi şi a patra secțiune de Fizico-Matematică, la care, în primul loc, va fi chemat profesorul Einstein. Secțiunea aceasta va fi instalată într-o aripă nouă a Universității, aci între pini. Funcționarul care ne conduce ne arată piatra inaugurală, pusă de lord Balfour.

Localul pe care-1 cercetăm nu e mare, dar are în el ceva sever şi sobru care-1 sigilează sanctuar ştiințific. Observăm că micul funcționar care ne conduce e o vibratoare şi curioasă personalitate... Pare că de-abia copilandru - trandafiriu şi blond - el este totuşi cineva, cu şcoli isprăvite în Germania şi un poet cunoscut în falanga tinerilor scriitori de azi în limbă ebraică.

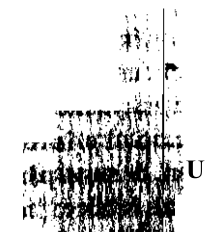
Ari Ibn Sahav ne scoate pe terasa Universității, deasupra unei dumbrăvi de pini şi în fața dealurilor de la răsărit... E o privelişte împărătească!... Pustiul Iudeei, în care trăi Sf. Ioan Botezătorul până în ziua când porunca Domnului îl scoate la propovăduire *(Luca* 3,3), se desfăşoară în soare, ocelat ca o piele de panteră... E o viziune tumultuoasă, de conuri, de piramide trunchiate şi netrunchiate, strivite între ele, plesnite şi mâncate de torentele primăverilor... Ruginii, plumburii sau văruite, ele fac pantă spre Iordan şi spre Marea Moartă şi se pierd în adâncimi, dulci ca visul... Munții Moabului, tăiați pare că în jasp şi în ametistă, închid zarea spre răsărit, scumpi şi ieratici, ca paftalele din încingătoarea unui pontifice.

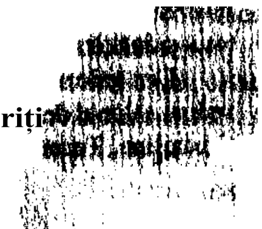
în claritatea acestui cer de dimineață şi de Orient, linia dreaptă a celor vreo douăzeci şi cinci de kilometri până la Marea Moartă îşi pierde realitatea şi înțelesul. Lacul Asfaltit stă subt depresiunile viorii, ca un crâmpei de iezer, cu fața indigo, şi pare că nu mai departe ca dincolo de poala prăvălatică a grădinilor Universității... Micşorăm ochii în fața acestor perspective în adâncul cărora par a fierbe laolaltă, aur, purpură şi safir, şi ne rezimăm de balustrada terasei... E un sumum de impresiuni... Pinii îmbălsămează văzduhul; soarele colcăieşte în spinare ca un duş fierbinte; claritatea zilei e orbitoare...

Coborâm la umbra pinilor şi după un minut de odihnă cercetăm amfiteatrul în aer liber, astăzi de-abia schițat şi totuşi glorios de gloria

zilelor inaugurării... Pe acest podium improvizat lord Balfour a rostit cu englezească şi masivă simplitate:

„Azi, întâia oară în istorie, se deschide într-o limbă orientală şi în ținut oriental o universitate de gen ocqidental. Este o întreprindere uriaşă, dar eu unul cred că evreii vor fi în stare s-o ducă la bun capăt..." Apoi, lordul a vorbit de credin a lui în propăşirea omenirii prin ştiință: „Toți oamenii de ştiință alcătjiesc o familie. Ura nu poate să fie biruită decât prin ştiință. Universil atea aceasta trebuie să fie şi va fi ebraică, dar ea va servi şi spre binele arabilor ca şi spre binele întregei omeniri..."

„CETATEA MARELUI ÎMPĂRAT"

Privim băncile semicirculare, locurile de onoare pe cari le-au ocupat delegații tuturor marilor universități din cele cinci continente și rechemăm înfățișarea acelei festivități de deschidere, sărbătoare nouă în calendarul lui Israel.

Ne despărțim, la poarta Universității, de poetul Ibn Sahav și mergem mai departe spre Fondația Augusta Victoria, azi reședința guvernatorului lord Plumer.

Reședința, cel puțin o parte din ea, poate fi cercetată în condiții ușoare și democratice. Voim să vedem îndeosebi Biserica înălțării și turnul ei predominant. Portalul palatului stă c&un Goliat frânt în două, care ar vrea să culeagă merișorul și florile de liliac de primprejur.

Intrăm în templul măreț și înghețat pe care l-a conceput pietatea lui Wilhelm II. Construcția întreagă amintește bisericile orientale, dar măsura și proporțiile noastre obicinuite intră în ea ca un cap de copil într-o chivără de ulan... Templul e încins de galerii interioare și sclipește de scumpe mozaicuri, de sus și până jos. Afară de mozaicuri, mai sunt și tablouri cu subiecte biblice, pictate de maeștrii germani. Un pseudo-altar stă la locul altarelor veritabile, iar deasupra pronaosului, ca o imensă acvilă brună, răstignită subt tavan, înțepenește orga, moartă de multă vreme. Din boltă privesc în jos, în pronaosul pustiu, împăratul și împărăteasa, ca niște ctitori bizantini înscriși în lună plină. în sfârșit, un crucifix catolic uriaș domineaza totul și înalță spre enigmă caracterul confesional al acestei bazilici.

Din galeria prin care trecem, ca să intrăm în scara turnului, vedem salonul de recepțiune al reședinței, imens, oficial și glacial ca și bazilica. Turnul în care ne urcăm are 60 de metri. Până în vârf

numărăm 275 de trepte. Scara turnului se învârtește în linie frântă în interiorul lui, ca într-o fântână patrunghiulară... După câteva popasuri, ajungem în camera clopotelor.

Și turnul, ca și biserica, se arată năpustit și scos din preocupările stăpânilor de azi. Pretutindeni se adună puzderiile vântului și ale anilor. Pasările cerului oblăduiesc nesupărate și cuiburile lor sunt colonie... Vedem deasupra noastră patru clopote, dintre cari două aproape cât clopotul nostru de pe Dealul Mitropoliei. Pe unul scrie: *„Solus spes mea Christus".* Dar și clopotele au amuțit de mult, afară de aceea că slujba lor, la un templu protestant, este în principiu abrogată.

Suntem deasupra Muntelui Scopus și prin cele patru largi deschizături ale camerei clopotelor privim, aproximativ, către cele patru puncte cardinale... Spre răsărit, destăinuirea depărtărilor și a zării este și mai largă ca de pe terasa Universității. Pustia Iudeei, cocoașele și circumvoluțiile ei, dâra verde a Iordanului, lespedea violetă a Mării Moarte, catena Munților Moab se par, sub intensitatea și abondența fântânilor soarelui, o lume de lavă solară, cursă, închegată și plesnită în mii de contorsiuni și de clivagii.

Spre miazăzi, Muntele Măslinilor este, întreg, un burg ieratic cu bisericile lui, amestecate cu grădinile lui zidite și cu chiparoșii lui, înfipți pe poale ca niște lănci uriașe.

Spre miazănoapte stau terase peste terase pornind din anfractuozitățile Chedronului până subt căpriorii cerului. Căi și poteci în zigzag trec peste ele, de-a dreapta și de-a stânga șoselei Damascului. Cimitirul militar și Universitatea Ebraică sunt oaze în deșertul coastelor pleșuve și roșcate...

Spre apus și miazăzi crește, în hora dealurilor biblice - minune concretă și de trei ori milenară! - Cetatea marelui împărat!... Ierusalimul de care am auzit tot atunci când am auzit și de Mântuitorul!... Ierusalimul pe care l-am văzut, l-am păstrat și l-am iubit de-a pururi în visurile mele, piatră unghiulară tuturor construcțiilor teologiei mele! Ierusalimul în care te-am chemat, iubită Simforoză, acum douăzeci și doi de ani ca să privești tabloul „Rabboni" și Scara lui Iacob!...

Iată, subt ochii mei, orașul-minune, mărgăritarul lumii, cetatea pentru care Iisus Christos, domnul inimei mele, varsă lacrimi în ziua intrării triumfale, atunci când stătu și o privi de aci, de pe Muntele

Măslinilor... O, cum înțeleg pe toți cavalerii Ierusalimului! Cum îi simt în inima mea pe toți aceea cari au venit şi vin din fundul lumii măcar ca să se culce, în ceasul lor din urmă, şi să doarmă în valea lui Iosafat! Cât de legitim şi de admirabil este noul cavalerism pentru Sion şi cât de definitiv apare jurământul: „De te voi uita vreodată, Ierusalime, să uite dreapta mea să mă slujească, să se lipească limba mea de cerul gurii tale!..."

Cum aş putea s-o iau cu mine şi s-o păstrez, inalterabilă, icoana acesta scăldată în soare şi în safire?... Am impresia nelămurită că stau - ca într-o poveste arabă - în fața unor comori fabuloase pe cari aş vrea cel puțin să le privesc aşa ca să nu le mai uit niciodată...

Iată, mai întâi, curțile de marmoră, patrulaterul vast în alb pe care stătea odinioară Templul premenit de Irod şi pe care se ridică azi Moscheea lui Omar... Moscheea aceasta toată, sură-verde şi cu nervuri de aur, este cununa comorilor şi capdeopera arhitecturii arabe... Izolată cum este pe podul ei de lespezi, ea pare o tiară pe o masă albă. între ea şi Moscheea El Acşa este o perdea de arbori şi o îngustă pajişte verde.

De-a lungul Văii Chedron, zidul Cetății Sfinte se întinde descoperit şi predominant de la colțul cu Turnul Berzelor până la colțul cu grajdurile lui Solomon. Latura lui nordică, de la Turnul Berzelor şi până la Poarta Nouă, se pierde progresiv în Ierusalimul cel Nou, crescut deasupra profilului celui Vechi. Celelalte două laturi ale zidului, de la Poarta Nouă până la Lavra Armenească şi de aci la Moscheea El Acşa, sunt covârşite şi în mare parte acoperite de frunțile atâtor edificii, şi sfinte şi profane. Ierusalimul este oraş dublu, cum dublu sunt unii sori pe cari îi descifrază telescopul. Este Ierusalimul cel Vechi, patrulater neregulat, închis în zidurile lui, de zeci de ori ridicate şi dărâmate, şi este Ierusalimul cel Nou care ocoleşte, complectează şi supralicitează pe cel vechi, spre miazăzi, spre miazănoapte şi spre apus. Numai spre răsărit, de-a lungul Văii Chedron, linia vechilor ziduri rămâne stăpânitoare, neînecată şi cu adevărat limitativă.

AZI ŞI ODINIOARĂ

Astăzi, Ierusalimul cel Vechi domneşte pe un platou, înclinat de la apus spre răsărit şi înconjurat de văi şi de prăpăstii. La est şi la sud-est şerpuieşte Valea Chedron; la sud şi la sud-vest stau râpile şi văile Hinomului. Țâțânele platoului sunt la miazănoapte. Aci Ierusalimul nu mai tronează deasupra văilor, ci se leagă cu dealurile şi cu stâncile nordice, cari sunt în câteva locuri chiar mai înalte decât zidurile lui. Această împrejurare explică faptul, întâmplat de mai multe ori în istoria Ierusalimului, că duşmanii, când înconjurau Sfânta Cetate, aci găseau latura vulnerabilă şi-şi tăiau poarta de năvălire.

Ieremia scrie: „Fugiți copii ai lui Veniamin din mijlocul Ierusalimului; sunați din trâmbiță la Tekoa şi ridicați semnalele la Bethakerem, căci o nenorocire înaintează dinspre miazănoapte şi un prăpăd mare..." *(Ieremia* 6,1) Şi tot el:

„Urgia îşi va face cale de la miazănoapte..." *(Ieremia* 1,14)

în profilul Ierusalimului, crestat pe cerul fără nouri, disting cupolele Bisericii Sf. Mormânt, Spitalul „Sf. Ludovic", Notre Dame de France, Biserica Rusească, Patriarhatul Latin, Templul Protestant dedicat Mântuitorului, turnurile Citadelei lui D'avid şi diadema Sionului... Mai jos, sunt cupolele câtorva sinagoge mari, cupolele şi minaretele câtorva moschei şi sute de acoperişuri, unele drepte, altele bombate... Liniile străzilor, atât de aparente, când priveşti alte oraşe, în creştet, cum privesc eu azi Ierusalimul, aici se frâng şi se pierd cu totul. Cetatea Sfântă nu are străzi-, ci ulicioare, coridoare şi ganguri.

Casele se strâng între ele atât de tare şi ulițele sunt atât de strâmte încât nu trebuie nici o agerime specială ca să sări de pe un acoperiş pe altul şi chiar să sări dintr-o parte în cealaltă a străzii.

Ierusalimul te face să cugeti la un stup uriaş, cu câteva rânduri de faguri suprapuşi, dar cu albinele cele mai curioase şi mai diverse...

în Ierusalimul cel Vechi se disting - dacă nu exact topografic, dar esenţial -patru cartiere. Spre nord-vest sunt cartierele grecesc şi armenesc. Spre sud-est sunt cartierele evreiesc şi musulman. Aceste cartiere au crescut şi învelesc, ca pulpa unor piersici, câte un sâmbure sacru. Grecii şi latinii învelesc Sf. Mormânt, armenii: Sionul; evreii: marile sinagoge; musulmanii: vatra fostului Templu şi fruntea stâncei Moria...

Trebuie să coborâm!... Smulgem de pe ochii noştri vraja Ierusalimului şi intrăm în turnul cu 275 de trepte... Suntem cu totul singuri, nu ne întâlnim cu nimeni. Curtea reşedinţii e pustie. Câtiva paznici arabi dormitează la umbra portalului. Automobilul nostru aşteaptă la intrare. Şoferul a aţipit.

Mergem la Mormintele regilor, adică nişte adevărate catacombe, cripta cea mai caracteristică şi mai bogată din laturile Ierusalimului. E în dosul Episcopiei Anglicane şi este proprietate franceză. Un cavas stă la poartă şi încasează taxa vizitatorului.

Suntem ca înaintea unei largi intrări de arenă şi coborâm pe nişte lespezi laţi şi inegali, dislocaţi puţin de cei aproape două mii de ani de când stau aşezaţi în scară...

în peretele de piatră e un jgheab săpat pentru scurgerea şi colectarea apelor de ploaie. Ceva mai jos vedem nişte guri de beci şi în hăul lor oglinzi rotunde de apă. Bună de băut sau nu, apa se strânge azi în aceste hrube ca şi acum două milenii...

Din această intrare descendentă, dăm într-o arenă pătrată, îngropată între pereţi înalţi, un fel de curte interioară la cripta regală de odinioară. Cripta avea o tindă pe fruntea căreia mai sunt şi azi urme de preţioase podoabe. Azi podoabele s-au năruit şi stau alături cu vagi rămăşiţe din pilaştrii, capitelele şi sarcofagiile, evacuate de multă vreme... Ciceronele meu aprinde o lumânărică şi intrăm în peştera întortocheată şi multiplă. Sunt aproape 70 de locuri de odihnă, tăiate în stâncă. Sunt.câteva camere centrale şi împrejurul lor sunt scobituri regulate cu câte două, trei şi mai multe alveole.

Cine a săpat aceste morminte şi cine s-a culcat întâi în ele, cu speranţa amar înşelată că nu-i va mai tulbura nimeni? Istoricii şi

arheologii au întins asupra lor oarecare discuţiune şi au convenit că avem de-a face cu cripta casei regale din Adiabene.

„Biruinţa cea mai înaltă a prozelitismului iudaic (în primul secol creştin) a fost trecerea la iudaism a casei regale din Adiabene."

Despre această convertire, istoricul Iosif Flaviu vorbeşte, cu vizibilă mândrie, de câteva ori, în scrierile sale... „Regatul Adiabene - aşezat între două împărăţii, a romanilor şi a părţilor şi în oarecare legătură de vasalitate cu părţii - era în timpul lui Claudiu subt stăpânirea regelui Izates. Acesta, împreună cu maică-sa Elena, trecu la mozaism şi mai târziu făcu la fel şi fratele său Monobazus şi toată familia regală. Cu prilejul foametei întâmplate în zilele lui Claudiu, Elena împărţi multe milostenii poporului din Ierusalim. Monobazus, ajuns rege, avea aici un palat şi făcea templului daruri cu adevărat regeşti. Elena îşi clădise în Ierusalim o criptă măreaţă. Când Izates şi Elena muriră, Monobazus îi îngropa în mormântul pregătit... în războiul din anii 69-70, urmaşii lui Monobazus luptară cu iudeii împotriva romanilor..." (Emil Schriirer, *Geschichte des judiscben Volkes im Zeitalter Christi,* voi. III, pp. 169-172.)

Mormintele regilor au fost de la început cunoscute şi celebrate atât de scriitorii necreştini cât şi de cei creştini. Iosif Flaviu, Eusebiu, Pausanias, Fericitul Ieronim... au trecut pe aici, au admirat dispărutele faţade ale criptei şi au descris-o în operele lor.

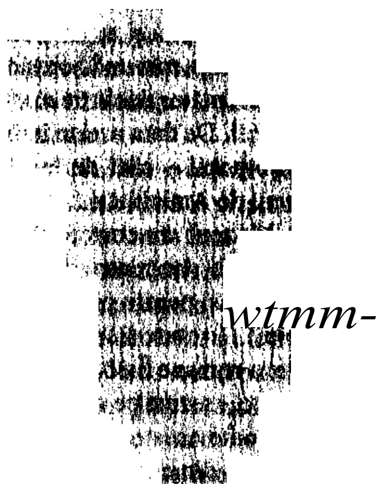
Călăuza mea mă zoreşte. Revenim la prezentul de-a pururi mai puţin încântător decât trecutul, dar cocoţat în spinarea noastră şi deci inevitabil. De data acesta însă prezentul e o simplă podişcă - trecută în automobil - căci de la Mormintele regilor trecem să cercetăm Muzeul de Antichităţi...

Muzeul are curte, vestibul şi un *hali* cu câteva sectoare. E un muzeu mic, dar pentru specialişti trebuie să fie plin de interes.

Este şi pentru profanii cari vor să se instruiască şi nu sunt prea grăbiţi!... în curte şi în vestibul sunt mai cu seamă sarcofagii evreieşti şi greco-romane. în *hali* sunt colecţii de unelte, de odoare şi de felurite rămăşiţe, aşezate pe categorii, în dulapuri cu geamuri înclinate.

Toate aceste obiecte au fost culese din pământul Palestinei şi provin: 1) din cea dintâi vârstă a bronzului; 2) din mijlocia şi ultima vârstă a bronzului; 3) din cea dintâi vârstă a fierului şi 4) din epoca

greco-romană. în 'louă secțiuni deosebite, privim câteva colecții de juvaeruri, de peceți, de amulete şi de sticlărie greco-romană. Muzeul mai înfățişează o colecție de monede iudaice şi romane, câteva sculpturi, găsite tot în Palestina, şi un fragment de mozaic (o inscripție în mozaic), de la o sinagogă dezgropată de englezi, la Ain-Duk, aproape de Ierihon.

CĂMINUL CĂUTAT

Ne mai rămâne să cercetăm, până la ora prânzului, Biblioteca Națională. în ceasul de față această bibliotecă nu are un local propriu şi este instalată în trei case. A fost întemeiată în 1892 şi a strâns până azi vreo 120.000 de volume. Cele mai multe şi mai prețioase dintr., ele au fost agonisite de un umil idealist, de medicul rus Iosif Chasanovici.

Localul bibliotecei, deşi neîncăpător, adăposteşte provizoriu şi Institutul Oriental, o creațiune cu totul nouă, menită să ia loc, într-o zi, subt cupolele Universității

Ieşim din cetatea cărților, ducând cu noi câteva broşuri oferite de direcțiune. într-una citim această pagină bine cugetată... în Palestina toate națiunile şi toate comunitățile religioase se luptă şi se întrec între ele, prin institutele ştiințifice pe cari le întemeiază. Americanii, germanii, englezii, francezii, italienii, ruşii au aci şcolile lor de arheologie, bibliotecile lor etc. Evreii au prins de veste de-abia acum cum că întemeierea unor astfel de instituții le creează un izvor de influență politică în țară şi sporeşte prestigiul lor în lumea întreagă. Toate neamurile privesc spre Palestina ca să vază ce vor da evreii la iveală.

Fără o mare bibliotecă nu putem concepe nici lucrări ştiințifice, nici universitate. Lipsa unei biblioteci constrânge pe invitații noştri să părăsească Palestina. Existența unei biblioteci îi atrage în țară.

Dascălul, inginerul, agricultorul, juristul, toți trebuie să aibă o bibliotecă spre a rămânea în legătură cu lumea ştiințifică. Biblioteca este necesară pentru lucrător, pentru halutul care şi-a părăsit studiile şi s-a făcut muncitor, dar care nu renunță la lărgirea şi la aprofundarea instructiunei sale.

Dar biblioteca, mai înainte de toate, are menirea să adune tot ceea ce au produs în toată lumea evreii, în domeniul spiritualității, şi tot ceea ce au scris asupra evreilor celelalte popoare. Alte neamuri au bibliotecile lor naționale, dar nu există nici un loc pe pământ unde evreii să-şi aibă un centru colector al creațiunii lor intelectuale. Şi unde trebuie să fie centrul acesta, dacă nu în Ierusalim?...

Am îndeplinit programul dimineței. Cobor acum în Colonia templierilor, ca să caut pensiunea încă problematică. Ieri, când ne apropiam de gara Ierusalim, am trecut pe lângă colonia aceasta, dar, prididit de miile de icoane ale călătoriei, n-am putut s-o privesc cu luare-aminte. îmi dau acum seama că în spatele gării şi de-a lungul căii ferate este un mic cartier european, înfipt între portocali şi chiparoşi, şi alcătuit din căsuțe cu aspect de vile. Aici este una din vetrele Comunității templierilor germani, tovărăşie religioasă, pornită din Wurtemberg şi fondatoarea mai multor colonii palestiniene. Cea dintâi pe care am văzut-o e Neuhardthof la marginea Haifei. Pe lângă Iafa sunt Sarona şi Wilhelma. Mai este încă una din Galileea, numită Betleem.

Casa surorilor „Sf. Carlo Borromeo" este mărginaşă, adică pe drumul dintre curțile gării şi colonie. Şi aici ca şi la Notre Dame de France găsesc lucrul cel mai nou pentru mine: un otel ținut de călugări. Casa e mult mai mică decât dincolo (de-abia două corpuri: unul pentru mosafiri, celălalt mănăstirea cu chiliile maicilor), dar înfățişarea ei şi vecinătățile ei sunt mai călugăreşti.

Maicele în frunte cu starița sunt mai toate germane. Ospiciul „Sf. Carlo Borromeo" este deschis pentru toată lumea, însă clienții cei mai numeroşi sunt anglo-americani, cari nu mai găsesc loc în căminul de pe Nablusroad, sau cari nu vor să plătească d-lui Wester o liră egipteană pe zi. Maica stariță mă ascultă cu placiditate şi îmi spune prețul casei: cincizeci de piaştri pe zi, casă şi masă. Pentru localitate, prețul poate să fie modest, dar pentru mine, şi pentru valoarea actuală a leului românesc, cincizeci de piaştri înseamnează aproximativ şase sute de lei. Oricum este numai jumătate din prețul d-lui Wester.

Ce să mai aştept, unde să mă mai duc? Rămân aici! Declar maicii starițe că mă învoiesc cu cincizeci de piaştri şi plătesc pe loc, cu anticipație, zece zile de pensiune. »

— Atunci, poftiți la masă, căci ^ste încă timpul mesei...

E o masă lungă, curată şi cu vasej cu flori din loc în loc. Bucătăria e mixtă, germano-orientală Mâncarea e gustoasă şi abondentă. Fiecare comesean îşi ia, din farfuriile :ele mari, purtate de jur-împrejur de călugărițe, atât cât pofteşte, Serviciul este discret. Maicile de-abia şoptesc, dar suntîndemânatic|e şi exacte. Aci la masă îmi dau seama, întâia oară, în Ierusalim, cătapa are gust de ploaie. Probabil că vine dintr-un rezervor al casei, dar este rece, bună, perfect potabilă, După-masă, portocale mari de Iafa şi cafea.

Maica stariță mă duce în chili|a pe care mi-a sorocit-o şi, la întrebările mele, îmi răspunde că poarta arhondaricului se închide la ora 9 seara. Portarul însă are cheia la |el şi deschide şi mai târziu când sosesc musafirii întârziați şi-1 deşteaptă cu clopoțelul. O asigur pe maica stariță că voi da pilda cea mai bunăşi că nu voi supăra pe portar decât peste câteva zile în serile de de iii

Chilia mea e în etaj, chiar• deasupra porții şi are două ferestre, una care dă în curte şi alta care dă în s|tradă şi spre gară. E o adevărată cămăruță călugărească. Ferestrele au aluzele cari sting lumina intensă de afară. Zidurile sunt groase şi țin ăcoare. Toată mobila din jurul meu este patul alb şi monastic„ duh pul pentru haine, masa, câteva scaune şi spălătorul cu oglindă, Podeaua este din lespezi de mozaic. în mijlocul odăii atârnă o lalea electrică. Dar semnul deosebitor, simbolul casei şi punctul de reazim pentru sufletul mosafirului creştin, nou sosit, stă sus, deasupra uşei, pe peretele alb, într-un crucifix lung de o palmă şi subțire ca un penel.

Toată casa e răcoroasă, liniştita şi strejuită de sfintele imagini - icoane şi statui - aşezate la locuri de onoare. în al doilea corp de case şi în fața ferestrei mele este capela mănăstirii.

E cam departe de chilia mea şi până!la Poarta Nouă sau la Poarta Iafei, dar sunt bucuros că am isprăvit cu grijile cele elementare. Ies din noua mea locuință şi pornesc spre cetate. Ospiciul surorilor borromeene e aşezat la colț, pe dou î străzi care formează un unghi drept. între ospiciu şi gară, dincolo de drumul plin de cretă pulverizată, este o panglică de grâu care arată!spice, pe ici, pe colo, azi în ziua de Sf. Gheorghe... Las în urm& colonia germană şi gara şi iau poteca, printre răzoare semănate, prfntre măslini noduroşi, şi printre

grămezi de piatră... Sunt nişte terenuri vagi cari au fost de zeci de ori: curţi, grădini, vetre de case şi locuri întărite, ca să ajungă, iar şi iar, silişti pustii păscute de capre şi de oi.

La picioarele vechilor măslini şi în pulberea fierbinte stau sumedenie de maci roşii... Cum poate să trăiască această plăpândă făptură, subt soarele de jar şi în spuza în care se îngroapă rădăcina ei!... Moara lui Don Quichotte creşte, în dreptul Sionului, cu cât urc mai mult pe dealul plin de bolovani şi de ruine. De vale, e un vechi cimitir musulman şi o cişmea în zidul cimitirului.

UN SALON DIPLOMATIC

Am făcut cunoştinţă ieri cu un tânăr deosebit de simpatic, crescut la Londra şi la Paris, şi erudit dincolo de vârsta pe care o are - Nuamani, subsecretarul departamentului politic din Executiva Sionistă... Aseară, era la Notre Dame de France, cu soţia lui. Doamna m-a poftit să viu azi, să iau ceaiul în casa lor, pe stradela Muzeului de Agricultură.I-am rugat să fie îngăduitori şi să mă admită în portul meu de închinător, cu cizme şi cu antereu de şiiac...

Iată-mă, deci, la poarta casei acestui înalt funcţionar, la ora vizitelor europene... îmi iese înainte o bătrână servitoare, rusoaică, cu care, însă, spre mirarea ei, nu pot să mă înţeleg. Dar iată soţii Nuamani, amabili şi curtenitori - ca în Europa şi ca aseară la Notre Dame de France.

în salonul cu totul european în care intru, găsesc un crescendo de surprize... Rând pe rând apar în salon trei diplomaţi - cehoslovac, italian şi încă unul nedefinit -, o pereche de francezi parizieni, un fost colonel în armata engleză şi alte câteva persoane din familia amfitrionilor... Toată lumea aceasta vorbeşte franţuzeşte cu aceeaşi uşurinţă şi cu aceeaşi eleganţă ca şi cei doi parizieni.

Privind pe aceşti oameni, bine crescuţi, subţiri, europeni din cap până în picioare, mă regăsesc - nu la Paris unde n-am fost niciodată - dar în acele câteva case din Iaşi şi din Bucureşti, prin cari am trecut în vremuri şi unde limba diplomaţilor şi a Sorbonei e fluidă şi autentică. Gândesc în mintea mea şi râd pe nevăzute: judecând bine, singurul oriental din salonul acesta sunt eu!... Tot eu par a fi şi cel mai în vârstă, nu numai după înfăţişare dar şi după adevăr... Diplomatul cehoslovac şi cu soţia sa par nişte studenţi. D-l şi d-na Vladimir Fritz

au trecut prin România şi chiar au stat câtva timp în România. D-na Fritz ştie câteva cântece populare româneşti şi o duzină de vocabule. Prietenoasă şi neconvenţională, deşi soţie de diplomat, d-na e gata să fredoneze o melodie de care îşi aduce aminte.

Diplomatul italian pare a fi coleg de universitate cu cei doi. D-l Milandri e voios, inimă deschisă şi temperament de cer albastru. în semn de admiraţie pentru Ducele Mussolini, sau poate ca semnul unor convingeri politice, despre cari în acest salon diplomatic nu poate să fie vorba, d. Milandri poartă la butonieră simbolul Fasciei naţionale. Al treilea diplomat îmi scapă printre degete. E puţin comunicativ, de-abia îşi spune numele şi nu ştiu dacă este olandez, englez sau valon... Cei doi parizieni sunt directorii salonului şi ai convorbirii. Soţul, Pierre Lamaziere, e publicist, nume cunoscut, om vesel, spiritual şi inflamabil ca un adevărat fiu al ţării sale. Soţia pare un temperament opus; e calmă, socotitoare şi, zâmbind neîncetat, nu râde niciodată. Şi ea este tot scriitoare. Au sosit în Siria şi în Palestina de curând şi fac recoltă de informaţii şi de documente, în vederea unei cărţi, sau mai multor cărţi, pe cari le pregătesc. ,

Colonelul Kiş este şeful departamentului politic. E Unul dintre marii diplomaţi ai statului sionist, dar e încă tânăr, om de salon, politicos şi, la prima vedere, altul decât îl reclamă grelele sale sarcini. Totuşi e un cap politic clar şi ager şi unul din stâlpii situaţiei actuale.

Suntem cu totul departe de Ierusalim!... Sorbim din ceştile cu ceai, gustăm prăjituri şi vorbim acele lucruri lunecoase, drăgălaşe şi grabnic uitate care sunt moneda primită în saloane... D-l Vladimir Fritz, aşezat lângă mine, îşi aducea aminte de legăturile amicale, existente între patriile noastre şi amândoi ne bucurăm şi ne felicităm de buna conjunctură actuală.

Soţii Lamaziere au privit astăzi o interesantă procesiune musulmană. Arabii mahomedani prăznuiesc în aceste zile pe Nebi Musa care nu este altcineva decât-Moisi al evreilor. Dar ei au dat acestei sărbători un caracter exclusivist şi naţional, ca şi cum Moisi ar fi fost socrul lui Mahomed. Azi, arabii din Ierusalim au desfăşurat, atât cât îngăduiesc uliţele sacre, volutele unei procesiuni religioase în cinstea lui Nebi Musa.

Ne aducem aminte că azi e vineri şi că peste o oră începe sabatul. Una dintre cele mai căutate privelişti din Ierusalim este - şi pentru evrei şi pentru streini - priveliştea de la Kotel Maaravi (zidul dinspre apus) adică de la Zidul Plângerilor.

Soţii Lamaziere au în programul lor,de astă-seară, cercetarea acestui loc unic pe faţa pământului.

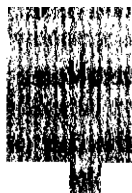
Mă întreabă dacă voiesc să-i însoţesc şi ne prindem tovarăşi.

Mulţumim amfitrionilor noştri pentru această oră delicată şi europeană, pe care am petrecut-o în casa lor şi pornim spre Zidul Plângerilor, străbătând în câteva minute - ceea ce numai în Ierusalim e cu putinţă - de la salonul diplomaţilor, până la zid: calea câtorva mii de ani.

(MW ' .*

ZIDUL PLÂNGERILOR

Suntem în amurgul zilei, lumea e domoală şi merge către masă, valurile arabilor se scurg din Ierusalim. Mergem încet, cu luare-aminte, şovăind la tot pasul şi ţinându-ne de mână, să nu ne pierdem. Prin felurite ganguri şi strâmtori ajungem - mergând mereu devale - la zidul apusean. Subt lumina crepusculară, ne dăm seama de configuraţia şi detaliile locului unde ne găsim. Stăm în faţa unui zid străbun, alcătuit din blocuri mari de piatră, şi înalt pare că până subt stelele cari încep să se aprindă. Pietrele de jos, cele mai mari, ne arată o suprafaţă neregulată şi aspră, dar închisă într-un chenar lins de daltă.

După părerea cunoscătorilor, acest zid e alcătuit din straturi de diferite vârste: stratul de jos este din zilele lui .Neemia, mai sus e un strat irodian şi ultimele straturi sunt zidărie arabă. Oricum, avem de-a face cu peretele acelei uriaşe ridicări de piatră pe care stătea acum două mii şi cinci sute de ani Templul al doilea, transformat şi împodobit mai târziu de Irod cel Mare. Stăm într-un coridor descoperit, lung de vreo 50 de m. şi destul de îngust,în care, la această oră târzie, mai sunt ca o sută de oameni. Toţi se roagă, unii mai tare, alţii mai încet dar zvonul rugăciunii lor nu este mai clocotitor decât, de obicei, într-o sinagogă.

Textul plângerilor şi al rugăciunii acestor oameni îl cunosc mai de mult: „Pentru palatul care a fost pustiit - pentru templul care a fost dărâmat - pentru zidurile cari au fost răsturnate - pentru slava noastră care a trecut - pentru oamenii noştri cei mari cari au murit - pentru scumpele odoare cari au ars - pentru preoţii cari s-au poticnit..." Iar la fiecare din aceste capete de jale, poporul răspunde: „Noi stăm singuratici şi plângem..."

Sau rugăciunea: „Rugămu-ne ţie, ai milă de Sion! - Adună pe fiii Ierusalimului - Grăbeşte, grăbeşte, cel ce liberezi Sionul! - Vorbeşte inimii Ierusalimului! - Frumuseţea şi slava să învăluiască Sionul! - O, întoarce-te cu îndurarea ta către Ierusalim! - Degrabă să se arate încă o dată regească stăpânire în Sion! - Mângâie pe cei ce plâng asupra Ierusalimului! - Pacea şi fericirea să intre în Sion!"

Sunt sute de ani de când evreii vin şi plâng în fiecare vineri seara, la Zidul Plângerilor... Un indiferent, un om cu ţesătura sufletească obicinuită, un duşman al lui Israel, ar zice (şi au zis-o mulţi): cea mai stearpă şi cea mai inutilă privelişte din lume! Şi cu toate acestea, iubită Simforoză, din lacrimile vărsate atâtea sute de ani, iată azi, la lumina zilei, odrăslind minunea cea mai nouă, cu care statornicul Dumnezeu dăruieşte pe urmaşii lui Abraham!

Odinioară, în zilele când pustiul Thebaidei egiptene se acoperise cu mantia coloniilor creştine călugăreşti, un om din lume, un principe, care săvârşeşte nu ştiu ce păcat greu, vine către un sfânt părinte din Thebaida şi-şi mărturiseşte păcatul.

Omul lui Dumnezeu ascultă mărturisirea, cugetă şi iese cu penitentul pe un deal, la poalele căruia curgea Nilul. Aci, deasupra Nilului, duhovnicul înfige în pământ toiagul uscat şi vechi pe care se sprijinea de o jumătate de veac şi grăieşte:

— Fiule, acesta este canonul pe care ţi-1 dau: Să cari cu gura apă din Nil şi să uzi toiagul acesta până când o înflori ca toiagul lui Aaron...

Şi penitentul îşi începe canonul şi treizeci de ani cară cu gura apă din Nil şi udă toiagul!... Şi ispaşa lui este primită şi Dumnezeu îl iartă şi toiagul înfloreşte ca toiagul lui Aaron!

Nu este aceeaşi minune? Nu stăm oare azi în faţa aceloraşi arcane ale Providenţei, incomensurabile dar evidente? Nu simţim noi, încă o dată, ca proorocul Ilie, că Dumnezeu trece prin Sion - nu în furtună, nu în cutremur, nu în vehemenţa focului - ci în murmurul zefirilor pacinici şi constructivi?...

Stau, lângă însoţitorii mei şi privesc străvechiul zid, stropit cu atâtea lacrimi, deasupra căruia, ca nişte candele de speranţă eternă, suspendă stelele... Rugăciunea se stinge. Cei ce s-au rugat pentru noua recoltă a dărniciilor dumnezeieşti şi a grădinilor lui Iacob încep să se strecoare în întuneric.

Visul meu se împleteşte şi se înfrăţeşte cu visul acestor visători... Pe zidul acesta s-au oprit odinioară privirile, gândul sau umbra ucenicilor Domnului! Pe lângă aceste pietre a trecut desigur şcolarul lui Gămăliei, Saul din Tars... O, poate că o rază din ochii Mântuitorului a mângâiat în zilele petrecerii sale pământeşti aceste blocuri din temelia Templului lui Neemia!

Şi în momentul când plecăm şi noi, aproape cei din urmă, mă apropii de zidul sfânt şi sărut, pe piatra simbolică, inelul logodnei indisolubile pe care Dumnezeu a binevoit s-o facă cu neamul omenesc, aci la Ierusalimul lui cel fără de moarte.

PRIN BETANIA LUI LAZĂR

Scumpa mea amică, în ziua de 24 aprilie, sâmbătă, am văzut Marea Moartă, Iordanul şi Ierihonul. Am plecat la ora nouă dimineaţa din tihnita mea casă de gazdă şi am ocolit trei sferturi din Ierusalim - adică trei din cele patru laturi ale trapezului - începând din câmpia Refaim, unde e Colonia germană, şi până dincolo de Monumentul lui Absalom.

în automobil cum suntem, totul e lesnicios şi grabnic... Iată Notre Dame de France, iată Poarta Damascului, iată Poarta lui Irod...

Intrăm în Valea Mormintelor, intrăm în vastul cimitir pe care l-am văzut deunăzi, prin lentilele de ametistă ale serei, prag transfigurat al eternităţii. Şi pe dreapta şi pe stânga sunt şiruri de morminte, vechi şi noi, mohamedane şi evreieşti. Deasupra mormintelor comune sau anonime, stau mormintele cele mari, ridicate, aproape de două mii de ani, între zidul cetăţii şi Muntele Măslinilor. Aşa cum se înfăţişează astăzi - Mormântul Sfintei Fecioare, Monumentul lui Absalom, Mormântul preotului Hesir, Mormântul prorocului Zaharia... - ele sunt opera la cari amintirile foarte vechi şi pietatea mai nouă au lucrat împreună. De pildă, Monumentul lui Absalom poate că este clădit în epoca greco-romană, dar camera sepulcrală peste care a fost ridicat pare a fi mult mai veche.

în dreptul Portei de Aur (din zidul care taie albastrul cerului) este grădina Ghetsimani, ocolită cu zid pătrat şi păstrând cei vreo opt măslini străbuni, contimporani cu dumnezeiasca dramă petrecută în această vale. Alături e Biserica Rusească, mai sus pe deal M-rea carmelitelor şi Biserica Pdier Noster.

Mormintele se înmulțesc... Descifrăm câteva inscripții... Aci doarme cineva din zilele când generalul Bonaparte asedia cetatea Acra... Drumul nostru începe să urce... Moscheea lui Omar răsare, în urma noastră, învăluită de slava dimineții, ca un stup rotund, pe care s-ar odihni toate albinele dinăuntru. Trecem pe la poalele M-rei benedictinilor, de pe Muntele Scandelului, şi pe deasupra satului Siloe... Trecem prin grădini, printre covoare de grâu şi de orz, pe lângă coastele aspre, umbrite de măslini.

Ne urcăm în El Azarie, adică în satul lui Lazăr, Betania *Sfintelor Evanghelii.* în acest sat veacurile creştine au păstrat şi-au venerat casa lui Simon Leprosul, casa Martei şi a Măriei şi Mormântul lui Lazăr. Din veac s-a ridicat peste veac, cu evenimentele, cu furtunele şi cu prefacerile lui. Musulmanii au venit şi ei cu evlavia şi cu locaşurile lor de închinăciune şi au dat acestor locuri o înfăţişare şi o interpretare nouă.

Betania este azi un sat arab, cu case cubice, cu o aparenţă generală de cruntă sărăcie şi cu câteva biserici creştine, printre ruine multiseculare. Azi este tocmai (după vechiul calendar al Bisericii Răsăritene) Sâmbăta lui Lazăr. Oprim la o biserică din cale şi încercăm să ne înțelegem cu cei ce o păzesc. Biserica e ortodoxă şi pare a fi biserică de chinovie. Mormântul lui Lazăr e mai departe. Aci sau subt altă biserică trebuie să fie locul unde era casa prietenilor Domnului: Lazăr, Marta şi Măria şi unde Domnul găzduia adesea.

în biserica aceasta se păstrează, subt un iconostas, o piatră, venerată de închinători, dar nu înțeleg, de la cei ce mă conduc înăuntru, dacă este „Piatra odihnei" sau alta. în cărțile mele, se zice că piatra aceasta se află într-o capelă grecească, din sătucul Abu Dis, dincolo de Betania... Aci s-a întâlnit Mântuitorul cu Marta, sora lui Lazăr cel mort de patru zile, chiar azi, în această zi de sâmbătă. „Dar venind Iisus îl află pe Lazăr îngropat de patru zile. Iar Betania era aproape de Ierusalim ca la cincisprezece stadii. Şi mulți dintre iudei veniseră în casa Martei şi a Măriei ca să le mângâie de moartea fratelui lor. Deci Marta, când a auzit că Iisus vine, a ieşit întru întâmpinarea lui, iar Măria şedea jos, în casă..." *(Ioan* 11,17-20)

Aci, la Piatra odihnei, Marta a întâmpinat pe Domnul. La fel cu milioanele de închinători cari au trecut pe aici înaintea mea - nici mai învățat, nici mai isteț, nici mai critic decât ei... - mă plec înaintea iconostasului şi sărut piatra venerată.

Dincolo de înălțimile Betaniei, încep zigzagurile descendente ale şoselei, care duce spre Ierihon. Descresc pădurile verzi şi buchetele de măslini şi cresc coastele pietroase şi fantoma pustiului... Maşina noastră intră în Valea Adăpătoarei (Wadi el Hod) şi coboară, în timp de vreo oră, calea cea mai complicată şi mai bogată în sinuozități pe care am văzut-o vreodată. E un drum de şerpi şi de şopârle, frânt la tot pasul şi strivit între sutele de piramide cari alcătuiesc fizionomia deşertului Iudeei... Măreață pustietate! amfiteatru sever ale cărui prime trepte stau pe Muntele Măslinilor şi ale cărui trepte inferioare ajung până la două sute de metri, subt nivelul mării... Thebaida Iudeei, unde stăpâni odinioară regalitatea sihastră şi îmbrăcată în vestmânt de păr de cămilă a Sfântului Ioan Botezătorul!... Ținutul, fără pereche pe pământ, din care Mântuitorul era să facă în fața veacurilor pământeşti şi a priceperii noastre răsturnate - Terasa Carantaniei şi a celor Trei Ispite!

Coborând această cale atât de capricioasă şi privind aceste înălțimi pleşuve - patria cea mai firească a vulturilor şi a vulpilor - te simți mai în stare să înțelegi duhul, puterea şi frumusețea înaintemergătorului. Aci a crescut şi a trăit fiul lui Zaharia şi al Elisabetei până la treizeci de ani!

Altfel decât mă aşteptam, calea Ierihonului e astăzi plină de călători. Sunt pelerini arabi cari se duc şi se înapoiază de la Moscheea Nebi Musa, situată pe o coastă, aci în apropiere... Din nefericire, aceşti pelerini nu se mai slujesc de măgari şi de cămile, ci - ca toată lumea - de maşini americane... De zeci de ori ne încrucişăm pe drum cu aceste maşini, conduse de furtunoşi şoferi arabi!...

De zeci de ori ne sare inima, când vedem sărind, din cotitură, silueta unei maşini!... Pelerinajul la moschee a ținut mai multe zile şi azi se pare că e ultima zi.

Dar calea noastră nu este exclusiv descendentă... De câteva ori schimbăm albia văilor uscate şi sărim peste înălțimi relative, ca peste nişte pârleazuri uriaşe... Dăm de o cocioabă semipustie, unde poposesc câteva căruțe arăbeşti... Prin fundul văilor dăm şi de podişce de piatră şi pe ici, pe colo de mormane de ruine, greu de discernut, în pietrăria universală.

PANA LA MAREA MOARTĂ

La calea jumătate este hanul „Samarineanului milostiv", astăzi Han Hadrur, fără altă podoabă şi altă distincţiune decât aceea - nemuritoare! - că deasupra lui luminează amintirea parabolei Mântuitorului din *Evanghelia Sf. Luca* 10,25-37.

Printre movilele sure şi sinistre din valea aceasta trebuie să fie şi movila Azazel, din vârful căreia preoţii Templului precipitau odinioară ţapul ispăşitor. Pe poalele acestor mobile şi pe văile cari răspund în valea urmată de şoseaua noastră vedem, de la un loc, o plantă sură rotundă ca un arici şi răspândită cu profuziune. Din cotiturile drumului ni se arată plăcile de oţel ale Mării Moarte. în acelaşi timp, în faţa noastră se revarsă larg, pe o linie zburlită de nişte arbuşti cenuşii, deşertul Iordanului. O tablă, pe lângă care trecem, ne dă de veste că aci suntem la un punct corespunzător nivelului Mediteranei şi că de aci înainte pogorâm sub acest nivel. Zărim, într-o parte, profilul Moscheei Nebi Musa, unde se duc şi de unde vin pelerinii arabi. Mergem mereu la vale şi cu cât dăm mai jos cu atât pămătufurile sure de pe văi şi de pe coaste cresc mai dese şi mai asemănătoare cu nişte muşuroaie de furnici.

Isprăvim lunga noastră serpentină, printre râpele şi **albiile** uscate ale pustiului Iudeei, şi intrăm de-a binelea în El Ghor, în valea Iordanului, şi a Mării Moarte. Aci, la intrarea în El Ghor, este o colină numită de arabi Tel Abut Alaik. în această colină, o societate : ştiinţifică germană, făcând săpături, a scos la iveală temeliile palatului lui Irod cel Mare. Acest palat avea terase către nord şi în apropierea lui era un bazin enorm, legat cu un sistem de canale. Aşa se lămureşte

vechea şi renumita fertilitate a Ierihonului - oraşul palmierilor - şi existenţa unei reşedinţe regale, la poalele pustiei.

Intrăm într-o regiune albăstrie şi paradoxală, unde visul luptă cu viaţa. în faţa noastră, dincolo de marea de care ne mai despart vreo şapte kilometri, munţii râpoşi de pe malul celălalt par fantomatici şi la o distanţă amăgitoare. Nişte arbuşti, din neamul pinilor, dar pitici ca nişte tuia, cresc în nisipurile cu solzi de sare.

Câteva mănăstiri, din străvechile zile ale monahismului creştin, se mai ţin şi azi în acest pustiu torid, la două sute de metri, subt nivelul Mediteranei. Una dintre ele se arată în stânga noastră şi anume la locul biblic Beth Hogla, hotarul dintre Iuda şi Beniamin. încolo, nimic decât bizari mărăcini, pe linia albă şi infinită a acestui bărăgan al nisipurilor. Ca nişte spectri, sau ca nişte cute din Apa Morţilor, se ivesc, din loc în loc, curioase piramide blafarde, cari par a fi sau trecătoare movilite de nisip sau rămăşiţele unor stânci mâncate şi dărăpănate de ploi, în lungul miilor de ani.

Căldura din El Ghor nu e căldură uscată. Marea Moartă evaporează zilnic - spune cartea - peste treisprezece milioane de tone de apă. De aceea, poate, pieptul nu simte nici o greutate şi (cel puţin deocamdată) n-ai altă senzaţie decât că eşti în anticamera unui haman... Cu atât mai vârtos, te poartă gândul spre vremurile când în valea aceasta era o grădină desfătată... Wolfgang Weisl zice cu dreptate *(DerKampfum das heilige Land,* pag. 71): „...Sute de mii de oameni ar fi cu cale să poată să trăiască aici. Palmieri şi bananieri ar trebui să crească! Orez şi trestie de zahăr, bumbac şi cafea ar putea să prospereze... Bolnavii de plămâni din lumea întreagă ar trebui să curgă aici în valuri, pentru ca - la un ceas departe de Ierusalim - să-şi găsească vindecarea la această temperatură asemănătoare cu temperatura Nubiei..."

Şoseaua pe care mergem ajunge uneori destul de imprecisă, în această împărăţie a nisipului. într-un loc, intră, dreaptă şi lungă, într-o vastă ţesătură de mărăcini, la capătul căreia se resfiră podişul verde al Mării Moarte.

Privim miraţi şi bucuroşi de ce vedem... Când cugetam la Marea Moartă sau o găseam pomenită şi descrisă în cărţile mele, mi-o închipuiam lugubră, fără culori, ca un lac din fundul ocnelor, şi mai

ales vâscoasă ca păcura de uns osiile căruţelor... Bucuria mea este vie că această mare a *Sfintelor Scripturi* se înfăţişează cu totul altfel!...

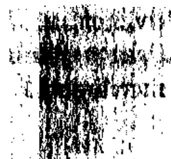
E strălucitoare ca o plasă de ibrişin verde, cusută cu fluturi de aur; pluteşte subt imensitatea cerului albastru şi la adierea unor zefiri dezmierdători face unde mici şi creţe, cari vin să mângâie ţărmul de pietricele...

Seamănă cu lacurile cele mari pe cari le-am văzut şi seamănă cu ţărmii noştri de la Constanţa şi de la Mangalia... Prima deosebire pe care o observ este că pe aceste pietricele ale ţărmului, mângâiat de valuri, rămâne o brăţară de sare, licăritoare în lumina cernută prin zaimful universal de pe El Ghor.

Maşina noastră se opreşte ca într-o mahala de port. Mai multe magazii, barace şi colibe stau în semicerc, cu faţa către miazăzi... Fierărie veche, din nu ştiu ce maşini, pe cari nu le mai poţi recunoaşte, zace printre maghernițe. Capete bronzate apar ici şi colo... Câteva bărci în ruină stau pe coaste în pietrişul ţărmului. Altele valide, şi mai mari şi mai mici, aşteaptă în mare şi pe uscat, nu ştiu ce slujbă, cu totul alta decât a pescuitului...

Căldura e suportabilă. Din miazăzi adie spre noi o boare răcoroasă. Ţărmul e plin de rămăşiţe expulzate de mare. Observ îndeosebi multe trunchiuri şi multe găteje, cari par a fi de eucaliptus.

Poţi să nu te scalzi în această undă de cristal fluid, când ceasul e prielnic şi locul singuratic?... Nimic strein, nimic prea deosebit... Apa are un gust sărat-amar şi pare ceva mai densă decât apa celorlalte mări... După baie, un praf subţire de sare rămâne pe epidermă... Dar Iordanul e aproape, şi prima baie cheamă pe a doua...

IORDANUL

Sosim la Iordan pe un drum care coteşte şi ocoleşte aceleaşi pâlcuri de pini şi de tuia, printre pete largi de sărătură. Valea Iordanului ni se arată ca o coamă lungă şi zbârlită, în vasta depresiune înconjurătoare. în cadrul verde, notăm o văcărie întreagă de vaci roşii şi negre. Hăţişurile sporesc şi fac perie, cu cât ne apropiem de râul sfânt. Movilitele ruinate, răspândite pe toată valea, vin până aproape de Iordan, ciudate şi enigmatice ca nişte sfincşi de cretă...

Iată albia Iordanului! Iată sforul apei sfinte!... Oprim în preajma unui umbrar, ridicat pe malul râului. Ne resignăm să constatăm că e un fel de cârciumă arabă şi că un gramofon distrează, la această oră, pe închinătorii sau pe pescarii cari se grămădesc înjurai unei bărci... Suntem în loc sălbatec, unde nu dovedeşti nici o gospodărie şi nici o preocupare de lumea care venerează acest ţărm. Poate că e mai bine aşa... Fugim de această cârciumă cu gramofon şi ne afundăm în hăţişurile şi în dumbrăvile împletite ca o lesă. Pe cărăruia caprelor şi făcându-ne mici ca ele, răzbim până departe, în singurătatea trestiilor şi a plopilor.

Nu ne vine să credem că suntem la ţărmul acestei ape, care udă şi face să înflorească, de două mii de ani, livezile Sfinţilor Părinţi, răzoarele poeţilor creştini, glastrele cuvioşilor sihastri şi tot parcul liricei baptismale!

La vadurile acestei ape ieşi odinioară Sf. Ioan Botezătorul! Aici veni Mântuitorul ca să se boteze de la Ioan!... Pe ţărmul acesta, Domnul cheamă pe cei dintâi ai săi discipoli. Lângă apele acestea, puternicul Ioan mărturisi, arătând pe Iisus Christos: „Iată Mielul lui Dumnezeu, cela ce ridică păcatul lumei!... "*(Ioan* 1,29) Privim, biruiţi

de evlavie şi de admiraţie!... Ne aducem aminte de cântarea bisericii, la sfinţirea apelor Bobotezei şi o repetăm, ca la locul cel mai potrivi': „Mare eşti, Doamne, şi minunate sunt lucrurile tale şi nici un cuvânt nu este de ajuns spre lauda minunilor tale!..."

Şi ne aducem aminte de exclamaţia Sf. Pavel de la sfârşitul cap.' XI al *Epistolei către romani:* „O, adâncime a bogăţiei şi a înţelepciunii şi a ştiinţei lui Dumnezeu! Cât sunt de nepătrunse judecăţile lui şi cât sunt de nenumărate căile lui! Căci cine a cunoscut gândul Domnului sau cine a fost sfetnicul lui!..."

Aşa au fost sfatul şi alegerea eternei înţelepciuni, ca să ridice pe micul şi slabul Israel asupra tuturor popoarelor pământului şi patriarhii lui să fie părinţii Sfintei Fecioare şi ai Domnului, prin Sfânta Fecioară!... Aşa a fost hotărârea divină, ca ţărişoara Canaanului să fie scumpă şi sacră întregii omeniri! Aşa a fost bunăvoinţa marelui Dumnezeu, ca râul acesta să întreacă în cinste şi în sfinţenie toate râurile din lume! Gangele, Mississippi şi Amazonul suspină după slava Iordanului şi potopul lor de ape nu cântăreşte cât un flacon din apa lui!

M-am oprit într-un loc mai zvântat, la marginea apei, şi privesc în jurul meu vreascurile, trestiile şi hăţişul nedescurcat, pe care-1 ciuruieşte raza soarelui. Malul e argilos şi trebuie să te strecori cu luare-aminte. în multe locuri, copăceii (mai toţi pini mărunţi) stau plecaţi deasupra apei, sau au căzut în apă. Iordanul nu e lat nici cât Argeşul, nici cât Ialomiţa, nici măcar cât Topologul... Mi se pare tot atât de mare cât Vedea, din copilărie, atunci când ploua la deal şi venea puţin umflată. Tot ca Vedea, Iordanul e tulbure, dar e mult mai repede.

Amintiri din anii copilăriei mă întâmpină aci pe malurile Iordanului!... Pare că mă scald la Copacul Rudarului!... Aceeaşi albie cu mal cleios şi adânc şi aceeaşi lumină verde, în care plouă stele de aur... Culeg un mănunchi de frunze şi de filamente, cu părerea de rău că nu pot să iau cu mine un snop întreg.

Cuvântul Mântuitorului despre Ioan **Bote7ătorul** îmi vine în minte: „Ce aţi ieşit să priviţi în pustie? *Oare trestie clătinându-se de vânft* Ce-aţi ieşit dar să vedeţi? Oare om îmbrăcat în vestminte moi?.l. Iată, cei ce petrec în haine scumpe şi în desfătare sunt în casele împăraţilor. Atunci, ce-aţi ieşit să vedeţi? Oare prooroc? Da! vă spun şi mai mult decât prooroc..." *(Luca* 7, 24-26) Erau imagini cari

rechemau poporului zilele propovăduirii şi persoana lui Ioan, aici la ţărmul cu trestii mlădioase: vajnicul tribun al Celui Preaînalt, ascetul sever şi îmbrăcat în vestmântul cel mai aspru, caracterul inflexibil şi fără frică, proorocul puternic ca străbunul Ilie... Tot poporul, zguduit de tunetul din văile Iordanului, alerga să vază şi să asculte... Mântuitorul recheamă tumultul acelor zile, când necruţătorul Ioan scormonea conştiinţa mulţimii, aci între palatul lui Irod şi în coama trestiilor Iordanului...

Cuvintele tribunului zburau peste valul apei, peste capetele adunate, peste grădinile cu palmieri ale palatului şi nimereau urechea şi inima lui Irod Antipa, tetrarhul molatic şi fricos, clientul lui Tiberiu...

Istoricul Iosif Flaviu, după multe decenii, scrie despre Ioan Botezătorul: „Era un om de inimă şi îndemna pe evrei să se sârguiască spre virtute şi spre dreptatea dintre fraţi, să se dedea cucerniciei faţă de Dumnezeu şi să vie la botez. Dar şi botezul îi va fi plăcut lui Dumnezeu dacă îl primeşti nu ca pe o apărătoare de pedeapsa păcatelor făcute, ci drept curăţirea fiinţei tale anume şi întrucât sufletul s-a curăţit mai înainte prin pietate. Deci, când alţii şi alţii se alăturară de el (căci prin auzul predicelor lui se simţeau ridicaţi până la culme), Irod atunci se temu că s-ar putea întâmpla ca această înrâurire asupra norodului să aducă vreo răscoală, fiindcă se păreau că ar fi în stare să facă orice, după sfatul lui Ioan. De aceea, Irod socoti că e mai bine să previe, prin uciderea lui Ioan, planurile inovatoare, pe cari ar fi putut să le aibă, decât să se căiască, după schimbarea întâmplată, că s-a lăsat să păţească una ca aceasta. Astfel, Ioan, pe urma bănuielilor lui Irod, fu pus în lanţuri, fu adus la cetatea Macaur şi acolo fu decapitat" *(Antichităţi* 18,5,2).

Sfintele Evanghelii istorisesc în ce anume împrejurări Irod, Irodiada şi fiica acesteia Salomea se mânjiră cu sângele lui Ioan, la ospăţul unei aniversări regale.

„Ce-aţi ieşit să priviţi în pustie? Oare trestie clătinându-se de vânt?..." Cu ochii la trestiile ce se leagănă deasupra apelor sfinte, rămân lângă mal, uitând clipa de faţă şi ocolind, pe aripile amintirii, cetatea acestui măreţ trecut... Toată inima noastră, toată viaţa noastră, tot rostul nostru pe pământ purced şi izvorăsc din acest trecut, tot atât

de evident precum evident este că Iordanul izvorăşte din fântânele de la Banias, de subt muntele Anti Liban!...

Revin încet, cu ochii plini de vis, la umbrarul locandei arăbeşti... Aci întâlnesc o anahoretă - o călugăriță sălăşluită de ani de zile pe țărmul Iordanului - care, aflând că sunt român, începe să-mi spună în româneşte cine e şi de unde e... E basarabeancă din jurul Chişinăului şi şade într-o colibă lângă Iordan, de mai înainte de război... „Maică Olgă, adu neîncetat aminte Milostivului nostru Stăpân, aici lângă râul pe care l-a iubit, despre neamul Cuvioşiei tale şi despre țara în care te-ai născut..."

Plecăm din lumea Iordanului spre Ierihon. E miezul zilei şi toate în jurul nostru pare că trec printr-o amplificare aeriană, nemaivăzută aiurea. Movilele de gips şi de calcar, mărăcinişurile rare pe cari le mai vedem, depărtările bărăganului tăiat de maşină - toate ni se arată dilatate şi imprecise, subt incandescența şi pulverile soarelui... Linia definită dispare. Obiectul privit oscilează ca şi cum l-ai privi într-un borcan de laboratoriu... Pustiu în jurul nostru, pustiu până departe unde Muntele Carantania pune un circumflex deasupra oazei Ierihonului...

IERTHONUL

După câțiva kilometri de nisip (fără altă întrerupere decât silueta unei mănăstiri pe jumătate îngropată), un pin stingher ne vesteşte că ne apropiem de Ierihon... Iată, mai întâi, o moschee, pe stânga, apoi un preludiu de sărmane cocioabe de felahi. Urmează o grădină întinsă şi fericită din şanurile căreia se revarsă viță, portocali, bananieri uriaşi, lămâi... Pe margini, fac hotar cactuşii şi un neam de plopi măruntei!... Dar în fața acestui paradis e o tabără de corturi, cari, după înfățişare, nu sunt corturi de turişti.

Mergem drept la Fântâna Sf. Elisei, adică la izvorul biblic, ale cărui ape răufăcătoare ucenicul Sfântului Bie le prefăcu, prin minune, în ape sănătoase şi bune de băut *(ZRegii* 2,19-22). Vedem un bazin destul de mare, într-un cadru de vegetație strălucită. Acest izvor este nodul vital al Ierihonului. Din bazin, apa se scurge ca pe un scoc de moară şi se răspândeşte, prin canale, în toată această insulă tropicală.

Ierihonul de azi este al treilea sau al patrulea Ierihon, de la cel dintâi cucerit de Iosua. Ierihonul curtezanei Rahab doarme subt movile de pământ, între burgada actuală şi Muntele Carantania. Iar oraşul lui Zacheu şi al lui Bartimeu, oraşul palmierilor şi al sicomorilor, era în preajma grădinilor lui Irod la intrarea văii Wadi Kelt.

Acel Ierihon de acum două mii de ani, cu paradisul de trandafiri balsamici care îl înconjura, fu dăruit de către Antoniu Cleopatrei; iar Cleopatra, regină practică, îl vându lui Irod cel Mare. în grădinile răscumpărate şi transformate, aprigul şi sângerosul Irod veni să zacă şi să moară de groaznica boală cu care-1 lovise Dumnezeu, pentru multele lui nelegiuiri.

Burgada de azi s-a născut în timpul cruciadelor, la umbra turnurilor de apărare şi a bisericilor latine, existente şi azi, unele întregi, altele ruinate. în movilele de lângă Fântâna Sf. Elisei, vedem tăieturi adânci şi gropniţe, făcute de cercetătorii arheologi. Ne urcăm pe aceste movile şi privim, în marea galbenă şi împietrită a pustiului, ostrovul de portocali şi de bananieri. în cealaltă parte se ridică parapetul munţilor Iudeei, cu vârful (pe care am ajuns să-1 recunoaştem) al Carantaniei. Două mănăstiri stau pe vârful celor patruzeci de zile ale postului Domnului.

Una stă mai de vale şi e o chinovie cu pravilă obicinuită; a doua stă pe linia dintre masiv şi cer şi este o fortăreaţă duhovnicească excepţională.

O dată cu noi, cercetează mormanul spintecat, subt care zac amintiri biblice, o ceată de anglo-americani. Au pălării coloniale, văluri legate la pălărie, jumele şi mănuşi - şi, neapărat, fiecare ţine în mână câte-o carte sau câte-un desen topografic... Deasupra englezilor şi a noastră, fac roate de încercare sute de berze... Sunt manevrele pe cari le cunosc din copilărie: berzele se pregătesc de călătorie... Un gând înduioşat şi fraged înfloreşte în mintea mea: poate că aceste pasări, cunoscute psalmistului, pornesc spre plaiurile româneşti!.. .

Osteneala cea din urmă şi cea mai merituoasă, pe care aş voi să mi-o dau, ar fi vrut să urc până la chinoviile de pe culmea celor Patruzeci de Zile. Dar trebuia să mă mulţumesc cu ce pot să văd de aici de jos. Dacă va fi voia Domnului, altă dată, în viitor, mai bătrân şi mai duhovnicesc decât sunt astăzi, voi face această pioasă ascensiune.

Intrăm din nou în oaza noului Ierihon şi, străbătându-1 încet, facem calea întoarsă, spre Ierusalim. Dacă laşi la o parte cortinele de luxuriantă verdeaţă cari apără Ierihonul, dacă laşi la o parte câteva profiluri de biserici străvechi şi câteva minarete, oriunde graţioase, te găseşti într-un sărman târguşor vulgar, fără alte distincţiune decât câteva proclamaţii în englezeşte şi flamura Marei Britanii...

Afară din târg, vedem un apeduct de piatră, poate din alte vremuri, poate util şi astăzi. Pe o şosea bine aşternută şi dreaptă, ne înapoiem spre strâmtorile şi prăpăstiile acelei coaste de o mie de metri, prin care ne-am coborât şi pe care putem s-o privim acum mai limpede, subt umbrele albastre ale după-amiezii. începem să ne învârtim în melcul movilelor şi al viroagelor, până când ni se arată sus, subt soarele întors către Ierusalim, turnurile bisericilor de pe Muntele Măslinilor... Pe coaste, vedem, într-un loc, un lan galben de grâu cu câţiva arabi, cu secerile în mâini... La Sâmbăta lui Lazăr, pe aceste coaste, grâul este gata de secerat!... într-o vale în care soarele nu mai ajunge, vedem pe păstorul cel bun, care merge înaintea oilor şi oile vin după el, căci cunosc glasul lui şi sunt ascultătoare. *(Ioan* 10,4-6.)

Privind în urma noastră inexplicabila prăpastie pe care o biruieşte automobilul, cugetăm la cei ce odinioară, în vremea *Sfintelor Scripturi* ale *Vechiului* şi *Noului Testament,* urcară şi coborâră această cale a Ierihonului. Munteni şi pescari vânjoşi, cu piept de foaie, cu picioare de oţel, erau aceia pentru cari distanţele Ierihon-Ierusalim, Betania-Iordan păreau o simplă cale de sâmbătă!... Cu umilinţă îmi aduc aminte şi gândesc că astăzi, în Sâmbăta lui Lazăr, Domnul şi Mântuitorul meu Iisus Christos a făcut drumul de la Iordan la Betania, desigur pe jos, pe când eu, robul lui, netrebnic, l-am făcut în automobil!...

Suntem iar în satul lui Lazăr... Pe un parapet de deal stau în şir un lanţ de berze, pe când în văzduh se roteşte o horă întreagă... Aceste pasări ale cerului erau pe aici şi în ziua când Domnul chemă pe Lazăr din mormânt şi, tot ca şi acum, scumpele călătoare se pregăteau să emigreze, poate, spre pădurile şi spre heleştaiele ţării mele...

Betania, mănăstirile de pe Muntele Măslinilor, vechile morminte, valea lui Iosafat şi în faţa lor diadema colţuroasă a Ierusalimului... se arată încă o dată înaintea ochilor noştri, subt bolţile cereşti - ca subt bolţile unei vistierii, comoara cea mai scumpă de pe pământ. Ajung la măslinii şi la chiparoşii surorilor borromeine şi intru în chilia mea cu crucifix deasupra uşei.

Pe înserate, mă urc la Patriarhia noastră ortodoxă şi cer binecuvântare şi îngăduială să intru mâine, Dumineca Floriilor, în şirul preoţilor cari vor sluji Sfânta Liturghie, alături de Fericitul Patriarh.

ÎN BISERICA SF. MORMÂNT

Iubită Simforoză, trebuie să socotesc ziua de 25 aprilie 1926 ca ziua împărătească a vieții mele, căci, în dimineața ei mi-a fost hărăzit de sus să primesc, în Biserica Sfântului Mormânt, Trupul şi Sângele Mântuitorului. întâlnindu-mă aseară, la Mănăstirea Sfinților Arhangheli, cu un frate al meu întru Christos, preot din Bucureşti, şi cu alte fețe bisericeşti, am primit sfatul bun să mă duc la Patriarhie şi să cer să fiu admis între liturghisiterii de Florii.

Am cu mine, luate cu grijă, cele necesare preotului, în ajun de liturghie şi dis-de-dimineață sunt treaz şi mă pregătesc... Scumpă amică, poate vreodată, în viitor, îți voi da să citeşti zguduitoarele şi sublimele rugăciuni, pe cari trebuie să le citească un preot, când merge să aducă, la altar, Sfânta Jertfă.

La ora şase dimineața sunt la Mănăstirea Sfinților Arhangheli şi bat la uşa chiliei preacuviosului egumen Teofilact... Toată lumea e în picioare. în preajma Patriarhiei şi pe ulițele-coridoare cari duc spre Biserica Sfântului Mormânt aşteaptă popor de închinători cu stâlpări de finic în mâini. întovărăşit de preacuviosul Teofilact intru în piațeta bisericii patriarhale şi de aci în sacrul labirint, tocmai când orga capelei latine aşternea, în zorii acestei dimineți, ultimele horbote sonore. însoțitorul meu mă poartă cu mână energică prin masa clocotitoare a miilor de oameni de sub cupole. Văd întâia oară ce este Sf. Mormânt şi ce este prăpastia arhitectonică şi cu stalactite de candele, în fundul căreia odihneşte - stalagmită sacrosanctă - capela Sf. Mormânt.

Dar n-am timp să mă dezmeticesc bine, căci preacuviosul meu tovarăş mă târăşte după el în sanctuarul Mormântului şi mă dăscăleşte

ca pe un copil. Trec, frânt în două, printr-o anticameră, nu mai mare decât camera unui ascensor, şi apoi (după ce au ieşit ca din gura unui cuptor de aur alți închinători predecesori) intrăm şi noi. Visul e realitate! O realitate iluminată de candele şi prezidată de un preot, cu epitrahil.

Sunt în locul cel mai sfânt de pe pământ. O jumătate din acest chivot de piatră e compusă de lespezi între cari se odihni, trei zile, Biruitorul Morții. Deasupra e o placă de marmură, poate trandafirie, pe care nu pot s-o vază bine decât acei prea puțini creştini, intrați aici, cu ochii uscați şi cu simțurile glaciale.

Egumenul meu n-are răbdare. Şi cu dreptate. Mă ridică din genunchi şi mă scoate afară, ca să fac loc sutelor de închinători cari aşteaptă la gura Sf. Mormânt, mulți, desigur, mai vrednici decât mine să îmbrățişeze Sfânta Lespede. Tot de mână şi cu greutate, prea cuviosul Teofilact mă scoate la pragul bisericii celei mari, care aparține ortodocşilor. Aici suntem mai la larg. Intrăm în Sfântul Altar, unde sunt gata să-mi încep închinăciunile, dar însoțitorul meu are a doua idee bună. „Să mergem, întâi, sus la Golgota şi să cădem înaintea pietrei, în care fu îngropată Sfânta Cruce..."

Din altar urcăm, în partea dinspremiazăzi, vreo douăzeci de trepte, trecem peste un coridor şi intrăm într-o a doua biserică, mult mai mică de data aceasta, şi împărțită în două jumătăți: una grecească şi alta latinească. Aici este capela Golgotei. Sub altarul nostru stă, ferecată în argint, piatra cea scobită, sigilată de tradiție ca purtătoarea crucii Mântuitorului în ceasul înfigerii în Calvaria.

Revenim în Sfântul Altar. Scormonesc cu trudă, în greceasca *Noului Testament,* acele câteva fraze elementare cari îmi trebuiesc pentru curiozitatea şi întrebările fraților mei întru Christos.

Privesc în jurul meu. Altarul, în semicircomferință, are, jos, un brâu de trepte semicirculare, un jilț măreț pentru patriarh şi un dublu fund obscur, cu guri ca de lojă, în care trebuie să fie cămările şi vistieriile sacre. Sfânta trapeză se înalță ca pe un piedestal şi are deasupra unui baldachin cu stâlpi. Vestmântăria este lângă sfânta proscomidie, într-una din lojile cu grilaj.

Patriarhul soseşte. Clericii cari îl însoțesc îi aduc mantia arhierească şi cârja şi-1 vedem în strana patriarhală, deasupra

mulțimii norodului. E neschimbat, aşa cum l-am văzut la Bucureşti, ba aş putea să zic că mi se pare mai viguros şi mai puțin încovoiat.

Toți preoții, cari vom lua parte la această dumnezeiască slujbă, ieşim prin uşa dinspre miazănoapte, doi câte doi, şi mergând la tronul patriarhal şi făcând legiuitele metanii, sărutăm mâna patriarhului. Dar lumea ecleziastică are aici mişcări repezi şi îndemânatice şi eu - încet şi ageamiu - trebuie să fiu muştruluit de ceilalți.

începem să evoluăm conform datinilor liturgice. Slujesc cu patriarhul şase vlădici, zece preoți şi opt diaconi. Fericitul Damianos se îmbracă în mijlocul catedralei, ca în zilele de mare sărbătoare. Americanul Frank G. Carpenter, care a fost de față la o liturghie pontificală, îşi notează astfel impresiile:

„Nu se află, în lume, rege care să apară în atâta strălucire, la ocaziile solemne, ca patriarhul Ierusalimului. El poartă vestminte de aur, iar căciula lui cea mare este acoperită cu fulgerătoare diamante, smaragde şi rubine. Episcopii cari îl însoțesc au cruci bătute cu diamante ce le atârnă de gât şi vestmintele lor sunt din brocart de aur şi de argint..."

Pe când patriarhul stă pe loc înalt, în mijlocul poporului, şi diaconii îi pun vestmânt, alți diaconi, cu cădelnițele în mâini, rostesc solemn versetele vestmântare. Pe când primii diaconi pun pe umerii patriarhului omoforul, cei cu cădelnițele exclamă: *„Pre umere ai luat Christoase firea noastră cea rătăcită şi înălțându-te o ai adus pre ea lui Dumnezeu-Tatălui"*.

Tot aşa când vine rândul engolpionului: *„Inimă curată zidească întru tine Dumnezeu şi duh drept înnoiască întru cele din lăuntru ale tale!..."*

Aşijderea, când vine rândul mitrei: „A *pus Domnul coroană de pietre scumpe pre capul tău, viață ai cerut de la Domnul şi-ți va da ție lungime de zile în veacul veacului"*.

Arhiereii vin lângă patriarh, după ce noi, preoții, am făcut o alee, în mijlocul bisericii. Un diacon îi cheamă: „Veniți, arhiereii lui Dumnezeu!" Dar nu vin destul de grabnic. Patriarhul îi zoreşte cu gestul... Sunt prididit, zguduit şi copleşit de atâta pompă. îndeosebi, ceea ce mă răscoleşte şi mă deznoadă este toaca de fier, aşezată deasupra altarului, pe catapeteasma de zid şi pe care paracliserii o bat

cu furie. Stridența acestei toace umple biserica şi pălmuieşte nervii timp de o jumătate de oră.

îmi dau seama, sub această grindină de fier, că sunt, alături de frații mei impasibili, o biată făptură cu nervi dezgrădinați. Dar patriarhul intră în altar şi Sfânta Liturghie curge pontificală.

i

PROCESIUNE PATRIARHALĂ

Noi preoţii facem cerc în jurul Sfântului Jertfelnic şi luăm aminte. Nici unuia dintre noi nu-i vine rândul să rostească ceva. Toată rânduiala şi toate câte se cântă şi se spun se împart între arhierei. Eu mi-am luat cu mine liturghierul meu şi urmăresc, pe carte, sfintele etape. Sosesc momentele culminante... După ce se împărtăşesc arhiereii, ne apropiem de înfricoşata masă şi noi, mai micii lor. Doi arhierei stau pe treptele sfântului altar, unul lângă altul, ţinând Sfintele Taine. Unul dintre ei este mitropolitul Vasilie şi chipul lui, văzut în clipa zguduitoare, când îmi întindea Sf. Potir, îmi apare şi azi: ieratic şi luminos.

Scumpă Simforoză, mă rog lui Dumnezeu să nu mă cheme de pe pământ până ce nu mă va învrednici să scriu cartea mea supremă asupra Sfintei Euharistii. Poate că, odinioară, în convorbirile noastre, am apucat să-ţi scriu unele idei pregătitoare... Acum, în urmă, am dat la iveală o lucrare în formă literară, dar cu fond teologic: *Piatra din capul unghiului,* unde aştern temeliile operei mele viitoare şi unde mărturisesc neclintita şi fericita mea convingere euharistică: „Cred, *Doamne şi mărturisesc că Tu eşti cu adevărat Christos, Fiul lui Dumnezeu celui viu, carele ai venit în lume să mântuieşti pre cei păcătoşi, dintre cari cel dintâi sunt eu. încă cred că acesta este însuşi prea curat trupul Tău şi acesta este însuşi scump sângele Tău..."*

De-abia am ajuns la locul meu, între preoţi, şi migălesc, cu ochii împerdelaţi, rugăciunile de mulţumită, după Sfânta împărtăşanie, şi preacuviosul Teofilact vine să mă trezească: „Nu e timp de întârziat! Trebuie să depunem toate vestmintele, afară de sfită şi de epitrahil, şi să intrăm în cortegiul patriarhului..."

Aruncăm degrabă fraţilor vestmântari, cari stau pe scară la gura vestmântăriei, stiharul, brâul, mânecuţele... şi purcedem, în sfită şi în epitrahil, la formarea convoiului... Toţi purtăm în mâini ramuri lungi de palmier... Despărţim în două poporul din naos şi cu patriarhul între noi începem să înaintăm. Cu destul anevoinţă înfigem în mulţime dublul nostru şir ecleziastic... Ridic ochii şi caut împrejur... Universul tot, în prescurtare şi în delegaţie, e aici de faţă, în Biserica Sfântului Mormânt!

E o mare de capete! Dar o mare ale cărei valuri se zbuciumă şi bat până sus, în galeriile de subt cupolă, căci toată biserica, toate pridvoarele, toate lojile din jurul Sf. Mormânt sunt vii şi se clatină. Chipurile, costumele şi vârstele închinătorilor se ridică şi se pogoară pe scările cele mai variate. Sunt de faţă oameni din toate părţile lumii. Văd figuri arămii, oacheşe, palide şi negre ca tăciunele. Pe lângă cei cu capul gol, sunt foarte mulţi cu fes, cu broboade arăbeşti, cu cealmale, cu căciuli călugăreşti şi cu pălării albe coloniale. Arabii, fireşte, sunt cei mai mulţi, dar printre ei sunt greci, armeni, copţi, ruşi, cler de mai multe nuanţe şi, din loc în loc - trandafirii sau palizi ca pergamentul - englejí oficiali... Deosebit de înalţi şi de impunători, în această lume eteroclită, sunt falnicii paznici ai patriarhului, sunt cavaşii turci, oameni aleşi pe sprânceană şi îmbrăcaţi turceşte, în postav albastru şi în broderii de fir.

Cortegiul nostru începe să ocolească Bisericuţa Sf. Mormânt. Bisericuţa pare ostrov cu pomi de aur, în mijlocul miilor de capete cari tălăzuiesc în jurul lor. în galeriile suprapuse, din imensa rotondă înconjurătoare, stau în ciorchini multicolori toţi acei închinători sau simpli turişti cari n-au mai găsit loc pe pardoseală sau şi-au asigurat din vreme un loc în galerii. Preoţii cântă tărăgănat o melodie lentă şi solemnă, ca şi procesiunea lor... Un acompaniament extraordinar,pe care deocamdată nu-l înţeleg, ajută cântarea preoţească... Este un ison cristalin şi cu gâlgâituri de privighetoare, care suie până în bolţile cele mai de sus şi cutremură văzduhul sfântului locaş. Ai crede că sunt nişte privighetori adevărate, cari stau în ascunse colivii şi cari, hipnotizate de incendiul lumânărilor de jos, au început să cânte... Mă domiresc şi înţeleg ce este: femeile şi fetele arabe vocalizează ca privighetorile!

Pe când înconjuram capela Sf. Mormânt, în această solemnă procesiune mânată din urmă de patriarh, văd în mulțime pe amicii mei, soții Isachie, tovarășii de călătorie,rămași o zi sau două la Iafa... Mai văd câteva maice din mănăstirile noastre, venite să se închine la Sf. Mormânt și petrecătoare în M-rea Sfinții Arhangheli, unde le-am cunoscut aseară... Alături de mine în procesiune - și în tot timpul la Sfânta Liturghie - a mai fost încă un preot din București, părintele Vasile, parohul Bisericii Sfinții Voievozi.

După întreita înconjurare a capelei Sf. Mormânt, intrăm în coridorul circular, care ocolește altarul catedralei ortodoxe și prin semiîntunericul din el efectuăm a patra înconjurare. Apoi intrăm cu toții în biserică și în altar, depunem sfintele vestminte și iarăși în procesiune - dar de data aceasta procesiune neagră - conducem pe Fericitul Damianos la reședința patriarhală.

Procesiunea aceasta are o notă nouă. în fruntea convoiului nostru se așează, doi câte doi, cei opt mândri cavași turci, cu fesuri roșii, cu șalvari clasici, cu zăbune albastre muiate în fireturi. Fiecare dintre ei are în mână câte un baston (aproape tot atât de înalt cât și purtătorul) și acest baston, cam în felul bastoanelor protoierești, are sus o uriașă măciulie de argint, iar jos este potcovit cu oțel. Doi câte doi în fruntea noastră, cei opt cavași regulează ritmul procesiunii noastre, ridicând în sus bastoanele lor cu cap de argint și lăsându-le să cază, în severă cadență,pe lespezii de piatră.

Urcăm încet spre Patriarhie, prin lumea pestriță și năvalnică, pe cari poate n-o mai interesează atât de mult clericii din coada convoiului cât superbii cavași și cadența bastoanelor de gală.

Așa, subt comanda cavașilor, ajungem la ușa Patriarhiei. Frumoșii musulmani se închină și fac careu alături, iar noi, cler și popor, urcăm scările palatului monahal și ne risipim câteva clipe pe coridoare... Clericii de casă ne poftesc în sala de recepțiune.

Nu e o sală mare, dar e originală și cu caracter monastic oriental. De jur-împrejur sunt scaune și fotolii. în fund, subt baldachin, e un tron de monarh. Toată mica și ocazionala noastră colonie românească este aici de față, alături de alți mosafiri, din întreaga lume ortodoxă. Patriahul se arată și ia loc pe jilțul cu baldachin.

Imediat apar slujbașii palatului cu tăvi încărcate: mastică, apă și rahat. Dar noi românii suntem deprinși cu asemenea lucruri, tot atât cât și acești frați răsăriteni, în mijlocul cărora ne aflăm. Cu ce ochi privește, însă, un american aceste forme ale politeței orientale?

Iată ce scrie Frank G. Carpenter: „Pe când așteptam, un servitor aduse o tavă de argint, pe care se găsea un talger cu bucăți de rahat trandafiriu și alb și mai multe pahare cu apă. Pe tavă mai erau niște furculițe de argint lungi cam ca degetul cel mic și cu câte doi dinți subțiratici. Când zaharicaua era prezintată, fiecare dintre noi lua o furculiță, o înfigea într-un pătrățel de rahat și-1 aducea la gură. Era delicios..."

Cum îi apare acestui american Fericitul Damianos?...: „A vorbit întâi cu câțiva dintre preoți, așa încât am avut un bun prilej ca să-1 studiez. închipuiți-vă un om înalt, cu barba stufoasă, chipeș, de vârstă mijlocie (... probabil că autorul 1-a văzut mai de mult) îmbrăcat într-un talar lung și negru și având pe cap o pălărie neagră fără văcălie și care se ridică de-o palmă deasupra frunței. Talarul larg îi ajunge până la picioare. Cuculiul său este acoperit de un văl negru, care îi pogoară pe umeri, și împrejurul gâtului poartă un lanț lung și greu de aur, cu un medalion de ivoriu, lat cât podul palmei. Bordura medalionului este bătută cu diamante și pe el este o iconiță, înfățișând pe Madona, cu Sfântul Prunc în brațe..."

Fericitul Damianos vorbește, prin tălmaci, cu unul și cu altul din mosafirii străini de familia ortodoxă, dar cu nei cei din familie nu vorbește nimic. Patriarhul este de felul său taciturn. La București, acum câțiva ani, am avut prilejul să iau masa cu Sanctitatea sa, în cerc restrâns și intim, și nu l-am auzit, timp de o oră, șoptind decât câteva vorbe. Recepțiunea s-a terminat. Patriarhul de pe jilțul său de monarh, rostește o binecuvântare generală și fiecare pleacă la ale sale.

O PLIMBARE PE ZIDURI

După-amiază, revin în Sfânta Cetate şi fac, însoţit de câţiva prieteni, o plimbare pe zidurile Ierusalimului... E o plimbare rară, pe care nu ştiu dacă în Europa ai putea s-o faci undeva.

Zidurile Sfintei Cetăţi sunt de două ori mai groase decât digul de la Constanţa şi te plimbi pe ele ca şi pe dig, cu adaosul că pe ziduri ai, în multe locuri, apărători de fier.

Am pornit de la Poarta Damascului, din faţa unor peşteri în cari tradiţia socoteşte că a fost închis proorocul Ieremia. Urcăm mai multe scări şi ajungem pe zid, deasupra unor terase încâlcite şi suprapuse, pe cari cresc - împotriva oricărei aşteptări - iarbă, pini, lobodă, cactuşi, liliac muşeţel şi margarete!... în coasta noastră, către nord, e o prăpastie (atât de înalt e zidul!) şi prin această prăpastie trece şoseaua largă şi fulgeră automobilele.

Acest zid pe" care mergem are trei brâie şi călcăm pe el cu aceeaşi libertate şi siguranţă cu care am călcat pe o potecă din munte. Nu puteam să bănuim (când priveam aceste ziduri din afară de cetate), locurile virane, copacii, hăţişurile de cactuşi... pe cari poţi să le vezi când eşti sus pe ziduri. însoţitorii mei mă asigură că aceste maidane, gunoaie şi bălării se răsfaţă pe spinarea - adică pe acoperişul - unui întreg cartier subteran... Odată (îmi istorisesc ei), într-un maidan ca acesta săpau nişte lucrători. Unul, săpând mai adânc, s-a prăbuşit locul cu el şi a pierit în întuneric. Când au sărit ceilalţi lucrători şi-au început să-1 caute, au descoperit că tovarăşul lor căzuse într-o nebănuită locuinţă înmormântată de mii de ani şi care avea mai multe camere.

Privim către Muntele Măslinilor, încovoiat în faţa noastră şi ridicând în slavă multele lui biserici... Un chiparos înalt şi negru, taie perspectiva lui în două jumătăţi... Stăm sub cerul unei după-amiezi alburii şi tulburate de nu ştiu ce colbărie neînţelească. Ca prin apă şi prin zăbranic vedem panorama Ierusalimului... Dar adunăm luarea noastră aminte la picioarele noastre, asupra acestor cactuşi cari cresc din puzderiile zecilor de regate şi ale miilor de gospodării, perindate în oraşul sacru. Sunt nişte cactuşi viguroşi, cu rădăcini arborescente şi, la prima vedere, tot atât de noduroase şi de dure ca şi rădăcinile de măslin.

Ajungem la Poarta lui Irod. în jurul porţii este târgul de vite. Mai ales oi şi capre stau pe caldarâm. Ciobanii lor arabi au anterie şi broboade. într-un loc, pe zid, însoţitorii mei îmi arată un străvechi medalion, din mâna meşterilor morţi de mii de ani. Dar iată, dincolo de Poarta lui Irod, un spectacol nou. Aci, în creştetul Ierusalimului, deasupra bazarelor cari trebuie să fie dedesubt, se răsfaţă un cort de beduini!... E afumat, e cârpit, e pitoresc, e autentic şi nu poate să-ţi treacă prin gând că este opera fantaziei unui american, proprietar al caselor de desubt... De altfel, locuitorii cortului sunt primprejur - tot atât de pitoreşti şi de autentici şi ei.

Pe când stam şi admiram pe urmaşii lui labei - „părintele celor ce locuiesc în corturi şi în mijlocul turmelor" *(Geneză A,* 20) - în spatele nostru, pe şoseaua de centură, auzeam trompetele şi vâjâiturile maşinilor americane... Nu prea departe de cortul beduinilor, sunt câteva petece sămănate cu orz (sau cu ceva care pare a fi orz) şi nişte vaci pasc sămănătura... Apoi iar încep cârdurile de cactuşi şi locurile pustii...

Sosim la o hrubă cu bolţi puternice, ascunsă aci în zid, ca să slujească de adăpost celor ce - de atâtea ori şi în atâtea timpuri - au făcut de strajă pe aceste ziduri şi-au murit pentru Sfânta Cetate. Ceva mai departe, atingem unghiul cetăţii, la locul numit Turnul Berzelor. . în faţa acestui colţ stă, pe Muntele Scopus, ctitoria lui Wilhelm II, adică Fondaţia „Augusta Victoria". Cred că este unghiul cel mai năpustit şi mai barbar, din tot Ierusalimul. Toată podoaba lui este un lan de grâu care dă în copt. încolo, gunoaie, bălării, şandramale, colibe, tinichele ruginite şi arabi visători... Suntem în colţul cartierului Bezetha, în faţa Moscheei lui Omar.

Contrastul este de o splendidă violenţă! De pe acest morman de cocioabe şi de murdărie,•priveşti cum se încheagă, ca din palide

smaragde înscăunate în aur, acest vis arhitectonic al prirnilor califi!... Avem o jumelă şi privim pe îndelete marea cupolă, caldarâmul şi curţile dimprejur, roiurile de de închinători şi Moscheea El Acşa din fund...

Am cules, de pe ziduri, un buchet întreg de spice şi flori... Când voi privi, mai târziu, aceste spice de orz şi de grâu, poate mă voi întreba, şovăielnic: Oare de pe zidurile şi dinăuntrul zidurilor Ierusalimului le-am cules?...

înspre miazăzi şi apus, proeminează, din oraşul celor patru cartiere, marile sinagoge şi, sus deasupra Sionului, Biserica Latină a Adormirii Sfintei Fecioare. Un chiparos uriaş, pe care nu pot să-1 localizez, pune un stâlp de fontă, printre minaretele alte. Cele două cupole de la Biserica Sf. Mormânt se arată, subt poalele cerului presimţitor de seară, în şir cu creştetul Spitalului „Sf. Ludovic", cu turnul templului lui Wilhelm U şi cu turlele Bisericii Ruseşti.

Coborâm de pe ziduri, în apropiere de Poarta Leilor sau a Sfântului Ştefan, şi, prin ograda unui arab, ieşim într-o uliţă. Suntem în cartierul arăbesc. Credincioşii lui Mohamed se întorc din curţile sfinte, unde se mântuie sărbătoarea şi pelerinajul în cinstea lui Nebi Musa... Cadânele, când ne văd mai de departe, îşi lasă barizul pe obraz... înghesuiala, amestecătura, murdăria şi pitorescul locurilor prin cari ne strecurăm bat tot ce am văzut până aici! Pare că tot cartierul este o imensă şandrama comună, în care fiecare familie şi-a ridicat, din pietre, din cactuşi, din oleandri, din lămâi şi din măturături, un bârlog particular.

Ajungem la Poarta Leilor, apucăm pe Via Dolorosa şi trecem pe subt bolţile milenare cari susţinură, poate, odinioară, Cetatea Antonia... Trecem dintr-o lume în cu totul altă lume... Supremele amintiri, legate de paşii şi de suferinţele Mântuitorului, aici, la picioarele acestor ziduri martore, coboară peste inimile noastre, în această seară de Florii...

Mergem încet, recapitulând orele dimineţei, retrăind fericirea noastră euharistică şi adunând în cugetul nostru - în acest Ierusalim atât de divers şi de multiplu - un Ierusalim de proiecte cucernice, de viziuni ideologice şi mai ales de recunoştinţă faţă de Stăpânul care ne dăruieşte să trăim astăzi, cu trupul, în Ierusalimul pământesc, iar cu duhul „în Ierusalimul cel ceresc!"

MAI-NAINTE DE A PLECA ÎN SAMARIA

în această zi de luni 26 aprilie, mă întâlnesc cu soţii Lamaziere, francezii pe cari i-am cunoscut în salonul lui Naamani, şi aflu de la ei că un proiect de călătorie în Samaria şi Galileea a fost pus pe picioare... Mai toată lumea diplomatică, pe care am avut norocul s-o cunosc deunăzi, pleacă azi după-amiază la Nablus în Samaria, ca să privească serbarea - arhaică şi curioasă - a Paştelui samaritanilor... La Nablus (Neapolis), la picioarele munţilor Ebal şi Garizim, au mai rămas, „din a vechimei zile", câteva familii din samaritanii cei detestaţi de evrei şi excomunicaţi de centrala din Ierusalim. Ei vor serba, astă-seară, Pastele lor, pe vârful Muntelui Garizim, jertfind, la apusul soarelui, şapte miei graşi şi reînviind, după atâtea mii de ani, tot ritualul şi toate datinile Mielului Pascal!... De la război încoace, în fiecare an, cu acest prilej, pleacă din Ierusalim spre muntele samaritanilor, cârduri de automobile, cu lumea cosmopolită, doritoare să vază, în secolul al douăzecilea după Christos, acest spectacol din secolul al zecilea dinainte de Christos.

Cu distinşii vizitatori pleacă din Ierusalim şi un demnitar din Executiva Sionistă, d. E. M. Calvariţchi, unul dintre secretarii colonelului Kiş. Fac cunoştinţă cu d. Calvariţchi, un om afabil şi binecrescut, şi care seamănă leit (numai că este mai bătrân şi mai scund) cu unul din amicii mei bucureşteni.

Soţii Lamaziere, cari sunt în gazdă la Notre Dame de France, au mai găsit doi compatrioţi, cari vin din Siria (de altfel ca înşişi soţii Lamaziere): un consul în concediu şi un profesor de la Universitatea din Alger, în călătorie de studii. Deci, iată-ne, toţi laolaltă, grup

amestecat de intelectuali toţi lacomi de impresii şi fiecare mângâindu-şi în buzunar carnetul de note.

Francezii din grup n-au văzut încă Universitatea Ebraică. Şi ce poţi să arăţi, întâi, unor cărturari, dacă nu această înaltă instituţie culturală?... D. Calvariţchi ne pofteşte în automobilul său şi pornim spre Muntele Scopus. Eu am mai văzut fundaţiunea de pe Scopus, dar aş putea s-o văd de o sută de ori în şir, fără să mă satur vreodată de drumul care duce până acolo, de grădinile, de terasele, de pinii ei şi de tot idealul peisagiu, în care pluteşte ca într-un vis...

De data aceasta, găsim la biroul său de lucru pe d. Magnes, cancelarul Universităţii. E un om încă tânăr, american cu resorturi de oţel, mare organizator şi celebru peste ocean pentru destoinicia sa. într-o franţuzească placidă şi dilatată, ne expune începuturile, izbânzile, starea actuală, ambiţiile şi perspectivele Universităţii pe care o conduce. în faţa noastră, pe o masă înaltă, stă închipuită în argil făptura înaltei instituţii, aşa cum va fi peste câţiva ani.

După ce d-nul Magnes ne-a dat lămuririle pe cari le-a socotit mai interesante pentru noi, cheamă pe un funcţionar şi ne dă în grija lui. îl cunosc; este poetul Ari Ibn Sahav, ciceronele de deunăzi. Trec încă o dată prin culoarele, laboratoriile, amfiteatrul şi biblioteca Universităţii. Observ şi mai bine cât de temeinic, cât de plin şi de devotat au conceput şi au efectuat această operă arhitectonică plămăditorii şi lucrătorii ei.

într-una din clasele-laboratorii dăm peste un profesor care lucrează cu studenţii săi... Ne oprim sfioşi... Dar profesorul ne îndeamnă să intrăm; aflu că este fratele marelui sionist şi conducător actual Chaim Weizmann, chimist ca şi fratele său.

Văd încă o dată dealurile dinspre Iordan şi Marea Moartă, dar subt un văl care ascunde depărtările, văd amfiteatrul de subt coastă şi pieziş Muntele Măslinilor cu focarele lui de aur.

Ne întoarcem în Ierusalim sub cascada soarelui de amiază şi ne înţelegem definitiv că după-prânz plecăm în Samaria. Revenit în chilia mea răcoroasă şi cu flori proaspete pe masă, mă pregătesc de călătorie, dau de veste gazdelor mele că voi lipsi o zi sau două, şi aştept ora convenită.

De la Ierusalim până la Nablus sunt 62 de kilometri, adică aproximativ depărtarea dintre Bucureşti şi Ploieşti. Maşina cu care vom pleca mi s-a părut un frumos exemplar de tehnică americană. Ne trebuiesc cel mult două ore, admiţând că vom merge atât de încet cât se cuvine locurilor sacre pe cari le vom traversa.

Plecăm după ora trei, cu oarecare întârziere faţă de termenul propus. Unii dintre cei ce vor privi diseară Pastele samaritanilor au plecat mai înainte; alţii vor veni după noi. în automobilul nostru se urcă soţii Lamaziere, secretarul Calvariţchi şi eu. Plecăm pe acelaşi drum ca şi azi de dimineaţă, dar, în dreptul cimitirului militar, nu mai cotim spre Scopus, ci ţinem drept înainte şoseaua Ierusalim - Nablus.

Şoseaua aceasta merge pe muchea care desparte apele tributare şi văile Iordanului de apele şi de pantele Mediteranei.

Tot drumul este un lanţ de locuri cu nume scrise în *Sfânta Scriptură.* Fiecare vârf de deal, fiecare vâlcea, fiecare vale adâncă, încadrează un eveniment de altădată sau o figură biblică. Călătorul, care cercetează astăzi Ţara Sfântă, are faţă de călătorii din alte veacuri înlesniri neînchipuite, dar şi foarte grave neajunsuri. în trăsură, călare sau pe jos, ai vreme să priveşti în jurul tău, să poposeşti unde vrei, să întrebi, să consulţi cartea şi să notezi. într-o maşină americană, care zboară cu tine peste dealuri şi pestg văi şi face din toate câte vezi o galopadă de cinematograf, eşti cu adevărat păgubit.

Episcopul anglican al Ierusalimului, mgr. Rennie Mac Innes, într-o cărticică verde, pe care a tipărit-o pentru compatrioţii săi, călători în Ţara Sfântă, zice cu dreptate: „Zilele vechi şi tacticoase, când străbăteai Palestina cu cortul, au apus pe veci şi călătorul modern merge astăzi ca pe sârmă, făcând cu motor-carul treizeci de mile într-un ceas. în loc să mergi călare şi să petreci noaptea în locurile frumoase sau istorice, într-o călătorie de trei, patru sau şase săptămâni, astăzi poţi să traversezi toată ţara pornind din Ierusalim - pe drumul Nablus - Nazaret - şi până la Marea Tiberiadei, în timpul dintre amiază şi apusul soarelui. Dar vai! nu sunt şase inşi dintr-o sută, cari, în fuga maşinii, să ajungă să cunoască o singură localitate, afară de cele numite mai sus. Şi-au plimbat privirile asupra Betleemului, dar nu l-au cunoscut; valea unde era Şiloh a trecut pe sub ochii lor,

precum şi alte multe locuri interesante, precum şi celebrele dealuri şi frunţi muntoase, pomenite în *Biblie,* dar n-au identificat nimic..."

Cu durere înţeleg câtă pagubă îmi aduce acest zbor profan peste locurile sacre şi câtă dreptate are mgr. Rennie Mac Innes. Aproape cu litere hieroglifice zgârii caietul meu de note, cu ce pot prinde şi înţelege din splendidul şi rotitorul peisagiu şi obosesc pe d. Calvariţchi cu întrebările mele.

DE LA IERUSALIM, LA NABLUS

Iată, mai întâi, pe stânga, satul Şafat, pe care unii arheologi l-au găsit că este vechiul oraş preoţesc Nob, din vatra tribului Beniamin, unde David veni, fugar şi flămând, la marele preot Ahimeleh şi mancă pâinile punerii înainte (1 *Samuel,* 21, 1-6). Iată apoi, la dreapta, movila Tel el Ful, iarăşi socotită, de unii arheologi, drept vestita cetate Gabaa din Beniamin, cu tragică celebritate în timpul judecătorilor *(Judecători,* cap. 19) şi mai târziu reşedinţa regelui Saul.

Privim pe stânga mormântul proorocului lui Samuil, mai departe, pe dreapta, Er Ram, care poate este Rama biblică: „Voce în Rama s-a auzit, plângere şi bocet şi tânguire mare. Rahila plânge pe fiii săi şi nu vrea să se mângâie pentru că nu mai sunt" *(Ieremia* 31,15)... Trcem prin El Bire (presupunem că este Beerothul lui Iosua) şi întoarcem capul spre Ramalah, un sat mare de creştini ortodocşi, dar cu staţiuni misionare protestante.

Dincolo de El Bire, spre răsărit, este anticul Bethel, în vatra lui Efraim, sau cu alt nume Luz, locul unde înnopta Iacob şi văzu, în vis, scara pe care îngerii Domnului coborau şi urcau... Tot spre răsărit, mai încoace de Lcbona, ciceronele meu îmi arată ruinele sacre ale cetăţii Silo, unde Arca Alianţei aşteptă 310 ani şi unde oblăduiră oamenii lui Dumnezeu Eli şi Samuel.

Peisagir.1 este sur şi verde. Suntem în împărăţia pietrei, pe care o striază subţiri galoane de verdeaţă sau o pătează în fundul văilor nişte holde sfioase şi costelive. înţelegi aici, mai bine decât oriunde, elementele parabolei Sămănătorului: Câte^ ?. seminţe au căzutpe cale, câteva în loc pietros, câteva între mărăcini, de-abia câteva au căzut p^ pământul fertil!...

Dar cu cât ne ridicăm mai spre miazănoapte, ieşind din aspra Iudee şi apropiindu-ne de Samaria, cu atât înălţimile cenuşii şi dezolate se îmbracă mai mult în holde, pe poale, în arboret, pe coaste... Drumul este împletit şi capricios. în câteva locuri facem ocoluri şi salturi gigantice. în câteva locuri traversăm încântătoare sânuri de verdeaţă, măslinişuri prospere, cu aerul unor dumbrăvi de sălcii şi numeroase poduri şi podişce, peste torente, existente numai iarna.

Trecem prin „valea" şi pe lângă „fântâna tâlharilor", o localitate care, probabil, cu poliţia englezească actuală, nu-şi va mai merita numele. îmi dau seama că vechea vorbă din *Scripturi* „ne suim în Ierusalim", este un adevăr topografic. De la Ierusalim încoace, noi am scoborât mereu. După ce trecem de Lebona, văile se lărgesc, zbuciumul drumului de până aci se domoleşte şi ajungem, relativ, în câmpie. O atare câmpie este El Makna.în această câmpie sosim din urmă un poliţist arab, călare. Omul e bine dispus şi dobitocul pe care călăreşte trebuie să fie un cursier încercat. Iată-1 pe arab că se ia la întrecere cu maşina noastră şi câtva timp se ţine pe lângă noi... Dar chiar El-Zorab de ar fi calul, ce poţi să mai faci azi, în luptă cu automobilul american!... Arabul începe să râză şi, dezlipindu-se de noi, lasă calul să-şi isprăvească fuga pe pajiştea verde...

Am lăsat în urmă destule conace arăbeşti - simpliste case cubice - pe lângă cari se odihneau cămile şi măgari. Pe pieptul dealurilor stau ruine medievale (castele şi biserici cruciate), sau sate de felahi... înfişarea lor, de departe, e subjugătoare; de aproape sunt de o sărăcie fioroasă... Munţii Samariei au început să ni se arate de pe la Gofna şi de pe la Gingii... îi vedem acum proeminenţi, în slava albastră, la c apătul fertilei văi El Makna.

în jurul nostru, pământul, pe unde este arat, pare a fi de ciocolată... Pe unde a fost sămănat, astăzi ridică holde, gata de secere. Suntem în vatra lui Efraim, feciorul lui Iosif... Cuvintele binecuvântării patriahului Iacob sunt în floare veşnică. Un ghid englezesc, pe care-1 am subt mână, acum când îţi scriu, observă la loc excelent: „Belşugul se arată şi se răsfaţă pretutindeni şi, deşi au trecut atâtea vârste, de când patriarhul, în ora morţii, binecuvântată pe Efraim, totuşi bunătăţile rămân: măslinul şi grâul, smochinul şi viţa, ramura

plină de rod, lângă izvor - căci binecuvântările îşi păstrează puterea până la extrema limită a colinelor eterne" (Geneza'49,22-26).

Notez, alături de drum, pe când ne apropiem de Nablus, o biserică mare începută, dar încă neterminată, în mijlocul unei grădini închise cu ziduri... Nu întreb ce este... Mai târziu aflu că acolo este Fântâna lui Iacob. Iar peste opt zile, cu ajutorul Domnului, ajungând la fântâna aceasta, într-o a doua călătorie, cercetez biserica în care se află, beau apă din ea şi citesc, din *Evanghelia Sf. Ioan,* însoţitorilor mei, convorbirea Domnului cu femeia samarineancă... „A ajuns deci la o cetate a Samariei, numită Sihar, aproape de ţarina pe care Iacob o dăruise fiului său Iosif şi era acolo Fântâna lui Iacob" *(Ioan* 4,5).

De data aceasta, trec înainte, fără să recunosc fântâna, dar cugetând la calea Domnului prin Samaria, la fertilitatea de azi şi cea de odinioară: „Nu ziceţi voi, oare, că mai sunt patru luni până la seceriş? Ci eu vă zic: Ridicaţi ochii voştri şi priviţi holdele, că sunt albe şi gata de seceriş..." *(Ioan* 4,35) Tot fără să ne oprim trecem pe lângă morfhântul lui Iosif, mai străbatem şi satul Askar (adică Sihar) şi intrăm în oraşul Nablus, aşezat în valea dintre Ebal şi Garizim.

Nu fără mirare, văd mai întâi o gară (şine de cale ferată şi vagoane pe cari le manevrează o locomotivă) pe acolo pe unde Abraham, Isac şi Iacob băteau ţăruşii corturilor lor şi-şi adăpau turmele... Nablus e legat prin drum-de-fier cu Tul Karem şi cu Afuleh, dar este staţiune terminală, căci deocamdată linia s-a oprit aci, între Ebal şi Garizim... Observ un cimitir îngrijit, plin de aloeşi, probabil un cimitir militar. Nablus e un Ierusalim mai mic. Arabi, măgari, cămile, lămâi, cactuşi, automobile şi englezi împodobesc şoseaua principală, de la intrare până la otelul „Palestina", unde poposim. în otel toată lumea de serviciu poartă fes. Sunt arabi, creştini ortodocşi. Ivirea mea le stârneşte curiozitatea. Ar vroi să ştie ce fel de preot sunt. Pe când mă spălam pe mâini la un robinet din bucătărie, arabii vin în jurul meu şi mă întreabă în greceşte: „Cruce dreaptă?... Ortodox?..." Răspunsul meu afirmativ îi umple de bucurie.

Dar sosirea noastră în acest otel se bucură de o favoare excepţională, fiindcă soţul nostru de călătorie, Calvariţchi, este un amic al arabilor şi omul în care ei au încredere, în momentele diplomatice şi dificile. Toată lumea arabă recunoaşte şi salută pe Calvariţchi.

Nu pierdem nici un minut. Trebuie să facem o lungă ascensiune pe coastele Muntelui Garazim şi să fim pe vârful lui măcar în clipa când va apune soarele. Constatăm că tovărăşia noastră a sporit. Suntem cel puţin zece persoane, bărbaţi şi femei gata de ascensiune, în faţa otelului „Palestina" stau, cu şaua pe ei, o duzină de cai şi de măgari. Cine se bizuieşte pe puterile sale de turist încercat porneşte pe jos.

Cine se socoteşte mai slab ia cu chirie un cal sau un măgar, plus serviciile stăpânului, care rămâne pe lângă dobitoc, îndemnându-1 când cu vorba, când cu băţul.

Caravana porneşte spre vârful muntelui, printre curţile de piatră, gardurile de cactuşi şi mahalalele curioase să vadă, pe măgarii şi pe caii lor, cum se cumpenesc feţele streine.

MUNTELE GARIZIM SI SAMARITANU

Drumul e lung şi anevoios. Urcă destul de drept pe nişte povârnişuri de pietroaie şi de mărăcini. E un drum numai pentru capre şi pentru ciobanii lor. Şi dobitoacele înşăuate suflă greu şi fac popasuri dese. Vederea de pe această coastă a Garizimului e vastă şi despăgubitoare. în faţa noastră se ridică Ebalul. Jos se colorează, în soarele care apune, acoperişurile plate şi grădinile vechei Flavia Neapolis. Farmecul serei se lasă din înălţimi, ca o pastorală cântată de flaut, peste valea transfigurată...

Dar aceasta este impresiunea clipelor de popas.

Când rupem popasul şi ne încordăm puterile, nu mai vedem sub ochii noştri decât scara bolovanilor duri şi familia scaieţilor, într-adevăr dedsebit de viguroşi şi decorativi... Suntem la marginea puterilor, dar platoul sacrificiului pascal e mereu deasupra noastră. Ne ajung din urmă şi ne iau înainte alţi ascensionişti, pe cai mai buni, sau pe picioare mai exercitate.

Ajungem deasupra muntelui, adică într-o stâncărie orizontală, unde multe blocuri şi pietroaip au închegat altădată ziduri de cetate şi locaşuri de închinăciune. A"îci a fost templul lui Sanballat. Aici a fost mai târziu, în epoca greco-romană, un templu al lui Jupiter. Tot aici, împăratul Zenon a ridicat o măreaţă bazilică... Dar toate au căzut subt vijeliile istorice şi pustiul, spinii şi caprele au escaladat, iar şi iar, vechile sanctuare.

Samaritanii au păstrat amintirea tempului lor, distrus de Ioan Hyrcan în anul 129 a. Chr., şi-au urcat mereu pe Garizim, măcar de câteva ori pe an, la marile sărbători, ca să se roage şi să jertfească. Au mai rămas cu toţii vreo 170 de inşi, strânşi în jurul unei familii

sacerdotale, ai cărei membri se cred pogorâtori din Abraham, din Moise şi din Aaron, pe baza celei mai autentice genealogii. în zilele obicinuite ale anului, ei locuiesc jos în Nablus, în cartierul samaritan. De sărbători, se îmbracă în alb şi vin aici pe munte, unde întind câteva duzini de corturi şi îndeplinesc prescripțiile legii, aşa cum le citesc şi le înțeleg ei, din *Pentateuhul* lor, scris cu vechi litere feniciene şi păstrat cu sfințenie în tezaurul sinagogei.

Intrăm într-un adevărat iarmaroc. Cei vreo 170 de samaritani, cari îşi serbează Pastele sunt înecați în cel puțin o mie de străini, veniți ca să privească anticul spectacol al junghierii mieilor pascali. Poliția engleză, călare şi pedestră, este la locul de onoare. Măsurile ei nu sunt de prisos, fiindcă, mai anii trecuți, această sărbătoare a fost complicată cu dezordine şi bătăi. Dar mergem spre domolirea separatismelor şi spre amabile vecinătăți... Ne regăsim, în îmbulzeala cosmopolită, cei câțiva amici din Ierusalim: soții Lamaziere, soții Vladimir Fritz, amicul lor, italianul Milandri, Calvarițchi şi o fată a lui (care îmi amintesc că a venit cu noi în automobil) şi alte cunoştințe, făcute în ultimul moment...

Soarele a apus, un minut mai înainte de sosirea noastră pe platou, aşa încât junghierea celor şapte miei graşi s-a făcut fără să-i mai vedem şi noi... îi vedem, însă, la pământ, în mâinile sacerdoților, mânjiți de sânge, cari îi jupoaie şi le examinează măruntaiele. Mulțimea străinilor face ocol împrejurul unei gropi ca de var, unde arde un foc puternic. Este un fel de cuptor, pe care ajutoarele sacrificatorilor îl pregătesc pentru frigerea mieilor. Ospățul pascal va începe la miezul nopții, sub luna care începe să plutească deasupra orizontului...

Până la ceasul ospățului, marele preot, cu toată familia lui şi cu mosafirii de mâna întâia, au vreme să se cunoască şi să vorbească, între corturile înfipte printre bolovani, cortul marelui preot se ridică larg şi cu distincțiunea cuvenită. Suntem poftiți, în frunte cu Calvarițchi, să intrăm în cortul marelui preot Iacob, fiul lui Aaron...

în mijlocul cortului atârnă o lampă cu petrol. De jur-împrejur sunt paturi joase şi perne. Câțiva au loc pe paturi, ceilalți se aşează pe subt pereții cortului, pe pernele de lână. Privirile tuturor sunt ațintite către marele preot. îl cunosc din fotografie. Şi Wolfgang Weisl şi Frank G. Carpenter intercalează chipul lui în cărțile pe cari le am, la

Ierusalim. E într-adevăr un măreț partriarh, un şef de trib, aşa cum ni-l închipuim pe Iacob şi pe Esau, şi pe toți regii cortului şi ai turmelor... Lângă el este feciorul şi moştenitorul lui în cinstea de mare preot al samaritanilor. Pe toți îi cheamă Aaron, Iacob, Abraham, Isaac... Pe actualul îl cheamă Iacob. Lângă feciorul lui Iacob, marele preot de mâine stă şi feciorul feciorului, marele preot de peste 30-40 de ani... Acest viitor mare preot are azi numai vreo trei anişori, poartă codițe ca fetele şi e plictisit de un pantof care-l strânge şi pe care-l tot scoate şi-l tot pune, gata să plângă de enervare...

SUB FEERIA LUNEI

Samaritanii vorbesc arăbeşte. Vechea ebraică este numai limba cărţilor şi a rugăciunii... Marele preot nu ştie decât araba. Feciorul rupe ceva englezeşte. Scoate de subt un căpătâi câteva broşuri şi ni le arată. Iau şi eu una... Este un opuscul scris de Iacob, marele preot, şi tradus în englezeşte de un arab sau de un samaritan, care a ajuns profesor la o universitate din Oregon... *„Muntele Garizim, unicul sanctuar adevărat-* de Iacob fiul lui Aaron, marele preot al samaritanilor."

Fără nici o şovăială şi în felul cel mai firesc, viitorul mare preot ne spune că broşura e de vânzare şi că face zece piaştri. O cumpăr şi o pun în caietul de note, pe care îl port cu mine pretutindeni... încerc o frântură de convorbire cu marele preot. îi spun în ebraică: „Şi eu sunt preot". Iacob, fiul lui Aaron, care se socoteşte singurul preot de pe pământ,îmi răspunde politicos şi rece: „Preoţia este ereditară... Ca să fie cineva preot, trebuie să fie fecior, nepot, strănepot de preot..."

La uşa cortului marelui preot apar şi alţi mosafiri. Le cedăm locul şi ieşim afară, subt cortul, mult mai înalt, al cerului albastru, pe care începe să-1 cucerească luna puţin ştirbită. Soţii Vladimir Fritz mă > târăsc după ei să mai vedem încă o dată victimile pascale.

Iată una, aici. Doi samaritani ţin pe umeri o prăjină, de care e spânzurat mielul, şi pe când unul îl goleşte şi-1 cercetează, alţii primprejur recitează rugăciunile prescrise.

Afară de acest spectacol special,încolo ai crede că eşti la vreun bâlci. Vânzătorii de limonada şi de fructe nu puteau să lase cu gura uscată pe atâţia mosafiri, veniţi din fundul lumei... Mă despart, un moment, de prieteni şi ies din în vălmăşagul dintre corturi... Dar un tânăr samaritan mă opreşte şi-mi arată, la lumina lunei, o foaie de

pergament... Cu vreo două vorbe franţuzeşti, cu alte câteva englezeşti, mă face să înţeleg că pe foaia de pergament este copiată o pagină din sacrosanctul manuscript samaritan, păstrat cu sfinţenie jos în sinagogă... Această comoară e de vânzare şi costă numai un şiling, adică cinci piaştri... Lumina lunei e atât de puternică încât pot să examinez foaia de pergament... E o stranie scriptură cu ciocănele, ai zice mai curând o cusătură. în câteva locuri sunt, probabil, sentinţe importante, pe cari copistul le-a scris cu cerneală roşie... Dau un şiling şi vâr şi această foaie în carnetul de note.

Mă depărtez de corturi şi de zarva din jurul lor şi mă aşez pe o piatră în bătaia lunei. E o noapte cu adevărat din basme şi din Orient!... Asprul regat al stâncilor pluteşte, dematerializat, în apele de aur ale nopţii. Orizontul pare crestat şi obstruat de jur-împrejur, dar orice preciziune şi orice ierarhie se şterge în feeria selenară... Deschid caietul şi scriu, fără greutate, o pagină de note.

La înapoiere, găsesc pe tovarăşi într-alt cort, răcorindu-se cu limonada de cuişoare... Ne facem socoteala că este de prisos să mai stăm până la miezul nopţii şi ne decidem să pogorâm spre Nablus.

La pogorâre, ne găsim mai numeroşi decât la urcare şi mergem toţi pe jos, fiindcă (din fericire pentru bietele animale de adineaori) pogorârea călare, aici, ar fi cu neputinţă... Sunt în grup cu soţii Vladimir Fritz, cari se vor întoarce la Ierusalim chiar astă-seară... Luna îmbracă munţii şi valea în za de aur şi de crini... Avem impresia că între noi şi adâncurile argintate, cari sclipesc subt stâncile cu umbră de cărbune, intermediază nu spaţiu pământesc, dar nu ştiu ce cale interplanetară...

D-na Vladimir Fritz (o cheamă Măria Cristina), ridicând braţul deasupra acestei văi, pare că din altă lume, îmi spune, în româneşte, aproape cu inflecţiune românească: „Foarte frumos!" Dar trebuie să fim cu multă luare-aminte şi să ne împărţim între splendoarea care încununează cerul şi pietrele cari îmbracă pantele Garizimului... în urma noastră şi înaintea noastră, mosafirii, politia engleză, arabii, cari au venit după câştig... pogoară în zigzaguri fantastice, ca nişte cocori cari ar trece prin pâcle de argint...

Măria Cristina - un suflet de cercetătoare mistică - mă întreabă mai multe lucruri asupra Golgotei, asupra Sfântului Mormânt şi

asupra cronologiei creştine... După un ceas de cărăruie pietroasă, ajungem iar lângă zidurile vechiului oraş... Diplomatul ceh, soţia lui şi amicii lor se despart de noi şi se urcă în maşină. Tot aşa trebuie să facem şi noi, dar şoferul nostru a apucat pe altă cale şi nu se găseşte la locul cuvenit... Continuăm drumul pe jos şi intrăm în uliţele oraşului. Străbatem, în tot lungul ei, o stradă care ni se pare un singur şi interminabil bazar... D-na Lamaziere este grozav de obosită, dar stăruieşte eroică până ce ajungem la otelul nostru, de partea cealaltă a oraşului...

Arabii, amicii lui Calvariţchi, îl aşteaptă cu masa întinsă... E târziu, şi nu putem să ne ascundem că ne e foame. Cina e destul de bună şi de europeneşte servită. Ne dorim noapte bună şi ne căutăm odăile ce ni s-au destinat... A mea este peste drum,într-un castel arab, cu mândră înfăţişare, dar straniu şi pustiu.

Un perete întreg din odaia mea e numai din geamlâc şi dă într-un balcon care suspendă deasupra grădinilor de măslini şi de portocali... Dar castelul e vechi, şi cu toată poezia lui şi cu tot balconul lui, cu cuiburi de rândunele, aş fi voit să dorm mai bine dincolo în otel... Ci scris este: „M-am culcat şi am adormit şi m-am trezit, căci Domnul este sprijinitorul meu!"

PHOENIXUL CE RENAŞTE

Iubita mea prietenă, Canaanul, Pământul Făgăduinţei, ţara sfintelor morminte, plaiul idealizat pe care-1 iubesc şi-1 doresc milioane de suflete evreieşti şi creştineşti, are astăzi, pe lângă vechiul şi eternul lui prestigiu, puteri proaspete de chemare şi de subjugare. De vreo treizeci de ani încoace, ţărişoara dintre Iordan şi Mediterană, poartă, - nevăzut - în cerul ei, un curcubeu de nouă şi arzătoare pasiune.

Un profet nou s-a ridicat în Israel. Am auzit de numele şi de doctrina lui-, pe când eram în Cernăuţi la studii şi visam şi-ţi adresam întâile mele scrisori. Astăzi Theodor Herzl odihneşte, glorios, în panteonul lui Israel şi învăţătura lui sionistă a cucerit şi a unificat elita poporului evreiesc.

Există în lumea ceasului de faţă o problemă capitală, pe care geniul şi bravura lui Theodor Herzl a scăldat-o în cataracte de lumină. Există problema evreiască, cu adâncuri misterioase şi vechi ca *Biblia,* cu compartimente multe şi inextricabile ca Labirintul, dar cu o faţadă actuală universală şi dureroasă, pe care poţi s-o evidenţiezi - subt o lumină sau alta - din convingerile şi din sentimentele primului trecător de pe stradă.

Theodor Herzl scria în *Statul evreiesc.* „Chestiunea evreiască stă în picioare. Ar fi o nerozie să o tăgăduim. Este o moştenire din evul mediu, de care însă popoarele culturale, oricare le-ar fi bunăvoinţă, n-au putut nici astăzi să se scape. Această generoasă bunăvoinţă ele ne-au dovedit-o, fireşte, atunci când ne-au emancipat. Problema evreiască stă în picioare pretutindeni unde evreii trăiesc în număr mai mare. Unde nu există, acolo ea este adusă de către evreii imigranţi. Se înţelege că ne tragem într-acolo unde nu suntem prigoniţi; prin ivirea noastră naşte apoi prigonirea. Aceasta este

adevărat, trebuie să rămână adevărat pretutindeni, chiar în țările cu înaltă dezvoltare - dovadă Franța - câtă vreme problema evreiască nu este politicește dezlegată. Evreii cei săraci duc astăzi antisemitismul în Anglia și l-au dus în America..."

Care este dezlegarea universalei probleme evreiești? Care este cuvântul enigmei?... Theodor Herzl a scris, a predicat, a luptat și și-a dat viața pentru această cheie de boltă: „Reclădirea statului evreiesc!" Nu vom putea să rezolvim marea problemă decât atunci când vom așeza, încă o dată, între Liban și Arabia pietroasă, statul poporului evreiesc.

Theodor Herzl a răscolit întreaga lume cugetătoare, dar mai ales pe conaționalii săi, cum răscolește taifunul mările Chinei și ale Japoniei... După douăzeci de ani de la moartea lui Herzl, a început războiul mondial... Către sfârșitul războiului, Anglia a oferit poporului evreu să vie să-și reclădească - subt ocrotirea ei - vatra strămoșească. Declarația Balfour (o epistolă de douăsprezece rânduri a lordului Arthur James Balfour către baronul Rothschild!...) crește pe cerul contimporan cu proporțiile și cu aureola decretului lui Cirus...

Neapărat, aceste câteva linii pe cari le plimb, drepte și luminoase, în inima problemei sioniste, sunt ca marile bulevarde (dintr-un oraș gigantic și arhicomplicat), atunci când sunt privite din aeroplan...

Concepția lui Herzl mi-a apărut, din capul locului, revoluționară și pasionantă, nu numai pentru cei direct interesați, dar pentru cugetătorul creștin, pentru teologul închinat studiilor sale și depozitului sacru al Bisericii Universale. Sionismul nu poate să lase indiferent pe nici un evreu, dar ar trebui să fie subiect de meditare pentru orice teolog. în lumea teologică, adevărul acesta trebuie să aștepte încă multă vreme actele sale de cetățenie. Dar ziua recunoașterii trebuie să vie. Eu o profetizez de câți va ani, cu pilda convingerii mele sioniste și cu literatura mea, închinată Phoenixului ce renaște.

M-am întâlnit, pe calea aceasta, cu nume mari străine și cu inimi generoase, atingător devotate Sionului, deși nu aparțineau familiei lui Israel. E adevărat că sunt puține și mai cu seamă, pentru mine, obscurul scrii tor român, ele stau prea sus și prea departe, prin Anglia, prin India și prin America... E greu să te prevalezi de exemplul creștinilor sioniști americani... E prea departe Rabindranath Tagore de lumea în care trăiesc eu, ca să pot să strig îr mijlocul ei: Proorocul Indiiîoi e în drum către Ierusalim!

Dar aceasta e o chestiune grea și specială, pe care îți voi elucida-o altă dată... Care trebuie să fie atitudinea teologiei creștine față de fenomenul sionist - este o problemă laterală, pe lângă care trec și voi trece de multe ori,înainte de popasul lămuririlor definitive... în acest moment realitatea ia înainte oricărei explicări și teorii și această realitate este că, subt ochii noștri, „triburile Domnului" se înapoiază în Țara Patriarhilor.

Călătorii cari sosesc astăzi în Eretz-Israel după ce au cercetat sfintele monumente biblice, după ce s-au închinat - fiecare în legea lui și în felul lui - la Sf. Mormânt, în Moscheea lui Omar, sau la Zidul Plângerilor - se îndreptează către coloniile sioniste, doritori să vază de aproape pe noii pionieri ai lui Zorobabel. Amicii și vrăjmașii, creștinii și liber-cugetătorii, convinșii și scepticii... se perindează zilnic pe căile ce duc spre oazele acum înfloritoare, în de mult pustiitul Canaan.

Iubită Simforoză, aceste gânduri și constatări au umplut ziua mea de 27 aprilie, în călătoria întretăiată de etape pe care am făcut-o, în Emekul colonizat, împreună cu cei doi intelectuali francezi. Conducătorul nostru, Calvarițchi - o rară pildă sufletească de discrețiune și de obiectivitate - s-a mulțumit să ne pună în fața faptelor și ne-a lăsat cu totul în voia impresiilor și a cugetărilor noastre.

Mă trezesc, din vreme, din somnul meu superficial și chinuit de nesiguranță și admir - la lumina zilei - splendida ruină în care am petrecut noaptea... Trebuie să fi fost casa vreunui pașă,pe care,însă, în vremea războiului, au invadat-o soldații și au prefăcut-o în adăpost de gloanțe...

Ne întrunim în sala de mâncare a otelului „Palestina", și luăm, amestecați cu autoritățile și cu oaspeții englezi, o gustare cu adevărat englezească... Câțiva cunoscuți pe cari i-am agonisit aseară au alt drum decât noi... Noi urcăm în mașina noastră și pornim spre Genin, 50 km. mai departe de Nablus. Pornim din Neapolis spre vechea capitală a regatului Israel, spre Șomronul regilor Omri și Ahab, dărâmat de Saigon în anul 722 a. Chr. După șapte sute de ani, Irod îi schimbă numele și-i zise Se»asie, adică Augusta, în cinstea lui Octavian August. Iosif Flaviu descrie, cu penel abendent și înfiorat de admirație, mărețele construcții pe cari iubitorul de fasL Irod cel Mare k ridică în diademă, aici pe colina Sevastei.

INTRĂM ÎN EMEK

Azi, printre columnele decapitate şi pe vatra năruitelor palate, stă sătucul arab Sevastieh... Trecem prin dreptul lui, fără să oprim, şi alergăm, pe lângă calea ferată, până la furca Tul Karem Genin. De aci, apucăm spre miazănoapte, spre Dothan şi spre Genin. Văile, prin cari maşina noastră trece ca o suveică, sunt din ce în ce mai largi şi mai fertile. Ajungem într-un loc spaţios scobit de torente şi îmbrăcat într-o pădure de măslini... Drumul tot e numai convulsiuni şi zigzaguri. Coline rotunde cu câte un sat în vârf, vâlcele sugrumate din cari holdele curg ca o păcură verde, tăieturi capricioase în pereţii striaţi de treptele dispărutelor terase cultivate, guri de peşteră cari povestesc amintiri biblice... acestea sunt detaliile şi icoanele caracteristice pe cari le notez din contorsiunile automobilului... Ajungem pe un piept înalt, de unde ni se desluşeşte, la stânga, o bară lungă albastră pe care se reazimă orizontul. Este Mediterană ţărmurind Pământul Sfânt, spre Chedera şi Cezareea...

De zeci de ori suntem călări pe dealuri şi de zeci de ori descălicăm în fundul văilor, printre smochini, lămâi sau orzuri onduloase. Extraordinar pământ!... Pare tot, laolaltă, un amfiteatru construit din oale de piatră, din glastre de piatră şi din bazine de piatră. Dar aceste oale, glastre şi bazine, sunt umplute cu ţărâna cea mai prielnică şi mai fertilă!... Intrăm în altă vale, de data aceasta aşternută cu covoare de holde... Prin tarlalele verzi, sumedenie de berze poposesc, venite de departe, sau gata de călătorie.

îmi aduc aminte de jertfele de aseară şi de petele de sânge de pe cămăşile albe ale sacrificatorilor... O, samaritani întârziaţi! Vremea acestor jertfe a trecut. O victimă de-un preţ infinit şi etern a fost adusă

pe Golgota şi sângele ei a ajuns izvorul şi principiul unei vieţi cu totul noi. Sf. Pavel a dictat odinioară unui ucenic al său aceste cuvinte nemuritoare: „Christos a venit arhiereu bunătăţilor celor viitoare, trecând prin sanctuarul cel mai mare şi mai desăvârşit, nefăcut de mână, adică nu din zidirea aceasta, şi a intrat o singură dată în Sfânta Sfintelor, nu cu sânge de ţapi şi de viţei, ci cu însuşi sângele său, dobândind o veşnică răscumpărare..." *(Epistola către ebrei* 9,11-12) Trecem pe lângă biblicul Dothan, unde Iosif - cel ce preînchipuia pe viitorul Răscumpărător - fu vândut de fraţii săi neguţătorilor ismailteni. Arabii numesc locul astfel: Jubb-Iusuf, adică Puţul lui Iosif... Calea ferată e mereu în stânga noastră. Ne întâlnim cu trenul Nablus-Afuleh-Haifa... Iar pe lângă drumul-de-fier - acest simbol al vremurilor noastre - întâlnim plugari arabi, cari plugăresc cum plugărea Booz... Unealta lor de arat e un fel de cioată, cu o cuţitoaie care zgârie pământul, şi la ea trage o cămilă sau un măgar.

Sporesc florile pe marginile drumului. Observ din fuga maşinii o plantă cu portul şi cu clopoţeii nalbei. Văd alta care seamănă cu mierea-ursului... Trecem pe lângă pâlcuri de margarete cu totul galbene, pe lângă pămătufuri de sipică, galbenă şi ea, şi pe lângă vetre de scaieciori violeţi.

Şoseaua - bine bătută pretutindeni şi îngrijită de cantonieri pe cari îi vedem mereu la lucru - trece prin locuri din ce în ce mai largi... Intrăm în Genin, o burgadă arabă, prin mijlocul căreia curge un pârâu abondent, udând dezmierdate grădini de portocali, de lămâi şi de rodii. Geninul este, poate, vechiul Engannim în teritoriul lui Isachar. Aşezat între dealurile Samariei şi câmpia Iezreel, Geninul e proorocul şesurilor vaste şi fertile prin cari începem să călătorim. Geninul nu e nici târg nici sat, dar are o graţioasă siluetă de geamie, cu palmieri de streajă, are o stradă sau două cu prăvălii şi o piaţă pentru popasul automobilelor... Poposim şi noi un minut între geamia cu umbrelă de palmieri şi biroul poliţiei engleze.

După ce ieşim din Genin, Calvariţchi ne înştiinţează că mergem să cercetăm mai întâi colonia Nuris, sau Ain Harod, lângă Izvorul lui Ghedeon. Am ieşit ieri din tumultul pietros al Iudeei, lăsarăm în urmă circumvoluţiile Samariei şi acum zburăm.în linie aproape dreaptă, pe

undele largi, uneori roşii ca ţigla, alteori brune ca ciocolata, ale Galileei înfloritoare.

Suntem la porţile Iezreelului sau Esdrelonului, podişul fertil, care se aşterne între munţii Samariei, la sud, şi al Galileei, la nord. în dreapta noastră sunt înălţimile catenei Ghilboa. Departe, în sferele de safir ale zării apusene, proeminează culmile Carmelului. Suntem în Emekul coloniilor sioniste, adică în valea unde evreii dau astăzi cea mai uimitoare bătălie de la bătăliile lui Iosua încoace.

Părăsim şoseaua şi apucăm un drumeag, prin holde. Trecem printr-un jalnic sat arăbesc cuibărit, poate, în ţărâna nimicitului de mii de ani Iezreel, al lui Ahab şi al Iezabelei şi ajungem la o dumbravă de eucalipţi. Eucaliptul este pretutindeni, în această ţară care înviază, semnul străduinţelor şi al cuceririlor sioniste. Multe smârcuri şi băltoace, cari făceau sterpe pogoane întregi, au fost prefăcute în lunci de eucalipţi... Dăm de Izvorul lui Ghedeon, apa biblică, lângă care el - după ce deosebi trei sute de voinici din cetatea Iezreel - respinse şi spulberă pe madianiţi. în faţa noastră şi deasupra coloniei Ain Harod, de care ne apropiem, se ridică masivul Ghilboa, purtând de-a pururi pe umeri amintirea morţii lui Saul şi a lui Ionatan şi blestemele lui David... „Munţilor Ghilboa, să nu se mai pomenească pe voi nici rouă, nici ploaie, nici holde cari se pârguiesc!" Durerea profetului era legitimă, dar Dumnezeu nu putea să-1 asculte şi nu 1-a ascultat...

Primul lucru pe care îl vedem, intrând în vatra coloniei, este un lung coteţ de sârmă cu mai multe compartimente şi plin de păsări de curte. înaintăm în inima gospodăriei - largă şi variată - şi oprim în faţa unei barăci, unde coloniştii sunt tocmai adunaţi la gustarea de amiază.

ÎN COLONIA AIN HAROD

Calvariţchi este cunoscut tuturor şi ivirea noastră nu stinghereşte pe nimeni. Câţiva colonişti, membri în sfatul director, după primele cuvinte de bună venire, ne poftesc în sala de mâncare. Este o construcţie încăpătoare, făcută din scânduri, în care sunt reunite şi sufrageria şi bucătăria. Mese multe stau pe lângă pereţi şi una, lungă, ocupă mijlocul încăperii. Coloniştii sunt la masă şi intrarea noastră îi preocupă puţin.

Ne aşezăm şi noi pe bănci şi, fiindcă e ora douăsprezece, putem să mâncăm cu adevărată convingere. Pe mese sunt, din loc în loc, castroane mari, pline cu iahnie de fasole şi conopidă murată. Apoi mormane de pâine neagră, făcută în colonie, farfurioare cu zahăr şi samovare fumegânde. Cer şi eu din mâncarea coloniştilor şi mănânc cu poftă.

Soţii Lamaziere şi Calvariţchi participă la masă mai mult de formă. Cei doi francezi probabil că nu ştiu ce este iahnia de fasole, iar conopida murată nu-i ispiteşte peste măsură... Eu unul le găsesc bune pe amândouă şi iau, după ele, o ceaşcă uriaşă de ceai. Singurul lucru supărător, în această sufragerie, sunt muştele cari dau năvală pe zahărul şi pe pâinea neacoperite cu clopote de sârmă...

Vorbesc cu tovarăşii de masă, le pun întrebări şi îi examinez. Ain Harod este o kevuţa, adică o colonie comunistă. Comesenii sunt vreo 200-250, bărbaţi şi femei, dar numărul lor întreg este mai mare. Sunt toţi oameni tineri, au chipuri clare şi sănătoase şi atitudini domoale, de muncitori osteniţi. Moşia lor este de vreo 6000 de dunami. Când s-au stabilit aci, locul era putred de mlaştinile seculare. Prima lor muncă a fost să dreneze bălţile, să însănătoşeze terenul şi

să-1 planteze cu eucalipţi. Au mai plantat şi viţă şi destui copaci fructiferi.

Isprăvim masa şi ieşim afară din sufragerie. Coloniştii se risipesc. Rămânem numai noi, mosafirii şi cu câţiva dintre mentorii coloniei. Calvariţchi se face interpretul sentimentelor celor doi francezi şi poate şi al sentimentelor proprii şi pune această întrebare: „De ce nu trăiţi mai bine? Pentru ce mâncaţi atât de monastic, atunci când aveţi lapte, păsări, ouă?" Răspunsul: „Facem economii acolo unde nu ne doare să le facem, ca să putem'să cheltuim mult unde trebuie, de pildă la alimentarea şi creşterea copiilor... Mâncarea pe care aţi văzut-o ne este suficientă. Sunt zile când mâncăm şi ouă şi brânză, dar copiii trebuie să aibă zilnic lapte şi ciocolată..."

Stăm între magazii, hambare, grajduri. în grajduri sunt cai, boi şi vaci cu lapte. Pe lângă agricultură, coloniştii dezvoltă şi o mică industrie casnică, atâta câtă le trebuie lor. Au fierărie, croitorie, curelărie, tâmplărie, moară, o mică uzină electrică, cuptoare pentru pâine, spălătorie, baie şi un cabinet dentar.

începem să vizităm această puternică gospodărie sionistă şi intrăm întâi în grădina-pepinieră. Nu are proporţiile pepinierei de la Mikveh Israel, dar e plină de răzoare, de flori şi de mlădiţe. Bananieri, piper, oleandri, mimoze şi alte multe neamuri... - nu lipsesc din această grădină. Mai vrednic de văzut decât orice, la Nuris, este pavilionul copiilor. Coloniştii au vreo sută de copii, pe cari îi îngrijesc patruzeci de supraveghetori şi de specialişti. Casa copiilor are trei secţiuni: secţia copiilor cari sug, secţia copiilor înţărcaţi şi secţia copiilor cari încep să gângurească.

Vizităm fiecare secţie. Sunt construcţii numai de scânduri, dar înăuntru toate strălucesc de curăţie. Ferestrele sunt apărate cu văl subţire şi nici o muscă nu pătrunde. Găsim la copii la ora când mamele sunt libere şi vin să stea cu ei. Câţiva dintre copii sunt la sânul mamei. Cei mai mulţi stau culcaţi în pătucurile lor şi părinţii sunt alături. Pe câţiva îi găsim în braţele tatei... Pe doi îi găsim în baie, sub mâinile mamei sau ale doicii...

Principiul acestei colonii comuniste este ferm: copiii cresc în casa comună. Mamele cari pot să alăpteze vin la ceasuri exacte şi-şi hrănesc copiii. în caz negativ, copiii sunt alăptaţi de doici. Părinţii vin,

în timpul liber, să-şi vază pruncii şi să petreacă un minut cu ei şi apoi îi lasă iar în grija crescătorilor. Am privit în jurul meu cu cea mai mare luare-aminte. Toţi copiii erau înfloritori şi paşnici... Nu plângea nici unul. Rufele lor erau curate, paturile toate cu polog şi albe ca zăpada. Aerul din odaie era perfect respirabil şi mereu primenit... Colonistul care ne conducea avea şi el un copil. Ni-1 arătă. Stătea singurel,într-un pat, calm şi mulţumit, ca un filosof... Aceeaşi stare şi aceeaşi privelişte găsim în secţiunea a doua, a copiilor înţărcaţi. Peste tot e curăţenie şi vigilenţă. Părinţii stau lângă copii şi se joacă cu ei. în secţiunea a treia sunt copii cari încep să vorbească şi să umble în picioare. Aci, odaia are desenuri pe pereţi şi câteva scăunaşe şi jucării. Când am intrat, un copil se juca cu un carton colorat.

Să mergem acum şi la şcoală. Nu e timpul de clasă, dar micii şcolari roiesc primprejur. Intrăm şi noi în bănci şi ascultăm conferinţa şi explicările ciceronului nostru. D-na Lamaziere este deosebit de doritoare să se instruiască şi pune zeci de întrebări amănunţite... Reprezentantul coloniei răspunde precis, metodic, fără precipitare.

Clasa în care ne găsim art câteva colecţii (minerale şi insecte) adunate şi pregătite de şcolari. Diferite tablouri şi albumuri, câteva rafturi cu cărţi stau la îndemâna copiilor.

Aflăm, de la iniţiatorul nostru, că în fruntea coloniei este un comitet-director, compus din cinci colonişti. Unul e un fel de ministru de Externe, întrucât face legătura dintre colonie şi lumea din afară. Trei se ocupă de toate afacerile interioare, îndeosebi de plantaţii, de semănături, de mica industrie din sânul coloniei. Al cincilea este secretarul comitetului. Lângă comitet, stau trei specialişti cari sunt totdeauna consultaţi şi cari - fiecare cu ce ştie - dau sfaturi şi îndrumări. Profesorii din colonie fac şi ei, în chip firesc, parte din gnipul sfetnicilor. Dar toţi coloniştii au drepturi egale, bărbaţii ca şi femeile. în acest moment, secretara comitetului este o femeie.

Mai aflăm că lumea din colonie trăieşte paşnic, fără certuri şi fără lupte. întrebăm: „Dar în cazul când s-ar ivi o gâlceava între dv?' „Atunci instituim un tribunal de arbitraj..."

Azi sunt în colonie o sută douăzeci de familii. Fiecare familie, adică soţul şi soţia posedă o cameră proprie. Când vine, însă, un copil, copilul este luat de comunitate şi crescut de specialişti, în pavilionul

copiilor, în nişte condiţii higenice şi ştiinţifice pe cari nu pot să le realizeze decât principii şi milionarii.

Mergem mai departe, prin colonie, şi cercetăm toate acele clădiri şi dependinţe pe cari le-am văzut la sosire şi cari însumează gospodăria coloniei. Coloniştii au vreo treizeci de vaci cu lapte. Acest lapte este, în primul loc, pentru hrana copiilor; ce mai rămâne este transformat sau vândut. Vizităm magaziile şi hangarele coloniei. Vedem diferite maşini agricole: pluguri, secerători, batoză. Aici este atelierul de fierărie, dincolo atelierul de tâmplărie. Aici este un mic gater, dincolo este o moară cu o piatră... Aici este un motor Diesel şi toată instalaţia necesară...

Pârâul Ain Harod - canalizat şi însănătoşit - scaldă toată gospodăria. Lângă pârâu, văd felurite barăci şi într-o baracă este un mic atelier de tăbăcărie. înţelegem că suntem într-o adevărată stupină muncitorească, unde însă - altfel decât în experienţa noastră de până acum - fiecare muncitor este, în acelaşi timp, şi patron... Recunoaştem că o atmosferă specială, de calm şi încredere, stăpâneşte în această mică lume de inovatori.

GOSPODĂRII INDIVIDUALISTE

în momentul plecării, mai vedem un fel de silozuri unde coloniştii îşi adună recolta de cereale, şi trecem apoi prin camera directorială, ca să lăsăm, într-un registru, numele şi data vizitei noastre. Această cameră directorială este, deocamdată, şi cabinet dentar...

E ora două, după-amiază.O căruţă trasă de doi cai robuşti stă gata să-i ia pe colonişti şi să-i ducă înapoi la munca agricolă... Privim pe coloniştii cari sunt în căruţă, fiecare cu câte o sapă în mână. Sunt mai mult fete... Au pălării mari de paie şi bluze de lucrătoare... între fete, observ două, frumoase ca nişte principese... Fără să înţeleg pentru ce, un nour de reverie şi de preocupare pogoară pe inima mea... Este o fericire sau este un nenoroc patent, pentru comunităţile omeneşti, când se iveşte, în sânul lor, o femeie prea frumoasă? De la războiul troian şi până azi, răspunsul la această întrebare pare a fi grozav de întristător...

Dar primul sentiment, în faţa acestor frumoase copile, cari au lăsat în ţările lor de naştere, strălucite perspective matrimoniale şi-au venit, în Eretz-Israel, logodnice eterne ale Sionului - primul nostru sentiment, în faţa lor, se cuvine să fie acela al robitei admiraţii! Eroice strănepoate ale Iuditei, ele au sfărâmat în ţăndări oglinda care le spunea câte sunt de frumoase şi au venit, în ceasul când Sionul îşi aşterne noile temelii, ca să macine piatră şi să prăşească cu mâinile lor de regine!...

Plecăm, îmbogăţiţi de câte am văzut, dar tăcuţi şi împovăraţi de cugetare... Când era să ieşim din ograda coloniei, vedem pe dreapta nişte şire de paie şi, sus pe-o şiră, un popândău, pus ca să sperie păsările. Pierre Lamaziere, francez elastic şi de-a pururi stăpân pe

situații, ne scoate din gândurile noastre și provoacă un hohot general... Ne arată popândăul de pe șiră:

— *Bon!... Nous sommes communistes mais pas avec Ies oiseaux!...*

în fața Ain Harodului stă colonia Gheva, colonia-mamă. Mergem să vedem și această colonie. Terenul ondulează și coboară. în dreapta noastră, privim profilul nalt și abrubt al Transiordaniei, ferecat în aurul după-amiezei. Străbatem lanuri de ovăz, bune de secerat, peste 10-15 zile. Haluții se arată, pretutindeni, încovoiați pe sapă sau pe greblă.

în colonia Gheva sunt numai vreo douăzeci și cinci de familii... Fiica a crescut mai mare decât mama. Aceeași priveliște, același sistem social și economic... Notăm și aici niște spațioase cotețe pentru păsări, cum și niște grajduri în cari se odihnesc planturoase vaci roșcovane.

Calvarițchi ne spune: „Suntem pe linia coloniilor din Emek... Avem, la sud de calea ferată Haifa-Beisan, coloniile pe cari le vedeți: Beth Alfa, Tel Iosef, Ain Harod, mai departe Afuleh...

Avem, la nord de calea ferată Gheva (unde ne găsim în acest moment), Kumia, Kfar Ezechiel, Merhawia, Balfuria, Tel Adas și altele, și mai vechi și mai noi... Unele încep de-abia acum existența lor și le veți vedea când vom trece pe lângă ele... Ați văzut un tip de colonie comunistă; celelalte sunt, mai mult sau mai puțin, la fel... Socotesc că va fi interesant, pentru dv., să vedeți și un tip de colonie individualistă..."

Trecem pe lângă gara Ain Harod, ne întâlnim încă o dată cu trenul și intrăm într-o gospodărie individualistă, la întâmplare. Gospodarul este acasă... E de fel de la noi, din Basarabia, dar plecat de multă vreme și trăit câtva timp, haluț, într-o colonie comunistă. Calvarițchi ne spune că acest fenomen nu este insolit, în colonii. Uneori, coloniștii trec din gospodăriile comuniste în cele individualiste. Nu e nici o supărare. Fiecare face cum îl îndeamnă inima și puterile. Și un sistem și altul are avantajele ca și neajunsurile lui. Nu poți să știi exact: cine sunt mai fericiți - comuniștii sau individualiștii? Când treburile merg bine, respiri mai mulțumit între individualiști, dar când năvălesc nevoile - și năvălesc adesea - ești mai la adăpost între comuniști.

Gospodarul Tverschi (dacă îi transcriu exact numele) ne primește cu voie bună, subt acoperișul său, și d-na Lamaziere, adevărat judecător de instrucție, îi ia un lung interogatoriu.

De ce a plecat dintre comuniști? Cu cât l-a împrumutat Keren Haiessod, când a început gospodăria? Care i-a fost inventarul agricol? în câtă vreme și în ce rate se va plăti de datorie? Ce-i produc cei o sută de dunami pe cari îi cultivă? Cum își desface productele și cât își oprește pentru familie?... E mulțumit?... Copiii se duc la școală?... Unde și cu ce plată?...

Din răspunsurile lui Tverschi, Lamaziere scoate observația că acești coloniști-sioniști au parte de mai multe înlesniri decât francezii cari se duc să colonizeze Algeria. Pe când d-na Lamaziere, metodică și neobosită, își continua interogatorul, Pierre Lamaziere descoperă, subt fereastra odăii unde ne găseam.un tablou vrednic de penelul lui Murillo. Pe o pătură, întinsă la umbra casei, stau și se joacă doi copii și un cățel... Alături e o păpușică și o farfurioară cu lapte.

— Ce-l mai întrebi pe om atâtea și atâtea detalii! Uită-te la acești copii cari se joacă și dă-ți seama că mulțumirea și înlesnirea sunt oaspeții statornici ai casei!...

Soția lui Tverschi se arată cu un samovar în brațe. Gospodina nu vrea să plecăm de subt acoperișul ei cu gura uscată. Ne servește imediat o gustare - binevenită mai ales pentru tovarășii mei, cari au postit la Ain Harod... Pe o față de masă curată, soția lui Tverschi așează ouă fierte, conopidă murată, unt și lapte... Femeia e bucuroasă de oaspeți și parcă vrea să ne dovedească - îndeosebi lui Calvarițchi, funcționar superior în Executiva Sionistă - că ajutorul și solicitudinile de cari au avut parte n-au căzut pe niște netrebnici...

Complectăm noi dovezile pe cari ni le aduce buna gospodină... Casa a îngrijită; gospodăria de pe afară spune muncă și purtare de grijă... în casa Tverschi mai trăiesc o cumnată și un tată bătrân... Și acești coloniști individualiști au cotețe și grajduri bune. Tverschi are în grajd un cal și un măgar... Pe când umblăm prin gospodărie, descoperim la un colț de magazioară pe bătrânul tată, adăpostit de Tverschi... Izbitor contrast între cele două generații!... Colonistul Tverschi e voinic, bine legat, agrest și cam greoi la vorbă... E un muncitor, obicinuit cu câmpul și cu efortul taciturn... Bătrânul e subțiratic, înco-

voiai, cu privirile neliniştite şi bănuitoare... în caftanul lui de evreu basarabean, el pare că se simte strein şi fără rost aici, la Emekul eroic.

Cu noi gânduri, cu un adaos de cunoştinţe, plecăm din gospodăria lui Tverschi şi ne îndreptăm spre Afuleh. Mergem pe lângă calea ferată şi printre holdele cari ondulează uşor, la respiraţia zefirilor de seară. Seninătate augustă învestmânta cerul şi pământul... Suntem în Galileea, plaiul *Sfintei Evanghelii,* leagănul împărăţiei sufleteşti, întemeiate de Mântuitorul şi - după cum începe să se vadă - atelierul sacru în care Dumnezeu prinde să-şi frământe din nou, pentru noi porunci şi pentru noi minuni, argila sa predilectă - poporul Israel.

Munţii cari ne înconjoară pe departe pornesc să se încunune cu trandafirii serei. Am lăsat în urma noastră munţii Ghilboa. Ne apropiem acum de Gebel Dahi sau Micul Hermon. Spre apus, cu creştetul în soare, cu pantele în umbră, se profilează Carmelul. Spre miazănoapte, sunt munţii Galileei superioare şi între ei, ca un cuib al visului şi al îngerilor, ni se destăinuieşte Nazaretul... în acelaşi timp, spre răsărit, în dreapta noastră, pare că singur în câmpia înconjurătoare, Taborul Schimbării la faţă creşte pe cerul clar, rotund ca o jumătate de lună şi cu vârful acoperit de mănăstiri... Peste o săptămână (adică în ziua de marţi, 4 mai), Dumnezeu mă învredniceşte să ajung pe Taborul lui cel sfânt şi să repet cu Sf. Petru: „Bine este nouă să fim aici!..."

GALILEEA ÎN AMURG

Din cerul de crizanteme al serei încep să se pogoare peste noi umbrele şi amintirile istoriei... Subt acest cer al Galileei şi pe aceste şesuri cu holde fericite au curs, fierbinţi şi sângeroase, valurile multor bătălii... Din adâncurile *Bibliei* şi până azi, câmpia aceasta a fost de multe ori scenă sângeroasă... Aici, Barac cu cei zece mii, din Neftali şi Zabulon, pogorî de pe Tabor, ca o avalanşă, şi aruncă în mlaştinile Kişonului pe Sisera cu toată armata lui... Aici fură răfuieli neîncetate între Israel şi vecinii săi, madianţi, filisteni şi mai târziu sirieni... Aici, coprins^ tot locul, din munte până în munte, Holofern cu tabăra şi cu hoardele sale... Şi apoi, în scara vremilor, Antioh, Cleopatra, Pompei, Marcu Antoniu şi Titu trecură, poposiră şi se războiră în această câmpie a Esdrelonului, umplând bolţile istoriei cu fumul deşartei şi trecătoarei lor slave omeneşti.

în epoca creştină, tot în câmpia aceasta, se luptară fragilele armate bizantine, cu primele hoarde ale lui Mahomed, cavalerii cruciaţi cu viteazul Saladin, Napoleon cu turcii, englezii şi aliaţii cu potrivnicii lor, din războiul mondial...

Dar lupta cea mai mare, dar biruinţa supremă şi eternă, câştigată în câmpia aceasta, a fost în domeniul conştiinţei şi spiritualităţei... Omenirea va privi, până la sfârşitul veacurilor, pe Fiul Omului, trecând cu ucenicii săi printre holdele Galileei şi sămănând în inimile noastre împărăţia lui cea fără de moarte!...

Mergem spre Afuleh, viitorul centru al acestei regiuni pe care nepătrunsele planuri dumnezeieşti o trezesc, încă o dată, la clocotele vieţii. O pădure de eucalipţi se întinde paralel cu linia ferată. Pe şosea

întâlnim grupuri de haluţi cari sfărâmă cu ciocanele bulgării de piatră şi fac caldarâm.

Ajungem la porţile coloniei Balfuria. Un arc de triumf, deasupra portei, aduce încă aminte de vizita lordului Balfour şi de entuziasmul coloniei care îi poartă numele. Traversăm colonia fără să ne oprim în ea. Obiectivul nostru este Kfar Jeladim (satul copiilor), o colonie-orfelinat, unde cresc şi muncesc orfanii evreilor ucrainieni, ucişi în ultimele pogromuri.

Colonia copiilor se proiectează pe masivul Taborului. Perspectiva largă şi alcătuită din mii de covoare, pe care o ai, când priveşti, din colonie, spre munţii Carmelului, aminteşte Valea Moldovei, văzută, seara, de pe culmea Paşcanilor... Intrând în ograda coloniei, ne întâmpină, mai întâi, un popor de porumbei... Kfar Jeladim este, în acelaşi timp, şi republica porumbeilor.

Cercetăm toată instituţia, împinşi de personal imbold de a cunoaşte, dar şi biciuiţi şi ageriţi de energia investigatorie a d-nei Lamaziere. Aflăm şi aici o mie de detalii, din traiul, din regulile chinoviale, din activitatea şi din sufletescul acestui orfelinat. Copiii se guvernează singuri. Directorii lor sunt nişte sfetnici şi nişte spectatori. Totul se face şi se desface în deliberările adunării. Dar copiii sunt prudenţi, unanimi, streini de separatisme şi de rebeliune. Până acum, n-a fost nici un caz de vreo neascultare, vrednică de măsuri excepţionale. Vârsta copiilor, acum de faţă, era de la şapte până la şaptesprezece ani.

Instituţia lor este o şcoală practică de agricultură. Moşia pe care o cultivă are o mie de dunami. Trăiesc laolaltă, frăţeşte, şi băieţi şi fete. La bucătărie sunt doi bucătari, dar ajutoarele lor sunt copiii. O fată este directoarea sofrageriei. Există un comitet superior, compus din şapte copii mai mari, şi care conduce toată şcoala, neapărat mereu cu sfatul personalului asistent. Copiii au caiete, în cari sunt obligaţi să-şi noteze, zilnic, micile lor evenimente. Directorul citeşte cu vigilenţă toate aceste caiete... Justiţia comunităţii este în mâna unui tribunal al copiilor.

în mijlocul clădirilor mari şi mici, cari alcătuiesc şcoala şi republica aceastor copii, este un rotocol mare de flori... Am cu mine herbarul, cumpărat din Ierusalim şi herborizez pe apucate... Rog pe

directorul Bogaciov să-mi dea voie să culeg câteva flori, amintire de la Kfar Jeladim... Directorul cheamă pe câteva fetiţe, cari stropesc florile, şi le arată dorinţa mea... „Florile sunt ale copiilor... Cu orice prilej, mic sau mare, trebuie să punem în mişcare resorturile interesului,participării şi ale deliberării lor..." Copilele vin şi-mi dau florile dorite.

Plecăm din nou, cu amurgul în faţă, străbatem Balfuria încă o dată, ajungem în colonia de la gara Afuleh şi o luăm spre nord, pe şoseaua Nazaretului. Am în geanta mea o scrisoare şi o duzină de ciorăpei pentru copiii din kevuţa Zerifa şi trebuie să le predau celor în drept... Această colonie este o creaţiune nouă şi trebuie să dibuim cărările cari duc la ea. înainte de a părăsi şoseaua, trecem pe lângă colonia „Transilvania", întemeiată de evreii ardeleni. Peste o săptămână, în călătoria mea a doua, în Galileea, opresc în dreptul acestcr colonii şi grăiesc româneşte cu coloniştii.

Ajungem la kevuţa Zerifa... E de-abia la început. O mână de oameni şi câteva barace provizorii. Dar soţia celui ce mi-a încredinţat scrisoarea şi Juzina de ciorăpei lipseşte în acest moment, din colonie... Este numai copilita lui, care-i seamănă atât de mult încât plec cu conştiinţa convinsă că mi-am ţinut cuvântul şi am fost cu adevărat în kevuţa Zerifa. .

Seara lasă văluri violete peste munţii Galileei şi peste holdele Esdrelonului. Unde vom petrece noaptea care vine?... Francezii noştri n-au văzut încă (sau au văzut numai în trecere) viitorul mare port al Palestinei, Haifa, de la picioarele Carmelului... Vom face popas în Haifa şi mâine vom vedea Nazaretul, Tiberiada, marea *Sfintelor Evanghelii* şi coloniile de lângă Iordan...

Mai-nainte de-a ieşi în şoseaua Haifei, rătăcim câteva minute pe căile vecinale şi oscilăm între colonii. Ajungem la o colonie, pe care Calvariţchi, în semiobscuritatea serei, n-o mai recunoaşte... Unde suntem? şi cum să ieşim la drumul cel mare?...

în lumina crepusculară apar înaintea noastră două siluete — sunt două femei care se întorc cu sapele pe umăr de la munca ţarinei... Portul lor drept şi liniile lor sprintene arată că sunt femei tinere... Calvariţchi le cere desluşiri... Suntem în colonia Gingiar şi trebuie să luăm cutare cale, ca să ieşim în şoseaua Haifei...

Ne îndreptăm spre Haifa, ducând cu noi această icoană simbolică şi odihnitoare a celor două coloniste, cari se întorc de la câmp, în faptul serei... Apariţia lor tânără şi viguroasă sigilează pentru mine - cu sigiliul evidenţelor mistice - recolta gândurilor, a observaţiilor şi a bucuriilor mele, din această zi de 27 aprilie.

Pe un drum încovoiat şi cucerit de arborescentele serei ne apropiem de Haifa. Pe la ora opt seara intrăm în oraş şi, după sfatul meu, înaintăm până sus pe Cârmei, la frumosul otel „Herzlia", între pinii încadraţi de Mediterana.

SFÂRŞIT - DE LA HAIFA IARASI LA HAIFA

Iubită Simforoză, am intrat, cu felinarele aprinse, în clocotitorul oraş de sub Cârmei. L-am traversat şi am urcat până sus, la capătul aleielor de pini şi de portocali, unde înfloreşte otelul „Herzlia"...

A doua zi, am cercetat unele lucruri din Haifa, pe cari nu le văzusem săptămâna trecută. După-amiază am plecat spre Tiberiada, trecând prin Nahalal, prin Nazaret, prin Cana Galileei...

Dar, scumpa mea amică,povestirea mea se opreşte aci!... După ciclul complect Haifa - Haifa, notele mele rămân stenografice şi neinterpretate.

Poate că altădată, mai târziu - Domnul ştie când - voi fi în stare să reiau firul lăsat la Haifa şi să reconstituiesc ciclul al doilea: Nazaret - Nazaret. Materialul trebuie adunat, disciplinat şi trezit la viaţă.

Când se va întâmpla această a doua minune? Bucură-te cu mine că am putut să fac atâta cât am făcut!

Azi, la un an după călătoria în Pământul Făgăduinţei, privindu-mă - aşa cum am fost de-a pururi - un salahor cu ziua, mă întreb cu mirare dacă într-adevăr tot ce ţi-am istorisit e viaţă din viaţa mea, sau dacă nu cumva totul e un miraj al lecturilor şi al dorului meu creştin şi sionist...

Când oare am avut eu libertatea acestei luni de călătorie?... Şi ce supliment de miracol a fost că am putut să stau pe loc şi să fac să reînflorească, sub soarele amintirii d-tale, sălbile şi florile adunate din Ţara Sfântă?

Iubita mea amică, e aproape un sfert de veac de când ridic în taină, pentru d-ta, uriaşe castele în Spania. Câtă literatură, câtă filosofie şi mai ales câtă apologie creştină voiam eu să pun în temelia

şi în pereţii acestei mari construcţii! După atâţia ani de la primele mele scrisori, iată de-abia câteva blocuri unghiulare!

Izbuti-voi să ridic vreodată, până la căpriori, fantasma mea arhitectonică?

E frumos să rămâi în eternă primăvară de iluzii şi de proiecte, dar e înţelept să recunoşti, într-o zi, ca Mitridate, regele Pontului:

A mes nobles projets je vois tout conspirer,
îl ne me resteplus qu'â vous Ies dâclarer...

Mărturisesc, însă, că sunt ceva mai fericit ca Mitridate...

îmi rămâne mângâierea mea creştină. îmi rămâne certitudinea că între florile din Nazaret, că între pietrele dizlocate din Capernaum am gustat suprema pace pământească şi arvuna făgăduinţelor suprapământeşti.

Voi-va Domnul să-ţi spun visul până la capăt?...

Să aşteptăm cu înţelepciune. Şi în cazul cel mai rău, să nu uităm că dincolo de umbrele, de opacităţile şi de inconformităţile vieţii de acum - ne aşteaptă lumina, transparenţa şi desăvârşita armonie!

ANEXA

ÎNTÂIA SCRISOARE CĂTRE SIMFOROZĂ

Să rump tăcerea, prin urmare, şi să răspund scrisorii d-tale cu prologul tainei ce presupui, pe drept, sufletului meu. E prea adevărat că şi eu suferearn de acest lung apus epistolar, pentru care mă dojeneşti atât de dulce. Dar crede-mă că puterea unei prime scrisori, şi a altora, după ea, care să reîmpreune cele două maluri ale întreruptei noastre corespondenţe, îmi lipsea cu atât mai mult cu cât nici d-ta nu-mi dădeai nici un ajutor (nu-mi scriai nimic) şi, afară de aceasta, după cum vei înţelege mai departe, „podul ce voieşti să reclădesc" e vorba să biruiască un fluviu! străin ştiinţei, ba chiar bănuielii d-tale.

îţi aduci aminte, din cea din urmă a noastră întrevedere, că între planurile pe cari ţi le numeam şi ţi le înfăţişam ca povara mea de călătorie era şi acela să caut să studiez subiectul evangelic al învierii Ân profitul unei pânze cu largi dimensiuni.

Sosit în acest oraş german, am început să lucrez cu toată râvna şi cu toată stăruinţa pe cari dorul după pinacoteca şi după mediul lui laborios le strânsese în mine de atâta vreme. Am petrecut zile întregi la picioarele câte unui capdeoperă şi alte zile întregi în mansarda mea, trudindu-mă să scot, din pragul muiat în ulei, viaţă şi velură. Am agonisit vreo 30 de motive şi am creat mansardei mele oarecare cinste şi căutare, în mica lume de artişti în auroră în care mă găsesc.

Era firesc ca în faţa atâtor subiecte inspirate din *Scripturi,* subiectul cu aceeaşi origină, la care mă gândeam din când în când, să ajungă să mă preocupe cu dinadinsul. Fantasma lui deveni precisă şi se înfipse în raza ochilor mei, definitiv. „Rabboni!" fu numele viziunii ce pusese stăpânire cu încetul pe creierii mei de pictor. „Rabboni!..." este exclamaţiunea Măriei Magdalina în dimineaţa învierii.

în *Evanghelia lui Ioan* (20,11-16) citim următoarele: „Iar Măria sta plângând, la mormânt, afară, şi, pe când plângea, se plecă să se uite în mormânt şi văzu doi îngeri îmbrăcaţi în alb, şezând unul de către cap şi altul de către picioare, unde zăcuse trupul lui Iisus. Femeie, de ce plângi? îi zic aceia. Le răspunde: Pentru că mi-au luat pe Domnul şi nu ştiu unde l-au pus. Zicând acestea, se întoarse înapoi şi văzu pe Iisus stând în picioare, şi nu ştia că e Iisus. Femeie, de ce plângi? pe cine cauţi? îi zice Iisus. Ea, gândind că este grădinarul, îi răspunde: Domnule, de l-ai luat tu, spune-mi unde l-ai pus şi eu îl voi ridica. Mărie! îi zice Iisus. Rabboni! (adică, pe evreieşte, învăţătorule) îi zice ea, întorcându-se."

Am citit aceste şase versuri de numeroase ori şi am căutat să le pătrund până în cele mai mici detalii pe cari le implică icoana lor. Am citit locurile paralele, *Noul Testament, Biblia* toată... şi diferite cărţi, introductive, din popas în popas, după lumina în creştere a cunoştinţii mele (o lumină neaşteptată care îmi răsărea întâia oară) şi urmărind dorinţa să fiu cât mai bine informat şi cât mai veritabil, în tabloul meu.

Versetele citate se par destul de clare şi în oglinda lor poţi să vezi cam următoarele: Măria stă la gura unei cripte, în poziţiunea de jale şi de bocet a femeilor din Orient (şi a femeilor noastre de la ţară, când jelesc la cimitir), cu vălul curs devale, cu părul deznodat. „Sta plângând, la mormânt, afară", pare că însemnează că groapa mortuară era scobită în pardoseala unei încăperi mai mari, scobite, la rândul ei, în coastele Golgotei. Căci „locul unde s-a crucificat Iisus era grădină şi în grădină un mormânt nou, săpat în piatră, în care nimeni niciodată nu fusese pus".

Să nu ne întrebăm şi să nu punem la preţ dacă cele trei spânzurători fuseseră ridicate chiar în acea grădină, sau afară, la poarta ei. E destul de verosimil că grădina coprindea o parte din coastele Golgotei şi se învecina cu zidul Ierusalimului. Ne interesează mult mai mult cum era mormântul. După confruntarea celor patru rapoarte evangdice şi cu informaţiuni suplimentare, trebuie să ne modificăm reprezentarea de mai sus în modul următor: Mormântul în care fu depus Crucificatul avea o prispă, ori poate o mică tindă fără uşă şi apoi o cameră catacombală propriu-zisă, în care pătrundeai printr-o deschizătură scundă, aceasta cu uşă. Locul de repaos era

scobit nu în pardoseală, ci într-un perete, la oarecare înălţime deasupra pardoselei şi probabil în peretele din faţa uşei. Scobitura era în lungul peretelui şi forma ei: ca o albie sau ca un jgheab.

Reciteşte acum fragmentul reprodus şi deznoadă, nod cu nod, fibra lui. Măria sta plângând, la mormânt, afară. în jalea ei, de ieri şi de alaltăieri, crescută astăzi întreit peste cât era (nici trupul Lui să nu-l mai găsească!), ea se plecă şi priveşte încă o dată în camera mormântului. Durerile extreme, în ceasul lor dintâi, resping evidenţa şi cer verificarea ei. Dar iată că pe peretele din faţa Măriei, la un capăt şi la celălalt al firidei mortuare, au crescut doi crini de miracol! doi îngeri în vestminte albe! Ochii Măriei văd, dar spiritul ei se târăşte zdrobit, jos, în prăpastia deznădejdii. între ce-i arată ochii şi înţelesul arătării e un gol ce se contractă progresiv. „Femeie, de ce plângi?' aude Magdalina. Cu o forţare dureroasă, Măria reurcă pare că la suprafaţa realităţii şi răspunde, cu ochii ce vor să rumpă perdeaua lor de lacrămi: „Pentru că mi-au luat pe Domnul şi nu ştiu unde l-au pus". Dar nu apucă să-şi dea răspunsul şi cele două drăgălaşe apariţii, deabia văzute bine o clipită, îşi ascund feţele în palme, vestmintele lor se înserează, genunchii lor se frâng!... Măria îndrăzneşte să se întoarcă pe jumătate, dar fără să se scoale... Cine i-a surprins şi spăimântat pe aceşti misterioşi (şi pare că atât de favorabili) cunoscători ai furtului? Un bărbat stă în picioare în dreptul Magdalinei. „Femeie, de ce plângi? pe cine cauţi?" Măria ezită... Dureros de dulce, plângător şi privind în pământ, ea răspunde cu inima strânsă de durere şi de bănuială (nu cumva chiar acest grădinar o fi cel care a furat pe învăţătorul?...): „Domnule, de l-ai luat tu, spune-mi unde l-ai pus şi eu îl voi ridica." *„Mărie!"* răsună vocea mult iubită. Măria e în genunchi! şi braţele ei zboară înainte: „Rabboni!"

Aceasta este clipa pe care voiesc s-o capturez în tabloul meu. Caut printre diferitele schiţe în cari am încercat să fixez această clipă, dar nu găsesc nici o schiţă care să mă mulţumească şi după care să pot să ţi-o descriu. De aceea, îţi voi zugrăvi-o după... natura ei cea impalpabilă, trăitoare în ochii mei.

Priveşte mai întâi pe Magdalina. în figura ei, lacrimile şi durerea sunt tăiate de o fericire superlativă. Un rest de umbră pe obraji, două diamante aninate în gene, o fugă de durere peste gura întredeschisă...

dar fulgerul certitudinii pe fruntea liberată brusc din părul leonin, în ochii cari recunosc pe învățătorul adorat, în transportul şi încordarea brațelor întinse!... desigur, o splendidă problemă de pictură: multiplă, lunecoasă, mințitoare, în stare să te chinuiască ani de zile şi să te satisfacă mediocru sau deloc. Această apariție de durere în stingere şi de surprindere topită în iradiantă bucurie răsare, în tabloul meu, celui ce o priveşte, aproape față către față. Cu totul de profil şi de-abia atingând pământul, Mântuitorul pluteşte în fața Magdalinei, într-un vestmânt indefinit, pare că de in, pare că de spumă. Lumina care-1 înconjoară în elipsă ai zice că e scutul aurorei, căci într-adevăr, departe, pe ultimele planuri ale pânzei şi pe creştetele Munților Moab, zorii „primei zile a săptămânii" au ridicat până la luceafăr sulițe de mărgean.

Suprema scenă are loc pe o terasă, din ale cărei margini grădina Mormântului se prăvale în pantă repede către zidul Cetății. Chiparoşi şi terebinți împrejmuiesc terasa, descrescând de la stânga spre dreapta, adică plantând în preajma peşterii un mănunchi viguros şi deşirându-se apoi devale, buchete-buchete. La dreapta - perspectiva Ierusalimului. Oraşul sacrosant înfige în răsărit o siluetă sumbră, încovoiată, colțuroasă, din care ici şi colo proeminează marile edificii: Palatul lui Irod, circul lui, încheind în uriaşe catarămi de bronz centuroanele-i de granit, Cetatea Antonia, imperioasă şi lapidară, şi, în sfârşit, celebrul Templu, moşneag paralitic, pironit în scaun de pridvoare şi purtând, pe capu-i alb ca neaua, un diadem de aur. în fundul zării, printre crestele de azurită ale Moabului: adâncătura Mării Moarte.

Acesta e tabloul meu - ce va să fie - „Rabboni!"

Ştii că sunt cap în care totul trăieşte şi valorează mai întâi subt raportul formei şi al culoarei. Ți-am mărturisit adesea că filosofia (cu sitele ei logice, cu valțurile ei demonstrative şi cu toată-i curelăria-i de subtilități şerpuitoare) îmi dă, vecinie, impresiunea unui interior de fabrică, în care m-am sfiit şi mă sfiesc să intru. Darul meu este să prind frumoasa formă vie, faldurii şi fiorii acestei existențe, în oglinzi înmărmurite; darul d-tale este să te întrebi de unde aceste forme, reală ori nu această existență şi de ce aceşti fiori la suprafața ei. Zadarnic mi-ai tot încredințat, cu câteva ocaziuni şi pe temeiul câtorva răspunsuri, la cari m-ai constrâns, că aş putea şi eu să silabisesc vreunui filosof...

„Sunt hughenot născut
Şi n-am să mor catolic!..."

Neputința mea ca să gândesc, chiar şi gândurile cele mai abstracte, altfel decât în cojocul imaginii, mi-a legat mie însumi despre mine icoana unui cioban cu totul nechemat la asemenea lucruri boiereşti. îmi simt ideile, subt frunte, crescând atât de rămuroase şi atât de încărcate cu noduri de imagini, încât niciodată - gândesc eu - nu voi putea să scot din ele riglă de geometru întru ale filosofiei, sau cot de măsurat pânză metafizică. Departe de mine ca să-mi pară rău de această incapacitate; căci dacă ea însemnează o față a medaliei mele sufleteşti, cealaltă, drept despăgubire, ori drept consecință, e bătută cu efigia lui Apollo.

De ce cred necesar să-ți recapitulez acest paragraf familiar? Pentru un întreit motiv. 1) Ca să trag o brazdă cu putere de hotar între ce este al meu şi ce nu este. în scrisorile mele de mai departe, mă voi menține cu luare-aminte pe ogorul propriu: *al faptuluibim* de pus în cadra, al lucrului *văzut şi vizibil;* iar d-ta trebuie să şth'aceasta din capul locului. 2) Vreau să te feresc de bănuiala că (mai ştii!) de când sunt în Germania îmi va fi căzut drag vreun sistem filosofic şi de acolo: o regretabilă confuziune, în capul meu numai de pictor. N-am uitat şi nu voi uita niciodată, scumpă Hypatie a vremii mele, ceea ce îmi spuneai uneori, întristată, anume că, în filosofie, semifilosofii sunt o pricină permanentă de încurcătură şi de certuri fără noimă. Te încredințez că voi simți totdeauna față cu d-ta o ruşine salutară şi că nu te voi indispune niciodată cu cine ştie ce produse filosofice falsificate. în fine 3) în această materie, când voi avea nevoie, nu-ți voi aduce martoră altă autoritate decât pe a d-tale. Probe, iată imediat.

Adesea, când amurgul îmbrăca în doliu sur atelierul meu de la Şosea, şi când depunem paleta, d-ta - cea sosită un moment mai

I

înainte - îmi mărturiseai subțirea decepțiune prin care, ca printr-un văl, priveai peste cetatea înțelepciunii omenești. Munca d-tale de peste zi, atâtea file puse la cântar, atâtea gânduri răscolite te mulțumeau mult mai puțin decât pe mine, în aceeași zi, umerii, vadul sau crizantemele pe cari le pictasem. Ca de pe vârful unui deal, îmi arătai devale, sub ochii minții d-tale, cutare ori cutare domă, cutare ori cutare creastă de templu filosofic și, făcându-mă să admir frumoasa lui înfățișare, arta care-l concepuse, planul care-l prezidase, îmi spuneai, ca între patru ochi, defectul lui ascuns și incurabil, dintele de ruină, zidit în temelie-i. Câte nume celebre: atâtea erori inițiale, atâtea puncte de vedere cu valoare numai personală, atâtea fragile ipoteze.

Făcându-mi fără de rezervă așa destăinuiri, făceai, specialității d-tale, pentru mine unul, un foarte rău serviciu. M-ai deprins să văd în oricare sistem speculativ, vechi ori nou, 95% zgură și eroare și de-abia ce mai rămâne: argint și adevăr, afară de aceasta: să leg noțiunii de „sistem" - iremediabil! - imaginea unui laț care se strânge. Un „sistem" filosofic a ajuns să însemneze, pentru mine, un ștreang pe gâtul Existenței. Mi se pare că, prin definițiune, un „sistem" nu poate să fie altceva decât un laț care taie ori sugrumă ceea ce a împresurat. Deploră efectul lecțiilor d-tale asupra mea!

O convingere care-și făcea loc, zi cu zi, în cugetul d-tale, acum pe urmă, era că, pe domeniul speculațiunii pure nu se poate sămăna nimic, nu se poate recolta nimic. Rezultatele cercetării înalt filosofice, ziceai d-ta, sunt de-a dreptul negative și dizolvante. Pe garanția unui profund cugetător modern, mă asigurai că platoul cel mai înalt al Cordilierilor filosofiei, după cum l-au judecat ochii acelui condor (poate singurul care a zburat până acolo), este sterp, pustiu și jalnic, ca nu știu ce tărâm de prin povești. Nici o viață, nici o frumusețe, nici un adevăr de hrană sufletului nostru nu se pomenește la acea înălțime. Bizar impresionată de atât deșert și atâta secetă, cari sunt partea și descoperirea unor explorări atât de eminente, erai adusă să gândești că poate geniul omenesc greșește direcțiunea orientării sale și caută prea departe ceea ce pare că ar trebui să se găsească mai aproape de noi, mai la îndemâna noastră. O lege adâncă voiește ca elementele și bunurile neapărat trebuincioase vieții să fie risipite împrejurul nostru, pentru ca să le putem agonisi cu oarecare înlesnire.

Aerul, lamina, apa, roadele pământului... sunt cu noi și lângă noi. Ce-ar fi dacă lumina și aerul ar trebui căutate pe vârfurile munților, dacă izvoarele n-ar voi să se coboare până în văile noastre și dacă grâul ar crește numai printre crăpături de stâncă?... Acest suflet omenesc vrea și el: siguranță, adevăr. Să crească, oare, această pâine pe niște culmi atât de prăpăstioase și de neajunse? Să gâlgâie această apă numai în pâlnia vulcanilor?...

Mi se pare că aceste considerații rezumă nimerit una din convorbirile noastre de pe urmă, ori mai bine una din acele conferințe, la cari te mulțumeai numai cu un ascultător - cu mine.

în contrast cu acel imperiu glacial - al înțelepciunei pure - îmi așezai imperiul înțelepciunii practice și al inimii noastre în genere, căruia începusei să-i acorzi luare-aminte și reflexiune. Era și timp! Lecturile și fecunda d-tale meditare proprie te purtaseră atâta de departe că, privind de acolo înapoi, lumea și tot ce e pe ea ți se părea ca un fum ce se târăște pe o țară incendiată de barbari. Legile mari și mici cari ne stăpânesc, ordinea subt al cărei cer primim binefacerile soarelui și transparențele de lună, însuși Centrul, către care simțim cum converg în taină spițele nepriceputei roate a tot ce este și a tot ce suntem, ajunseseră să ți se pară: primele - problematice, a doua - iluzorie, acest din urmă - dizlocat și risipit neantului.

Din această sinistră depărtare, bunul d-tale simț te chema, din ce în ce mai mult, la strămoșescul cămin al înțelepciunii practice. Te atinsese bănuiala că, deși subt cele mai riguroase garanții ale cugetării, calea de pe care reveneai la pas se putea să fie o stranie cale a rătăcirii. Erai în preziua presupunerii (aceasta e impresiunea cu care am plecat de lângă d-ta), că izvoarele certitudinei și ale adevărului s-ar putea să fie chiar în valea noastră, în pieptul vreunei stânci familiare, la îndemâna cerințelor și a setei sufletelor noastre.

Certitudine și adevăr!... Ceva pe care să-l putem coprinde și cu inteligența și cu simțirea, ceva care să ne subjuge prestigiului său numărat, constatat, întemeiat pe fapte (până unde putem pricepe), tainic, covârșitor, extraordinar (de aci înainte), ceva care să curgă răcoros, mângâietor și drag, în conca inimii, brobonând-o cu lacrimi și cu diamante, și care, în același timp, prin țevi de fier! să țâșnească în atriul vieții noastre, revărsându-ne fără scădere: pacea, temeinicia

şi bravura - iată ceea ce nu cunoaşte, nu posedă, nu e în stare să ne dea înțelepciunea pură.

Simforoză, ideala mea prietenă, eu am găsit Certitudinea şi Adevărul.

(Literatură şi artă română, 1905)

ÎN GRĂDINILE SF. ANTONIE

MĂRILE DIN MIAZĂZI ŞI SFÂNTUL MUNTE

I.UN COLȚ DE LUME INTERORTODOX

Peninsula Calcidică pare a fi tridentul lui Neptun, năpustit pe țărmul Mării Egee, de când cu marea bancrută religioasă a păgânismului şi a mitologiei. Cei trei dinți ai peninsulei sânt, de la apus spre răsărit, Casandra, Longos şi Athos, adică monasticul Sfântul Munte. Odinioară, înainte de era creştină, pe acest munte a fost viață civilă, naşteri de prunci şi temple idoleşti. La extremitatea dintelui atonit e o crâncenă încăierare de curenți marini şi Mardonius, amiralul regelui Xerxe, pierdu aici flota persană, venită să pedepsească pe greci.

Viața pusnicească a început în Muntele Athos destul de timpuriu. Este sigur că prin secolii al 8-lea şi al 9-lea, aşadar, acum o mie şi mai bine de ani, abrupta peninsulă începusă să atragă pe marii idealişti creştini şi pe dezamăgiții vieții. Sf. Munte cu stâncile, cu torentele, cu prăpăstiile şi cu hățişurile lui nedescurcate, se populează de anahoreți şi astfel se aşează urzeala vieții călugăreşti de mai târziu.

împrejurul marilor pusnici statorniciți pe coastele peninsulei, au pornit să se grămădească mulțime de ucenici. Renumele, sfințenia şi minunile acestor pusnici au prefăcut singurătatea, dorită cu atâta sfântă patimă, iarăşi în societate omenească, dar de data aceasta în societate de călugări.

Această societate avea şi ea nevoie de îndreptări, de porunci, de mână tare şi de toate severitățile reclamate atât de des de aglomerările noastre omeneşti. Atunci s-au ivit energicii organizatori şi întemeietori de mănăstiri, din veacurile 9 şi 10: Petre Antonitul, Sf. Eftimie cel Nou, Ion Colobos, Athanasie Antonitul şi alți o sută, ucenici şi colaboratori.

Primele puncte de condensare ale vieții călugărești - adică primele mănăstiri- c etăți - sunt din veacul al X-lea, și primii împărați bizantini, patroni ai monahismului, sunt Vasile Macedoneanu, Nichifor Focas și Ioan Țimiskes.

Astăzi sânt în Sf. Munte următoarele mănăstiri fruntașe, așezate în ordinea vechimei: 1) Lavra, 2) Vatopedul, 3) Dokiarul, 4) Ivironul, 5) Esfigmenu, 6) Xeropotamu, 7) Zografu, 8) Sf. Pavel,9) Stavronichita, 10) Xenofonu, 11) Filoteu, 12) Caracalu, 13) Castamonitu, 14) Hilandaru, 15) Cutlumușu, 16) Simon-Petra, 17) Grigoriu, 18) Pantocratorul, 19) Dionisiu, 20) Sf. Panteleimon.

Aceste douăzeci de mănăstiri, foarte inegale între sine, ca proporții și ca populație, sunt mănăstirile suzerane, singurele cu drept să trimită câte un deputat în sfatul monahal din Căreia, capitala republicei călugărești. Aceste mănăstiri au în jurul lor numeroase așezări monahale vasale, numite schituri, chilii, sihăstrii și colibe. Uneori un schit este mult mai mare decât mănăstirea suzerană. Așezările călugărești vasale plătesc mănăstirii patroane anumite dăjdii și dijme. Chiliile și colibele din Sf. Munte sânt peste trei sute.

Dintre cele douăzeci de mănăstiri patroane, grecii au 17; rușii au una singură: Mănăstirea Panteleimon; sârbii tot așa: Mănăstirea Hilandaru; bulgarii la fel: Mănăstirea Zografu. Noi românii avem Schitul Prodromul și aproape vreo patruzeci de colibe răspândite prin tot Muntele Athos.

Călugării români sânt ceva mai mai puțin decât patru sute. Totuși dărnicia, purtarea de grijă și pomenirea voievozilor Munteniei și ai Moldovei stau vii și înfloresc la lumina zilei, aproape în toate cele douăzeci de mănăstiri, cu drepturi depline. Ștefan cel Mare, Petru Rareș, Alexandru Lăpușneanu, Petre Șchiopul, Șerban Cantacuzino și mai toți domnii fanarioți, afară de nu știu câți mitropoliți, sânt restauratori, miluitori și împodobitori obștești în aceste lavre ale Atonului. Vulturul muntenesc și zimbrul moldovenesc i-am găsit de pază până și la ușile bisericii celei vechi din Mănăstirea rusească Sf. Panteleimon.

După naționalitate, călugării cei mai mulți sânt grecii, apoi vin rușii, și în rândul al treilea noi românii. Scoatem din socoteală pe anahoreții riguroși; pe aceștia nu-i vede nimeni. Trăiesc în crăpăturile stâncilor, în alveolele din pereții prăpăstiilor și se hrănesc Dumnezeu știe cu ce. Dar călugării care trăiesc întovărășiți sânt de două feluri: călugări cu viață sever călugărească, trăind în mănăstiri ca în cazarmă, și călugări cu gospodării particulare. Cei dintâi se numesc cu viață obștească sau chinovială, cei din urmă se numesc călugări cu viața particulară sau idioritmică (cu ritm propriu).

Viața idioritmică, pe care o păstrează și azi cam jumătate din cele douăzeci de mănăstiri principale, a fost în vremuri pricină de disoluție, de zbucium și de fermentări reformatoare. însă, cu toate aceste fatale vicisitudini, Muntele Athos a fost pururea bastionul ortodoxiei și al tuturor bisericilor răsăritene.

Adevărată republică monahală, Sf. Munte a primit din partea împăraților bizantini numeroase scutiri, favoruri și privilegii, iar după anul 1453, adică după căderea Constantinopolului, călugării atonit n-au cunoscut deloc servitutea turcească, precum a cunoscut-o restul lumii ortodoxe.

încă de pe când turcii în ascensiune de mărire își așezaseră vremelnic capitala la Brusa, călugării din Athos - fini prevăzători - încep să capteze bunăvoința viitorilor stăpâni.

Sultanii sânt tot atât de bine dispuși pentru republica monahală ca și împărații greci, iar în locul dărniciilor și ctitoratelor bizantine vin la rând cele moldo-valahe și după acestea (încetate o dată cu secularizarea) se revarsă asupra sfintei peninsule, cu adevărată munificență, mana cucerniciei rusești.

Spre acest colț de lume interortodox, am plecat, în ziua de 21 mai 1933, împreună cu vreo 70 de pelerini.

n.DE LA CONSTANȚA LA VARNA

Excursiunea noastră e un pelerinaj. Cei mai mulți dintre noi, pornind spre Sf. Munte, aduc la îndeplinire o veche şi cucernică dorință personală, sau se supun unor depărtate îndemnuri familiale şi tradiționale. Cei ce s-au întovărăşit cu noi din curiozitate, din rațiuni intelectuale sau artistice sânt puțini. Caravana noastră numără 16-17 preoți, printre cari doi ieromonahi.

Plecarea din Gara de Nord a avut un caracter puțin comun. în ultimele minute, din vagonul nostru, a izbucnit puternic imnul împărătesc al creştinătății: *Christos a înviat...* şi o sfântă emoție ne-a zguduit pe toți, şi pe cei ce plecam şi pe cei ce rămâneau pe peron, cu ochii umezi.

Aşa am pornit în acea seară cu cer zbuciumat şi enigmatic de 21 mai 1933. în înaltul cerului: batalioane de nouri, spre zări: interstiții de azur şi de aur, înspre apus: firave şiruri de lalele, cari puteau să fie semnul vremei bune de a doua zi…

De la Bucureşti la Constanța, în zborul „rapidului" trec numai câteva ore. Poposim la marele „Hotel Palace". Toate au fost chibzuite şi metodic orânduite. Personalul hotelului, în frunte cu directorul, se multiplică, aleargă, îşi dă toate silințele ca să prididească valul celor 70 de mosafiri, veniți deodată.

„Hotelul Palace" are balcoane şi ferestre deasupra mării. Le cunosc din alte vremuri. Tovarăşii mei - între cari doi oaspeți din Atena, membri în Congresul Alianței pentru Pace, ținut la Bucureşti - fac câteva recunoaşteri prin oraş şi apoi se închid în camerele lor. Eu rămân de veghe deasupra^aginilor pe cari trebuie să le scriu, pe când afară marea de păcură zguduie picioarele hotelului şi vântul prooroceşte în stihuri sibilante. Ce timp avea-vom mâine, la îmbarcarea noastră pe vaporul „Principesa Măria" şi cum ne va primi acest pustiu de ape, plin acum de gemete şi de bubuituri?

A doua zi dimineață - dup'ă o îmbelşugată gustare colectivă, luată în vasta sofragerie a „Hotelului Palace" - pornim la port. Nu este prea uşor să ieşi din țară (fie şi cu scopul unei închinăciuni la Muntele Athos) în aceste vremuri de criză şi de îngrijorare valutară. Dar autoritățile noastre, şi din Bucureşti şi din Constanța, ne dau deovezile unei exersate şi lăudabile puteri de discernământ. Slavă Domnului! Țara şi neamul nostru nu vor ajunge niciodată să-şi coasă buzunarele, când este vorba de ofrandele cuvenite Bisericii şi altarelor din Sf. Munte. Suntem mereu, voim să fim mereu urmaşii acelor milostivi şi prea creştini strămoşi, cari dădură mănăstirilor atonite patru veacuri de prosperitate.

între detaliile îmbarcării, unul pe care nu pot să-1 uit: sufletescul meu prieten, colonelul Felix Stamatiade, împreună cu doamna, au venit de la Techirghiol să-mi dorească bună călătorie.

„îți aduci aminte, Grigore?... Este a doua oară când te petrec la debarcader... întâia oară a fost acum... 34 de ani!..."

Dragul meu Felix are dreptate. Dar să lăsăm această chestiune s-o descurce lectorii „Jurnalului" meu,peste vreo alți 34 de ani, de azi înainte...

Plecăm sub prestigiul şi binecuvântarea aceluiaşi imn cântat aseară, şi sub dezordinea subită a nourilor cerului, izbiți parcă de porunca: „Rupeți rândurile!" Ne depărtăm de port, micşorăm profilul Constanței şi prefacem în nostalgice şiraguri de amintiri coastele Techirghiolului, ale Tuzlei şi ale Mangaliei.

Vaporul nostru trece ca un plug uriaş peste miile de muşuroaie, de viroage şi de trecătoare vâlcele pe cari vântul stăruitor le întărâtă, clipă după clipă, din fluida imensitate. Ne ținem dârji, sus pe covertă, la răscoalele şi urletele vântului şi urmărim splendida dramă atmosferică. Sute de nouri defilează peste fața soarelui: „Ave *Caesar!"* Cerul se înseninează.

Depăşim capul Caliacra şi privim în fundul vastului golf dintre Caliacra şi Ecrene, sub o largă difuziune aurie, fericita Coastă de Argint şi Balcicul cel cu basme şi regine. Vom face la Varna un popas de câteva ore şi ne apropiem de țărmul cu sinuozități muntoase şi cu coamă de codri. Soarele coboară spre Bulgaria, în cerul din ce în ce

mai trandafiriu. Trecem de Euxinograd şi intrăm în baia largă şi ocrotită a Varnei.

Am cercetat Varna acum câteva veri. Vom merge, cu tot grupul, să ne închinăm în catedrala oraşului, vom cere o audienţă centenarului mitropolit Simion şi apoi vom vizita parcul băilor.

La debarcader, ne aşteaptă - înştiinţaţi din vreme - consulul nostru şi un preot amic. Urcăm în oraş în ceată impunătoare. Cetăţenii Varnei se adună pe trotuare şi ne privesc cu interes. Grupul nostru are în frunte 17 preoţi. Poporul civil salută adesea; preoţii bulgari de asemenea.

Catedrala metropolitană ne odihneşte inima şi clarifică deplin bunele noastre impresiuni. Lăsând la o parte orice amintiri triste de ieri şi de alaltăieri, sântem între fraţi de aceeaşi credinţă, şi această biserică este maica sfântă care susţine şi va susţine de-a pururi că trebuie să ne înţelegem şi să nu zădărnicim frăţia ortodoxă.

Vizita la patriarhul Simion este comentariul cald şi de neuitat al textului de pace şi de sfântă umanitate, citit cu inima, în catedrala metropolitană.

Avem cu noi, pe lângă câţiva preoţi basarabeni, ştiutori de ruseşte, şi pe secretarul Facultăţii noastre Teologice din Chişinău, care ştie perfect limba bulgară. Bătrânul mitropolit ne primeşte cu părintească bunătate. îi spun, în auzul pelerinilor noştri, că trecând spre Sfântul Munte - citadela ortodoxiei de pretutindeni - am ţinut cu dinadins să cercertăm pe patriarhul Varnei, columnă în propileele credinţei pravoslavnice. Ne răspunde cu înţeleaptă şi largă şi ecumenică solicitudine. în vârstă de aproape o sută de ani, seninul şi venerabilul moşneag ştie să planeze apostoliceşte deasupra frământărilor, deasupra separatismelor şi deasupra deşertăciunilor acestei lumi. îi sărutăm mâinile unul câte unul şi plecăm. Lângă mitropolit, văd cu plăcere pe vicarul său vlădica Andrei, cunoscut, de aproape, anii trecuţi.

Mergem cu toţii şi cercetăm parcul băilor, mândria Varnei şi încântarea tuturor străinilor. Soarele apune în falnicii codri ai parcului. Brăţara largă a mării se încarcă cu rubinele amurgului. Găsim în parc statuia mitropolitului Simion. Fraţii bulgari nu-şi drămuiesc iubirea şi admiraţia.

Se întunecă. Farul din faţa golfului îşi începe ritmul semnalizării. Revenim pe vapor, cinăm şi pornim, sub noianul farurilor eterne.

IU. POPAS ÎN ISTANBUL

Lunga învălmăşeală nouroasă de ieri s-a terminat. „Principesa Măria" a călătorit toată noaptea sub paza şi povaţa constelaţiilor infailibile. Dis-de-dimineaţă, tot grupul nostru este afară din cabine, sus pe covertă, şi chiar - abuzând puţin de neuitata amabilitate a comandantului — de jur-împrejurul cabinei de comandă. Spre miazăzi, în fundul zării, încep să se distingă hotarele Mării Negre, ridicate de două continente.

Sânt mulţi printre noi cari se apropie de Bosfor întâia oară în viaţa lor. Dar chiar de te-ai apropia a treizecea oară, cine poate să rămână nepăsător faţă de această eternă sărbătoare a cerului, a apei şi a pământului, pe care o celebrează în Bosfor soarele în odăjdii de aur!... Prima linie pe care o străpungem, Rumeli-Fener, Anatoli-Fener, ne reaminteşte de tunurile cari nu mai sânt şi ne pune problema (pentru mulţi intangibilă) a revoluţiilor geologice cari au precedat, în acest colţ al planetei, pe cele omeneşti.

Altădată, oprirea reglementară a vapoarelor era la Cavak. Astăzi o facem la Buiukdere. E timp să scoatem harta Bosforului, cărţile de iniţiere şi să ne informăm unii pe alţii asupra fermecătoarelor privelişti, de pe cele două coaste. Ce este aici? Ce este dincolo? Priveşte ce mândră perspectivă!...

Avem cu noi un pictor, un arhitect, doi-trei cărturari amatori şi pe preotul comunităţii eline din Bucureşti - elevul meu în teologie - care a trăit câţiva ani în Istanbul. Dar denumirile şi precizările verbale sânt un searbăd adaos la această torenţială splendoare care uimeşte ochiul şi exaltează inima. Isprăvim cu formalităţile de intrare şi înain-

tăm spre Terapia, Ienikeoi, Stenia, Boiadikeoi... pe partea europeană, iar pe partea asiatică: spre Beicos, Paşa-Bagce, Cibucli, Canlidia...

Cine stă să mai descurce câţi secoli, câţi împăraţi, câte prefaceri istorice şi câte amintiri - războinice, politice sau poetice - grăiesc în aceste foburguri de lemn şi de ţiglă, în aceste palate de marmoră şi în aceste minarete, rigide sub cerul infinit şi onduloase în oglinzile Bosforului!...

.Trecem printre Dolmabagce şi Beylerbey, virăm între Scutari şi Pera şi ne apropiem, molcom şi precauţi, de largul debarcader al Galatei. Sărai Burnu cu palatele de deasupra prefăcute în muzeu, cu coame de naramzi şi de dafini, şi cu profilul Sfintei Sofia, ca ultim plan, umple cerul spre miazăzi şi stăpâneşte intrarea Cornului de Aur. Ce vom face în acest oraş-minune, în aceste câteva ore de popas? Programul e făcut de mai înainte. Vom cerceta Sfânta Sofie, Moscheea Albastră şi Patriarhia Ecumenică... Pera, Casim Paşa, Eyub şi atâtea moschei celebre... rămân în depărtarea dorului şi a cerului de safir...

Pe chei, ne aşteaptă un lung şir de automobile. Pornim în coloană disciplinată, sub conducerea reprezentanţilor autorităţii. Traversăm străzile portului, trecem Cornul de Aur şi urcăm, prin eteroclita şi pitoreasca suprapunere a Stambulului, spre Sfânta Sofia. Toate sânt la locul lor: şi marii copaci din faţă şi negustorii de mărunţişuri de la intrare şi papucii din anticul vestibul.

Avem doi ciceroni, unul care explică franţuzeşte şi altul care explică nemţeşte. Mă anexez aceastuia din urmă, cu jumătate din pelerinii noştri, şi încep să-1 tălmăcesc... Ciceronele e un băiat subţire. Ştie bine limba germană, are precise cunoştinţe istorice şi colorează cu fine surâsuri toate acele părţi de legendă şi de superstiţie populară cari fac dogmatica ciceronilor analfabeţi.

Eu unul aş fi voit să ascult pe tovarăşii noştri: arhitectul Dobrescu şi pictorul Marius Bunescu, dar ştiinţa şi impresiile lor sânt prea aristocrate, pentru această oră pripită şi democrată. Tot atât de grabnic cercetăm şi Moscheea Albastră şi numai din fuga maşinilor aruncăm o privire Coloanei Serpentine şi celor două obeliscuri.

Adevăratul ţel al acestui popas din Istanbul este audienţa pe care am cerut-o, prin scrisori, patriarhului ecumenic şi înalta lui binecuvântare pentru intrarea noastră în Muntele Athos. Avem aprobarea guvernului grecesc; ştim că am fost binevoitor recomandaţi Epistasiei din Căreia, dar binecuvântarea patriarhului este de dorit şi necesară „ca mirul ce se pogoară pe barba lui Aaron şi ca roua Hermonului"... Cum am putea să intrăm în republica atonită - această exarhie a patriarhului - fără să venim să plecăm genunchii la gloriosul lui scaun patriarhal?...

Iată deci şiragul de maşini şerpuind prin întortocheatele uliţi ale Fanarului. Le văd întâia oară. Altădată, n-am putut să urc până la Patriarhie. Dar mi le închipuiam aproape aşa precum le văd: arhaice, viermuitoare, sărăcăcioase, pline de soare, de gunoaie şi de ţăndările străvechilor blazoane de nobleţă împărătească. Aceste ziduri, în care astăzi şi-a scobit firide şi cuiburi sărăcimea Fanarului, ocroteau odinioară pe împăraţii şi fala Bizanţului. Aceste ruine, escaladate de smochini, de viţă şi de trandafiri, închegau, acum o mie de ani, cetatea moştenirii greco-romane şi a lumii universale.

Şi astăzi încă, în acest foburg atât de pitoresc şi de bogat în amintiri, stăruieşte în slava lui istorică jilţul lui Ioan Gură de Aur. Creştinătatea ortodoxă o ştie, o afirmă, o dovedeşte cu gândul şi cu fapta, ori de câte ori are prilejul - şi noi, închinători ortodocşi, avem astăzi acest prilej.

IV. LA PATRIARHIA ECUMENICĂ

Mergând spre Patriarhie - probabil pe Strada Giubali, cum zice ghidul Istanbulului - ne dăm seama că mergem paralel cu coasta Cornului de Aur şi prindem, în câteva locuri, printre cocioabele de pe ţărm, oglinda lui albastră. Dar de data aceasta, nu voi putea să văd nici Eyubul, nici cafeneaua lui Pierre Loti, nici Sivri Tepe, unde doarme Savu Pantofaru...

După un ultim viraj, ne oprim înaintea unor clădiri cu puţină aparenţă şi intrăm în curte, pe o scară de piatră. Biserica patriarhală vine în stânga. Câţiva din grupul nostru au venit de-a dreptul la Patriarhie, şi au solicitat o audienţă pentru noi toţi.

Cercetăm întâi biserica. Este clădită după căderea Constantinopolului şi are în ea numai o parte din odoarele, din relicvele şi din slava vechilor biserici patriarhale, rechiziţionate de turci. în această biserică vedem icoana Sf. Fecioare, zisă Pammacaristos, jilţul Sf. Ioan Gură de Aur şi columna flagelaţiei. Dar ne lipseşte răgazul trebuincios si identificările noastre sânt grabnice şi aproximative.

Urecăm în palatul patriarhal. E modest, e arhaic şi are aerul şi consistenţa palatului patriarhal din Ierusalim. Aşteptăm câtva timp într-un salon, cu tavanul scund şi cu ferestre perdelate, cari dau spre Cornul de Aur şi spre Casim Paşa. Personalul casei patriarhale - şi civil şi ecleziastic - intră, iese, priveşte, prin uşile laterale.

Suntem invitaţi să urcăm sus în sala de recepţiune. Păşim întâi noi preoţii şi apoi restul pelerinajului. Aceeaşi înfăţişare, acelaşi protocol ca la Ierusalim. Patriarhul stă în picioare lângă tronul patriarhal şi clericii Patriarhiei la dreapta şi la stânga. între ei este şi

tovarăşul şi interpretul nostru, părintele Constantin de la Biserica Elină din Bucureşti.

în numele închinătorilor cari mă însoţesc, salut până la pământ pe primul patriarh al Bisericii Răsăritene şi-i cer învoială şi binecuvântare pentru călătoria noastră la Sf. Munte. Pun, în cuvântarea mea, ceva din emoţiunea greu stăpânită a acestui ceas de întâlnire cu urmaşul Sf. Grigore de Nazianz şi al Sf. Ioan Gură de Aur.

Comunic patriarhului ecumenic, mesagiul de frăţească bună amintire şi de solidare şi de liturgice îmbrăţişări întru Domnul, pe care mi l-a dat în grijă (în audienţa de congediu) Sanctitatea sa Patriarhul Miron. Mai adaog - cu sufletul întins ca nişte coarde de harfă - câtă aspiraţie, cât dor şi cât avânt simţim toţi, la picioarele slăvitului tron patriarhal, după marea închegare creştină, după marea integrare în spirit şi în dragoste evanghelică, azi, în faţa popoarelor noastre turburate şi amăgite de lozincile pământeşti.

După ce am mântuit cuvântarea mea, ridic ochii către marele ierarh, care stă pe treptele tronului patriarhal. E un chip brun care începe să încărunţească. Seamănă leit cu excelentul meu prieten, generalul intendant Martac. Are o înfăţişare semimaterială, ascetică şi profund cuvioasă. Vorbeşte domol, mai mult în şoaptă. Ceva aşa ca murmurul unui ocean ostenit, după lungi şi crâncene răzvrătiri spumegânde, zdrobite de ţărmul destinelor inflexibile.

Cât de impresionant este acest susur binevoitor, părintesc, spunând înduioşătoare simţire universalistă, în acest palat atât de micşorat şi la porţile interzise ale atâtor măreţe bazilici, trecute la islamism! O, cum ai vrea să ridici, pe umerii unui nou entuziasm, catedra şi prezidenţia acestui sfânt călugăr care ne binecuvintează! Cum ai dori să vezi înălţându-se, în cerurile solidarităţii ortodoxe, autoritatea refăcută a căpeteniei Bisericii din Răsărit! Cuvintele psalmistului ne umezesc ochii: „Doamne! dă-ne atâtea zile de bucurie, câte ne-ai dat de smerenie, atâţia ani de fericire, câţi am văzut de nenorocire. Vadă robii tăi împlinirea lucrurilor tale şi slava ta să strălucească peste fiii lor!" *(Psalmul 90,*15-16)

Cântăm patriarhului încă p dată: „Mulţi ani trăiască!..." îi sărutăm mâna toţi, la rând, şi, străbătând, pe acelaşi drum pitorescul Fanar, ne înapoiem la vaporul care ne aşteaptă. Ca preţioasă luare-

aminte pentru noi şi pentru manifestarea noastră, patriarhul ne trimite - călăuză la debarcader şi interpret al bunelor sale urări de călătorie - pe mitropolitul Laodikiei, unul din vicarii Patriarhiei. Prietenii cei noi, pe care i-am făcut în Bucureşti, la Congresul Alianţei pentru Pace, trimişii Bisericii Eladei: preotul Mitilineos şi profesorul Tzirindanis au fost de faţă la recepţiunea de la Patriarhie.

Ne dezlipim de cheul Galatei, ocolim Sarai-Burnu, lăsăm Istanbulul în zarea lui cu minarete şi ne pierdem în seară şi în molcomia de lapte a Mării de Marmara.

Insulile Principilor, ţărmul Asiei şi al primelor sinoade ecumenice, stoluri de amintiri istorice... se şterg în indeciziunea de gând, de voinţă şi de lumină, care duce de la seară spre noapte.

între preotul Mitilineos şi profesorul Tzirindanis, visez la cele ce au fost odată, pe această mare greacă şi de jur-împrejurul ei; adun, în viziuni panortodoxe, pe toţi teologii lumei şi doresc Bisericii - în clipa când se aprind cele dintâi stele - un cer nou şi o nouă eflorescentă de luceferi.

V. FAŢĂ ÎN FAŢĂ CU VISUL ÎMPLINIT

Trec a treia oară prin Dardanele, fără să văd nimic! E noapte acum, precum era şi atunci, şi toată apropierea ţărmurilor clasice se reduce la clipitul farurilor de veghe. Cinăm, ne plimbăm pe covertă, ascultăm ritmul pistoanelor sau ariile patefonului din salon. Vaporul „Principesa Măria" e curat, e confortabil, e patria în simbol şi e guvernat de un personal disciplinat şi selviabil. Comandantul Bădescu, secundul Manole, administratorul Bădulescu şi toţi oamenii de serviciu - copiind pe şefii lor - ne obligă să nu-i uităm nicioadă şi să-i înscriem în carnetul amintirii recunoscătoare.

Dormim a doua noapte în leagănul apelor şi al viselor aghiorite. în dimineaţa zilei de 24 mai, găsim că mulţi tovarăşi ne-au precedat pe covertă, că cerul e prielnic de albastru şi că plutim în preajma celebrelor insule dintre Muntele Ida şi Peninsula Calcidică.

Omer, *Iliada,* Ilionul şi toată graţioasa cohortă a zeilor şi a eroilor greci se adună, se strâng şi pier ca evantaiul zorilor, când soarele apare în tronul său de slavă... Aşa se şterg aceste amintiri, înaintea amintirii suverane a divinului călător, care purcezând din Troia, trecu, pe escală, pe lângă Samotracia şi puse piciorul în Europa, debarcând la Neapolea macedoneană. Acesta era Pavel din Tars, atletul lui Iisus Christos.

„...Plecând cu corabia de la Troia am mers drept la Samotracia, iar a doua zi la Neapoli.

Şi de acolo la colonia romană, Filipi, care este primul oraş al acestei părţi a Macedoniei..."

(Faptele Apostolilor 16,11-12)

Cu harta Mării Egee în mână, căutăm să identificăm aceste profiluri de ametistă, cari ondulează în jurul nostru, cu claritatea fericită şi aurie a dimineţii. Am intrat în semicercul: Lemnos, Imbros, Samotracia, Tasos şi înaintăm spre Sfântul Munte.

Soţ de pelerinaj este şi colegul meu de la Facultatea Teologică din Chişinău, profesorul Constantin Tomescu. Fiindcă este specialist în istoria Bisericii Române, îl rugăm să ne facă o lecţie asupra mănăstirilor spre cari plutim. Ne adunăm în salon în jurul lui şi-1 ascultăm aproape un ceas.

Câte detalii, câte nume de voievozi români, cât amestec între întâmplările şi necazurile noastre româneşti şi Sf. Munte!

Dar pe când noi urmărim cu gândul odoarele, hrisoavele şi soliile pornite din Valahia şi din Moldova, visul se înfiripează deodată în faţa noastră... Am ajuns. Iată Sf. Munte. într-adevăr, o coastă puternică şi prăvalnică se ridică, pare că aci aproape, din licăritorul podiş al mării. Sântem în dreptul extremităţii sudice a peninsulei. în văzduh proeminează piscul Atonului, şi de la linia aceasta pe care o frângem în valuri clocotinde, până la zimţii cenuşii ai diademei sânt 1935 de metri.

Privită prin binoclu, această coastă prinde să ne destăinuiască primul colan de chilii. Trebuie să fie Schitul Sf. Ana, clădit sus, pe brânele zbuciumate şi păduroase ale muntelui. Impresiunea iniţială e ca o carte strânsă şi cu foile încă netăiate. Nu-ţi vine să crezi că aceste pete verzi sunt păduri şi crânguri desfătate. Şi nu-ţi vine să crezi că aceste mediocre circumvoluţiuni văzute prin jumelă sânt nişte pripoare şi nişte prăpăstii înfricoşate, în întunericul cărora fulgeră torentele şi moartea.

Ocolim pe departe Capul Sf. Gheorghe şi plutim paralel cu coasta apuseană a peninsulei. Am învăţat din vreme şi ştiu pe dinafară numele mănăstirilor înfipte pe această coastă, începând de jos în sus: Sf. Pavel, Dionisiu, Grigoriu, Simon-Petra... Intermediază apoi minusculul port Dafne, iar de la Dafne în sus, tot pe ţărmul mării, mai sunt: Sf. Panteleimon, Xenofonu, şi Dochiaru.

Urcăm încet pe lângă coastă şi mănăstirile încep să se deşire ca nişte splendide boabe de mătănii. Recunoaştem de departe îndeosebi Mănăstirea Simon-Petra, pe care o scot afară din peisajul prăvălatic şi o ţin în aer parcă nişte pumni de titani, atât este de proeminentă şi de spânzurată pe stâncile ei ţăpure. Şi cei ce avem jumele şi cei ce nu avem privim, cu extaziată aţintire, aceste cuiburi sfinte şi toată împrejmuirea lor, care ni se pare grozav de gospodărită şi de cultivată.

Care este portul Dafne? Din largul mării, şi Dafne şi Mănăstirea Sf. Panteleimon par deopotrivă de enigmatice şi de comprimate între masivul muntelui şi bara apelor albastre. în sfârşit ne orientăm. Portul Dafne este mica învârfuială de clădiri dintre Grigoriu şi Panteleimon, dar foarte aproape de aceasta din urmă.

Vaporul se opreşte şi zvârle în acest sân de mare un apel viguros. La început micul port părea pustiu. Semnalul nostru îl deşteaptă şi îl însufleţeşte. Siluete negre aleargă înspre bărci. Ceva saci sau pachete trec din mână în mână.

E ceasul despărţirii. Strângem afectuos mâinile noilor noştri prieteni, pregătim bagajele şi documentele diplomatice şi privim micile, lunguietile coji de ouă, cari vin spre ostrovul nostru mecanic.

VI. DAFNE, XEROPOTAMU ŞI CĂREIA

Pogorâm din vasul nostru „Principesa Măria" ducând cu noi dorul viu să-1 regăsim în viitor, cu alt prilej, în altă călătorie şi umplem bărcile cari dansează în jurul scării. După vreo 5-6 transporturi, sântem toţi cu picioarele pe solul ferm. Dafne este un fel de pasăre-muscă între debarcaderele din lumea întreagă. Sânt câteva locuinţe cu etaj - vamă, poştă, magazii... - şi cea mai arătoasă şi mai atrăgătoare îmi pare a fi această prăvălie în bătătura căreia ne găsim adunaţi. E un restaurant-băcănie, care are însă de vânzare şi diverse lucruri din alte categorii, decât mâncarea şi băutura.

Spaţiul din faţa prăvăliei este umbrit de câţiva copăcei şi este închis chiar de... parapetul portului. Dafne are şi o biserică, pe care am observat-o de pe mare, dar nu este direct accesibilă şi renunţ s-o vizitez. Atât de mic, cât este, Dafne este punctul vamal şi dacă n-am simţit nimic din greutăţile pravilei vămilor, este mulţumită purtării curtenitoare a funcţionarilor greci, cum şi mijlocirii părintelui Constantin Moraitake.

Minuscul port Dafne este creaţiunea unui om de mare energie, albanezul Sotir Papajani, despre care pomeneşte Heinrich Gelzer, în cunoscuta-i lucrare asupra Muntelui Athos; Mănăstirea Xenopotamu şi Mănăstirea Simon-Petra sunt coproprietarele acestui loc.

După ce ne-am acreditat faţă de autorităţile publice, după ce unii dintre noi au dat cinstea cuvenită ceasului 12 din zi, începem să privim în faţă problema inevitabilă: trebuie să ne acredităm faţă de autorităţile monahale din Căreia. Ştim prea bine că nici un oaspe nu poate fi primit de nici o mănăstire, în sfânta peninsulă, dacă nu este aprobat şi investit cu un document de liberă petrecere, de către

venerabila Epistasie centrală. Pentru aceasta trebuie să mergem toţi până la Căreia şi să ne prezintăm părinţilor epistaţi.

Dar cum vom merge până acolo?... Deasupra noastră Sf. Munte se înalţă în splendidă pantă păduroasă, plină de dafini, de roşcovi, de tamarisci şi de tuia. Drumul în sus este pur şi simplu o scară de bolovani şi fiecare dintre noi are cu sine cel puţin câte un bagaj de 20-30 kgr.! în carte scrie că de la Dafne la Căreia este drum de două ore şi jumătate. O fi, dar ce facem cu aceste poveri la cari nu ne-am gândit prea mult şi pe cari ar fi fost foarte cuminte să le reducem la ultima expresie?...

Soluţia este una singură şi ne apare sub înfăţişarea unui cârd de catâri, cu samarele pe ei şi legaţi în şir, unul de samarul celuilalt, încărcăm poverile pe aceste înţelepte dobitoace şi pornim spre Xeropotamu şi spre Căreia, pe o potecă bătută de atâtea şi atâtea generaţii de călugări, de vreo mie de ani încoace. Urcăm printre crânguri, peste păsuri grele, printre măslini cu trunchiuri răsucite şi printre zeci de specii de mărăcini balsamici. Fiindcă această coastă e plină de falduri, patul torentelor de primăvară, uneori schimbăm urcuşul în coborâş şi pe ici, pe colo mai mergem şi plan, de-a pururi pe lângă luxuriante cortine de verdeaţă.

în spatele nostru, întinderea mării creşte şi se descurcă dintre dafinii împletiţi cu smochini, dintre alunii amestecaţi cu castani. Oboseala noastră este împărăteşte răsplătită. Ochiul pluteşte în farmecul depărtărilor de peruzea. Pieptul se îmbată de mireasma acestor dumbrăvi încropite de soare.

După vreo oră de silinţe bărbăteşti - făcute de toţi cu mare bunăvoinţă - distingem pe deasupra mândrelor coame verzi zidurile Mănăstirii Xeropotamu, adică, cum s-ar zice, Mănăstirea torentului secat. Nu avem încă învoiala de a cerceta sfintele locaşuri - fiindcă tocmai pentru acesta mergem la Căreia - dar trebuie să facem un mic popas aci, pe treptele fântânilor mănăstirii. Totuşi, părinţii de la Xeropotamu ni se arată foarte liberali şi îngăduitori. Poate că au auzit de venirea noastră, aşa în ceată numeroasă, şi avem apoi cu noi destule epistole de bună recomandaţie. Ne primesc să le cercetăm arhondaricul, interiorul mănăstirii, biserica principală şi chiar biblioteca.

Biserica are hramul Sfinţilor Patruzeci de Mucenici şi restaurarea ei, pe la sfârşitul veacului al 18-lea, se datoreşte, în bună parte, bogatelor milostenii adunate în ţările române de către călugărul poet Constantin Chesarie Dapontes, aşa precum el însuşi istoriseşte în prochinitarul său *Grădina harurilor.* între multe odoare nepreţuite, pe cari le are, sânt şi două bucăţi din Crucea Mântuitorului. Tot atât de preţioasă şi de vrednice de cunoscut trebuie să fie şi sutele de manuscripte (multe din ele româneşti) pe cari le văd sus în bibliotecă. Tovarăşul şi colegul meu , Constantin Tomescu, obţine îngăduiala să cerceteze câteva şi cred că într-o zi apropiată ne va spune ce a găsit în ele.

Mănăstirea aceasta, ca şi toate celelalte, însemnează, iniţial, un pătrat de chilii, în jurul unei biserici principale. Dar pe acest plan iniţial, câte surprize, câte variaţii încântătoare, câte colţuri tapetate, cu viţă sau cu trandafiri, câte balcoane şi galerii, mângâiate de chiparoşi de aceeaşi vârstă cu mănăstirea!...

De la Mănăstirea Xeropotamu mai recrutăm câţiva catâri pentru cei mai obosiţi dintre noi şi continuăm drumul spre Căreia. Aceleaşi poteci aşternute cu piatră - un fel de caldarâm rar, cu pietre rotunzite şi împărţit de straturi - aceleaşi îmbălsămate sânuri de pădure şi aceeaşi măreţie albastră a mării, care se isprăveşte la apus şi se redeschide la răsărit. O cruce mare de zidărie, sub braţele unui platan, ne arată că sântem pe linia care desparte în două pante prăvălaticul rai al Sfântului Munte.

De aici înainte coborâm spre Căreia. Marea răsăriteană, cu transfiguratele insule Thasos şi Imbros, se strevede printre ghirlandele fantastice cari atârnă pretutindeni deasupra noastră. După ce înnodăm cap la cap câteva coaste repezi şi câteva pâraie ce se pierd în hăţişuri înflorite, rămânem deodată locului ţintuiţi de o privelişte subjugătoare: valea Careiei!

Franz Spunda, unul dintre cei mai noi admiratori ai Muntelui Athos, avea dreptate să dea, în faţa acestei privelişti, frâu liber entuziasmului superlativ.

„O, vedere plină de delicii!... Ce sânt celelalte farmece ale Eladei, confruntate cu tine? Ce este Taygetul, ce este Santorinul, ce este uriaşa Cretă? Freamăt sfânt pluteşte asupra acestui plai, ca un înger nevăzut, care cu aripile sale ar ocroti tărâmul şi marea. Dacă raiul poate fi găsit undeva pe pământ, apoi este aici!"

VH.LA SCHITUL SF. ANDREI

Ceea ce îţi opreşte cu deosebire luarea-aminte, când cobori spre Căreia, este stăpânitoarea făptură arhitectonică - aşezată deasupra orăşelului călugăresc - a vastului Schit Sf. Andrei. Mi-am făcut de mult socotelile, pe când citeam şi mă instruiam asupra mănăstirilor atonite, că primul nostru pas, o dată sosiţi în Căreia, trebuie să fie la Sf. Andrei.

Dar mai întâi să obţinem autorizaţia sfinţilor părinţi guvernatori. Sosesc în Căreia cu ariergarda expediţiei noastre. Alţi tovarăşi au sosit mai înainte în capitala monahală, şi printre ei interpretul nostru, părintele Constantin. Sânt poftit să apar imediat înaintea autorităţii, fiindcă se înserează, şi aici toată activitatea exterioară încetează înainte de vecernie. Intru într-o locuinţă, nu mai arătoasă decât celelalte, cari se îngrămădesc în această vâlcea, şi salut cu ceremonie pe cei patru înalţi dregători călugăreşti. Nu este nevoie să întrebuinţez nici una din cele câteva idiome în cari pot să mă exprim, fiindcă interpretul meu a,făcut şi face totul în locul meu. Ceasul e prea grabnic pentru convorbiri mai aşezate. Audienţa se rezumă la politeţile de rigoare - cafeaua, dulceaţa şi mastica sunt printre ele - şi ne despărţim. Cancelaria Epistasiei ne va libera mâine cele aproape 70 de certificate de cari avem nevoie. Deocamdată plecăm cu învoirea verbală să lăsăm în gazdă la Mănăstirea Cutlumuşu vreo douăzeci dintre noi, iar ceilalţi să ocupăm Schitul Sf. Andrei.

Pornesc, cu coloana cea mai numeroasă, spre schitul rusesc şi rog pe părintele Constantin să călăuzească pe ceilalţi la Mănăstirea Cutlumuşu.

Şi schitul şi mănăstirea sunt aici în coastele Careiei şi mai sânt de jur-împrejur încă vreo zece (dacă nu şi mai multe) alte chilii, colibe şi paraclise, agăţate de coastele cu dafini, ascunse de perdelele de chiparoşi sau încinse de ghirlandele de viţă. Oriunde îţi arunci ochii, se arată o cruce pe o turlă, răzbeşte un pridvor printre smochini, sau albeşte un zid cu ferăstruici deasupra. în Căreia sânt douăzeci de conace ale celor douăzeci de mănăstiri principale şi în aceste conace - fiecare cu paraclisul lui - prezidează deputaţii mănăstirilor. Tot în Căreia este cea mai veche biserică din Sf. Munte, Biserica Protaton şi în ea: prea venerabila icoană a Maicii Domnului, numită *Axion estin.*

Intrăm în Schitul Sf. Andrei ceva mai înainte de închiderea porţilor. Sântem primiţi cu deosebită bunăvoinţă. Ce este caravana noastră de cincizeci de persoane/aţă de gloatele slave de sute şi de mii de pelerini cari se revărsau aici în vremile de aur! Urcăm sus în arhondaric pe nişte scări gigantice, ocupăm chiliile ce ni se repartizează şi deschidem ferestrele şi deschidem inimile, ca să ne saturăm de sfânta privelişte a acestui monument al cucerniciei pravoslavnice. Avem cu noi preoţi şi mireni basarabeni cari se înţeleg de minune cu părinţii ruşi şi cari stabilesc, pentru noi toţi, o caldă şi prielnică atmosferă de familie.

Fără multă întârziere, jos în trapeză masa este pregătită şi sântem poftiţi frăţeşte să coborâm şi s-o cinstim. Această uriaşă cazarmă monahală se numeşte „Schitul Sf. Andrei" şi nu „Mănăstirea Sf. Andrei", fiindcă numai vechile aşezări călugăreşti au privilegiul acestei ultime denumiri. Mănăstirile prin excelenţă ale Muntelui Athos sânt numai cele douăzeci, pe cari le-am pomenit în primul meu articol. Altfel, monumentala chinovie Sf. Andrei - cazarmă pentru trei mii de oameni - ar merita numele de mănăstire înaintea multora din celelalte douăzeci.

Trapeza este o sală nesfârşită, cu câteva şiruri de mese, lungi de câte zece stânjeni şi prezidată în fund de sfintele icoane şi de masa stăriţească. Demâncarea este călugărească, adică de post, amplificată, în cinstea noastră, cu puţin peşte sărat. Fiecare mosafir are alăturea un codru de pâine integrală de o jumătate de kilogram şi o cănăţuie cu vin roşu, ceva mai mică decât o jumătate de litru. Aceeaşi trapeză, aceeaşi ordine, aceleaşi rugăciuni, aceleaşi bucate le-am întâlnit în toate marile chinovii pe cari le-am cercetat.

După-masă ne-am dus la priveghere. A doua zi, era împărăteasca sărbătoare a înălţării Domnului. Am stat fiecare, după puteri, un ceas, două ceasuri. Părinţii chinoviei au petrecut toată noaptea în biserică... Am putea zice că, a doua zi, când am revenit în sfântul locaş, i-am găsit pe toţi nemişcaţi, la locurilor lor.

Splendida biserică în care ne găsim - târnosită de-abia la 29 iunie 1899 -, cântarea bisericească tetrafonică şi unele particularităţi liturgice, notabile pentru cei ce le întâlnesc întâia oară, sânt pentru preoţii basarabeni şi pentru mine analogii şi elemente familiare din viaţa bisericească basarabeană.

Stariţul Schitului Sf. Andrei este o neuitată figură duhovnicească. Poate este cea mai caracteristică şi mai cuvioasă faţă atonită din toate câte le-am văzut. Liniştit, adânc în vorbă şi în atitudine, plutind cu un surâs subţire, peste oameni şi peste evenimentele chinoviei, acest om (nu ştiu cât de învăţat, nu ştiu cât de umblat în lume) mi-a lăsat o nobilă amintire. După Sf. Liturghie ne-a chemat să ne arate sanctuarul subteran, galeria de icoane bizantine şi columbariul chinoviei, cu mii de cranii, aşezate în rafturi şi etichetate, şi cu stive întregi de ciolane, clădite ireproşabil.

Cei mai mulţi dintre soţii de pelerinaj sânt lângă mine şi mă însoţesc pretutindeni. La amiază ne sosesc certificatele de liberă petrecere. Am stabilit cu severitate, de mai-nainte, că de la Sf. Andrei vom merge la Mănăstirea Vatopedu. Dar experienţa ne-a învăţat că ne trebuiesc, şi pentru bagaje şi pentru persoane, dobitoace de transport. Problema aceasta ne preocupă şi ne ţine pe loc încă o jumătate de zi. De-abia mâine de dimineaţă vom porni spre Vatoped.

E drept că pe lângă problema catârilor - a „mularilor", cum se zice aici - mai avem timp şi de câteva vizite pe la câteva colibe româneşti risipite prin boschetele care împrejmuiesc Căreia. Eu unul sânt nevoit să fac o vizită venerabilului deputat al Mânăstirei Lavra.

Călugării români vin din toate părţile la noi şi fericiţi că pot să vadă, aici în Sf. Munte, închinători din patrie, ne poftesc călduros să urcăm şi să le cercetăm casele şi paraclisele.

VID. PE COASTA RĂSĂRITEANĂ

E atât de largă, de împodobită şi de ospitalieră această chinovie a Sf. Andrei, încât eu unul aş rămânea pe loc şi n-aş pofti să mai cercetez alte mănăstiri. Nu sânt la Sf. Munte?Nu se vede din clopotniţa schitului tot acest rai monahal, încins cu dafini şi cu trandafiri şi scăldat, colo devale, de apele fericite ale mării? Nu sânt aici atâtea colţuri sihaştre, unde să-ţi ascunzi reveria şi rugăciunea? Dar scopul călătoriei noastre este nu atât static, cât dinamic: trebuie să răzbatem Sf. Munte şi să cercetăm cât mai multe mănăstiri.

Drept aceea, iată-ne a doua zi după înălţarea Domnului, adunaţi în faţa imensului arhondaric al schitului şi gata de plecare.

încărcarea bagajelor, distribuţia catârilor de călărie, pornirea din schit... au, ca totdeauna în aceste împrejurări, nelipsita notă de pitorească dezordine a unui trib care-şi mută sălaşul. Dar în curând ne înşiruim pe poteca strâmtă şi păduroasă ce ne va scoate din valea Careiei şi zarva noastră se pierde sub streşinile codrului. Ne simţim toţi plini de voie bună, uşori şi pare-se despovăraţi de orice grijă... Un corp cufundat în apă pierde o parte din greutatea lui. Un om călător - afară numai dacă merge în Siberia sau pe front - e mai puţin apăsat de nevoile şi de preocupările lui decât atunci când nu călătoreşte. Dacă n-ar fi pe lângă noi câteva feţe călugăreşti (nişte monahi români cari ne-au înduioşat cu devotamentul şi cu bunele lor servicii) unii ar pierde din vedere că străbatem pădurile Sf. Munte şi şi-ar aduce aminte de doinele şi de cântecile din copilărie...

Iau aminte la copacii pe sub ramurile cărora ne poartă cu atâta măsurată şi sigură călcătură catârii luaţi cu chirie. Sânt mai ales castani. Apoi stejari, şi din loc în loc câte un platan uriaş. Am urcat pe

coastele Sfântului Munte până când falnica chinovie Sf. Andrei s-a făcut una cu bazinul de smaragd, deschis spre mare, în fundul căruia înfige cruci de aur. Trecem pe alt versant şi începem să coborâm, întâlnim, în pădurea de castani, o cărbunărie şi pe fundul unei văi cu izvoare pe străbunicul platanilor din peninsulă.

De la acest platan, contimporan cu căderea Constantinopolului, drumul se ridică treptat şi ţine aşa, pe pripoare şi pe sub codri, până în dreptul Academiei lui Eugeniu Bulgaris. Mergem la M-rea Vatopedul. Este o mare aşezare.monahală pe care am înscris-o, fără strămutare, în planul meu de călătorie. Este o mănăstire idioritmică, adică fără caracterul de cazarmă, propriu Schitului Sf. Andrei de unde am pornit. La Vatoped, părinţii au case proprii, gospodării şi tain particular; au asupra vieţii creştine şi asupra monahismului vederi ceva mai largi şi mai independente şi - după câte am auzit - au introdus, în rânduiala bisericească, sulul nou, iar în iconomia mănăstirii: lumina electrică.

Pe această coastă răsăriteană, nu vom putea să cercetăm decât Vatopedul. Cu părere de rău, trebuie să renunţăm la mănăstirile greceşti Iviru şi Lavra şi la mănăstirea sârbească Hilandru. Cu şi mai mare părere de rău a trebuit să ne călcăm pe inimă şi să lăsăm la miazăzi aşezările româneşti Prodromul şi Lacu şi să întoarcem ochii noştri către miazănoapte.

Calea noastră iese din splendidul zbucium păduros şi ne vedem încârduiţi deasupra unui sân de mare, adormit în soarele de amiază, iar lângă marea albastră: falnica mănăstire împărătească... Fiindcă străvechea tradiţie povesteşte cum în golful acesta a fost aruncată de o furtună o corabie cu odrasle împărăteşti şi cum a crescut apoi, din seva recunoştinţei, acest rod evlavios.

Pe un deal gol şi larg, stau ruinele şcoalei teologice a lui Eugeniu Bulgaris. Obscure împrejurări au dus năpustirea şi risipirea acestei instituţii culturale, care părea la început că va fi farul teologiei ortodoxe. Sânt o sută şi mai bine de ani de când şcoala s-a închis, zestrea ei s-a risipit şi fondatorul n-a mai găsit nici un urmaş.

Sosirea noastră este aşteptată. Colegul Constantin Tomescu - care pentru scopurile lui de cercetător are alt tempo de călătorie şi alt itinerar decât caravana - a sosit la Vatoped înaintea caravanei şi a

înştiinţat pe epitropi. Intrăm în mănăstire, cum am intra într-un castel, pe sub ziduri de grădină, printre acareturi felurite şi pe sub centenare umbrare de copaci. Această mănăstire idioritmică nu are stariţ ci câţiva părinţi administratori. Mergem întâi în marea biserică împără-tească, în toată mănăstirea mai sânt încă o duzină de biserici şi de capele. Dar ce să admirăm cu predilecţie? Sculpturile şi picturile ei? Relicvele cele înscăunate în aur şi scăldate în pietre scumpe? Iconiţele - aşa-zisele „ninia" - ale împărătesei Teodora? Pardoselile de porfir şi de malachit, sau comorile din bibliotecă, începând cu pocalul de jasp al lui Manuel II Paleologul?

Mii de volume, vechi şi moderne, stau în rafturi solide. Sute de manuscripte aşteaptă zilele fericite când, prin treptata şi superioara înţelegere a intereselor Bisericii noastre Ortodoxe, cercetarea şi divulgarea lor vor aduce, rânduri-rânduri, pe aici, pe învăţaţii întregei lumi. Unul dintre vizitatorii bibliotecii scrie: „Fala Vatopedului este... frumoasa şi exemplar întreţinuta lui bibliotecă. Manuscriptele sânt toate bine legate şi păstrate cu grijă în rafturi cu geamuri. Publicarea catalogului manuscriptelor - pe care a pus-o la cale, pentru toate celelalte mănăstiri, profesorul Lambros - nu i-a fost îngăduită de părinţii din Vatoped şi din Lavra..."

Aşa stăteau lucrurile acum vreo treizeci de ani, când Heinrich Gelzer a trecut pe la mănăstirile atonite. Amicala şi calda bună primire de care avem parte la Vatoped ne dă cele mai drepte speranţe că sântem în pragul altor vremuri şi că sfintele bogăţii ale Atonului încep să fie considerate ca zestre sufletească a întregei creştinătăţi.

IX. DE LA M-REA VATOPEDU, LA M-REA ZOGRAFU

După ce am cercetat - atât de sumar, atât de fugar!... biserica şi biblioteca, părinţii epitropi ne poftesc să ne urcăm în odăile arhon-daricului, unde vom aştepta pregătirea gustării de amiază. Sântem într-o mănăstire cu viaţă idioritmică, adică particulară. Sânt aici atâtea unităţi monahale câte case principale există. în fiecare casă trăieşte câte-o familie duhovnicească: un călugăr bătrân şi câţiva ucenici în jurul lui. El este adevăratul stariţ al minusculei chinovii. Mănăstirea în întregime este tovărăşia acestor unităţi, iar guvernarea lor este pur republicană. Câţiva epitropi aleşi prezidează viaţa obştiei călugăreşti.

O primă urmare a acestei constituţii este că masa comună nu mai există. Vechea trapeză, unde se întâlneau la orele de masă, în alte veacuri, vechii monahi chinoviţi, astăzi este inutilă şi pustie. Pentru aceea, este totdeauna oarecare greutate să primeşti şi să ospătezi, într-o asemenea mănăstire cu trai particular, o ceată mai mare de închinători. Părinţii de la Vatoped ne roagă să primim să ne despartă în două fracţiuni: una mai mare care va prânzi întâi şi alta redusă, care va prânzi mai târziu.

Rămân cu fracţiunea a doua. în aşteptare, privesc din balconul salonului desfătatul golf de mare, în fundul căruia doarme în soare frumoasa mănăstire împărătească. Dar golful e prea molatic, unda mării pare plină de safire şi toată aşezarea acestui sfânt locaş, prea împovărată de poezie pământească!!... Ai zice: o mănăstire anume hărăzită să adăpostească pe nişte călugări poeţi şi filosofi. în realitate, impresiunea aceasta nu este cu totul subiectivă. Faptul că şcoala teologică (ale cărei arcade dărăpănate spun trista lor poveste, aci pe

dealuri) a putut să se zămislească lângă Vatopedu şi nu lângă altă mănăstire este, în felul lui, un început de mărturie.

Salonul în care am fost primiţi, iatacul pus la dispoziţia noastră, decorul acestor încăperi, atitudinea liberală şi degajată a cuvioşilor părinţi ne fac să ne încredinţăm personal că poposim în cea mai... occidentală dintre toate lavrele Sfântului Munte. Şi mărturisim că toate câte vedem şi notăm asupra locului şi oamenilor au un farmec special şi o filosofie aparte, întru nimic inferioară asprei înţelepciuni chinoviale.

îndeosebi, te simţi învăluit şi măgulit de acea atmosferă a ospitalităţii greceşti, totdeauna aleasă şi subtilă, fie că o găseşti într-o casă particulară, fie că o întâmpini într-o mănăstire atonită. Ce izvor de dizertaţii, ce contrast între aspra masă obştească de la chinovia de ieri şi delicatul prânz particular cu care sântem onoraţi la Mănăstirea Vatopedu! Ar fi mare păcat să vorbeşti ceva de rău despre sobrele mese ale chinoviilor, dar ar fi o gravă nedreptate să osândeşti sau să uiţi distincţiunea grecească a mesei din arhondaricele idioritmice!

Probabil că mai este şi altceva. Stăm atât de aproape sufleteşte de aceşti fraţi ortodocşi, strănepoţii lui Demostene şi ai lui Eschine!... în cercul celor vreo doisprezece comeseni, cari înconjurăm masa a doua oară - cuprinzând între noi şi pe epitropul principal - buna dispoziţie reciprocă şi plăcerea fraternizării înfloresc rapid câteva flori de elocinţă.

Plecăm înainte de vecernie şi străbatem, în vreo două ceasuri de originală călătorie pe samarul catârilor, cea mai bogată şi mai măreaţă latură a sfintei peninsule. Ma întâi urcăm, scară după scară, până când Mănăstirea Vatopedu rămâne ca un şir de mătănii roşii, pe catifeaua albastră a mării şi sub capacul de palid mărgean al cerului. Apoi între noi şi splendida vecernie, care se lăsa pe marea dinspre răsărit, au început să crească încâlcitele cortine ale dumbrăvilor de dafin, de stejar şi de castan. Un copăcel necunoscut, care înflorea pretutindeni, spânzura pe toate coastele roiuri de fluturi galbeni. Mireasma atâtor mărăcini balsamici făcea din poteca noastră drum ca în inimă de catedrală, după ce cădelniţele au revărsat largi nouri de tămâie. Şi de-abia lăsasem, la răsărit, divinul evantaliu al serei, sprijinit pe insulele Thasos şi Samothrace şi iată că de la apus, în apoteoza de heliante a soarelui pogorâtor, marea din golful Athonului năvăleşte, cu strălucirea ei de argint, prin miile de ferestre verzi ale pădurii...

Trecem.încă o dată, şi de data aceasta înapoi, culmea stâncilor, a codrilor şi a apelor, din acest slăvit ţinut, binecuvântat de Sfânta Fecioară.

Sântem în regiunea cea mai păduroasă şi cea mai mănoasă. Devale, la Zografu, ne aşteaptă o adevărată grădină de nebiruiţi gospodari. De departe, începe să ni se arate, în abisul verde şi plin de cuiburi suprapuse, mohorâţii chiparoşi din preajma şi de pe lângă zidurile mânăstirei.

O cetate uriaşă creşte în vale şi pe deasupra ei pare că zboară, în cea din urmă slavă vesperală, un şirag de cruci de aur. Codrii în suiş aproape drept strâmtorează milenara clădire şi aruncă miresmele chiparosului şi răcoarea stejarului în balcoanele şi ferestrele chiliilor. O sacră severitate monahală stăpâneşte în jurul şi în cărările acestei mănăstiri.

Coborâm de pe asprele noastre şei de lemn şi intrăm, ceată numeroasă precum sântem, în cetatea păcii duhovniceşti. Sântem poftiţi şi călăuziţi să urcăm, la rândul al treilea, în marele salon al oaspeţilor.

Zografu păstra pentru noi mari destăinuiri! Stariţul vorbeşte româneşte, iar pe peretele de onoare al salonului stă, în rând cu marii ctitori, Ştefan cel Sfânt şi Mare, voievodul Moldovei!

X. ŞTEFANE, MĂRIA TA, LA ZOGRAFU TOT AI STA!

Nu ştiu dacă imediata apropiere a mării - cu imensitatea ei plină de întrebări, cu albastrele ei cărări spre infinit, cu albele-i caice vagabonde - este destul de prielnică concentrării religioase şi acelei zilnice jertfe de gânduri, care trebuie să se ridice către cer, din inima monahului, ca fumul jertei lui Abel. Din Mănăstirea Zografu, nu se vede marea. închisă cu severitate între munţii păduroşi şi strejuită de chiparoşii centenari, această mănăstire nu lasă ochilor şi inimii decât o singură cale dreaptă, calea către cer. în faţa mănăstirii e un fund rotund şi larg, dar spintecat de un torent, şi pe fundul acesta prosperează o grădină potageră, cea mai pieptănată şi mai amănunţit deretecată grădină din Muntele Athos.

Primirea şi găzduirea noastră la Mănăstirea Zografu alcătuiesc punctul cel mai înalt în diagrama pelerinajului nostru. Părintele stariţ, arhimandritul Vladimir - fost în vremuri delegatul administrativ al acestei mănăstiri, pe lângă mănăstirile închinate din Basarabia - ne spune, în cuvântarea sa de bună venire: „Vă rog să vă simţiţi aici, la noi, ca la voi acasă".

Deocamdată, convorbirea noastră e ajutată de elevul meu, preotul Teodor Simionov, secretarul Facultăţii Teologice din Chişinău, dar, spre marea noastră bucurie, dovedim că părintele stariţ n-a uitat deloc limba moldovenească şi de aci înainte nu mai avem nevoie de interpret.

Ca şi la cealaltă mănăstire chinovială, luăm gustarea de seară laolaltă cu cuvioşii părinţi, în imensa trapeză, din faţa celor două biserici. înainte şi după gustare, cât mai avem vreme, cercetăm această cazarmă monahală - coridoarele, curtea, minunatele cişmele

cari curg în albii de piatră, la fiecare etaj - şi admirăm mai mult decât oriunde vigilenţa gospodărească şi severa curăţie a fraţilor bulgari.

Am văzut la salonul stăriţesc, între marii ctitori ai mănăstirii, pe Ştefan al Moldovei. în iatacul unde petrec noaptea, prind de veste că, pe pereţi, între alte cadre, se află chipul mitropolitului Iosif Gheorghian al Ungro-Valahiei şi două tablouri: Ştefan cel Marela porţile Cetăţii Neamţu şi Ştefan cel Mare în faţa boierilor Moldovei, înfăţişându-le şi cerându-le să primească pe fiul său Bogdan, urmaş la domnie.

Chilia mea de odihnă - ideal de premenită şi de curată - îşi deschide ferestrele deasupra unui paraclis. în ceasul premergător somnului, mă strâng cu trupul şi gândul aci sub fereastra deschisă, în faţa candelelor cerului, lăsate în jos pe codrii de cărbune şi printre crucile turlelor fantomale. Este popasul inimii - după atâtea privelişti şi atâta încântare duhovnicească - în faţa dumnezeieştei obârşii, de unde pogoară „toată darea cea bună şi tot darul cel desăvârşit".

A doua zi, dis-de-dimineaţă, amfitrionii noştri ne cheamă la Sf-ta Liturghie. O cinste neaşteptată şi profund atingătoare pregăteau fraţii bulgari închinătorilor veniţi din România. După„ săvârşirea sfintei slujbe - la care am fost poftiţi să recităm în româneşte *Simbolul Credinţei* şi *Rugăciunea Domnească*- preoţii slujitori au cântat un Te Deum întru sănătatea Patriarhului Miron al României şi întru sănătatea noastră a închinătorilor români.

Când sfintele rugăciuni s-au terminat, am cercetat cele două biserici alăturate, am privit icoana Sf. Gheorghe, patronul mănăstirii, am sărutat sfintele relicvii şi am citit (pe o pagină mare grecească, pusă în cadru şi prinsă de un pilastru) toată minunata istorie care 1-a făcut pe Ştefan al Moldovei ctitor vecinie pomenit al acestui sfânt locaş.

în faţa bisericei celei mici se ridică falnici doi chiparoşi, cari au fost poate sădiţi în aceleaşi zile eroice, când voievodul moldovean trimitea la Mănăstirea Zografu convoiul darurilor sale împărăteşti, călăuzit de icoana Marelui Mucenic Gheorghe.

Cercetăm biblioteca mănăstirii. Vechi manuscripte slavone, împodobite cu majuscule, cu reverii grafice şi cu tot felul de izvodiri colorate robesc ochii şi visarea noastră. Alături de manuscripte, teancuri întregi de cărţi pomenesc iar şi iar de acele veacuri prea

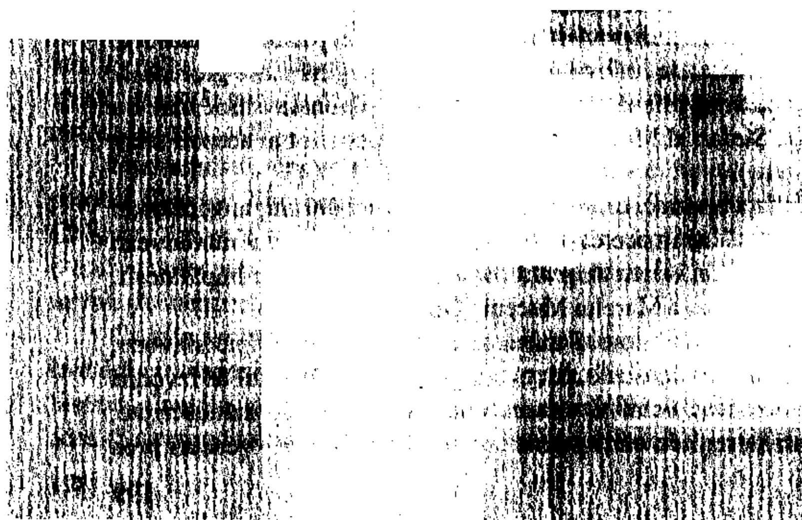
creştine când mănăstirile atonite adăposteau falanga teologică a Bisericei Ortodoxe.

Ne adunăm încă o dată în trapeza mănăstirii şi, în cucernică tovărăşie, gustăm frugala masă de dimineaţă şi ridicăm glasul mulţumirii către Cel Ce învestmânta crinii câmpului şi hrăneşte păsările cerului. Dar tot mai avem de urcat pe această scară a impresiunilor noastre la Mănăstirea Zografu.

Din trapeză, ne suim din nou în salonul stăriţesc şi aici înfăţişăm stariţului Vladimir, în înduioşate cuvinte româneşti, recunoscătorul nostru sentiment pentru neuitata lui bună purtare către noi şi către numele nostru.

Despărţirea este mişcătoare. Formăm o coloană, în fruntea căreia pornesc cântăreţii bisericii, şi apoi noi ceilalţi - întâi stariţul şi preoţii români - ne desfăşurăm de sus în jos, pe scările celor trei etaje ale arhondaricului.

Era un maximum de onoare făcut nouă şi ţării noastre. Ca înaintea unei căpetenii bisericeşti, cuvioşii părinţi din Mănăstirea Zografu nîergeau înaintea noastră şi cântau, în cuvintele psalmistului, adevărul sacrei noastre solidarităţi întru Christos Domnul şi Sfânta Sa Biserică!

XI. PE COASTA APUSEANĂ, PÂNĂ LA MĂNĂSTIREA RUSICONU

Plecăm din Mănăstirea Zografu, cu o ridicată temperatură sufletească. Fraţii bulgari au înscris în amintirea noastră un episod sărbătoresc nepieritor... Pornind de vale, din mănăstirea lor şi cumpănindu-ne în şeile de lemn, sântem multă vreme stăpâniţi de sfântul înţeles al acestei întâlniri fireşti şi de mulţumirea că putem să verificăm încă o dată prestigiul împărăţiei Mântuitorului în sufletele cari îl primesc pe El, - împărat unic, în viaţa aceasta şi în cea viitoare.

Câte dureri, câte antagonisme inutile, câtă dezastruoasă şi absurdă concurenţă între oameni şi popoare, n-am înlătura din căile vieţii, când am îmbrăţişa, sever şi exclusiv, în inimile noastre, cetăţenia lui Iisus Christos şi steagul împărăţiei Lui! Lung şi greu va orbecăi omenirea, până ce va ajunge să înţeleagă şi să primească definitiv legea dragostei creştine şi disciplina egoismelor agresive!

Gândim şi visăm la toate acestea, pe când catârii noştri ne pogoară, cu uimitoare siguranţă, spre „arsanaua" adică spre portul Mănăstirii Zografu şi spre marea care începe să se ivească din culisele prăvălatice. Cămila este corabia deşertului. Putem să spunem: catârul este poştalionul Muntelui Athos. Cum s-or fi făcut transporturile pe aici, în veacurile păgâne, adică în epoca civilizaţiei eline, nu pot să spun. Se pare însă că de când acest munte a devenit colonie monahală, pe cărările atonite nu s-a mai pomenit nici un vehicul făcut de mâna omului. N-am văzut nicăieri nici un car, nici o căruţă, nici măcar o tărăboanţă.

Catârii duc în spinare, de o mie de ani, nu numai pe cuvioşii părinţi şi pe mosafirii lor, dar toate poverile imaginabile, de la lucrurile de mâncare, până la doniţele cu var stins şi la sacii cu mangal. Minunate dobitoace mai sânt aceşti catâri, aceşti „mulari"

cum se zice în partea locului. La deal, la vale, pe marginea prăpăstiilor, pe țărmul mării, sau prin torentele de pe coaste, catârii calcă metodic şi cu o preciziune care nu se înşeală niciodată.

Heinrich Gelzer scrie în cartea lui (despre Muntele Athos), că pe drumul care coboară către portul Dafne, a voit să se dea jos de pe catâr... Dar (spunea el) „călăuzele noastre nu ne-au îngăduit-o, fiindcă aceste călăuze susţineau că mularii lor umblă pe cărările cele mai povârnite, fie în sus, fie în jos, cu mult mai multă siguranţă decât mosafirii europeni".

Tot atât de vrednici de luare-aminte sânt şi conducătorii catârilor. Umblând pe lângă dobitoacele încărcate cu închinători ori cu bagaje, orânduind mersul lor în şirag, îndemnând, strigând şi sărind de colo până colo, aceşti conducători te uimesc cu sprintenia, cu celeritatea şi cu rezistenţa lor nedoborâtă.

Mergând îndeosebi tot la vale, dar pe ici, pe colo, mai luând şi câte un deal în piept, ajungem la arsanaua Zografului, adică la marea rostogolitoare de safire, între aceşti doi dinţi ai tridentului calcidic: Athos şi Longos. Ar fi fost firesc să continuăm calea noastră de-a lungul ţărmului, spre mănăstirile Dochiaru, Xenofonu şi Rusiconu (sau Sfântul Panteleimon). Dar caravana noastră ţine să viziteze mai întâi Mănăstirea Castamonitu care e ascunsă sus între falduri plini de codri; pentru aceea lăsăm luminişul mării şi ne afundăm din nou în labirintul muntelui'. Dacă am fi pe jos, ne-am lipsi negreşit de aceste suişuri printre dafini şi printre castani şi de toată frumuseţea acestor prăpăstii suprapuse, cari vin, când nude, când mascate de dumbrăvi, până la o şchioapă de copita catârilor noştri. Poposim la Mănăstirea Castamonitu, mai mult ca să bem apă şi să gustăm un pic de odihnă, la umbra copacilor de lângă fântână. Cercetarea mănăstirii e fugară şi fără mare interes. Biserica este relativ nouă şi acum când purtăm,în aminterea noastră, splendidele viziuni de la Xeropotamu, de la Sf. Andrei, de la Vatopedu şi de la Zografu, farmecile modeste ale Mănăstirii Castamonitu nu ne mai subjugă. Ca aşezare, în cuibul ei, mănăstirea aceasta îmi aduce aminte de nu ştiu care din mănăstirile noastre moldoveneşti, de la poalele Carpaţilor.

După o oră de popas, sub copacii de la Castamonitu, încălecăm pe catâri şi pornim. Dar încotro? călăuzele ne destăinuiesc că spre a reveni la calea noastră Dochiaru-Panteleimon, nu avem altceva de făcut decât să ne întoarcem la arsanaua Zografului. Toţi declară: dacă ştiam una ca asta ne lipseam de vederea Castamonitului şi ţineam drept pe ţărmul mării...

Aşa facem după ce ne vedem iarăşi pe coasta plină de bolovani, de măslini întortocheaţi şi (acum întâia oară) de câteva panglici de secară. Ţinem drept ţărmul mării... Este un fel de a vorbi. Căci a merge pe lângă acest ţărm înseamnează a te mişca pe linia cea mai capricioasă cu putinţă. Aci răscolim pietrele stropite cu clocotul spumei, aci intrăm în adânci tunele verzi, aci facem ocoluri lungi ca să putem să biruim, cu întortochere, şanţurile unor torente, destul de strâmte dacă ar fi să le măsurăm cu linia dreaptă a podului sau a parapetului.

Mănăstirea Dochiaru se arată mereu, deasupra silinţilor caravanei noastre, încă de pe când trecusem de arsanaua Zografului. Grozav de mult te înşală distanţele de munte! O vedem pe o stâncă, dominând perspectiva mării şi rezimându-se pe spătarul verde al codrilor amestecaţi. Urcăm până la poarta de sub clopotniţă şi ne adunăm la umbra unui chioşc deschis şi larg, minunat de bine pus, între zidurile grele ale cetăţii monahale şi zefirii desfătaţi şi libertatea negrăită amarii.

Sântem obosiţi şi saturaţi de atâta noian de frumuseţi, văzute numai de câteva zile. Mănăstirea aceasta - cu atingătoare amintiri moldoveneşti - ca şi celelalte toate ar merita să fie cercetată tihnit şi metodic, odor cu odor, icoană cu icoană şi perete cu perete. Descoperim, într-o firidă şi în dosul unui aer, coroanele lui Alexandru Lăpuşneanu şi a soţiei sale Ruxandra şi undeva, în nartex, mormântul mitropolitului Teofan al Moldovei.

Şi plecăm şi de la Dochiaru, pogorând, urcând, ocolind stâncile înaintate în mare şi intrând, în serpentină, în cisternele cu apă la fund ale torentelor...

Trecem pe lângă M-rea Xenofonu, ctitoria lui Simion cel Sfinţit. M-rea aceasta are şi ea multe daruri şi hrisoave moldo-valahe. Dar e prea târziu... Din mare încep să se ridice balauri apocaliptici. Ziua scade, puterile noastre au scăzut...

înainte, cât e ziuă şi ploaia întârziază! - ca să ajungem la marea Mănăstire rusească Sf. Panteleimon.

XII. MĂNĂSTIREA SF. PANTELEIMON

Era sâmbătă seara, în ziua de 27 mai. La plecarea noastră din Constanța, lăsasem pe țărmul românesc o largă risipă de nouri, din care soarele era să se elibereze deplin de-abia spre seară. De atunci, am plutit și am călătorit cu zări senine. De cinci zile, nu ne-a mai atins un strop de ploaie. Dar acum, când încheiem pelerinajul, pare că poruncile se schimbă și de pe Longosul din față înaintează spre noi o cavalcadă nouroasă.

Ajungem, cu soare, la un cot mai liniștit și acoperit de flori, unde facem un ultim popas înainte de a sosi la Sf. Panteleimon. Ne uităm mereu să vedem dacă descoperim portul Dafne. Marea mănăstire rusească, spre care mergem, e ascunsă într-o adâncitură a țărmului, așa încât trebuie să ne apară întâi Dafne și apoi turnurile mănăstirii.

Pornim încă o dată. Cei mai mulți însă urmăm drumul pe jos. Călăria pe șa de lemn, dacă n-o iai ca suferință de închinător, nu e de lăudat. în sfârșit, zidurile albe al Sf. Panteleimon ni se arată, la țărmul stins și plumburiu al mării. Deasupra coastelor a crescut, întunecat și greu, pologul nourilor. Drumul e anevoios și mai mult presupus decât real, fiindcă trebuie să-1 tăiem pe țărmul mării, printre stâncile sfărâmate și printre șanțurile scobite de torentele ultimelor ploi.

Ne apropiem ca de o cetate, înfiptă în coasta peninsulei și întinsă până în plesnetele mării. Niște platani uriași, poate tot atât de bătrâni ca și temeliile sfântului locaș, întunecă poalele mănăstirii și se zbuciumă în vântul care aduce primele picături de ploaie... Dar sunt numai pregătiri... Ploaia va cădea aiurea și noi vom avea încă o zi bună, cea din urmă a șederei noastre în Sf. Munte.

Ca și la celelalte mănăstiri, suntem primiți cu evanghelică bună-voință și - pe cât îngăduiesc numărul și revărsarea noastră - sântem curând împărțiți și încartierați. Găsim la Sf. Panteleimon pe acei câțiva tovarăși cari au avut alt itinerar și au sosit la mănăstire înaintea noastră.

Această sfântă chinovie - „Rusiconul", cum i se mai zice - este cea mai mare dintre toate pe cari le-am văzut până acum și (după câte știu) și dintre toate celelalte, pe cari n-am putut să le mai văd. Sânt aici câteva cazărmi contopite laolaltă. Mănăstirea aceasta ar putea să găzduiască - precum și găzduia - până la trei mii de închinători, dacă nu și mai mult. Arhondaricele, spitalul, magaziile, odăile stărițești și împărătești, bisericile și paraclisele ei sunt toate construite în proporții moscovite și cu o dărnicie care pornea din vistierii nesecate. Cu adevărat, Rusia pravoslavnică și țaristă ridicase aici, la țărm de mare caldă și pe sfântă coastă a peninsulei monahale, un fort național.

Uimirea, teama, admirația geloasă a celorlalți frați ortodocși scorniseră legenda că aceste gigantice arhondarice și magazii sânt pline de arme și de uniforme militare... Și a trebuit să vină marea dezolare de azi și lunga eclipsă a ortodoxiei rusești, ca să se vadă bine că portul atonit era numai duhovnicesc și că monahii din Sf. Panteleimon nu păzeau nici un praf de pușcă.

Găzduirea noastră e frățească și stereotipă. Aceeași masă comună, aceeași mâncare de post, aceeași ordine și aceleași rugăciuni. Seara, luăm parte (potrivit cu lunga noastră oboseală de peste zi) la slujba de priveghere, iar a doua zi la întreaga Sfântă Liturghie.

Afară de marea biserică de sus, în rând cu salonul, - cel plin cu portrete de mitropoliți și de împărați - mai este, jos, a doua biserică principală, unde sfânta slujbă se face în grecește. La ușile naosului acestei biserici, stau de pază, în stejar sculptat, vulturul Munteniei și zimbrul Moldovei.

Icoanele, odoarele, sfintele relicvii, cărțile și manuscriptele din bibliotecă ne fac să dorim și să ne închipuim o apropiată expediție la Sf. Munte, a unui grup de erudiți și de artiști români, acreditați și împuterniciți să cerceteze, cel puțin o jumătate de an, variatele și nebănuitele comori atonite.

Salonul împărătesc e ocolit, în parte, de un pridvor puternic, suspendat deasupra labirintului din vale. Pare a fi mai degrabă o expoziţie de tablouri portrete, icoane, subiecte biblice şi vastă colecţie de fotografii. în mijlocul salonului e o seră întreagă de plante tropicale, în ghiveciuri largi cât roata carului şi îngrădite de un cerc de fotolii.

Pe aici s-au perindat slăvite alaiuri; şi oameni - socotiţi cei dintâi de pe pământ - au trecut, osteniţi de onoruri şi de uniforme muiate în aur... Poate că mulţi dintre ei - mari duci, înalţi ecleziastici, dregători plini de decoraţii... - sânt în această galerie de tablouri şi de fotografii... Ce comentar nou la *Ecclesiastul* înţeleptului Solomon! Ce pătrunzătoare tristeţă, în atmosfera acestui salon, din pridvoarele căruia marea şi uscatul păreau că se apleacă şi se închină în faţa unui nou vis universalist, unui nou Bizanţ, întins din Alaska şi până la sanctuarele celui vechi!

Descind din acest salon al Ecclesiastului, cu cei din urmă din caravana noastră şi ajungem, la debarcaderul mănăstirii, pe ceilalţi tovarăşi. Aşteptăm o barcă cu motor care ne va duce dincolo, la portul Dafne.

XIII. DE LA DAFNE, LA SALONIC

Azi după-amiază soseşte în Dafne vaporul de serviciu. Este înţelept să-i luăm înainte cu câteva ore şi să-1 aşteptăm sub umbrarul din Dafne. în vremuri nu prea vechi, M-rea Panteleimon avea un port mai important decât cel de faţă. Pornim din portul mănăstirii ruseşti cu o barcă cu motor şi, puternic legănaţi de valuri, facem într-un sfert de oră ce ar fi fost să facem, pe uscat şi cu ocol, într-o oră şi un sfert.

Aşteptarea e lungă... Ştiam din experienţa altor pelerini, ale căror cărţi le citisem, că serviciul de navigaţie de pe lângă aceste coaste este uneori capricios. De data aceasta toate se petrec ireproşabil. Funcţionarii greci sânt îndatoritori, vaporul „Creta" vine la timp şi toată îmbarcarea noastră se face fără nici un supliment de dramatism sau de dezordine. Noua noastră cunoştinţă, vaporul „Creta" e mic, dar e ager şi inflexibil pe spinarea valurilor. Drept este că împărăţia mării, în jurul acestor trei dinţi calcidici, se arată pacificată şi visătoare. Cerul schimbă neîncetat fel şi fel de draperii, de parade nouroase şi de întrebări meteorologice, dar şi de cu seară şi peste noapte, stăpâneşte, în calda atmosferă nu ştiu de voiebună şi siguranţă, pe cari ni le confirmă când ici, când dincolo constelaţiile progresiv biruitoare.

Noaptea este şi rămâne plină de dulci zefiri şi de reverie istorică... Pe aici au fost odnioară Skione, Potideia, Olintul... La apus, vine Tesalia, cu munţii Ossa şi Olimpul şi pârâul Tempe printre ei... Dar tridentul calcidic se îneacă în noaptea albastră şi tot ce vedem însemnează numai nişte bariere negre şi colţuroase, semnalizate sus de stele şi jos de farurile clipitoare.

Aproape toată caravana stă de veghe. Mâine dis-de-dimineaţă defilăm pe dinaintea măreţului Olimp şi se cuvine să ne pregătim,

rechemând amintirile noastre din ***Iliada...*** Ceasurile de noapte petrecute pe vaporul „Creta" trec mai uşor decât cele din Dafne. Cerul păleşte degrabă, răsăritul începe să fiarbă purpură şi zăpezile de pe Olimp odrăslesc trandafiri. Salonicul apare în faţa noastră cea îndreptată către miazănoapte.

Pe măsură ce:ne apropiem de acest oraş, aşezat în fund de golf şi dominat de dealuri puternice, ne cuprinde mirarea că e atât de european şi de... citadin... Aşa era Salonicul pe care-1 descrie Pierre Loti,în *Azyad6?L.* Ce case uriaşe! Ce palate ultramoderne!

Aflăm explicaţia mai târziu. Un incendiu aproape general a ras Salonicul turcesc şi un oraş nou, după ultimele concepţii urbanistice, s-a ridicat ca prin minune, aici lângă gurile vechiul Axios. Apoi mai este încă o nedumerire... Aspectul portului, şinele de tren, automobilele în cari ne îmbarcăm, bulevardele internaţionale pe cari alergăm, hotelul „Astoria" unde descindem... nu ne lasă un minut să punem în picioare întrebarea, culcată de atâta timp în inima noastră: - cine ar putea să nemai spună unde găzdui, întâia oară, în Tesalonicul roman, Pavel din Tars şi unde proclamă el fericita veste a dezrobirii sufleteşti prin Iisus Christos?...

Unde fu primită şi citită, apoi, întâia lui epistolă către tesaloniceni? Unde era smeritul atelier, sărmana maghernită muncitorească, unde răsunară întâia oară stihurile: „Despre iubirea frăţească nu aveţi trebuinţă ca să vă scriu, pentru că voi înşivă sânteţi învăţaţi de la Dumnezeu ca să vă iubiţi unul pe altul. Aceasta o şi faceţi faţă de toţi fraţii din toată Macedonia. Dar vă îndemnăm, fraţilor, să aveţi prisos peste prisos! Şi să vă puneţi toată râvna ca să trăiţi în linişte, să faceţi care ce are de făcut şi să lucraţi cu mâinile voastre, precum v-am dat poruncă"...

Pierd aceste întrebări în frământarea de încartierare, în vizitele obligatorii şi în celelalte peripeţii ale zilei... Cercetăm pe I.P.S. Ghenadie, mitropolitul Salonicului, cercetăm - în locul ministrului Macedoniei, plecat la Atena - pe secretarul general, pe directorul Serviciului Presei, şi pe alţi dregători din localitate. Sântem primiţi pretutindeni cu interes şi cu bunăvoinţă.

Dar atenţiunea cea mare de care ne bucurăm şi sărbătoarea care ne învăluieşte pe negândite le datorăm coloniei româneşti din Salonic,

prezidată de consulul Creţu şi de profesorul Secelea. Mai întâi, d. Creţu a avut ideea luminoasă să ne pună la dispoziţie erudiţia arheologică şi amabilitatea profesorului universitar Evanghelide, un tânăr învăţat, bine reputat între colegi. împreună cu acest erudit şi cu consulul nostru am cercetat monumentele Salonicului: Arcul lui Galeriu, Marea Rotondă şi muzeul ei, splendida Bazilică Sf. Dimitrie (în lucrări de restauraţie) şi Sfânta Sofie, cu nemuritoarele ei mozaicuri.

Ivirea grupului nostru în Salonic răscoleşte colonia românească şi vizita pe care o facem după-amiază Şcoalei Comerciale se preface într-o mică sărbătoare naţională... Directorul şcoalei, profesorul Secelea, corpul profesoral, preotul român, părintele Brindu, doctorul Dan, şeful vestitei clinice din Salonic, şi alţi ale căror nume îmi pare rău că nu le-am reţinut, ne sărbătoresc cu un entuziasm şi cu o spontaneitate atingătoare. în curtea Şcoalei Comerciale se adună elevii şi dascălii lor, tot aşa elevele şi personalul didactic al Şcoalei Normale Româneşti, o fanfară şcolară, un cor şcolar şi toată caravana închinătorilor noştri. Este de faţă şi consulul Creţu. Colegul meu, profesorul Tomescu, a avut grija merituoasă să aducă din ţară câteva pachete cu cărţi pe cari acum, într-o inimoasă alocuţiune, le dăruieşte bibliotecii acestei instituţii româneşti. Sânt chemat şi eu la mica tribună improvizată. Părintele Chirica, din Ploieşti, tovarăşul nostru de pelerinaj! ne destăinuieşte că este elevul neuitatului şi mult învăţatului profesor Creţu, tatăl consulului nostru. Directorul şcoalei, profesorul Secelea, şi la începutul serbării şi la urmă, îmbie emoţiunea şi aplauzele asistenţei prin frăţeasca lui bună dispoziţie de gazdă şi de apostol al Şcoalei Naţionale.

XIV. POVESTEA SE SFÂRŞEŞTE

Nu ne trecea prin gând că Salonicul era să se înscrie în amintirea noastră atât de bine primitor şi de frăţesc... De la festivitatea Şcoalei Comerciale sântem poftiţi acasă la consulul Creţu, unde amfitrionul nostru izbuteşte să ne dea deplina şi fericita impresie că sântem în atmosfera patriei şi să anticipeze, pentru noi, desfătarea regăsirii la vatra familiară.

în ultimul ceas al zilei, mergem să vizităm renumita clinică a doctorului Dan, unică în toată Grecia şi căutată de toată lumea suferinzilor. Instalaţia instituţiei, sălile de operaţie, feluritele maşini şi aparate (electroterapie şi radioscopie), cum şi toată ordinea interioară ar fi meritat un vizitator specialist şi o descriere amănunţită. Eu unul plec cu mulţumirea că ştiinţa românească s-a impus, recunoscută şi utilă, aci în Salonicul poliglot.

A doua zi, privim, cu duioşia despărţirii, spre Olimpul cu fruntea de omăt, spre marea caldă, lângă care am trăit aceste câteva zile de cucernicie, şi spre dealurile dimprejur, urcate şi coborâte odinioară de Marele Apostol Pavel. Românii noştri din Salonic ne petrec la gară cu neuitată însufleţire. La plecarea trenului, ne încurcăm în propria noastră simţire şi nu mai ştim dacă plecăm din Bucureşti sau înspre Bucureşti...

Curând ajungem la Devdelia - adică la Ghevghenii - punct de frontieră între Grecia şi Iugoslavia. Autorităţile sârbeşti ne primesc cu serioasă politeţă, dar şi cu ceva lumină binevoitoare, când ajung să constate că unii dintre închinătorii noştri stăpânesc câteva idiome slave.

Drumul nostru ţine ceasuri întregi, în sus pe lângă albia Vardarului. Acest râu aduce în multe locuri cu Oltul şi prin lăţimea

lui şi prin peisagiul muntos pe are îl străbate. Gările, podurile, strâmtorile din calea noastră sânt nenumărate. Mai înainte de a ajunge la gara Veles, trecem printr-un adevărat puhoi... Ploile, cari s-au rotit mereu în jurul nostru, pe când străbăteam Sf. Munte, ne întâmpină aici, pe valea Vardarului. Aproape ^iua întreagă, trec, peste convoiul nostru, amestecate şi capricioase cind cavalcade de ploaie, când de soare... şi uneori, deasupra luminişurilor de vale adâncă, se arătau, pe cerul limpezit, depărtate spinări de inunţi, cu şa albă pe ele.

La Scoplie, avem bucuria să vedem în gară pe consulul ţării noastre d. Curtovici. Ministrul nosru din Belgrad - amicul din anii tineri Alexandru Gurănescu - a invitat pe consulul din Scoplie să vină înaintea caravanei noastre şi să ne S]bună un cuvânt frăţesc .Dar aflăm cu părere de rău că ministrul din" Belgrad a plecat la Praga şi că întâlnirea pe care mi-o făgăduisem ;iuse va întâmpla.

Ploaia reîncepe. Prin pânzele ;i tulburi, pământul frământat şi muntos pe care-l spintecăm se şterge în bună parte şi se preface în vis. Când nourii se rup şi ploaia încetează, sub lumina fugară a soarelui, toate podurile şi podişcele din cale apar călare pe vijelioase torente descărcate din munţi. La Vraniskî Bănia înregistrăm o acalmie... Peisajul respiră lung aburii sfârşitului de ploaie... De la Lescovac înainte intrăm într-o vale mai largă, i iar nu mai ţin minte în care punct şi prin ce tuneluri am trecut din bazinul Vardarului în bazinul Moravei.

Ziua se stinge în această splendidă confuziune atmosferică, printre munţii cari se convertesc în c ealuri şi printre iureşul ploilor în sfârşit biruite. Ajungem în gara Bel rad aproape de miezul nopţii. Cu toate acestea, ne aştepta încă o bucurie, încă o surpriză frăţească şi anume din două părţi: personalul legaţiei noastre ne aduce cuvântul de bun sosit al ministrului plecat la Praga, iar vicarul patriarhal din Belgrad, P. S. Vuici - prieten personal şi mare filoromân, doctor în Teologie de la Universitatea din Cernăuţi - venea să-si îmbrăţişeze prietenii.

A doua zi, am cercetat - călăuziţi de amabilii noştri diplomaţi Romanescu şi Petraşincu - câteva din monumentele Belgradului nou, deasupra confluenţii Dunării cu S^va, o expoziţie de pictură şi de sculptură şi palatul vicarului Vuiet La masa de amiază, caravana

noastră subliniază, cu mare entuziasm, că suveranii Iugoslaviei sânt intim înrudiţi cu Casa regală românească şi deleagă pe câţiva dintre noi să meargă la Palatul din Belgrad şi să semneze în registre, în numele nostru al tuturora.

Multe gânduri şi multe învăţături răspică înaintea luării noastre aminte acest oraş de pe ţărmul Dunării (văzut de mine întâia oară), îmi spun cei ce-l văzuseră înainte de război: - Nu mai seamănă cu amintirea noastră! O vijelioasă energie naţională a ridicat din iarbă, din trestie şi dintr-o burgadă orientală acest mândru oraş european!... în privinţa aceasta, colegul Romulus Seişanu, care a făcut parte din pelerinajul nostru, a scris un judicios articol de constatări şi de comparaţii.

Seara, plecăm din Belgrad. Caravana noastră a sporit. Emanoil Bucuţa, secretarul general al Ministerului Cultelor şi membru al Pen-Clubului, revenind de la congresul din Dubrovnic, s-a întâlnit cu noi la Belgrad.

Ne ridicăm, în zorii zilei, din scurta noastră somnolenţă şi privim - de data aceasta sub generozitatea de aur a unui soare stăpânitor până la urmă - mănoasele câmpii ale Banatului sârbesc şi românesc...

Cea din urmă zi a pelerinajului nostru la Sf. Munte se încheie ca o binecuvântare - asupra plaiurilor strămoşeşti regăsite şi asupra căminelor noastre, păzite, de sus, de Cel Ce ne-a îngăduit să ne închinăm în sfintele lui mănăstiri atonite!

'Jj *>J fw

W^^jf

XV. EPILOG

Am cercetat un colţ de lume, vestit în toată creştinătatea şi unic în felul lui. Monahismul romano-catolic, atât de divers şi de glorios, nu ne prezintă nicăieri un termen de comparaţie cu republica monahală din Sf. Munte. Este un fenomen aparte, crescut din trecutul, din idealurile şi din atletismul specific al sufletului creştin ortodox,în luptă cu seducătoarea deşertăciune a acestei vieţi.

Azi, la atâtea zile depărtare de la visul plin de soare şi de zefiri îmbălsămaţi ai trecerii noastre prin aceste locuri predilecte cucerniciei, privim în urmă, ne reculegem şi căutăm un înţeles"superior celor văzute şi auzite. Vom nota mai întâi o latură rezervată înaintării şi pământeştei noastre satisfacţii naţionale. în Sf. Munte, auzi vorbă românească, vezi pe pereţii sfintelor locaşuri chipuri de voievozi munteni şi moldoveni, auzi (dacă nu vezi totdeauna) de numeroase hrisoave moldo-valahe, descoperi stemele ţărilor surori şi, la întrebare, primeşti răspunsul că monahii români sânt, în sfânta peninsulă, în număr de vreo patru sute şi sălăşluiesc - cu aproximaţie - în vreo patruzeci de aşezări, mai mari şi mai mici.

Cu toate acestea, marea noastră obşte românească - mlică Ţaia"' şi Biserica, aşa cum le avem în ceasul de faţă - nu se mai preocupă deloc de existenţa călugărilor români din Sf. Munte şi de secularele lor gospodării. E de neînţeles, e dureros, dar e aşa. Neorânduielile cari s-au petrecut şi se mai petrec şi azi printre călugării noştri atoniţi, din pricina rectificării calendarului, nu ne îndreptăţesc să ne lepădăm de ei, precum ne-am lepădat. Răzvrătiţii pot să fie 40-50 (îndeosebi cei din Schitul Prodromul) dar călugării înţelepţi sânt de zece ori mai mulţi. Este o problemă care ne va întrista necontenit, până la

dezlegarea ei: de ce ne-am retras mâna de deasupra monahilor români şi a schiturilor româneşti din Sf. Munte?

Mai sânt aici şi sârbi şi bulgari şi ruşi, pe lângă grecii cari au vechile lor prerogative şi întâietăţi.

Dar mi se pare că nici sârbii, nici bulgarii nu s-au lepădat de mănăstirile lor din Athos. S-au lepădat ruşii, adică actuala Rusie sovietică. Cum se face că noi ne-am luat după ruşi şi nu după ceilalţi?

Biserica noastră năzuieşte la un rol de sfetnică ascultată, între surorile celelalte. Dar focarul ortodoxismului este în Sf. Munte şi se cuvine să fie acolo! Cine ar fi surprins de acest fel de a concepe puterile şi inima ortodoxiei m-ar obliga la o lungă reexaminare a credinţei în Mântuitorul şi a creşterii spre ceruri a Bisericii lui.

Muncă spornică în biserica proprie şi cinste în faţa celorlalte biserici, idealism şi eroism, mântuirea sufletelor şi smulgerea lor din această viaţă vicleană şi stricată nu au înţeles şi putinţă, decât sub poruncile unui stat-major bisericesc, de idealişti călugări, solidari cu Sf. Munte şi cu toată moştenirea duhovnicească al lui Vasile cel Mare şi cel Sfânt mitropolitul Cezareei Cappadociei.

Aşa este ortodoxia. Aşa este tradiţia ei şi dacă vrem să rămânem ortodocşi - dar ortodocşi de marcă, nu epigoni - trebuie să dăm iarăşi cinste monahismului, ostăşiei călugăreşti şi datinilor Sf. Munte.

Sf. Munte cu viaţa extraordinară a voluntarilor lui continuă să fie, pentru sufletele serioase din ortodoxie, pilda supremă, idealul realizat şi şcoala cea mai bună pe care ar trebui s-o facă toţi cei ce vor să ne poruncească în numele lui Iisus Christos. Este adevărat, nu orice creştin - puţin la carte, slab în credinţă, sărman rob al pământului şi al prejudecăţilor... - poate să priceapă şi să năzuiască să imiteze pe atleţii monahismului. Dar cei ce vin să se înscrie voluntari în oastea lui Christos?... Dar cei ce se luptă, ani de zile, în seminarii şi în academiile teologice, pentru cununa cea neveştejită din mâinile Sf. Pavel? Dar cei ce sânt chemaţi să fie - în solniţe arhiereşti şi în sfeşnice episcopale - sarea pământului şi lumina lumii?

Aşa e adevărul. Ca să fii mare în propria ta biserică şi să duci cu luminoasă convingere pe fiii bisericii spre sublimul ţel creştin, trebuie să fii ca mucenicii de odinioară şi ca toţi mari idealişti, sfinţit prin sacrificii de tot felul, şi în primul loc prin sărăcie şi prin castitate. Iar ca să poţi să fi cu adevărat primul între fraţi, căpetenie bisericească în concertul bisericilor ortodoxe, cât de luminoasă trebuie să fie ortodoxia ta şi cât de autentică sanctitatea conducătorilor tăi!

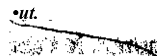
Călugărismul nostru românesc - pilduit ca şi tot monahismul ortodox prin farul Sfântului Munte - e departe de a fi ajuns anacronic si capitol de istorie bisericească. Românii, oficiali şi neoficiali, trebuie să-şi aducă aminte că au în peninsula atonită: rugători la Dumnezeu în limba românească, case, gospodării, schituri, capele, grădini încântătoare... şi o întreagă arhivă de documente care îi priveşte. Oamenii luminaţi ai bisericii noastre au început să preţuiască din nou glorioasa falangă monahală şi s-o dorească şi s-o predice pentru împrospătarea şi reconsolidarea creştinismului nostru, pornit spre amurg şi spre confuziune. Readucerea devotamentului călugăresc şi a Sfântului Munte - matca slăvită - în sfera preocupărilor noastre ne va fi de mare folos. Trebuie să căutăm cu tot dinadinsul - măcar atâta cât fraţii noştri bulgari şi sârbi - să restabilim vechile şi bunele legături dintre noi şi pridvoarele atonite. E şi datorie, şi frumuseţe şi poruncă înţeleaptă.

Să privim azi cu ochi atenţi în învălmăşagul vieţii noastre. Am ajuns toţi - dar pentru cuvinte foarte felurite - să avem nevoie să auzim şi să ştim: ce este creştinismul, care este dumnezeiasca lui esenţă?... Dar cine o ştie mai bine şi cine ne va spune-o mai de la izvor, dacă nu cei ce urmează pe Christos, în duh şi în faptă!...

LA MANGALIA

ÎN VARA ANULUI 1922 ŞI MAI TÂRZIU

1

SPRE MANGALIA

Drumul de la Constanţa până la Techirghiol şi până la Tuzla este cunoscut celor ce au avut nevoie de miraculosul nămol de Techirghiol. Sunt mai puţin, însă, cei ce au continuat şoseaua şi au ajuns până la Mangalia. Se zice că la Tuzla*e calea jumătatea între cele două oraşe de pe ţărmul mării. Eu nu pot să hotărăsc dacă este tocmai aşa, pentru că numerotaţia kilometrică, spre Constanţa, la un loc oarecare se încurcă şi ai alături două pietre kilometrice contradictorii.

Am făcut însă pe jos drumul Tuzla-Mangalia, şi ştiu prea bine că între ele sunt douzeci şi doi de kilometri.

Adevărat este că drumul spre Mangalia te face să uiţi această nedesluşită pricină de măsurătoare. Şoseaua se întinde, de câteva ori, dreaptă şi albă - sub soarele torenţial de claritate - din deal în vale şi din vale în deal, până când soseşti la Tatlageacu Mare, unicul sat cuibărit lângă şosea, între Tuzla şi Mangalia. într-o parte, pe lângă Farul de la Tuzla, rămâne, nevăzut, cătunul Mangeapunari, iar în cealaltă parte, apare, împrăştiat pe o coastă, cătunul Tatlageacu Mic. Orzurile, ovăzurile şi imaşurile prididesc şoseaua şi privirea călătorului, până în brăţara zării, sau până în hotarul capricios al mării. Uneori, malurile înalte covârşesc linia albastră şi pacifică, din stânga călătorului, pornit spre miazăzi şi atunci îl stăpâneşte numai împărăţia spicelor. Alteori, malurile alunecă şi se ştirbesc, şi în tăietura lor tresare vast-albastră marea nemuritoare. Deşi acest pământ este sărat şi pe unele locuri se pare şi sărăcăcios, pe aici, judecând după bogăţia şi felurimea ierburilor năvălitoare', trebuie să fie deosebit de gras. Afară de holdele cari se rostogolesc în dreapta şi în stânga, iată sutele

de buruieni, cari de cari mai proaspete şi mai înciorchinate, cari dau peste şosea şi rămin viguroase în arşiţă şi în praf.

în dreptul cătunului Tadageacu Mic se iveşte unicul pod dintre Constanţa şi Mangalia, un pod care păşeşte peste apele şi stuhăria ghiolului Tatlageacu. Turme de oi şi cirezi de vaci, păzite de ciobani şi de văcari cu fesul roşu, pasc, risipite, pe lângă ghiol. Dar nu este numai atâta. Fauna Dobrogei nu se mărgineşte numai la vaci şi la oi. Văzduhul vibrează de ciocârlii, de prigorii şi de rândunele!

Multe, cum n-am văzut nicăieri, aiurea. Dar coţofene, dar pupeze, dar granguri! Oamenii de ştiinţă mi se pare că ne învaţă că pământul dobrogean - ca geologie, ca floră şi ca faună are, faţă cu pământul din partea cealaltă a Dunării, anumite originalităţi şi avantaje.

La podul de pe coada ghiolului încep să se arate din pământ, ca nişte trepte de scară îngropată, straturile calcaroase. E plină Dobrogea de această pardoseală calcaroasă, aşadar, de un depozit universal, clădit în timp de mii de ani, la fundul mărilor de atunci încoace retrase. Dar luarea-aminte alunecă degrabă în altă parte. Zarea începe să se cocoşeze ca o spinare de cămilă. Zecimi de măguri cresc din livezi, din holde, şi dau poalelor cerului un detaliu nou şi tainic.

Ce sunt aceste măguri cari se înşiră între Tatlageacu şi Mangalia? Mi-au spus unii:

—Morminte preistorice.

Mi-au spus alţii:

— Semne de orientare militară sau maritimă.

în sprijinul primei idei, am auzit povestea aceasta: Odată, nu ştiu care autoritate administrativă sau ştiinţifică, de la noi, a voit să curme cu acest mister chinuitor şi a dat ordin să spintece şi să scormonească o movilă de lângă Mangalia. Rezultatul a întrecut aşteptările: un sarcofag de împărat (preistoric) şi un ulcior cu zburaturi de aur s-au găsit în movilă!... Dar nu era faţă decât mercenarul care făcea săpăturile şi noaptea - înşelătorul! - a băgat aurul în sân, a luat sarcorfagul în spinare şi a fugit peste graniţă. (Graniţa-atunci era la o bătaie de pistol.)

Privind aceste semne de întrebare, cari ies din pământ şi din trecut la lumina soarelui nepăsător, privind, prin interstiţiile holdelor pârguite, faţa linsă şi fericită a mării fără de memorie, te apropii de

ciudatul orăşel eteroclit care e Mangalia. Te apropii, fiindcă începi să-1 vezi de departe. Eşti pe vârful dealului unde stătea înainte de război, cufundată în plantaţii tinere, vatra unui ocol silvic. Viforul duşmăniei şi al nimicirii a dezvelit şi a ruinat ocolul silvic, a prefăcut în hăţişuri sălbatice pepinierile de mai înainte şi a deschis, în fostele case locuite, azil bufniţelor şi cucuvăilor.

Dar mai este până la Mangalia drum de vreo 6-7 kilometri. Cobori devale şi, cu cât cobori, Mangalia se ridică sub zare şi înfige, ici şi colo, în depărtarea verde şi înaltă, câteva olane roşii. Marea e din ce în ce mai aproape. Un sân albastru, încercuit de nisip de aur, intră în malurile joase, acoperite cu papură. Aici în vale e un smârc format din ape sulfuroase. Câteva grădini de zarzavat şi-au găsit loc prielnic şi sorb apa ridicată în jgheaburi de clasica roată grădinărească.

Dacă intri în Mangalia, după apusul soarelui, şi vântul adie dinspre smârc, vei înţelege imediat că apele lui conţin pucioasă. Şoseaua urcă. Primele case biruiesc împrejmuirea accidentată şi impun liniile lor drepte. Dar ca o proorocire, bogat îndeplinită în oraş, iată aci, la porţi, câteva locuinţe pustii şi pe jumătate dărâmate.

MANGALIA, ÎN CÂTEVA CUVINTE

Când am intrat întâia oară în Mangalia eram în automobil. Am oprit la restaurantul „Brusallis", prima instituție de acest fel din localitate. Dar eram la marginea orașului. Am coborât apoi câteva sute de metri pe strada principală și am ajuns la grădina publică - azi dezgrădită și năpustită - și ne-am pomenit afară din oraș. Aceasta e toată Mangalia. O stradă de prăvălii și câteva ulițe scurte, pierdute în dărâmături. Mai este, spre apus de strada principală, o mahala turcească, vegheată de pe deal de o geamie.

Văzută dinspre mare și anume dinspre satul Două Mai, Mangalia se întinde de la Biserica Grecească, până la sus-zisa geamie și până la două mori mărginașe, una de foc și una de vânt, prima activă și a doua pustie. în silueta ei, înscrisă în smaraldul cerului, proeminează o biserică începută și neisprăvită, o magazie uriașă, astăzi goală, și două turnuri de geamie. întâmplător, silueta e sporită cu două catarge ale vaporului grecesc „Smirna", azvârlit de furtună, astă-iarnă, în portul înecat de nisip și inospitalier.

Rezumând și mai mult și lăsând la o parte colanul de safire al mării, Mangalia însemnează astăzi - ruine, scaieți și fesuri roșii. Războiul a fost cu deosebire funest pentru acest oraș. în Constanța, de pildă, urmele luptelor și ale răzbunării sunt aproape invizibile. Mangalia (pentru care cuvânt curios?) a avut onoarea a peste două sute de ghiulele, azvârlite din largul mării de un vapor inimic. Mai toate casele din oraș au rămas schiloade. Unele s-au îndreptat, după război, foarte multe, părăsite de stăpâni, au fost jefuite și risipite. Pe țărmul înalt al mării, de la Biserica Grecească și până la primărie, nu

mai este nici o casă locuită. Vreo două clădiri oficiale, din fața portului, așteaptă să fie restaurate de aici înainte. Proiectata biserică din acest oraș, menită să fie catedrală și aproape terminată de roșu, a fost izbită, de partea de sud a altarul ui și desfundată. Zeci de alte case, găurite de câte o ghiulea, au căzut pradă jafului și ruinii.

Așa se face că azi Mangalia s o arie largă de moloz și de pietroaie. Ori pe unde ai trece - afară <le strada prăvăliilor - te împiedici de dărâmături și vezi numai pereți spintecați și ferestre înecate de bălării. Era odată o stradă de-a lungul portului. Erau pe ea magazii, cafenele, case particulare. Azi pod ul e mort și strada de asemeni. în anii războiului și de atunci încoace, nisipul mării a năpădit baia portului și azi nu mai poate să se apropie nici un vapor. Pe lângă nenorocirea bombardării, a mai venit și potmolirea portului. Cetățenii mangalioți, când Văd departe, pe linia de oțel a mării, câte un vapor, sub fuiorul lui de fum, coboară melancolici pe dig, privesc - până când piere - năluca posterității maritime și se întorc la cafenea, cu pieptul plin de suspine.

Se întorc printre lanurile de scaieți înfloriți. Această buruiană suprem decorativă se înfrățește tot leauna cu dărâmăturile și nicăieri n-am admirat mai mult triburile ei și florile ei violacee, decât aci la Mangalia. Sunt crânguri întregi de scaieți, împrejurul orașului, prin curțile gospodăriilor nimicite. Creuc înalți, viguroși, plini de ghimpi de aur și de frunze stilizate. Florile lor au un miros dulce ca de miere și de flori de tei și este o ciudățenie a firii că acești ciucuri vegetali, mătăsoși la pipăit și cu parfum de r uere, cresc pe niște tulpine atât de țepoase și de neamicale.

Totuși, vine un timp, când pădurea aceasta de scaieți poate să fie bună la ceva. Socotesc că în preziua iernii, populația săracă din oraș adună de pe câmp tulpinile uscate i i le pune pe foc. în Mangalia ca și în toată Dobrogea lemnul e foarte s:ump. Lemne pentru foc au numai cei bogați. Sărăcimea arde paie, tre știe, probabil scaieți și tizic, adică un fel de brichete originale, scoase din coșarul vitelor.

Mangalia e burgadă orientala. Deși, după neamuri, locuitorii ei sunt greci, turci, tătari și români, d upă traiul și după sufletul lor sunt toți orientali. Mi se pare că elementul grecesc este cel mai numeros. Colonia grecească din localitate ars biserică și școală, întreținute din

fonduri particulare. Frumoasa limbă elină - supunându-se legilor şi vicisitudinilor timpului - răsună şi azi pe ţărmul mării, aici unde urmaşii lui'Ulise descălecară acum trei mii de ani.

Dar grecii din Mangalia nu se deosebesc de români decât întru atâta că, pe lângă româneşte, mai vorbesc şi greceşte. Nota bătătoare la ochi o dau turcii şi tătarii, purtători de fes roşu. Cu toate că şi unii şi alţii sunt „moslemi", adică credincioşi ai lui Mahomed, turcii şi tătarii se deosebesc profund între ei. în acest oraş au două geamii. Cea de la marginea oraşului este a tătarilor, dar „hatipul" care slujeşte acolo e bătrân şi bolnav. Geamia din mijlocul oraşului este a turcilor şi deserventul ei este venerabilul hatip Aii, om încă tânăr, dar plin de cucernicie şi de măsură. Din minaretul moscheii lui, Aii priveşte cu tristeţe, în fiecare vineri, la amiază, fesurile, scaieţii şi ruinele Mangaliei.

fn'ttyrtiijf si

GEAMIA DIN MANGALIA

Înţeleg pe cea de lângă port, al cărei pinten ieratic se înalţă deasupra valurilor mării. După ce ai străbătut în cinci minute marele „Corso" din Mangalia, mergând de la „Brusallis" spre orfelinatul „Olga M. Sturdza", ajungi la o răspântie. O altă stradă - să zicem strada portului - încrucişează pe cea dintâi. Aici la răspântie, şi anume la dreapta, se iveşte geamia moslemilor turci. Tătarii au alta, sus lângă ulmul centenar.

Geamia de jos e înconjurată cu un zid gros de piatră şi probabil vechi ca şi geamia. Două porţi se deschid în strada mai înaltă decât curtea geamiei. Pe ici, pe colo, zidul împrejmuitor se năruieşte, iar porţile sunt nălbite de vremuri şi mâncate. O stea şi o semilună blazonează una din porţi. O casă mohamedană, pentru adorarea lui Allah, este o clădire de forma unui cub şi are alături un turn, din vârful căruia muezinul vesteşte sfintele soroace şi câteva stihuri din *Coran.* Acesta e tipul fundamental. Geamia din Mangalia îl realizează aproape în întregime. Mai prezintă, însă, unele detalii de o înaltă şi severă frumuseţe.

Lângă cele două porţi sunt două locuinţe, una ascunsă în ungherul zidului, alta mai evidentă, ambele - cred eu - destinate locuirii vulgare. Poate, însă, să fie şi altfel, căci primul oficiant al geamiei mi se pare că are casă deosebită, în oraş.

Când am văzut întâia oară acest locaş de închinăciune, am rămas locului, biruit de un farmec greu de lămurit. Sub ochii mei, într-o pădurice de scaieţi, răzbeau deasupra câteva columne funerare, înfăşurate la vârf cu turbanul de onoare. O fântână arhaică, cu furci şi cu scripete, veghea la căpătâiul unui sarcofag spart şi bătrân, pare că

de când piatra şi de când muşchiul. Nişte lespezi cu glorioasă literă arabă se înecau în hăţişul universal. Câţiva copaci strâmbi, pe lângă unul singur valid şi dominant, acopereau ceva din zidul geamiei, creând un colţ de umbră şi de fugare arabescuri.

Crengile acestor copaci se amestecau cu un pridvor de bârne şi de şindrilă, ridicat aci la intrarea geamiei, ca să adăpostească pe credincioşi şi încălţămintea lor. Ferestre mici şi zăbrelite dădeau lumină sfântului locaş, dar lumina cea mai mare - pentru cei cunoscători - venea dintr-o piatră verzuie, aşezată deasupra uşii, şi acoperită cu scriptură mântuitoare.

Dar toate acestea erau lucruri şi detalii, măcar că scăldate în umbrele şi în razele unei admirabile zile de iunie. Un suflu fără nume şi obârşie, o atmosferă, pe care cuvântul nu poate decât s-o adulmece, stăpâneau în pridvorul geamiei şi peste imensa plasă de scaieţi, întinsă de la zid şi până la pridvor. Pace, somn şi horbote solare străjuiau locaşul lui Allah.

Nu se vedea nimeni. îndeobşte, foarte rar se arată vreo fiinţă omenească, în altă zi decât vinerea. Minaretul rugăciunilor, deşi falnic şi clădit din piatră, are o înfăţişare nespus de placidă şi de inofensivă. Nu-ţi vine să crezi că din vârful acestui turn pustiu s-ar putea auzi vreodată proclamări sanghinare şi predica războiului sfânt. Minaretul geamiei din Mangalia doarme în soare, deasupra oraşului aţipit. Afară de gloria lui ieratică, numai pictura şi literatura pot să-1 intereseze.

De la prima noastră întâlnire, am trecut de multe ori pe lângă zidul geamiei. Scaieţii au început să-şi scuture ciucurii; lespezii cu inscripţii au scos fruntea din urzici; un copac de lângă pridvor a fost frânt de vânt.,.

Geamia a început să se apropie. Din lumea ei semireală, când un detaliu, când altul au început s-o coboare şi s-o materializeze. în ziua cea dintâi se legăna, ca o pagină dintr-un in folio, cu poveşti din Orient!...

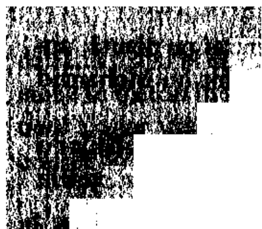
Deunăzi nişte călători curioşi şi cutezători, printre cari aveam câţiva prieteni, îmi spuseră că vor să vadă geamia mai de aproape. Niciodată nu-mi trecuse prin minte aşa ceva! Geamia îmi vorbise sufleteşte, nespus de pătrunzător,în ceasul întâlnirii, dar ca să gândesc la proza unei vizite - era în afară de legile visului. Totuşi vrând-nevrând, m-am luat după prieteni. Am intrat pe poartă, am descurcat, prin buruieni, poteca dreptcredincioşilor lui Mohamed şi-am ajus la intrarea geamiei.

Era uşa deschisă... într-o clipă, mi-a nălucit înaintea ochilor o încăpere imensă, goală şi aurită în soarele în diseară, frânt în zăbrelele ferestrelor. Ceva covoare, o ladă, o masă şi pereţii albi.

Am trecut în partea cealaltă, spre fântâna arhaică. Cineva, în urma noastră, a închis uşa geamiei şi a pornit spre noi. Era un turc bătrân şi trenţăros. Dar trenţele lui nu erau tocmai şalvarii, zăbunul şi fesul centenar pe care îl purta, cât erau vechimea şi dărăpănarea nespusă din toată fiinţa lui. După faţă, acest om ar fi putut să aibă două sute de ani.

Şi am înţeles cine este. Era acel om totdeauna umil, aproape gol, infinit de sărac, de multe ori slut şi de-a pururi muced de bătrân care păzeşte pragul Caselor Domnului - fie ele temple ori geamii, pagode ori biserici.

Şi, cu părere de rău, m-am deşteptat cu totul. .M-am căutat în sân şi-am strecurat ceva între degetele ierofilaxului.

4
MOARA DE VÂNT

La marginea Mangaliei, pe drumul care duce spre satul Două Mai, sunt două mori de vânt. Drept vorbind, una poate fi anexată Mangaliei şi cealaltă satului vecin. Depărtarea dintre ele este de vreun kilometru. Cea de lângă Două Mai pare încă în slujbă; soţia ei de lângă Mangalia e însă năpustită. Această împrejurare o face şi vrednică de studiu.

întâia oară în viaţa mea când m-am întâlnit cu morile de vânt a fost în istoria admirabilului şi ingeniosului hidalgo, Don Quichotte de la Manche. Mai târziu, m-am întâlnit cu ele - în cartea de-a pururi fragedă a lui Alphonse Daudet: *Lettres de mon moulin.* Apoi - dacă nu mă înşel - într-o admirabilă pictură a lui Gheorghe Petraşcu...

Moara de lângă Mangalia a fost întemeiată în anul 1880. O inscripţie, cu frumoase litere roşii elineşti, stă deasupra pragului morii şi păstrează, pentru cei iubitori de trecut, amintirea evenimentului. Dacă moara a îngheţat după război, a avut o frumoasă existenţă de aproape patruzeci de ani. Judecând după starea actuală, a fost o moară viguroasă şi multe sutimi de kile de grâu s-au prefăcut în făină, sub pietrele ei.

Văzută de departe, moara aceasta seamănă cu un bust militar, decorat cu o chivără enormă, ale cărei pene resfirate le-ar sufla vântul într-o parte. Ar trebui, însă, ca bustul să fie cioplit sau desenat de un cubist. Văzută de aproape, moara se învederează ca lucrul unor oameni chibzuiţi şi preocupaţi de trăinicie.

TemeUia ei este un larg octogon de piatră, nalt de vreun metru, deasupra căreia stă o văcălie de bârne cu aceeaşi formă octogonală.

Pe văcălie, zac două grinzi uriaşe, strânse în chingi de fier, iar în curmeziş cu ele stau alte opt grinzi, cari închipuiesc grinzile podelii.

în mijlocul octogonului de piatră e înfipt un stâlp gros, de care se leagă şi se sprijineşte toată cheresteaua catului de jos al morii. Această cherestea formează o prismă, pusă în picioare, întrucât peste catul de jos se adaogă foişorul catului de sus.

Bârne zdravene asigură cele patru unghiuri ale construcţiunii, şi între ele se încrucişează, ca nişte speteze de zmeu, bârnele pereţilor. Pereţii sunt de scânduri - azi roase, ştirbe, găurite.

în foişor, te urci pe o scară care îşi arată bine vârsta-i de patruzeci de ani. Foişorul e ţuguiat şi plin de uşi şi de ferestre, prin care Mangalia, dealurile megieşe şi plăcile călătoare ale mării nălucesc şi licăresc în fiecare clipă. Aici, în foişor, e o osie năprasnică, îngropată în fel de fel de bârne şi de proptele. Căpăţâna osiei iese afară, prin peretele morii, şi resfiră în văzduh o roată de douăsprezece antene subţiri şi lungi. Din căpăţâna osiei mai iese o prăjină, orizontală ca şi osia, iar din vârful fiecărei antene porneşte câte o sârmă groasă şi toate sârmele converg în vârful prăjinii. Acest dispozitiv aduce aminte scheletul unei umbrele. Toată maşinăria înviază cu o ultimă condiţie: în giganticul schelet de umbrelă trebuiesc întinse pânze pe care le umflă vântul şi atunci antenele încep să se mişte...

Antenele se mişcă, osia pe cari stau înfipte se mişcă de asemeni, înăuntru, în foişor, osia învârteşte cu ea o roată vastă, bătută cu măsele de lemn. Roata, cu măselele ei, atinge, din învârtirea-i verticală, o roată scurtă şi compactă, aşezată orizontal şi plină, de jur-împrejur, cu alveole.

în această roată stă încleştat un fus de fier, fusul de fier stă înţepenit într-o piatră rotundă - piatra morii. Peste piatra aceasta, vine piatra a doua... Aceasta este nemuritorul capdeoperă practic, inventat acum cine ştie câte mii de ani, de agricultorii preistoriei, şi pus în slujba omului, osândit să-şi mănânce pâinea întru sudoarea frunţii. Osia cea mare, pe care aci o învârteşte vântul, au învârtit-o puterea torentelor, braţele sclavilor, catârii şi asinii şi, într-o vreme, chiar uriaşul Samson.

Moara de lângă Mangalia e astăzi pustie. O altă moară, de data asta de foc, macină mai departe - plată, vulgară şi antipatică, precum

sunt toate morile de foc. Nu ştiu ce legătură este între cele două mori, dar îmi vine să cred că moara de foc este fiica venerabilei mori de vânt. Proprietarul comun, după ce a făcut avere cu moara de vânt, s-a ruşinat de ea şi şi-a turnat alta, de foc. Este o lege specială a ingratitudinei universale care face din presupunerea mea o probabilitate.

Dar niciodată bătrâna moară de vânt nu a fost mai simpatică decât astăzi. Copiii mei, sigur conduşi de instinctul lor, au dat acestei mori atingătoare dovezi de dragoste. Neopriţi de nimeni, au intrat în moară - uşa se deschide cu un zăvor de lemn, iar scândurile unui perete sunt pe jumătate scoase - şi au gospodărit-o cu hărnicie. Au măturat şi sus şi jos, au aşternut cu hârtie o laviţă improvizată, au adus flori de câmp, au împodobit covată şi teica şi au fixat, într-o bârnă, iconiţa unui înger ocrotitor.

Mi s-a spus, dar nu pot să afirm cu certitudine, că moara aceasta, în zilele ei, a primit omagiile talentului robust şi suculent al pictorului Gheorghe Petraşcu. Ar fi o mângâiere pentru mine şi un triumf al poeziei nemuritoare asupra caducităţii morilor de vânt. Să nu uităm, însă, că gloria lor este asigurată, pe vecii vecilor, de fratele nostru cel mare, cavalerul Don Quichotte de la Manche.

LA BATLE DE PUCIOASA

în spatele Mangaliei, adică în partea opusă mării, sânt nişte izvoare de pucioasă. Se zice că undeva în câmp ele ţâşnesc în faţa pământului şi de acolo, pe sub pământ, pornesc spre mare, dar în două direcţiuni deosebite şi închizând Mangalia între ele. O vână răzbate spre miazăzi şi se aruncă în lacul de lângă Mangalia; altele răzbat spre răsărit şi se aruncă în mare.

E vorba de izvoarele de la miazăzi, bune de scăldat şi bune de băut. Ca să ajungi la ele porneşti pe una din cele două-trei uliţe cari te scot la câmp sau - dacă te afli lângă fosta grădină publică - urci un crâmpei de stradă plantată, un chip de bulevard ce-ar fi putut să fie. Fie că ai luat-o pe ulicioarele turceşti, fie că ai luat-o pe strada cu cei câţiva copaci, după cinci minute eşti la geamia tătărască.

E o geamie simplistă şi rigidă. Un cub de zidărie albă, un acoperiş sumar de ţigle şi minaretul care închipuieşte deodată şi amvonul şi clopotniţa. Vreo două maghernițe sure şi scunde se culcuşesc la picioarele geamiei. Singura vecinătate potrivită pentru geamie, singura siluetă cu care se înfrăţeşte este un ulm de alături, poate de aceeaşi vârstă cu geamia.

Mangalia, subţire şi scurtă ca o lamă de fierăstrău, începe să se aşeze sub linia mării. De la geamie mergi câteva sute de metri tot în sus, până ce ajungi la un punct dominant, de unde marea apare vastă şi covârşitoare. Profilul Mangaliei este elementar. O magazie, două-trei case cu etaj, o biserică începută şi neisprăvită, două minarete şi o moară de vânt. Mai este şi un far minuscul, dar trebuie să ştii pe unde vine, ca să-1 poţi distinge.

Spre miazăzi de Mangalia este un lac întins cât o moşie - ghiolul dobrogean - despărţit de mare printr-o fâşie de pământ. Situaţia e la fel cu aceea de la Techirghiol. între Sanatoriul Eforiei şi comuna Carmen Sylva Movilă, marea şi lacul Techirghiol se apropie astfel că nu mai lasă loc, între ele, decât pentru şoseaua Constanţa^Carmen Sylva. Aşişderea este cu limba de pământ dintre Mangalia şi satul Două Mai. Numai că aici ghiolul vine spre mare atât de mult, încât în zilele furtunoase, valurile mării, smâcindu-se din matcă, se prăbuşesc peste digul de nisip şi se amestecă cu apele dulci ale lacului. Pentru acelaşi cuvânt, între Mangalia şi Două Mai este un pod care taie ghiolul în dreptul unei dumbrăvi de trestie şi de papură.

Toate aceste detalii se pierd din ce în ce mai mult în noianul albastru al mării atotnivelatoare. Dar drumul spre băile de pucioasă alunecă devale, printre fel de fel de săpături şi de olărie spartă, şi perspectiva mării se închide. Rămâne spre miazăzi, sub soarele de aur şi de pară, oglinda ghiolului. Forma acestui ghiol e capricioasă. Are compartimente şi sugrumături ca un stomac de rumegătoare. în câteva locuri malurile sunt şterse şi bune pentru adăpatul vitelor. în general, însă, sunt nalte şi aspre, clădite din universalul caldarâm calcaros care pavează toată Dobrogea. Deasupra ghiolului stau în soare dealuri de păşunat, mirişti de orz, cu stogurile încă neridicate şi, drept spre apus, funtea unui sat mare, cu biserică înaltă şi albă, al cărui nume am auzit căesteCaracicula.

Băile de pucioasă nu se văd decât în ultimul moment, pentru că sunt cu totul îngropate sub dealul ghiolului şi anume sub sprânceana de la miazănoapte. Calea către băi şerpuieşte puţin pe locul înclinat şi se apropie apoi de ghiol, tivind marginea ghiolului până la băi - adică vreo două-trei sute de metri, căci băile sunt aici, după perdea.

De aceea, e mult mai interesantă o altă cale. Acolo unde drumul e gata să cotească spre băi, sunt înfipţi în suişul coastei şapte cireşi sălbatici. Sunt zdrenţuiţi, rahitici şi aruncaţi la întâmplare. De la ei, porneşte o potecă în sus, pe spinarea dealului, pe lângă locurile de arătură, azi mirişti de orz. Dealul, din ce în ce mai mult, îţi aduce încă o dată în faţă perspectiva mării, şanurile ghiolului şi apoi, fără de veste, la picioare, două căsuţe albe, acoperite cu negru - instalaţia băilor de pucioasă.

Deziluzia e atât de mare încât ajunge veselă. Uiţi că ai plecat să vezi băile de pucioasă şi te laşi cucerit de mândreţea şi de bogăţia florilor de câmp, drag amestecate, pe această creastă, cu razele soarelui şi cu sclipirile ghiolului.'

E de mirare că atâtea ierburi, de atâtea neamuri, pot să crească pe înălţimea pietroasă şi prăvălatică din această parte a lacului. Puţinul pământ negru, spulberat din ogoarele vecine şi cuibărit printre crăpăturile pietrelor, parcă n-ar fi destul pentru atâtea valuri de fLori ţepoase. La doi paşi, năluceşte prăpastia, cu nişte coaste roşii ca de rugină sau ca de ocră, un alt fenomen destul de frecvent al sedimentelor dobrogene.

Pe deasupra băilor, trecem dincolo de ele şi printre garofiţe, printre lumânărică şi printre mii de ierburi înspicate, coborâm, din treaptă în treaptă - trepte fireşti de stâncă - jos la marginea apelor încreţite. Vegetaţia ajunge, dintr-o dată, alta. Sus ierburile erau palide şi tari ca nişte undrele. Aici sunt verzi, flexibile şi catifelate. Sulfina albă, peliniţa, un neam drăgălaş de ombelifere (dar cu nume neliterar), urzica moartă, rochia rândunelii, mierea ursului... năpădesc tot locul dintre ghiol şi parapetul stâncilor şi ne pun piedică la fiecare pas. Dar poate că mai mult decât aceste ierburi, desfătează ochiul pâlcurile de trestie, risipită în nămolul de lângă ţărm. Un vânt mângâietor le apleacă unele peste altele şi un susur infinit de mătase leagănă acest cuib de miresme de culori şi de soare.

Dar iată că un miros de pucioasă biruieşte pe celelalte, fără ca să fie displăcut. Te uiţi printre trestii şi vezi sub mal, ca într-un găvan de cristal, zbătându-se o şuviţă de apă. Este izvorul cel mic, dinspre apus de băi. Pietricelele peste cari se aruncă au înverzit de pucioasă şi mai devale, printre trestii, înfloreşte o volbură verzuie. Ridici capul; băile sunt şi ele aci. Un şopron cu vreo 7-8 cabine, fiecare cu putina ei, şi încă un şopron dacă nu două cu ceva aparate şi cu un bazin de colectare.

Instalaţie primitivă, dar - mărturisesc cei cu experienţă - băi miraculoase. E ora trei după-amiază. Nu e nimeni. Singurii scăldători sunt doar nişte boboci de raţă, în ghiolul de aur. Trecem pe lângă băi şi ajungem la izvorul cel mare. Acesta e la loc deschis, fiindcă gâlgâie

de sub nişte lespezi pe cari se rostogolesc toate vehiculele celor ce vin la băi, curge adică pe sub şosea, ca orice pârâiaş anodin.

Vii cu automobilul, ori cu trăsura, într-un nor de praf, şi după ce-ai trecut trufaş peste bietul covor, te întorci la el, pe jos şi umilit, şi-i ceri un pahar cu apă. Vorba englezilor din *Petrea Dascălul* al lui Nicolae Gane:

— *How originali*

BISERICA GRECEASCA

Forma acestei biserici îţi aminteşte că nu este încă o jumătate de veac de când Dobrogea a trecut de sub stăpânirea turcească sub stăpânirea unui stat creştin. Foştii stăpâni mahomedani nu răbdau ca locaşurile de închinăciune creştină să bată la ochi printr-o formă deosebită sau prin cine ştie ce podoabă. Sunetelor clopotelor îi supăra. De-abia dacă încuviinţau bisericilor să aibă toacă.

Biserica Grecească din Mangalia este o clădire ca oricare alta, cu acoperiş obişnuit de olane, dar scoasă din rândul profan prin semnul Sfintei Cruci, aşezat de două ori pe coama învelitoarii. Când priveşti de pe plajă malul înalt şi prăbuşit, deasupra căruia stau triste casele ruinate, Biserica Grecească apare la căpătâiul dinspre miază-noapte - teafără şi întreagă. N-a scăpat nici ea, în ziua bombardării, dar stricăciunea n-a fost mare şi credincioşii greci s-au grăbit s-o înlăture.

Aci, deasupra nesfârşitului de ape şi de cer, biserica aceasta are o aşezare nespus de prielnică şi ar fi de dorit ca odată, în viitor, în locul umilului sanctuar de azi, colonia grecească să ridice o măreaţă catedrală.

înăuntru, bisericuţa actuală are originală înfăţişare. Este despărţită în două, printr-un şir de strane, bărbaţii stau în partea stângă, iar femeile în partea dreaptă. Dar împărţirea este inegală, căci de partea bărbaţilor rămâne întreg altarul iar locul rezervat femeilor ajunge un simplu coridor. Pupitrul cântăreţului vine între Uşile împărăteşti şi uşa sudică a altarului, alături de stranele despărţitoare. Biserica e luminoasă şi prin ferestrele ei largi se arată marea, şi într-o parte şi într-alta. E deosebit de drag să vezi cum, în timpul sfintelor cântări, câte-o pasăre albă cu aripi largi se leagănă lung în pervazul

ferestrelor. E deosebit de înălţător, pentru cel plin de gânduri creştine, să întovărăşească înţelesul pogorârii Mântuitorului - peste omenirea plină de dureri - cu claritățile de safir şi de aur ale cerului risipit. Şi iarăşi cât de potrivit şi de clăditor este să auzi, din *Sfânta Evanghelie,* că Fiul Omului trecea, pe mare, în barcă, sau că şezând în barcă, noroadele îngenuncheate pe ţărm ascultau pildele lui nemuritoare.

Preotul bisericii, părintele Iani, deşi om în vârstă, este un bisericaş viguros şi neobosit. Cunoaşte toată sfânta rânduială pe dinafară şi o rosteşte şi o îndeplineşte cu o deosebită preciziune. Se ţine de tipic ca un călugăr mare ecleziarh, şi este de principiul că în cele sfinte este mai bine să prisosească decât să lipsească. Ieropsaltul care ajută pe preot pare un bun cunoscător al muzicii orientale şi - după cum am ajuns să mă încredinţez, afară din biserică - este un adevărat cărturar. Atât preotul cât şi cântăreţul nu sunt născuţi în România şi colonia grecească face lăudabile sacrificii, căutând şi găsind atari oameni vrednici, pentru nevoile ei religioase.

Cu părere de rău trebuie să menţionez că, în ceasul de faţă, oraşul Mangalia, pentru cetăţenii ei români, creştini ortodocşi, nu are nici un preot. O biserică românească este, dar preot paroh localnic nu există. Un preot megiaş, delegat de Sfânta Episcopie a Dunării de Jos, în care ne găsim bisericeşte, vine, din când în când, şi săvârşeşte cele de cuviinţă.

Această împrejurare bisericească locală, din care se vede că fraţii noştri pravoslavnici, grecii, stau mai bine decât noi, nu constituie o pildă izolată. Ca păstori de suflete şi ca obştie creştinească, grecii sunt mai zeloşi decât noi, cei din vechiul regat. E adevărat că astăzi în ierarhia Bisericii Greceşti există o tristă dezbinare datorită vicisitudinilor politice, aduse de război, dar fenomenul are loc la suprafaţă şi pietatea naţională rămâne intactă.

Ascultând Sfânta Liturghie pe acest ţărm al străvechiului Pont Euxin şi în limba în care sunt scrise *Epistolele Sf. Pavel,* gândul purtat pe aripele reveriei zboară spre trecutul venerabil. în zilele marii expansiuni misionare, din primul şi al doilea secol creştin, aci, unde ne închinăm azi lui Iisus Christos, era o veche colonie grecească. După cum la Tomis, aşa şi la Callatis, deasupra fostelor stări politice, stătea acum, puternică şi trează, stăpânirea romană. Creştinismul s-a

răspândit, la început, prin oameni simpli - prin sclavi, prin matrozi, prin pescari, prin soldaţi. Cine a fost şi când a pogorât, în acest orăşel, numit pe atunci Callatis, întâiul vestitor al lui Iisus Christos?

Tradiţii vechi şi cinstite de creştinătate spun că prin părţile noastre, Sciţia de la Dunăre, a propovăduit însăşi fratele Sf. Petru, Sf. Apostol Andrei. Nimic nu era greu şi nici o depărtare nu intimida pe vitejii legionari ai Domnului. Se poate prea bine ca acest pământ al Dobrogei să fi fost atins şi cuprins, în călătoriile lui misionare, de vreunul din Sfinţii Apostoli. Ştim însă, cu certitudine ştiinţifică-istorică, faptul că Sf. Pavel trece din Asia Mică în Europa, peste Dardanelele de azi, în preajma anului 50 şi întemeiază, în provinciile Macedonia şi Ahaia, primele comunităţi creştine. Putem fi încredinţaţi că după 20-30 de ani, de la această dată capitală, Vestea Cea Bună ajunsese - cu barca şi cu galera - prin toate schelele din Pontul Euxin.

O, dacă aceste biete meleaguri ale noastre ar fi avut parte de viaţă tihnită, de continuitatea şi de rodnicia socială de cari au avut parte alte ţinuturi dinspre Soare Scăpată, poate că am şti şi noi să povestim, poate că am şti şi noi să dovedim, la faţa locului, povestea adorabilă a Sfintei Genevieva şi a marilor vlădici, făcători de minuni!

ni " *i\?k*

7
ÎN SATUL DOUĂ MAI

Mergând într-o zi, pe ţărmul mării, spre satul Două Mai, am întâlnit lângă limba de nisip, care desparte ghiolul de mare, un ţăran bătrân, dar cu barba încă roşie, îmbrăcat cu bluză lipovenească şi am intrat cu el în vorbă. De la el am învăţat întâi cine sunt locuitorii din Două Mai: ruşi, români, nemţi, bulgari şi acum în urmă şi un „hrec", care a cumpărat moara de vânt.

Nu mă gândeam cu dinadinsul să mă duc în satul Două Mai, dar lăptarul care ne aduce lapte în fiecare dimineaţă mi-a înfăţişat un prilej hotărâtor.

Achim lăptarul este una din creaturile cele mai originale pe cari le poţi întâlni în calea vieţii. Eu unul, cel puţin, mă găseam faţă în faţă cu cineva ca el - şi anume în legătură zilnică - întâia oară de când sunt.

Achim e lung ca de vreo doi metri. E slab ca un ogar şi are nişte mâini late ca nişte frunze de lipan, dar deosebit de agere şi de sigure. Poartă şapcă rusească, bluză rusească şi e rus veritabil. Dar e galben la faţă ca un chinez, nu are nici barbă, nici mustăţi şi are o voce cu totul stranie.

Mi-aduce nu numai lapte dar, din când în când, şi alte produse ale gospodăriei şi ale grădinii lui. Nu ne tocmim prea mult la preţuri - căci scumpetea şi geamătul de peste tot pământul trebuia să străbată şi la Mangalia - şi am ajuns să ne împrietenim. într-o dimineaţă de duminică, Achim mă întrebă dacă îmi place să beau ceai. îi spusei cum este: nu am pentru ceai patima muscalilor, dar beau cu plăcere o năstrapă de ceai. Atunci Achim mă pofteşte, cu toată familia, să viu, după-amiază, la el acasă, căci va pune să fiarbă samovarul, în cinstea noastră.

După-amiază am pornit cu toţii spre Două Mai. Tot drumul este ceva mai mult decât un kilometru, printre ghiol şi printre mare, printre morile de vânt şi papura de pe ghiol. Dar n-a mai plouat de aproape o lună. Cu toată vecinătatea acestor vaste suprafeţe de apă şi cu toată roua nopţii, izlazul începe să se pârlească, pământul crapă şi şoseaua se preface într-o dâră de făină.

în Două Mai sunt peste tot vreo 30 de familii, împărţite aproape egal între români, ruşi, bulgari, nemţi. După cum îmi pare, satul e creat de curând şi celelalte neamuri dobrogene, grecii, turcii, tătarii, găgăuţii (nişte creştini cari vorbesc turceşte) - nu s-au grăbit să se aşeze şi aici. Satul, tot, însemnează o şosea largă prin mijlocul câtorva gospodării, puse la linie.

în Dobrogea nu numai casele, dar şi coşările şi gardurile sunt făcute din piatră, chituită când cu var, când cu pământ. Casele şi gardurile din Două Mai vestesc dintr-o dată pe nişte vrednici gospodari. Ne apropiem de casa lui Achim. Ne-a văzut de departe şi ne aşteaptă la poartă.

De la primul pas, înţelegem că am intrat în cuprinsul unui om cu rost. Achim nu are pământ mult; să tot aibă un pogon, de jur-împrejurul casei.

Dar nu este nici un locşor rămas uitat şi netrebnic. Ma întâi casa e albă, cu streasina-retezată scurt ca o chică muscălească, si cu o cen- de scoici de mare.

în bătătură e umbră de copăcei, iar uşa casei se deschide între nişte culise înalte de tuia. Aici între culisele feritoare de soare, Achim ne aduce scaune şi taburete şi stăm jos cu toţii.

Bătătura nu e pustie. Coteţe, hambare, o pivniţă sistematică o cuprind în bună parte, iar restul se preface într-o grădină cu arbori fructiferi şi cu flori. Un gard uşurel de trestie desparte corect grădinţa de bătătură.

Mai în fund, un gard adevărat desparte bătătura de grădina cea mare, unde cresc zarzavaturile.

Aci pe lângă gard, e o claie de fân, clădită cu simetrie şi ferită de toanele vântului cu un fel de hamuri de sfoară, de capetele cărora atârnă pietre grele. Tot lângă gard, stă, aşezat codri-codri, tizicul de iarnă - combustibilul dobrogenilor, nu numai săraci dar şi mai bogaţi.

Pe o pânză întinsă, se usucă la soare câteva kilograme de sământă de mac.

în grădină cresc pătlăgele roşii, vinete, sfecle, dovlecei, lubenițe, ceapă, ardei şi altele. Toate sunt împărțite cu chibzuială şi peste tot se vede că mâna grădinarului este neobosită.

Stând la umbra culiselor de tuia, Achim ne spune pe scurt odiseea Iui şi a familiei lui, în timpul războiului vrăjmaş. A rămas numai bătrâna, neputincioasă şi căzută la pat de multă vreme. Dar nici ea n-a fost cruțată.Asasinii îmbrăcați în uniformă au gâtuit-o, într-o noapte, după ce i-au jefuit toată casa. Achim şi frații lui au pribegit cu caii pe la Galați,prin Iaşi şi mai departe. Când a dat Dumnezeu iarăşi pace, au venit înapoi pe la căminuri şi au găsit numai pereții.

Şi au început din nou să clădească, să sădească, să prăşească şi să facă la loc toate cele pierdute.

Achim povesteşte toate acestea cu vocea lui stranie şi egală, ca pe o poveste rusească, citită în marii povestitori ai neamului său moscovit. Aşa a fost atunci... Acum Dumnezeu voieşte altfel.

împreună cu noi stă pe scaun, la umbră, şi o femeie tânără, cu un obraz trandafiriu şi sănătos, extrem de curată la înfățişare şi de o străvezie candoare sufletească. Dar pleacă de lângă noi şi aleargă să pregătească samovarul.

Când samovarul a fost gata, Achim ne-a poftit să intrăm în casă, fiindcă aici afară „ne supără muştele". Adevărat este că aici, între Dunăre şi mare, aceste besticole sunt nespus de multe şi de supărătoare. Dar nu scapi de ele nicăieri, deci nici în casa lui Achim - am gândit eu.

Mare mi-a fost mirarea, când am văzut că în odaia unde ne-a condus Achim nu era absolut nici o muscă! Această odaie era curată ca un caliciu de floare! Paturile erau albe, caste; pare că nimeni nu dormea în ele, fiindcă pernele de deasupra erau proaspete, neatinse şi bucălate ca obrajii îngerilor lui Rafael. Pe jos era spoit cu lut, dar pare că nu era față de lut, ci față de azimă țărănească, scoasă atunci din cuptor.

în ungherul dinspre răsărit era un mic iconostas, plin cu icoane. Pe pereți, diferite fotografii şi reproduceri (nici una de bâlci) printre cari chipul lui Leon Tolstoi şi chipul țarului Rusiei, Petru I. Măsuța în jurul căreia ne-am aşezat, ca să bem ceaiul, era acoperită cu o pânză ireproşabilă. La ferestre erau nişte perdele albe, ca penele pescăruşilor, de pe marea vecină.

A venit şi samovarul, scânteietor de curat, înconjurat de ceşti, de pesmeți, de cornuri, de prăjituri - totul servit cu voie bună, cu dragoste de oameni şi dalbă simplitate.

Dacă ordinea şi gospodăria de afară erau opera lui Achim, curățenia, inocența şi frumusețea din casă oglindeau calitățile şi sufletul acestei femei de lângă Achim.

Cine e femeia aceasta? Achim mi-a explicat cu placiditate, în limba lui românească, specială:

— E sora mea.

— Adică fata bătrânilor, părinții tăi?

— Nu; e sora mea după legea noastră. La noi dacă este dragă o soră, ne prindem tovarăşi, facem gospodărie şi trăim ca frate şi soră.

8
DE-A LUNGUL ŢĂRMULUI

Când priveşti din Mangalia spre Două Mai, vezi departe, deasupra satului şi în apropierea mării, două din acele numeroase movile cari sunt nota specială a împrejurimilor Mangaliei. M-am hotărât să pornesc de-a lungul ţărmului şi să ajung la movile. Nu sunt obligat să stau pe plajă. Nu fac băi de mare decât după capriciul meu, şi de helioterapie nu am decât atâta nevoie câtă au toate vietăţile de pe pământ.

îmi place însă în chip puţin comun să cutreier ţărmul mării. Fie că e marea calmă, fie că este zbuciumată, fie că e senin, fie că ameninţă a ploaie, eu nu preget să măsor nisipul de pe ţărm. Nu puteam, aşadar, să aleg, pentru ţinta mea, altă cale mai potrivită. Mi-aduc aminte că Victor Hugo, fugind de orgia lui Napoleon al III şi oprindu-se la Guernesey - într-un exil care era să ţie douăzeci de ani - răspunde cuiva care îl întreabă: „Şi d-ta ce vei face?" „Eu voi privi oceanul!"

Măreţ răspuns şi la înălţimea lui Victor Hugo. Cine poate să privească, fără negrăită dilatare sufletească, acest noian de ape, plin uneori de cadenţă şi de suspine, plin alteori de bubuituri şi de furie spumegândă! Cine poate să urmărească şi să descrie atât capriciu de mişcare, de culoare şi de licărire, cât înfăţişează faţa mării,într-o oră cu soare? Poezia şi pictura se vor strădui cât lumea să prindă şi să strămute, în planul lor fragil şi convenţional, ecoul simfoniilor şi umbra splendorilor oceanului.

Dar este loc şi îndreptăţire şi pentru pretenţii mai modeste. E stabilit că numai Omer a putut să spună cu oarecare adecvaţie, dumnezeiasca frumuseţe a talazului. Oceanografia însă e accesibilă tuturor, măcar că primul oceanograf a fost principele de Monaco.

Darul şi vraja poeziei sunt bunuri sporadice. învăţătura şi dorinţa învăţăturii sunt universale. De natura aceasta sunt preocupările mele, când rătăcesc kilometri întregi pe ţărmul mării. Aş vrea însă să ştiu prea multe: şi istorie şi preistorie, şi pietrografie şi oceanografie!

Covârşitor de numeroase sunt fenomenele şi detaliile pe cari poţi să le observi, pe nisip, la marginea mării. Dacă ai ştiinţă ori curiozităţi de arheolog, ţărmul e presărat cu mii de cioburi de oală, cu mii de frânturi de cărămidă ori de ţiglă, de mii de ani date în sită de mare şi rotunjite şi netede ca săpunurile cele mai fine. Dacă te nelinişteşte fundul mărilor, dacă te preocupă apariţia, natura, amestecul şi drama rocelor constitutive ale scoarţei pământului, ţărmul e plin de bancuri de nisip şi de pietriş! Dacă eşti biolog, nu vei şti ce să observi mai întâi: scoicile, crabii, algele şi lâna mării sau acele vietăţi curioase, cristaline şi moi, cari plutesc în apă, străvezii ca şi apa şi cari nu pot fi recunoscute decât după o floare (ca de toporaş albicios) din centrul lor.

Pe ziua de azi toate acestea stau de-a dreapta şi de-a stânga scopului meu principal, anume să ajung la cele două movile cari împung zarea, deasupra satului de la sudul Mangaliei. E o preocupare de preistorie care bate azi problemele oceanografice. Ce sunt aceste ridicări de pământ cari presară dealurile dimprejurul vechiului oras Callatis?

După doi kilometri şi mai bine de drum pe lângă mare, ţărmul se schimbă. Plaja se îngustează şi dispare. Malurile înalte ridică fruntea.

Am trecut dincolo de Două Mai. Ieruburile cele multe şi viguroase încep imediat ce se sfârşeşte nisipul. Malurile sunt puţin înclinate şi un tufăriş uşor (dar nu de tufe propriu-zise) se caţără pe coaste. Sus pe margine, sunt săpături lungi şi gropi cari aduc aminte că pacea nu este eternă pe pământ. Dar sus e loc de cultură, e mirişte de ovăz şi recolta secerată aşteaptă în snopi să fie ridicată. Prin comparaţie cu amintiri depărtate, bag de seamă că miriştea e prea înaltă, adică ovăzul a fost tăiat prea de sus. Mai este şi multă risipă de ovăz. Aceasta însemnează că gospodarii din partea locului au întrebuinţat secerătoarea, şi nu primitiva dar vigilenta secere.

înaintea mea stau două măguri, una în mijlocul miriştii aurite, alta mai departe, de-a dreptul pe ţărmul mării. Plugul n-a urcat pe ele.

Sunt năpădite de iarba coaptă şi plină de miresme. Urc cu greu printre pămătufurile înfrăţite şi respir - pe vârful măgurii - ostenit şi răsplătit.

E o regală privelişte. Jumătatea din răsărit a cercului în care mă găsesc e o închegare albastră-fumurie, nemişcată şi vaporoasă în năzăreala depărtărilor, încreţită şi tremurătoare pe sute de pogoane mijlocii, ageră, verzuie şi cu licăriri de pietre scumpe, în vecinătatea chenarelor de nisip. Jumătatea dinspre apus a cercului fermecat e ondulaţie împietrită de dealuri şi de văi: mirişti, izlazuri, pete verzi de porumb, toate închise spre nord de lanţul Mangaliei, iar spre sud de coamele salcâmilor de la Ilanlâc. Şoseaua Mangalia-Uanlâc cară, printre ogoare, dârele ei de praf şi parii telegrafului. Soarele e în diseară. Jumătatea pe care o umple marea e peste tot vizibilă şi desluşită. Jumătatea luată de litoral stă subt discul soarelui şi multe , din detaliile ei se amestecă şi se topesc în aur.

Dar ceea ce se vede, în măreaţa limpezime, sunt misterioasele movile, aşezate - din punctul meu de observaţiune - aproape toate pe spinarea dealurilor aşternute în zare. Spre Ilanlâc, deasupra mării, stă prima movilă şi de la ea încolo, pe tot semicercul orizontului, o salbă de movile.

Dacă aceste movile sunt vechi morminte, apoi cei ce şi le-au poruncit ca lăcaşuri de veci erau toţi regi-poeţi. Dacă sunt locuri sacre, posturi de observaţie, sau mejdine barbare, literatura neistorică,:, ignorantă şi mută, se înclină adânc înaintea miilor de purtători de , sape, cari le-au ridicat.

9
URME VECHI

în mijlocul Mangaliei, adică între târg şi mahalaua turcească, există o înălţătură prelungă ca o spinare de bivol, de jur-împrejur strejuită de scaieţi, de bozii şi de ciulini. în câteva locuri, coastele sunt surpate sau săpate şi poţi să observi că un univers întreg de piatră, de oale şi de olane doarme aici ca într-un mormânt. Cioburi, var, cenuşă, ţăndări de piatră huruiesc devale, când scurmi puţin în pereţii gropilor.

Este evident că vechi şi uitate construcţii au trăit şi s-au prăbuşit, una după alta, pe locul acesta. Poate că la început a fost aici o ridicătură firească. Poate că a fost una din acele tainice movile cari umplu câmpia dobrogeană, spre sudul judeţului Constanţa. Peste vechea movilă, ieşită din ruina locuitorilor uitaţi de istorie, e probabil că au venit şi au clădit alţii, ulteriori, dar şi aceştia tot fără documente istorice. O explorare ştiinţifică a acestei coline nu s-a făcut de nimeni. Nu se vede nicăieri vreo săpătură sistematică. Acele câteva urme de sapă, cari dovedesc un început de curiozitate sau de vulgară cupiditate, n-au smuls colinei nici o mărturisire. Se zice ză au fost scoase la iveală câteva cranii, dar nu le-a văzut nici un preot al ştiinţei. Ceea ce ştiu să-ţi spună localnicii, superstiţioşi şi buni la inimă, este să nu te urci seara pe colină, fiindcă s-ar putea să vezi lucruri necurate. Nişte copii au văzut, într-o seară, nişte flăcări cari ţupăiau.

Ce s-a înălţat spre ceruri, odinioară, de pe această colină din mijlocul Mangaliei? Un castel sau un templu? Şi când castelul a fost doborât de duşmani sau templul a fost deşertat de divinităţi, câte alte reclădiri, hibride şi pripite, s-au perindat în cuibul întâiei zidării? Poate că cercetătorii cari se vor naşte în viitor vor ajunge să stabilească vreo situaţie. Deocamdată, pentru observatorul profan o

singură observație e cu putință. Foarte aproape de colină, deşi nu chiar la picioarele ei, poate să vadă oricine trei pilaştri, aspru cioppliți, şi încă întregi. Fiecare e lung de trei metri şi are în diametru vreo 40 de cm. Doi din aceşti pilaştri dorm, în urzici, subt un gard. Al treilea stă, ca un fel de scaun familiar, înaintea unei case de lângă şcoala grecească. Alți pilaştri, la fel ca aceştia, zac probabil îngropați prin temeliile caselor din Mangalia, sau prin vechile dărâmături. Câteva fragmente din asemenea pilaştri se văd risipite, pe ici, pe colo: câteva lângă colină, sub pragul unei case năruite, un altul într-un zid lângă geamia tă târască.

Aceşti pilaştri grei, rămaşi pe lângă colină, sugerează ideea că n-au putut să se prăvălească prea departe, după ce au căzut de pe înălțimea unde stăteau în picioare. Din ce clădire au putut să facă parte asemenea columne - cred că e o întrebare care n-ar încurca pe un arheolog priceput în ştiința sfărâmăturilor trecutului. Tot în apropiere de această cocoaşă din mijlocul oraşului mai este încă un căpătâi de columnă - de data asta, de marmură - înfipt în bătătura unei case dărăpănate. Acest fragment vine mai de departe, anume din ruinele de lângă Biserica Grecească, pe cari le vom descrie într,un capitol deosebit.

La marginea Mangaliei, dincolo de Ghiol pe mâna dreaptă cum mergi spre Două Mai, mai stau şi azi câteva vestigii arhaice.

Mai întâi, iată aci, imediat lângă a doua moară de vânt, un cuptor enorm, în miezul dealului. Poate că este acel depozit, închis de sute de ani, şi deschis în chip nerod de nişte autorități pe cari le-a păcălit un aventurier. în starea-i actuală, depozitul de altădată se înfățişează ca o hazna dărâmată. Este o groapă perfect rotundă, dar nu ştiu cât de adâncă, fiindcă e plină de pământ şi de pietroaie. Groapa aceasta a fost arsă pe dinăuntru în felul acelor haznale pentru ascunsul grâului, pe cari le scobeau în pământ părinții noştri. Dar oarecari striații simetrice interioare, te-ar face să crezi că această groapă, după ce a fost gata, a fost căptuşită cu cărămizi nearse. Mai mult decât atât, ai zice că peste căptuşală de cărămizi crude, meşterii gropari au spoit toată groapa cu nu ştiu ce spoială curioasă care, la acțiunea focului, s-a prefăcut într-un smalț, foarte gros şi gălbui. Pentru arsul acestei groape a trebuit câțiva stânjeni de lemne. Groapa toată a ajuns o oală uriaşă atât de bine arsă că se ține şi azi, şi spoiala ei grosolană stăruieşte în țurțuri împietriți pe pereții galbeni-vineți. Puterea focului a fost năprasnică. Pământul de pe lângă hazna este roşu ca resturile din preajma cărămidăriilor. Este de necrezut că haznaua avea gura nu sus, ci în coastă, aşa încât pământul de deasupra a rămas roşu şi bătător la ochi. Când a fost spoliat acest depozit şi ce anume coprindea în el - ştie spoliatorul.

Ceva mai departe de hazna şi tot cam în miezul dealului este un țarc de pietre, iar în țarc o grămadă de bolovani. Aşa apar lucrurile dacă priveşti dinspre Ghiol. Dacă ocoleşti însă țarcul şi-l priveşti dinspre miazăzi, vezi că ai în față un fel de cavou strâmt, lucrat din piatră calcaroasă, bine cioplită. Pare că ar fi o fostă cişmea sau mai degrabă un monument funerar, totuşi prea strâmt la bază, şi prea înalt în sus. Cobori înăuntru pe câteva trepte, cari - spre multă mirare - se păstrează şi azi. Cişmeaua sau mormântul are boltă de piatră şi pe pereți se văd, destul de limpede, urme de tencuială.

Poate că taina acestui presupus mormânt nu mai este nici o taină, fiindcă a fost dezlegată mai de mult de cineva cunoscător. Nenorocirea din țara noastră, din acest punct de vedere, este că la noi cei bogați în ştiință sunt avari şi egoişti ca şi ceilalți bogătaşi. Dacă n-ar fi aşa, învățatul generos care a văzut şi a înțeles întâia oară ce este această rămăşiță arhitectonică, ar fi cerut stăruitor guvernului să se aşeze pe ea o placă, scrisă româneşte, greceşte, bulgăreşte şi turceşte, având (de pildă) acest cuprins: „Un mormânt roman. Respectați-1!"

10
PE LÂNGĂ GHIOL, SPRE CARACICULA

Drept spre apus, deasupra lamelor Ghiolului, se conturează în zare un sat bogat în copaci şi mai ales izbitor prin biserica lui albă şi înaltă. Când priveşti de pe dealul la picioarele căruia sunt băile de pucioasă, Caracicula pare aci - să întinzi mâna s-o prinzi. în realitate, nu este prea departe, însă nu numai peste un deal şi-o vale, ci peste un deal şi două văi.

Spre Caracicula merg două drumuri: cel de căruțe, larg şi plin de praf şi altul de mers cu piciorul sau călare - mai peste văi şi mai de-a dreptul. îl alegem pe cel din urmă.

Mergem pe izlaz, de-a lungul Ghiolului. Iarba e încă destulă, dar arşița soarelui şi pietrăria solului au biruit-o şi-au uscat-o. A rămas verde şi mătăsoasă numai pe fundul văilor şi în vecinătatea lacului.

Din malurile abrupte, pe cari le avem în mâna dreaptă, calcarul ' răzbeşte, stratificat şi sur, dându-ți impresia unei regiuni de munte. Prin excepțiune, este o zi învăluită care prooroceşte ploaie, şi Ghiolul, tot, pare a fi o uriaşă înnădire de colaci de plumb, scoşi din nu ştiu ce cuptor al Ciclopilor. Pe malul celălalt stau, sub miriştile goale, cei şapte cireşi strâmbi, vestitorii băilor, apoi băile, albe şi negre, şi dumbrăvile de trestii de lângă ele.

Bănuiam că Ghiolul se întinde şi cutropeşte, cu prelungirile lui, mult mai multe văi decât poți să vezi de pe dealul băilor. Dar n-aş fi crezut că, de la băi înainte, mai face încă patru kilometri de meandre şi n-aş fi crezut că satul Caracicula stă şi el pe țărmul Ghiolului, ca şi Mangalia, ca şi Două Mai. Mi s-a spus că Ghiolul pătrunde până la satele Hagilari şi Capucci.

Mergem spre Caracicula cu gândul să vedem o peşteră fără seamăn, despre care am auzit, printre vecinii mei mangalioți, o sumă de poveşti. Mai întâi, se spune că peştera răspunde tocmai la Cavarna. Apoi, că într-un loc are nişte încăperi tăiate regulat ca nişte odăi, şi cu foarte multe semne de sălăşuire omenească, între cari şi icoane zugrăvite pe perete. Pe urmă, că peştera are atâtea ramificații şi hrube, încât nu poți să intri înăuntru decât ținând în mână un ghem de sfoară, al cărui căpătâi a fost înnodat afară, la intrare. Aşadar, sistemul lui Theseu, aplicat odinioară în Labirint...

Până la peşteră însă trebuie să trecem prin satul Caracicula şi satul e vrednic de privit cu luare-aminte. învățătorul din localitate - un tânăr dezghețat şi simpatic - ia asupră-şi cu bunăvoință sarcina obositoare de informator şi de călăuză. Satul în care ne găsim a trecut prin cumpene grele. Locuitorii au fugit; gospodăriile s-au năruit. Cei ce n-au fugit au plătit cu mari chinuri şi umilințe întârzierea sau îndrăzneala lor. Azi, din mila lui Dumnezeu, rosturile nimicite au prins să se înfiripeze din nou. Casele au fost îndreptate. Vitele au sporit în bătătură. Coloniştii noştri - toți români, olteni, vlăşceni, lipoveni - au reînceput, cu aceeaşi râvnă dârză, munca lor de acum un sfert de veac, de la descălicătoare.

Biserica a rămas neatinsă. Şcoala tot aşa, fiindcă bulgarii o prefăcuseră în şcoală bulgărească. Sătenii aşteaptă acum aplicarea împroprietăririi, dar o aşteaptă cu linişte, fiindcă în Dobrogea, câtimea minimă de pământ a unui țăran e mai mare decât corespunzătoarea ei, la țăranul muntean sau moldovean. Caracicula e un sat cu frumoase amintiri gospodăreşti şi cu mari speranțe pentru viitor. Are azi vreo 300 de familii. La şcoală, din vreo 200 de copii înscrişi, urmează regulat vreo 150.

Trecem prin străzi largi, ca nişte bulevarde. Sătenii treieră ovăzul cu tăvălugul - pentru mine o noutate. Dar vorbind de una şi de alta, mergem spre gura peşterii, care este aici lângă sat, şi în apropiere de Ghiol. întâmplări şi poveşti multe - vechi şi noi - sunt legate de peştera aceasta.

Sosim. Câteva blocuri mari, turtite, fac un fel de straşină deasupra vizuinii care-ți închipuieşte intrarea peşterii. Gura aceasta a fost astupată adeseori fie de către unii de afară, fie de către alții, intrați

înăuntru aşa încât are belşug de bolovani. Trebuie să pătrundem pe brânci . Am avut grijă şi am luat cu mine două lumânări, dar n-am voit să cred întocmai spusele primilor mei informatori şi am socotit că e o naivitate să-mi procur şi un ghem de sfoară. Am făcut o mare greşeală! în această peşteră, nu poţi să pătrunzi mai adânc, decât cu firul Ariadnei! După ce ne târâm pe brânci vreo zece metri, peştera se lărgeşte şi ne îngăduie să stăm în picioare dar, în acelaşi timp, încep coridoarele laterale.

în pereţii fantastici - inegali, răsuciţi, capricioşi ca fumul - încep, la dreapta şi la stânga, să se caşte guri negre înaintea cărora rămâi înfiorat şi indecis, subt para lumânării... Dacă laşi în urmă-ţi, fără precauţiuni de nici un fel, trei-patru guri de acestea, eşti în mare primejdie. Nu mai nimereşti coridorul care duce la gura peşterii.

Binevoitorul meu însoţitor îmi spune că, nu de mult, câţiva inşi din localitate au cutezat să intre şi să se afunde în peşteră, fără ghemul de sfoară indispensabil şi au plătit scump temeritatea lor. Trei zile au rămas la post şi la întuneric, până ce s-au întâlnit cu cei ce intraseră după ei să-i salveze.

Ne grăbim să ieşim la lumina zilei, dar eu unul o fac cu deosebită părere de rău şi cu propunerea să repet altă dată, în condiţiuni superioare, încercarea de azi.

Un amic al meu mangaliot - hamal în port - stăruieşte să mergem împreună. El ştie o întâmplare extraordinară, de unde rezultă că, într-un târcol al peşterii, ard două candele, deasupra unei grămezi de galbeni!

Numai să ajungem până acolo!

11
COMORI ÎNGROPATE

Cari sunt legile cari guvernează zbuciumul acestei mări? Ce-o face să fie, într-o dimineaţă, blândă, molcomă şi străvezie, iar în altă dimineaţă - în aparenţă fără cauză apreciabilă - plină de mânie şi de spume?

Nu ştim care misogin a spus despre femeie că e perfidă ca marea. E o nedreaptă învinuire adusă femeii, şi în acelaşi timp e un cuvânt calomnios - înflorit din ignoranţă - aruncat oceanului. Această imensitate fără odihnă este atât de surprinzătoare în aspectele, în mişcările şi în capriciile ei pentru că nu vedem destul de clar cari sunt legile cari o poartă în frâu.

Azi de dimineaţă, după ploaia de ieri şi fără ca vântul să bată prea tare, ne-am pomenit împresuraţi de bubuituri şi de urlete. Marea e în toane rele. Cât poţi să vezi, e plumburie şi tărcată cu alb. Plaja de scăldat dintre dig şi Biserica Grecească a pierit aproape cu desăvârşire. Valurile vin înalte şi impetuoase, se izbesc cu furie de treptele ţărmurilor şi se sfărâmă într-un omăt lichid, departe, peste marginile din zile calme.

E o privelişte mereu aceeaşi şi totuşi de-a pururi nouă. Aceşti monştri cu coamă albă, cari vin de la zeci de metri ca să se prăvălească şi să se nimicească la picioarele privitorului, săvârşesc, însă, altă operă interesantă dincolo de hotarele poeziei şi ale picturii. Ei lovesc, scormonesc, adâncesc stratul de nisip al ţărmului şi aruncă afară toate sfărâmăturile îngropate în alte vremuri. O vijelie pe mare însemnează, pentru cei ce pândesc comorile ascunse în sânul ei, o făgăduinţă de câştig. Dar chiar şi fără de mari vijelii, ţărmul mării este - în fiecare dimineaţă - presărat cu mii şi mii de fragmente, aduse de valuri. în

puzderia lor, cercetătorul sistematic şi perseverent nu va scormoni zadarnic.

Am auzit de repetate ori că mai cu seamă aci, în baia portului, marea scoate la iveală foarte multe rămăşiţe. Când scad apele şi se fac transparente, la fund se zăresc guri de cisterne. Aceasta dovedeşte că marea mâncându-şi malurile a înaintat şi a întins lespezii ei peste tot ce n-a putut să macine. Odată, în urma unui vânt care bătea spre larg, valurile au dat înapoi, pe o distanţă mare, şi fundul a rămas gol şi explorabil. Atunci au apărut o mulţime de urne, culcate cu anume rânduială şi dând impresia că sunt urne funerare. Dar apele şi veacurile le spărseseră aproape pe toate, iar câte mai păreau întregi, când puneai mâna să le ridici, se sfărâmau în mână. Totuşi, cel ce îmi comunica întâmplarea aceasta, a găsit o urnă încă întreagă şi jumătatea de sus dintr-o a doua.

Le-am văzut şi eu. Au pe gât câte o duzină de litere elineşti, cari, probabil, trecute prin lentila unui arheolog vor spune încă o dată cum îi chema pe cei ce şi-au turnat cenuşa în aceste coşciuge de argilă.

Sfărâmături de amforă sau de urnă funerară aruncă marea cu profuziune. în pietrişul, când mai culţuros când mai rotunzit al ţărmului, sunt mii de cioburi roşii, unele micşorate şi reduse până la făptura unor monede de lut ars, altele încă neroase şi cu caractere de fragmente dintr-un vas. Cioburile cari rezistă mai mult valurilor nimicitoare sunt mănuşile fostelor urne şi fundurile lor. Şi e plin ţărmul de mănuşi şi de funduri. Atâtea urne funerare în baia portului de azi, te-ar face să crezi că odinioară stătea aici un întreg columbariu, un cimitir de oale cu cenuşa răposaţilor.

Multe mii de coperişuri de casă şi-au scuturat, apoi, olanele în această mare. Multe ziduri s-au prăbuşit în valuri, grămădind movile de cărămizi şi de pietroaie. Toate acestea, după veacuri şi veacuri de măciniş în fundul mării, sânt azvârlite azi pe ţărm ca nisip şi ca pietriş. Foarte rar, nemistuite şi întregi. Trebuie să admitem că afară de urne, ţigle şi pietre din ziduri de cetate, marea a înghiţit, în dreptul acesta, şi multe opere de artă. Columne, capiteluri, plăci săpate cu inscripţii, obiecte uzuale, răsucite de mână de artist, statui şi statuete s-au dus rânduri, rânduri, în fundul mării.

Am văzut, în casa celui ce-mi arăta urnele funerare, o statuetă mutilată - o zeiţă, de la brâu în jos - şi o placă de marmură cu cele trei Parce: ambele scoase din valuri. Eu însumi am găsit pe ţărm, de câteva ori, ţăndări de marmură, rotunjite ca nişte bucăţi de săpun după spălat, şi cari nu puteau să vie decât din trupul unor foste opere ieşite din daltă. în Dobrogea nu există marmură. Când vezi o sfărâmătură albă, zacaroidă, fie printre ruinele din oraş, fie printre puzderiile de pe ţărm, poţi să deduci fără teamă de greşeală, că sfărâmătură aceea a venit cu corabia, în sânul unui bloc întreg, sculptat sau inform. Şi sânt destule şi aceste ţăndări de marmură.

Câte lucruri, câte monede, câte mădulare de zei şi de zeiţe, câte vestigii de antică frumuseţe ţine încă, la fund, marea aceasta. Valurile ridicate de furtuni sânt neputincioase să sape până acolo şi să ne zvârle afară infinitul tezaur. Câteva vârste istorice, câteva civilizaţii s-au perindat aici, unde noi, cei de o zi, stăm şi privim mânia mării. Basmul se pierde în rapsodiile lui Omer... Aici a fost vechea Callatis, şi Callatis era o colonie dorică şi descălicătorii ei erau dorieni din Heracleea Pontică şi Heracleea Pontică era fiica Megarei-Doriene... Pe la anul 313, înainte de Christos, armatorii din Callatis scuturară jugul regelui Lisimah şi alungară, din cetate, garnizoana tiranului. Dar Lisimah se întoarse împotriva callaţianilor şi-i strânse în obezi de asediu.

Marea îşi aduce aminte şi azi de Lisimah. Din comorile ei, scoate şi aruncă, uneori, pe ţărm, chipul şi scriptura acestui rege stăpân odinioară peste Scythia Minor.

12
MANGALIA, ACUM TREI SUTE DE ANI

Pe la jumătatea veacului al 17-lea, a trăit un turc cărturar care a călătorit mult şi a avut gustul fericit să-şi noteze impresiile de călătorie. Era secretarul şi nepotul unui mare dregător al padişahului şi se numea Evliia-Celebi. Istoricul Hammer apreciază exactitatea descrierilor lui Evliia-Celebi şi îl înfăţişează astfel ca pe cineva vrednic de încredere. Opera călătorului turc cuprinde vreo zece volume.

în drumurile sale, însoţind pe Melec Ahmed Paşa, marele dregător, unchiul său Evliia-Celebi a străbătut multe ţări, supuse padişahului, şi a trecut şi prin Dobrogea. Mangalia i-a lăsat frumoase amintiri. Spune despre acest oraş că este bine aşezat, că e populat şi înfloritor şi că are port mare, prin care se scurg spre Constantinopol multe cereale. Oraşul, ca şi azi, venea spre miazănoapte, de la port, numai că pe atunci arăta încă, în faţa pământului, unele urme de cetate. Evliia-Celebi menţionează faptul istoric că Mangalia, pe timpul lui Baiazid Ilderim, a fost împresurată şi luată cu asalt. Şi spune: fiindcă Gazi-Umureia-Adje-Iacuboglu, generalul care poruncea asediul, a cucerit cetatea cu prea mari osteneli, după cucerirea ei a pus şi a dărâmat-o. Acelaşi lucru 1-a făcut generalul lui Baiazid şi la cealaltă cetate de pe ţărmul mării, la Kiustenge. Aci însă Evliia-Celebi adaugă că Iacuboglu a poruncit să arunce, în mare, pietrile din cetatea dărâmată .Putem să credem că şi la Mangalia s-au petrecut lucrurile aidoma, deşi Evliia pierde din vedere s-o mai spună.

în zilele lui Evliia, adică pe la anii 1650-1660, Mangalia se înzdrăvenise din loviturile trecutului şi făcea impresie că e oraş cuprins. Era un fel de proprietate ecleziastică, adică, am zice noi,

pământ închinat vreunei mari instituţii religioase, moschee sau mănăstire de dervişi. Avea cadiu plătit, anual, cu şapte pungi de bani. Avea un serdar, adică căpitan de călăraşi. Avea un muhtesib şi un subaşă, adică un şef de poliţie şi un strângător de dăjdii.

Casele din Mangalia erau temeinic construite, ziduri tari şi porţi solide, fiindcă oraşul era izbit de multe ori de piraţi. Credincioşii lui Mohamed, din această parte, erau, pentru călătorul Evliia-Celebi, lazi. Acest cuvânt *lazi* mai trăieşte şi azi în numele unui cătun Lazi Mahale. Lăzii nu erau oameni proşti. Evliia-Celebi notează un cuvânt al lor despre Mangalia, de unde se vede oarecare duh. El spunea: dacă un musulman n-a putut, în viaţa lui, să se ducă la Mecca, să vie măcar la Mangalia, fiindcă aci este hagialâcul rătăciţilor şi al săracilor.

în Mangalia, în zilele lui Evliia-Celebi, era o geamie mare, luminoasă şi cu mulţi credincioşi, poate chiar aceasta pe care o admirăm azi, la soarele anului 1922, de la Iisus Christos. Erau în Mangalia şapte şcoli încăpătoare, trei hanuri şi vreo trei sute de prăvălii. Mai era o baie mică, ale cărei dărâmături mi se pare că dăinuiesc şi azi şi era şi un bezisten, adică un crâmpei de stradă, cu prăvălii pe o parte şi pe alta, şi împreunate în chip de coviltir, deasupra străzii.

De-a lungul portului, negustorii mangalioţi aveau ca la trei sute de magazii şi de depozite, aşadar, semnul şi temelia unui adevărat centru comercial. Serdarul Mangaliei era proprietarul celui mai mare han din oraş. Portul, zice Evliia, este deschis spre răsărit şi miazăzi, de aceea este expus furiei valurilor. în timpurile vechi, a fost aici un port mare cu două ieşiri, judecând după pietrele care se văd la fund, în zilele de mare calmă. împrejurul oraşului sunt vii şi grădini. Spre apus, printre grădini/este un schit de dervişi, adică techeaua Muharem-Baba,

în Mangalia afară de turci, sunt mulţi greci şi evrei.

Acestea şi alte câteva detalii au fost văzute şi notate de călătorul turc, pe la jumătatea veacului al 17-lea. Le-am găsit reproduse în preţioasa revistă *Arhiva Dobrogei,* voi. n,nr.2,pp. 134-136,din 1919.

Amănuntul mărturisit de Evliia-Celebi, că adică generalii lui Baiazid Ilderim, după cucerirea cetăţii Kiustenge, au dat poruncă să-i arunce pietrele în mare explică - şi pentru Mangalia - cum a crescut tezaurul sfărâmăturilor din adâncurile umede.

Erau, acum trei sute de ani, împrejurul Mangaliei, vii şi grădini. S-au părăginit de mult. Poate de aici înainte, copiii copiilor noştri să mai vază viţa şi cireşul încingând Mangalia, în locul scaieţilor şi boziilor de azi.

în Mangalia, pe deal, chiar spre apus, stă azi geamia tătărească. Să fie oare acel schit al dervişilor, despre care pomeneşte Evliia-Celebi, techeaua Muharem-Baba?

Călătorul turc n-a observat, la nordul oraşului, decât ceva urme de străveche cetate. Bazilica creştină, descoperită lângă zidul nordic al cetăţii, în anul 1915, atunci în zilele lui Evliia sau că se îngropase cu totul şi deci nu se mai vedea, sau că l-a lăsat pe turc indiferent.

Bazilica aceasta e monumentul cel mai spaţios şi mai impunător care vorbeşte azi - deasupra unei burgade prizărite şi dărăpănate - despre un trecut disproportionat şi plin de viaţă şi de artă.

ii .» >

i ir ,

13

RUINELE DE MARMURA

Rămăşiţele cele mai vrednice de văzut din Mangalia sunt ruinele de marmură de lângă Biserica Greceî scă E plină Mangalia de fel de fel de resturi arhitectonice - capiteluri, socluri, frânturi de columne - dar vatra cea mai bogată în rămăşiţe este aci în coltul nord-estic al oraşului.

Ca să ajungi acolo, porneşti spre Biserica Grecească, treci pe dinaintea ei şi după vreo 40-50 de paşi ai ajuns la ruine. Aşa cum se văd azi, ele au fost scoase la lumină acum şapte ani, prin nişte săpături începute dar neisprăvite. Cum au f interpretate - vom vedea mai târziu. Care este înfăţişarea lor în cealsul de faţă?

Este o suprafaţă dreptunghiulaiă, lungă de 25 de paşi în direcţiunea răsărit-apus, şi lată de 12 , în direcţiunea miazănoapte-miazăzi. Către miazănoapte suprafaţa aceasta este mărginită de un zid, din codri mari de piatră calcaroa ;ă. Zidul e înalt pe unele locuri, până la doi metri. Dar acest zid - descoperit şi vizibil spre suprafaţa dreptunghiulară - este pe faţa cealalt *i* a lui, îngropat şi invizibil,

Către miazăzi aceeaşi suprafaţa este de asemenea mărginită cu un zid, dar zidul meridional este pe în întregime nescos la iveală. Celelalte două ziduri cari închid suprafaţa, la răsărit şi la apus sunt pe unele locuri vizibile, pe alte locuri ni.

Pe această suprafaţă, se vede, un zid despărţitor, cu orientarea nord-sud, cu capul nordic sprijinit i i zidul de la nord, iar cu capul sudic pierdut în masivul dărâmăturilbr de la sud. Zidul despărţitor e tăiat într-un loc şi închipuieşte o ştiri >itură de comunicaţie între cele două spaţii despărţite. Spre răsărit, iproape" de jumătatea nordică a acestui zid stă în picioare un urighi ie zidărie interioară, clădit din

codri mari de calcar, dar şi din cărămizi foarte lungi, îngropate în vărăria pietrificată. Probabil că în faţa acestui unghi de zidărie stătea, spre sud, încă unul exact la fel, amândouă fiind capetele unor despărţituri lăuntrice longitudinale. în haosul dărâmăturilor de azi, presupunerea acestea nu poate să fie clarificată.

Atâta e tot ce-a mai rămas în picioare din această ruină dezmormântată în anul 1915. Cu atât mai numeroase şi mai risipite sunt fragmentele şi ţăndările de marmură din podoaba acestei vechi clădiri.

Ceea ce izbeşte mai întâi, când priveşti de sus vatra ruinelor, sunt columnele de marmură, mutilate şi trântite, printre viguroase pămătufuri de pelin. Vatra întreagă este înecată în bălării şi poate că unele ţăndări caracteristice şi preţioase stau înnodate şi nevăzute, subt hăţişuri. Este mai întâi o columnă completă - poate singura care a rămas - lungă de 12 palme, care zace în colţul nord-estic al suprafeţei. Vin, apoi, o columnă aproape întreagă şi una înjumătăţită, trântite lângă unghiul de zidărie dinspre nord. După aceea, între acest unghi şi zidul transversal dorm, alături, patru fragmente mari de columnă, printre foarte multe ţăndări mari şi mici. în mormanele de colb cari stau pe lângă ziduri, dorm desigur şi alte fragmente şi ţăndări din aceleaşi vechi columne.

în partea dinspre apus, dincolo de fostul zid transversal, este încă un fragment de columnă. Aceste columne au fost cioplite din marmură, iar marmura n-a fost scoasă din subsolul Mangaliei, ci probabil adusă cu corabia din insulele greceşti, fie lucrată gata, fie în blocuri amorfe. Tot din vatra aceasta cu rămăşiţe de marmură trebuie să facă parte încă un stâlp mutilat, care stă azi înfipt în pământ, la o depărtare de vreo 200-300 de metri şi anume în bătătura unei gospodării pustiite de lângă actuala şcoală grecească. Stâlpul e tot de marmură şi exact cu aceleaşi proporţii ca şi cei de aici.

Pe lângă aceşti stâlpi-columne, zac împrăştiate pe toată vatra, 25 de capiteluri şi de socluri. Poate sunt şi mai multe, dar se ascund în urzică sau în moloz. în sfârşit, afară de columne, de socluri şi de căpăţâni, e plin locul de marmură sfărâmată, provenind din plăci, din căptuşeli şi din ornamente, cu nume precise numai pentru arheolog şi pentru arhitect.

Toată vatra aceasta, lungă de 25 de paşf şi lată de 12, este pardosită cu lespezi mari de calcar şi, dacă nu greşesc, nivelul pardoselei din porţiunea vestică este mai ridicat decât nivelul pardoselei din porţiunea răsăriteană. De prisos să mai accentuez că peste tot stau, întregi şi sfărâmate, numeroase plăci şi codri de calcar, câteodată cu marginea lucrată.

Un alt detaliu pe care îl poate oricine observa, mai ales pe fragmentele de marmură, este că odată - cine nu ştie când - un foc puternic a răscopt şi a înnegrit clădirea aceasta.

împrejurul acestei vetre de sfărâmături, dezgropată acum şapte ani, stau mii de alte sfărâmături - printre cari şi unele de marmură - şi pâlcuri inextricabile de scaieţi şi de ciulini. Foste locuinţe înjghebate în vremuri mai noi, cu material străvechi, s-au dărâmat şi ele şi sporesc haosul locului şi confuziunea privitorului.

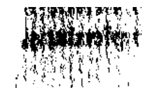
Aproape de clădirea de altădată, împodobită cu stâlpi de marmură, este un fel de pivniţă îngustă, un fel de criptă cu pereţii de piatră, care poate că la zămislirea ei era în legătură cu clădirea cea mare. în această criptă, azi descoperită, zac, aruncate şi zdrobite, multe ţăndări de marmură, neapărat toate din aceeaşi ruină.

Nu mai departe ca la o sută de metri, malul prăpăstios şi foarte înalt spânzură deasupra mării, arătând urme de ziduri şi largi depozite de puzderii seculare.

Privitorul neorientat rămâne perplex pe marginea dalbului şi năruitului locaş de marmură. îl nelinişteşte taina acestei antice înjghebări arhitectonice, dar mai mult decât atât îl doare nesfârşita ei năpustire, negrăita ei devalorare.

Ce-a fost aici odinioară? Cărei credinţe religioase, căror întocmiri politice, sau cărui vis de frumuseţe, i-a adus prinos şi mărturie, în veacuri neghicite, această construcţie de piatră?

Şi o dată scoasă din troianul vremii, pentru ce uitarea aceasta? De ce această conjuraţie nouă - a nepăsării şi a barbariei, cu scaieţii şi cu urzicile - împotriva străvechei frumuseţi?

14
CONJECTURI SI TRISTEȚI ARHEOLOGICE

N-am putea oare găsi, în acest haos de marmură sfărâmată - ruina de lângă Biserica Grecească -, vreun detaliu sigur care să ne destăinuiască înțelesul fostei clădiri şi să ne-o statornicească în scara veacurilor?

Aceasta e întrebarea cu care pleacă de lângă impresionantele ruine mulți din călătorii ajunşi până la Mangalia pentru un cuvânt sau altul şi străini de istoria arheologiei româneşti. O nimica toată, o tăbliță neagră de două palme, cu câteva rânduri de vopsea albă, înfiptă la loc bun, ar scuti pe bieții oameni de multe şi absurde cheltuieli de imaginație şi ne-ar scuti pe noi, pe toți de credința dizolvantă că noi românii nu ştim ce înseninează evlavia pentru trecut.

Dar tăblița aceasta lipseşte precum lipseşte, în ceasul de față, orice semn pământesc şi experimental cum că îi pasă cuiva ceva, în țara noastră, de aceste pietre albe, de subt cerul Mangaliei.

Dacă vizitatorul are timp şi mai are şi curiozitatea lucrurilor de demult, va veni a doua oară, a treia oară, la această vatră năpustită, până când va întâlni pe cineva mai inițiat, sau până când va avea norocul să dea singur peste cheia mântuitoare. Cercetând cu luare-aminte şi cu stăruință capitelurile răsturnate, în colb şi în bălării, va găsi pe două dintre ele semnul crucii. Este crucea bizantină, cu toate brațele egale. Pe unul dintre aceste două capiteluri (zace în unghiul nord-estic) crucea, tăiată în relief, se păstrează intactă. Pe al doilea capitel (zace pe linia vestică extremă) crucea s-a înnegrit, a pierdut netezimea şi a pierdut şi un braț.

Aşadar, aici a fost odinioară o biserică creştină! Descoperirea ta, naiv cercetător de vară, a fost proclamată, în înaltele noastre sfere oficiale şi ştiințifice încă de acum şapte ani:

„... Cercetări arheologice întreprinse la Mangalia... au descoperit între altele o clădire bazilicală ce cuprinde o mare cantitate de marmură, care, pentru epoca a clădirii, dovedeşte o înflorire de seamă în trecutul vechiului Callâlis..." *(Anuarul Comisiunii Monu-mentelorIstorice,* şedința de la 6 sejptembrie 1915, pag .34.) O clădire bazilicală, ce cuprinde o mare cantitate de marmură, este o expresi-une ermetică ştiințifică. Un profiin ar zice: o clădire bazilicală cu multe sfărâmături de marmură.

în acelaşi anuar, acelaşi an 1915, există un raport special, asupra „primei campanii de săpături la Callatis" (p. 200-205). Acolo găsim această frază, apreciabilă pentru claritatea ei: „în general privite, ruinele au făcut parte dintr-o gru oă de clădiri de formă bazilicală, grupate în jurul unei biserici creştine de prin veacul VI, după Chr." (pag. 203). Spre părerea mea de riiu, aceasta e singura frază pe care poate s-o înțeleagă un neinițiat, R|aportul cuprinde o dare de seamă asupra săpăturilor şi a descoperirilor făcute. Dar descrierea acelor „clădiri de formă bazilicală" nu este pe înțelesul tuturor. Trebuie să ținem seamă de împrejurarea că pin săpăturile din 1915 n-a ieşit la iveală decât o parte din complexul clădirilor îngropate. Din această cauză, cel ce le descrie se simte sitijigherit, iar cititorul puțin luminat.

Iată însă o altă descriere ma transparentă şi mai populară. Se găseşte în cartea (scrisă în limba germană): *Antichitățile creştine ale Dobrogei,* opera I. P.S. Raimund, hiepiscolul catolic din Bucureşti, în această carte, la pag. 169, întâmjinăm un desen care înfăţişează cu exactitate ceea ce se vede azi, la liimina zilei, de pe urma săpăturilor din 1915. Acum înțelegem că pajrtea vestică, din suprafața desco-perită, era un fel de tindă spațioasa despărțită în trei, prin două şiruri de stâlpi, înfipți exact de la nord spre sud. Partea dinspre răsărit - dincolo de zidul transversal - par^ a fi fost bazilica propriu-zisă, cu intrarea spre apus, cu altarul spre Izvoarele luminii,

Dar poate că aceste impresii şi localizări se vor schimba atunci când, de subt mormanele seculare va ieşi la iveală toată liniatura temeliilor. Această perspectivă însii este nesigură şi îndepărtată. Chiar

în anul 1915 greutățile explorării - mărturisește d. D. M. Teodorescu, conservatorul Muzeului Național - au zădărnicit bună parte din planurile și din avântul exploratorilor. Terenurile cari ar trebui scormonite sunt în mâna unor proprietari obtuzi și nepăsători față de farmecele arheologiei. Săpăturile începute n-au putut fi duse până la capăt. Oricum, cu fragmentele găsite și cu altele mai vechi, risipite prin toată Mangalia, direcțiunea Muzeului Național a înjghebat, la primărie, un început de muzeu regional. L-a înjghebat într-un ceas fără noroc, căci a izbucnit războiul și toate elementele adunate s-au risipit.

A mai rămas vreo jumătate de duzină de bucăți mari, cari n-au putut fi cărate. Le-am văzut întrunite și „domesticite", în curtea unui gospodar din Mangalia. Un fragment sprijinea o plită sau o poiată. Altul se scălda cu rațele într-o băltoacă. Un al treilea păzea colțul casei gospodarului... Și toate aveau linii și acante cari dădeau pe față - în jalea barbară a zilelor noastre - darul și paternitatea vechilor sculptori elini!

Revenind la ruinele de marmură de lângă Biserica Grecească, atâta putem să reținem și să spunem și altora, că este vorba de un locaș de închinăciune de prin veacul al șaselea după Mântuitorul, adică de pe vremea împăraților bizantini Anastasie, Iustin I, Iustinian, Iustin II, Tiberiu II și Mauriciu. Acest locaș de rugăciune înălțat Mântuitorului a fost ca atare ridicat din temelie sau a fost mai întâi templu păgân ori tribunal împărătesc convertit mai apoi în biserică?...

Aceste ruine de marmură, însemnate cu semnul crucii, deschid capitolul special âl antichităților creștine din Dobrogea. în anul 1911, profesorul V. Pârvan, constata despre „neprețuitele resturi antice" de la Tropaeum Traiani - resturi de bazilici, capele, cripte - că „nu au fost decât în mică parte dezgropate, iar o publicație sistematică, măcar pentru descoperirile de până acum, lipsește cu totul" *{Contribuții epigrafice la istoria creștinismului daco-roman,* pag. 66).

Ce să mai zicem despre antichitățile creștine de la Mangalia! Tot profesorul Pârvan notează (aceeași pagină) că, pentru antichitățile creștine dobrogene, n-aveam deocamdată la îndemână decât lucrările I.P. S.Raimund: *DiechristlichenAltertuemerderDobrudscha,spov. Nach Adamclisi* și, în fine, opera în două volume: *Aus Rumaenien.*

15
BUCUREȘTI - CONSTANȚA

Mi-e dragă, cu deosebire, această linie de drum-de-fier București-Constanța... Până la Fetești este dreaptă în chip ideal, fără nici o cotitură, fără nici un pod. De la Fetești până la Cernavodă e dreaptă ca o săgeată și ca drumul săgeții, peste vaste suprafețe plumburii, peste dumbrăvi de sălcii, peste vetre de nufăr înflorit și apoi peste Dunărea bătrână, biruită și călărită de Podul Carol I. De la Cernavodă la Constanța, linia dreaptă se zgârcește și șerpuiește, dar prin locuri atât de curioase, încât luarea-aminte nu slăbește și călătoria rămâne interesantă până la capăt.

Poate însă trebuie să adaog că acest zbor în linie dreaptă, de-a lungul largului nostru Bărăgan, ca să fie într-adevăr plăcut și răcoros ar fi bine să-1 faci cu un tren accelerat... Altfel, gările se înmulțesc ca mărgelele, pe o ață întinsă coardă, soarele crește și cucerește tot cerul, vagoanele se încing și cititorul meu cel mai binevoitor va găsi paradoxală dragostea mea pentru artera C.F.R. București-Fetești.

După ce treci de gara Pasărea și încep, pe dreapta și pe stânga, acele fragede dumbrăvi peste vârfurile cărora strejuiesc, într-o parte turlele Mănăstirii Pasărea, și în cealaltă parte turlele Mănăstirii Cernica, prinzi de veste, cu mirare, că avem lângă capitala României Mari - la o depărtare de 20-25 de km. - posibilități și comori, pentru noi, mereu inutile...

Câte trenuri de vară, câte tramvaie electrice n-ar fi stabilit alți oameni decât noi, între aceste bolți de frunză și de umbră și asfixiata noastră Capitală! Sărmanii bucureșteni sunt nevoiți, adeseori, să-și ia lumea în cap și să se ducă la sute de kilometri depărtare de bojdeucile lor, în primul loc din pricina acestei zone de pustiu și de barbarie din

jurul Capitalei. Să zicem că unii au nevoie de băi, prescrise de medic. Alții au nevoie de aerul şi de mireasma bradului, după aceeaşi prescripțiune. Dar sunt alții, foarte mulți, cari şi-ar vedea de sărăcie, în Bucureşti, dacă ar putea, de trei patru ori pe săptămână, să se repeadă cu tramvaiul electric până la pădurile de la Pasărea şi de la Cernica, ori şi mai bine, până la băile instalate la umbra acestor păduri, tăinuitoare de helestaie...

Dar aşa ceva este pe cale de îndeplinire, numai că în locul heleştaielor Brăneşti, va fi balta Snagovului. Am auzit şi eu. Să dea Dumnezeu să vedem inovația aceasta cât mai curând... Şi să trăiască acea societate engleză sau americană căreia i-a trecut prin cap să mai aerisească şi să mai îmbăieze pe bietul bucureştean!

Deocamdată recunoaştem cu plăcere că trenul accelerat în care ne aflăm e curat, e confortabil, nu e prea aglomerat şi - pe linia aceasta, cel puțin până la Feteşti - are bună reputație. într-adevăr, nu-mi aduc aminte să se fi întâmplat vreun dezastru pe această porțiune de cale ferată, dreaptă ca o riglă de geometru şi cu foarte puține confluențe.

Trecem - aproximativ - prin Bărăganul lui Odobescu. Dar lumea s-a schimbat. în locul acelui ocean de bălării şi de iarbă uriaşă, prin care colindau căruțele vânătorilor, azi avem o infinită suprafață cultivată, în care colindă plugurile cu cinci brazde şi maşinile secerătoare.

Acum vreo doi sau trei ani, pe acest Bărăgan, făceau valuri-valuri mii şi mii de pogoane cu porumb. Anul acesta, cămările cerului au stat închise. Seceta a uscat câmpia şi nădejdiile plugarului. Sunt petice de pământ, cum am văzut deunăzi pe la Galați şi pe la Brăila, cu totul calcinate şi înroşite, ca în luna lui octombrie.

Oricum până la Feteşti, grăsimea pământului sau câteva ploi, oricât de avare, au mai dat putere vegetației. De la Feteşti încolo, aspectul e altul. Mai întâi, noianul de ape încremenite dintre Borcea şi Dunăre. Mai lunile trecute, de la Feteşti şi până la Cernavodă era o singură oglindă de plumb şi de ironie, când stăteai şi o priveai de la malurile arse de soare şi pulverizate. De data aceasta, apele au scăzut; „grindurile" au ieşit la iveală; sălciile şi-au desfăcut pletele din potop, Dunărea şi-a aşezat, din nou, hotare verzi, spre haosul de lacuri şi de dumbrăvi, din partea stângă. Dar după ce-ai ieşit din colivia podului şi ai lăsat în urmă acest bazin supraudat şi bun pentru cirezi şi pentru herghelii, intrând în Dobrogea intri în țara pietrei seci. Nu ştiu care alt ținut al nostru poate să se ofilească şi să se scorojească, în timp de secetă, mai mult decât acest pietros şi straniu pământ dobrogean.

Toate dealurile, toate platourile sunt pleşuve şi roşcate. Numai pe unde se pornesc văile, vezi curgând devale un fel de pulbere verzuie - biata rădăcină a ierbei de mult păscute.

A mai rămas verde fundul văii, prin care şerpuieşte calea noastră, şi încă este verdele papurei şi al stuhăriilor de pe fostele smârcuri.

Cumplită secetă! Ce mai pasc oile, ce mai pasc vitele, cari stau risipite pe aceste funduri de oală!

O fi aiurea mai bine - mai sus, mai jos de linia ferată - voieşti să crezi aşa, căci altfel prea e jalnic să întinzi, pe toată Dobrogea, pârjolul şi blestemul acestor locuri...

Câteva sate tătărăşti, mai exact câteva case semănate la întâmplare, din traista nu ştiu cărui fantastic Moş Sărăcilă, cu fes şi cu şalvari... Apoi Medgidia, răsfirată, dezarticulată şi ambiguă, nici creştină, nici turcească... Pe urmă, iar valuri de teren, fără nici o nădejde pentru toamnă, iar petece de iarbă rară, dezolată şi uscată, ca tuleiele unui spân, iar două-trei cuiburi de porumb opărit şi, iată, înălțimile de unde începi să pândeşti zarea de oțel a mării.

16
UN CEAS LA TECHIRGHIOL (MOVILĂ)

în Constanța facem numai un popas. Deşi avem aici, pe țărmul mării, câțiva prieteni gata să ne servească şi să se strâmtoreze pentru noi, totuşi planurile şi pretențiile noastre sânt mult mai modeste... E adevărat că ne trebuie şi nouă băi de mare, soare şi nisip cald, dar nu le căutăm la Constanța. Mergem mai devale. Unul dintre noi are însă urgentă nevoie de nămolul de la Techirghiol.

Şi aceasta e problema apăsătoare care mă mână spre lacul miraculos mai înainte de orice alte hotărâri şi întreprinderi. De la Constanța până acolo sunt numai vreo 18 km şi zeci de automobile şi de autocamioane răscolesc necontenit praful generos, când pe şoseaua mare, când pe drumurile croite pe de lături.

Dar eşti bucuros de repeziciunea transportului, urmăreşti linia albastră a mării, printre miriştile sărace, şi vezi că Techirghiolul începe să se profileze - vorbesc mereu de Techirghiol-Movilă, care e o veche cunoştință a mea şi pe care îl revăd totdeauna cu un sentiment cu totul personal...

închipuieşte-ți că ai cunoscut odată un copil care de-abia mergea, copăcel şi la jocurile nevinovate ale căruia ai fost martor şi părtaş... Era numai ațâța, de o şchioapă... L-ai dat huța, pe picioare, şi i-ai făcut vioară din coceni de porumb... Copilul a crescut, a fost în străinătate... S-a însurat cu fata unor milionari şi astăzi când te mai întâlneşte - foarte rar - îşi drege monoclul, alene, ca să te recunoască.

— Ah, bonjour!... c'esttoi,mon vieux Ghitza...

Cam acesta este sentimentul meu, când trec prin Techirghiol-Movilă. Acum douăzeci şi patru de ani, impertinentul de azi era numai... iarbă şi pârloage, cu o tichie roşie pe vârfului capului, adică

numai cu otelul „Movilă", de-abia isprăvit de roşu. Ne-am plimbat, am huzurit, am visat prin locurile tătărăşti, unde se ridică azi aceste vile mândre... Peste tot erau garofite sălbatice şi sipică. Iar de jur-împrejurul lacului era pustietate augustă. Numai subt malul dinspre miazănoapte, era o maghernită de scânduri, „instalația de băi" a Sanatoriului Eforiei... Şi an după an, clădirile au ***iekli*** ca din pământ, între lac şi mare, s-a întemeiat cartierul Carmen Sylva. Interesele, apetiturile şi exploatarea au ridicat aci curcubeul celebrității, mai mult decât puterea vindecătoare a nămolului din fundul lacului.

Se înțelege; era inevitabil. Unde este... lac, trebuie să se adune broaşte, adică toată acea zarvă respingătoare a cupidității omeneşti. Dacă oamenii vicleni, capitalişti şi exploatatori n-au lipsit, nu lipsesc nici la Lourdes, şi nici la Sf. Mormânt, de bună seamă că nu puteau să lipsească la Techirghiol.

Dar vorba aceea... *est modus in rebus.* Şi aici, ca mai pretutindeni în viața noastră socială, te izbeşte nu ştiu ce particularitate de parvenitism şi de exagerare pe care nu poate s-o spele nici lacul nici marea.

Am venit aici cu nădejdea absurdă că voi putea găsi adăpost, masă şi băi pentru un copil limfatic. Nu e de nasul meu! în aceste zile scumpe pe cari le-am apucat, ca să faci băi la Techirghiol, trebuie să vii cu parale multe, sau trebuie să vii... în colonie şcolară, sau (mult mai practic) să vii în colonie politică. O baie caldă costă vreo sută douăzeci de lei, aşadar, una mie două sute de lei: zece băi. Dar sunt domni eleganți, cu privirea rece şi importantă, dar sunt doamne îmbrăcate în aripioare de libelulă cari nu plătesc absolut nimic...

„Nu cerceta aceste legi..."

Şi iată încă un citat care îmi aține calea, însă uşor modificat, potrivit succesului meu de la Techirghiol:

„ Veni, vidi,perdidi"...

Nu-mi mai rămâne decât să iau înapoi drumul spre Constanța, şi să-mi mult gândul de la băile de nămol.

O întâmplare infimă şi veselă goneşte tristețea momentului şi pune un accent deosebit călătoriei de revenire. Un automobil gol, printre destule altele aşteaptă în şosea, acolo unde fierb, cu treabă şi fără treabă, localnicii şi mosafirii stațiunii. Vorbesc cu conducătorul

şi aflu că maşina e gata să pornească la Constanța... „Gata, peste o jumătate de oră"...

După două ceasuri maşina pleacă, cu mine, şi cu conducătorul... ca să ridice de la domicliu doi clienți importanți: două doamne, călătoare ca şi mine spre Constanța.

Oprim înaintea unei vile cu etaj şi două doamne se ivesc la capătul scării pe un fel de terasă de scânduri. Oroare! în fundul automobilului stă un popă bătrân, sărăcăcios şi nepieptănat!

— *Nous avons* de *la chance!...*

— *Un retour dâlicieux*

— *Si nous rencontrons mon mari, quelle tete fera-t-il?!...*

Servitoarea de perfect acord, dacă nu cu franțuzeasca, dar cu atitudinea şi cu încurcătura stăpânelor, îi spune şoferului:

— Unde l-ai mai găsit şi pe ăsta?...

Mai plictisit decât toți, şoferul se întoarce către mine şi politicos, dar categoric, mă pofteşte:

— Părinte, fiți bun şi treceți aici lângă mine, ca să stea în fund doamnele...

Dar în fund este loc comod pentru trei persoane! ...

Haide, amice, scoate, din sac, franțuzeasca de zile mari şi încredințează pe aceste doamne că un preot ortodox poate să fie şi altfel decât îl zugrăvesc anecdota populară sau prejudecata volteriană. Dar dă-le şi lor oarecare dreptate: astăzi, când preoțimea cea nouă cere căsătoria a doua, cere, pentru zilele ordinare, costumul civil şi, îndeobşte, o intimă prietenie cu briciul şi cu foarfecă: nu e de mirare că - aşa popă vechi, cum vreai să fii - nu inspiri nici o simpatie unor biete suflete plăpânde.

17
ÎNCĂ O DATA, LA MANGALIA

Ne-am hotărât să mergem lîncă o dată la Mangalia. Timp de doi ani ne-a urmărit amintirea scăldată în aur şi în valuri albastre a străvechiului şi dărăpănatului târguşor E cam dincolo de lumea căilor ferate, a poştei, a telegrafului şi a telefonului... dar e un loc intim şi subjugător. De la Constanța şi până acolo sunt patruzeci şi patru de kilometri şi pentru cel ce aduce 0U sine o familie numeroasă plata transportului - de persoană - e aproape egală cu costul biletului de tren Bucureşti-Constanța... Dar şi peste aceasta. îngăduința şi apatia noastră națională sunt insondabile. Un străin s-ar îmbolnăvi de migrenă torturându-se cu întrebarea: „Cum se poate ca, în timp de un sfert de veac de când a ieşit în fum î faima băilor de la Techirghiol, să nu se fi găsit în țara românească atâta filantropie, atâția ingineri şi atâția bani câți trebuiau pentru ajrteriola de cale ferată Constanța-Techirghiol?"

Pe noi nu ne doare capul nic i de alte întrebări şi probleme mult mai năzdrăvane decât problema acestei şchioape de cale ferată,

Cu automobilul, de la Conştiința până la Mangalia, faci de-abia un ceas. Aceeaşi uscăciune, şi tristețã lasă văl de toamnă peste această regiune dobrogeană. Ațâțat numai că vecinătatea mării şi roua dimineților au stâmpărat mânia secetei şi au mai înviorat semănăturile şi sunaturile. Colinele nu sunt cu ttrtuŝterpe şi iarba de pe lângă drum n-ar lua foc imediat, dacă ai .arunca în ea un chibrit aprins,

Grâul şi ovăzul sunt parte şi secerate, parte în secere. Recolta e slabă, dar nu este nulă ca în alte părți.

Lăsăm în urmă Techirghiolul Movilă, trecem prin Tuzla, printre sacalele cu apă cari se duc sus să răcorească pe boieri, şi zburăm către

Tatlageacu Mare, pe terenul cu unde largi, încremenite sub orizont. De la Tatlageacu Mic până la Mangalia mai sunt vreo zece kil6metri şi după ce ai trecut de culmea păduroasă a Comarovei, Mangalia se înalţă, colţurată, pe culmea dimpotrivă.

Revedem locurile acestea, marea care pridideşte răsăritul, rândunelile şi graurii aşezaţi în sălbi, pe sârmele de telegraf, misterioasele movile cari dau o înfăţişare uşor funerară câmpiei ondulate, şi călătoriei de azi îi adăugăm frumuseţea şi rezonanţele amintirii. în dreptul ruinatului ocol silvic, la prima mea venire automobilul şi-a pierdut puterile... Pe coasta aceasta, întâlneam dimineaţa oile cari ieşeau de colo de la stână... Până aici au venit copiii să mă întâmpine, odată când reveneam de la Bucureşti...

Sosim la Mangalia. Toate sunt atât de neschimbate şi stau atât de bine la locul lor, încât notăm numaidecât cele 3-4 construcţii noi cari s-au înfiripat<le doi ani încoace. Aceleaşi prăvălii, aceeaşi stradă principală şi unică, de vreo sută de metri, aceiaşi negustori, în papuci, în pragul prăvăliilor şi trebuie să recunosc, cu plăcere, aceeaşi primire patriarhală şi prietenoasă.

Aceeaşi ar fi şi geamia - arhaica şi mult vorbitoarea geamie din Mangalia - dacă nu m-ar izbi dureros suferinţa bălăriilor dintre zidurile ei. Unde sunt hăţişurile cele nedescurcate! Unde sunt scaieţii cei măreţi, cu măciuliile lor uriaşe şi roşii-viorii gata să atingă în asemănare nişte turbane turceşti. Unde este acea plasă verde şi adâncă, prin care răzbeau, ici şi colo, stâlpii centenari de la căpătâiul muftiilor şi-al paşalelor!

Mai mult decât pe ogoarele nimicite şi pe izlazurile rase, jalea acestor zile fără ploaie s-a cuibărit aci, în această necropolă turcească. Şi tot aşa este cu toată Mangalia. Acest târg, întemeiat cu câteva sute de ani mai înainte de era creştină, este în realitate o vastă necropolă. Când ploaia cade multă, peste dărâmături, peste morminte, peste puzderiile stratificate, ciulinii prosperează, ruinele se schimbă la faţă, tinereţea cea de un an deghizează moartea milenară!

Deci, cu părere de rău stăm şi privim, printre vlăstărişul sărac, printre cucutele puţine, printre pirul anemic, oasele deşirate şi nălbite ale bietei Mangalii...

' Mai sunt şi alte tristeţi, mai sunt şi alte dezamăgiri, corespunzătoare tot atâtor aşteptări şi iluzii zadarnic mângâiate... întâia moară de vânt a pierit dintre Mangalia şi satul Două Mai!... Furtuna sau nu ştiu ce neînţelegere dintre proprietar şi arendaş au nimicit acest venerabil monument. Prieteni pictori, cari aţi cunoscut şi zugrăvit moara de vânt, de lângă grădiniţa publică, întristaţi-vă cu mine!

Altă pagubă, care din fericire mă priveşte numai pe mine, este că fostul meu cabinet de lucru - încântătoarea magazie de cereale de acum doi ani - de data aceasta nu-mi mai aparţine. Apoi, melancolice sau sinistre, diverse noutăţi şi întâmplări, altele decât acum două veri: Tewik nu mai vinde limonada; Zoreh şi-a schimbat cuibul ei de rândunică musulmană, apărat cu gratie de lemn, şi a emigrat nu ştiu unde, sus în tătărime; un ministru s-a arătat, deunăzi, câteva minute în localitate...

încolo... delfini inofensivi şi copilărpşi în volburile albastre ale mării, copii cari ciripesc pe nisipul licăritor,pescari turci care-şi dreg mrejile - şi portul potmolit şi mort, sub cristalul lichid, între cele două braţe ale digului.

18
PIERRE LOTI ŞI TĂTARE DIN MANGALIA

Cine este obosit de prea multă muncă, sau cine suferă de neastâmpăr nervos, sau cine are prea multă febră în sânge şi în viaţă, să poftească la Mangalia, dar nu ca să facă băi de mare, ori helioterapie, ci ca să privească cum trăiesc turcii şi tătarii. Se ştie că marele vrăjitor al cuvântului, maestrul visului exotic, Pierre Loti, adora islamul şi ţinea pe musulmani drept oamenii cei mai înţelepţi şi mai cinstiţi de pe pământ. Am-văzut acum în urmă, într-o carte a lui, că, în tinereţe, 1-a bătut gândul, foarte serios, să treacă la legea turcească. Iar mai târziu, când frumuseţile şi durerile Bosforului se alinaseră în sufletu-i, prietenia şi devotamentul lui pentru turci au mers până la riscuri şi sacrificii. încep să-1 înţeleg pe Pierre Loti.

La Mangalia, suntem departe de Eyub şi de Cornul de Aur, dar e destulă viaţă turcească, pentru observaţie şi cugetare.

Marele Corso, adică acei o sută de metri de stradă principală, este interesant, dar e amestecat şi nu destul de caracteristic .Turism şi Orient se află aci din belşug, dar mai mult prin contrafacere... Adică unii cetăţeni, de felul lor români şi chiar bucureşteni, fac pe turcii, revărsaţi pe trotuar şi pe stradă, la măsuţele cu cafea, cu bere, sau cu simple palavre... E un amestec pitoresc de pălării şi de fesuri. Fără contrazicere, orientali sunt toţi, până în măduva oaselor, dar turci sunt mai puţini.

Spre a evita confuziunea, eu prefer să străbat partea de apus a orăşelului, să mă strecor printre mormanele de pietre, pe lângă casele cu porţi şi cu ferestre oarbe şi să admir uriaşa şi calma barbarie a acestei obştii omeneşti. Unde Vezi o casă mai văruită şi mai ales unde

vezi vreun geam deschis, trebuie să presupui, aproape fără greş, că înăuntru locuieşte un ghiaur.

Musulmanii din Mangalia sunt în mare parte tătari. Câtă deosebire este, sufleteşte, între turci şi tătari nu sunt competent s-o spun. Mie unuia îmi apar de-a valma, ca aceeaşi lume mahomedană. îi văd în bărci, la pescuit, îi văd la arie, treierând, îi văd ducându-se la geamie, şi câteodată ne întâlnim şi gătim câte o microscopică afacere civilă, într-o limbă românească de-a pururi sumară.

Sunt totdeauna liniştiţi, măsuraţi la pas, la gest şi la cuvânt. Nu-i aud niciodată certându-se şi (atâta cât m-a învăţat mediul bucureştean să cunosc pe oameni) nu disting între ei nici o lichea şi nici o secătură. Şi totuşi gospodăriile lor sunt la pragul de jos al dexterităţii moderne şi al civilizaţiei. Şi totuşi mahalaua lor e incalificabilă, prin sUcitura uliţelor, prin gunoaiele aruncate la porţi, prin vraiştea universală dimprejurul caselor! Dar sub această coajă de tembelism şi de barbarie, tătarii sunt de treabă, sunt pacinici, se ţin de cuvânt, nu poftesc nici casa, nici cadâna, nici şalvarii, nici măgarii aproapelui... Dovadă: nu sunt hoţi, nu sunt stricaţi, nu sunt ucigaşi.

Locuim într-o casă aşezată alături de mahalaua tătărască. Dormim nu numai cu fereastra deschisă, dar şi cu ambele canaturi ale uşei date de perete. Unde poţi să faci aşa ceva, la Bucureşti, ori la Ploieşti, şi să nu se ocupe toată ţara de tine, ca deunăzi, de bietul Cair!

Aceste constatări sunt atât de curioase, încât concetăţenii şi cititorii mei, cari nu cunosc, nici măcar cât mine, pe scumpii noştri dobrogeni mahomedani, vor socoti că au de-a face cu exagerările şi cu reveriile unui poet. Totuşi târgurile şi satele Dobrogei sunt accesibile oricui.

Şi mă întorc cu gândul la Pierre Loti. Când îl citeam odinioară, şi-1 găseam atât de turcofil, îl primeam cu îngăduială: *licetpoetad...* Poetului i se iartă multe, chiar credinţa că turcii sunt poporul cel mai înţelept şi mai onest de pe pământ. Dar iată şi pe alţii, căzând în aceeaşi încurcătură şi în aceeaşi licenţă poetică...

Grea problemă! După toată aparenţa, aceşti oameni sunt înapoiaţi. N-au igienă,n-au confort, ignorează cu totul avantagiile civilizaţiei. Dar nu mint, nu fură, nu-şi confundă fesurile şi nu varsă sânge omenesc. Cu alte cuvinte, au o temeinică moralitate socială şi

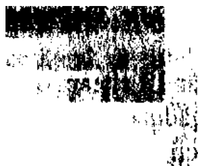
individuală. Trebuie să cuprindă ori nu adevărata civilizaţie, în primul loc, şi moralitatea? Mi se pare că toţi vom răspunde afirmativ, cel puţin în teorie. Atunci vedeţi ce ciudăţenie. în Mangalia poţi să priveşti cumpătarea, probitatea, mărinimia, fidelitatea conjugală... adăpostindu-se în bordeie - iar pe Diogene, fără lampă şi fără ironie, căutând cuminte calea către geamie.

La geamie, Diogene va găsi oameni după cum îi va găsi totdeauna în preajma sanctuarelor, atunci când sunt slujite din toată inima şi cu eroism.

Este cu putinţă, oare, să sălăşluim, pe pământ, bunătatea şi perfecta înfrângere personală, în afară de Dumnezeu şi de sfânta lui frică? Eu unul nu pot s-o concep. Ce înseamnează civilizaţia pumnalului, a jefuirii celor mulţi, a chiolhanelor şi adulterului? înseamnează cea mai monstruoasă şi mai ipocrită barbarie.

Şi atunci, cu ce privire, şi cu ce inimă, şi cu ce filosofie, vom îmbrăţişa această burgadă turcească, deasupra căreia, în fiecare zi de vineri, se revarsă, din minaret, solemnă şi pătrunzătoare porunca lui Allah?

Sărmanii tătari din Mangalia cât mă înduioşează, când mă gândesc că într-o zi se vor da şi ei pe brazdă, fie după moda din Angora, fie după cea din Bucureşti!

19
„THALATTA! THALATTA!

Cu cât trece mai multă vreme şi 2 ilele trăite de mine lângă mare • se înmulţesc, cu atât ajung să înţeleg şi să simt mai profund furtunoasa bucurie a soţilor lui Xenofon, când, de pe vârful munţilor streini, descoperiră, la orizon, Pontul Euxin:, Marea! Marea!"

Infinită în valuri, înfinită în măreţia cu care ne robeşte sufletul, infinită în euritmia cu care ne leagănfc si ne scoate din strâmtoarea celor ce se pot pricepe şi se pot exprima

Ori de câte ori o vezi, e alta şi to uşî e aceeaşi. Ori de câte ori o vezi, ai câştigat o rază nouă sufletească şi ai scuturat în unda ei încă ceva din puzderiile tale cele imateride. Cum te-ai putea sătura de priveliştea ei şi unde ai putea aşeza coliba reculegerilor supreme, mai nimerit decât pe ţărmul acestui ritm etern? De-o sută de ori de vei ieşi la malul mărei într-o zi, de o sută de i vei fi deasupra ta şi deasupra firei, de o sută de ori sufletul tău îşi va simţi aripi de albatros,

Dacă treci de-a lungul ei într-un ceas senin, cu soarele pornit către amiază, unda amicală şi albastră i Ieşiră, lângă poteca ta, ghemul horbotelor albe, în semicercuri licăritoare şi muzicale. E horbota ceasurilor calme şi suspinul liniştitor al pruncului ce doarme. Merg înainte, simţind pe braţe, pe spinare, pe piept fluiditatea soarelui încropit şi trăieşti, cu farmecul antic ipărilor, întâlnirea ta cu unda răcoroasă.

Dacă te nimereşti pe ţărmul[**mări**, când ziua scade, stăi locului şi adună cu nesaţ comorile de safir, de ^metistă şi de opal pe cari seara zglobie le vântură cu lopeţi de aur Cum vin spre tine - din adâncul din ce în ce mai violet, pe cărări tremurătoare şi din clipă în clipă altfel înnodate şi deznodate - sălbile rost^golite, brăţările cari se rup,

aruncându-şi diamantele şi paftalele late, deschiotorate de sub sânii sirenelor!...

Dar poate că norii izbucnesc, într-o dimineaţă, şi învăluiesi marea şi uscatul. Aleargă de priveşte mânia mării! Stai pe brânci, în iarbă, pe o movilă, şi te uită, printre lugerii uscaţi, câte spinări monstruoase ondulează din inele vinete şi albe. E o bătălie uriaşă! Nu ştii cine cu cine se luptă. Nu ştii cine biruieşte, cine e biruitul. Dar vezi o încordare furioasă. Mii se prăbuşesc peste mii. Tranşee de spumă se ridică într-un minut şi se răstoarnă în minutul al doilea, în prăpăstii imense şi rotunde. Gemete, bubuiri şi trosnete ca de copaci răpuşi de vijelie zguduie văzduhul şi zguduie pământul. Iar potecile tale de ieri pe ţărmul familiar nu mai există. Marea a ieşit din hotarul ei de zile calme cu câtiva stânjeni. Când te uiţi de departe la malul bătut de valuri întărâtate şi albe, îţi vine să crezi că tot păsăretul cel alb al mării s-a adunat aci pe litoral, sfărâmându-se şi aşteptând până când va trece ceasul de urgie.

Dar chiar prăpăstioasă şi dezlănţuită, încărcată de tunete şi pornită la asalt împotriva adăpostului tău, de pe coastă, marea rămâne dătătoare de tihnă şi de înţelepciune. Poate pentru cuvântul supremului contrast dintre zbuciumul pe care-l priveşti şi imobilitatea în care te găseşti. „E plăcut să vezi oceanul cum se zbate şi se precipită, atunci când tu însuţi stai la adăpost pe ţărmul tare..." aşa zice^ parcă, un poet din vechime.

Dar şi pentru cuvinte pe cari zadarnic te-ai strădui să le faci si pice în picături înţelese, condensând subtila ceaţă sufletească, cu carţş te învăluieşte marea...

Uneori pare că ai uita că stai în preajma ei. îi întorci spatele porneşti spre câmp sau treci prin străzile fragmentare ale Mangalie^ sau întârziezi în casă, cu o carte în mână, cu o pagină albă dinainte. Dar ai ajuns pe un podiş mai răsărit şi, iată, instinctiv întorci ochii; înapoi şi cuprinzi, într-un suspin, subjugătoarea fantomă albastră. Sau dacă te-ai încurcat printre bolovanii şi printre zidurile ruinate, lai prima deschizătură înspre mare, ridici capul şi-ţi răcoreşti inima. Iar; dacă ai isprăvit capitolul început, ori pagina pe care voiai s-o scrii; rămâne albă şi rebelă în faţa ta, ieşi în prag, caută marea şi măsoară] ce-ai citit sau ceea ce te chinuieşti să scrii - cu dalba şi vecinica scriptură, scrisă clipă cu clipă, în nisipul încercuitor.

Si noaptea, după ce luna a ieşit din noianul opac şi pacificat, şi-a început, în mare şi pe cer, minunata ei cărare geamănă, rămâi şi tu pe limba digului, gândeşti, visezi, te pierzi... cu algele, cu stelele, cu miriadele scânteietoare, cari despart în două întunericul mării. Câtă bărbăţie, câte feţe îndrăzneţe, câte eroisme vechi şi noi, cunoscute şi necunoscute, au înflorit şi înfloresc lângă marea enigmatică şi chemătoare! Puterile omului şi dibuirile civilizaţiei s-au fortificat şi au ajuns ingenioase, în primul loc, pe coastele calde, feniciene şi ionice. Calea, spre visurile cari îl nelinişteşte şi îl mână înainte, omul si-a croit-o, mai totdeauna, peste elementul mobil şi plin de primejdie. Sirenele, pe cari închipuirea grecilor poeţi le ascundea sub lanurile albe ale spumei şi în preajma corăbiilor călătoare, personificau puterile subjugătoare şi temute ale mării.

Mai puţin poeţii decât grecii, dar mai înaintaţi în cunoştinţă celor pământeşti şi celor dumnezeieşti, noi am gonit din mare creaţiunile vechei mitologii, noi am domolit spaima furtunilor, în furtuna dumnezeieşte alinată de pe marea Tiberiadei!

20
COPJJI DE PE NISIP

Coasta Mangaliei, deşi este abruptă din dreptul Bisericei Greceşti până dincolo de şoseaua digului, totuşi jos se răsfrânge într-o panglică lată de nisip, potrivită pentru băile de mare şi de soare. Se zice că Mangalia întrece, în privinţa aceasta, toate celelalte localităţi, de mai sus şi de mai jos de ea. Cât am putut să judec eu însumi, începând din dreptul mlaştinilor sulfuroase şi până la Ilanlâc, adică vreo patru km. spre miazăzi de Mangalia, ţărmul mărei este, aproape fără întrerupere, înecat într-o zonă de nisip, când mai lată, când mai îngustă. Malul nu se frânge de-a dreptul în mare, decât acolo unde a fost dezgropat şi se vede zidul vechei întărituri romane.

Multă vreme, acest blond bulevard, care aleargă în semicercuri de-a lungul noianului fluid, a stat pustiu şi netrebnic. Poposeau pe el, se hârjoneau şi se uscau la soare pescăruşii, călifarii şi alte jigănii cari trăiesc pe lângă mare. De câtva timp faţa sterpelor nisipuri a început să se schimbe.

Medicina, în zilele noastre, propovăduieşte că influenţa mării şi a soarelui de pe ţărm este suprem binefăcătoare, îndeosebi pentru copii. Băile de mare rămân un accesoriu. Intri în apă şi te răcoreşti, după ce, conform prescripţiei medicului, ai stat un timp oarecare, subt energica acţiune solară. Câţiva prieteni, elevi ai lui Esculap, m-au asigurat cu entuziasm că helioterapia face minuni în staţiunile şi în sanatoriile maritime.

Judecând după cele ce văd cu ochii, trebuie să deduc că noua doctrină medicală câştigă teren şi aderenţi. Şi mai mult decât atâta, trebuie să recunosc că avântul, zburdălnicia şi fericirea fragedului

popor de pe nisip sunt dovezi că doctrina, de data aceasta, e pe calea adevărului.

Aşa se face că, în vara aceasta, câteva colonii de copii au venit şi s-aij aşezat - o aşezare improvizată dar satisfăcătoare - în tăcuta Mangalie de altădată. Există aici, de câţiva ani, un orfelinat destul de bine instalat şi condus cu deosebită tragere de inimă. De data aceasta, am găsit încă două tabere de copii, amândouă cu înfăţişare militară. Una e aproape de Biserica Grecească şi se adăposteşte în nişte corturi largi soldăţeşti. Este opera d-nei Balş, una din eroicele binefăcătoare ale copiilor noştri Suferinzi. Cealaltă este opera principesei Elena. Această a doua tabără de copii îşi are sălaşul în nişte barace de scânduri, între ţărm şi cazarma din localitate. Micii colonişti sunt copii de clasele primare, băieţi şi fete, cu toţii vreo 130. Au dormitoare separate, sofragerie, camere pentru provizii, pivniţă, numeros personal supraveghetor şi o duzină de soldaţi pentru greul gospodăriei.

Şi orfelinatul şi coloniile cele două au locurile lor pe plajă, şi ceasuri anumite când vin să stea la soare şi să intre în apă. De sus de pe ţărm, se arată ochiului ca trei pâlcuri distincte, dar deopotrivă de multicolore. între aceste pâlcuri se intercalează, când mai deşi, când mai rari, vizitatorii particulari. Bătrâni, copii,bărbaţi, femei, stingheri sau întovărăşiţi, au loc destul, şi sunt bineveniţi, cu singura rezervă să îndeplinească o condiţie elementară pe care edilitatea oraşului a afişat-o, în câteva ediţii, la loc vizibil.

Ivirea acestor colonii şcolare, la Mangalia, mai mult decât fluxul vizitatorilor celorlalţi - din ce în ce mai mare - are pentru mine preţul ivirii rândunelelor, când revine timpul cald. Grija pentru copii şi crearea acelor instituţii, oricum s-ar numi ele, hărăzite fortificării copilului, însemnează maturitate socială şi adevărată preocupare de viitorul naţional. Cultul copilului este semnul marilor civilizaţii, începem şi noi să ne dăm de partea celor ce au priceput acest lucru. Dar lucrurile merg greu... Oricum, de aici înainte, staţiunile noastre de vară vor ajunge din ce în ce mai serioase. Coloniile şcolare trebuie să le prefacă şi să le innobileze.

Inutil să vă amintesc faptul de toţi ştiut că, la băile noastre şi în staţiunile de munte, balurile şi cartof oria sunt a unsprezecea plagă egipteană.

Mangalia, de aci înainte, va fi unul din aceste locuri spre cari ne îndreptăm vara, căutând întremarea noastră şi a copiilor noştri. De aici, vor decurge pentru ea consecinţe şi obligaţii însemnate. Poporul mosafirilor şi al coloniilor şcolare nu mai poate fi primit şi găzduit între grămezile de pietre şi de dărâmături, de azi.

Probabil că într-un an sau doi, barăcile de scânduri ale coloniei princiare se vor transforma într-un sanatoriu de zid, cu toată*zestrea şi cu toată întocmirea sanatoriilor de pe aiurea.

Această pildă augustă va îndemna şi pe alţi făcători de bine ori măcar va ispiti pe unii bogătaşi, iubitori de slavă şi de plasamente, cari nu exclud şi ceva filantropie.

I-aş dori Mangaliei să ajungă o adevărată metropolă a coloniilor şcolare. Vechea colonie dorică, de atâtea ori înfloritoare, subt paşii veacurilor, şi de atâtea ori călcată în picioare şi nimicită, ar ajunge la o nouă prosperitate. Măgurile ei de piatră sfărâmată ar cunoaşte încă o dată - a câta oară? - disciplina arhitecturii şi căldura căminului. Rămăşiţele marmurelor eline şi romane s-ar aduna într-un muzeu municipal. Iar sutele de copii, cari ar veni, în fiecare vară, pe nisipul Mangaliei, ar îndeplini cuvântul sfânt: *Nisipul se va acoperi de flori!*

21
„AICI, AR TREBUI TRANDAFIRI!'

Care autor danez sau norvegian are o schiţă cu frumosul titlu: *Aici, ar fi trebuit trandafiri...*? Mi-aduc aminte de acest postulat, când cuget cum ar trebui să fie acea porţiune din ţărmul Mangaliei, cuprinsă între primărie şi ruinile bazilicei bizantine.

Mangalia a avut.în timpul războiului nostru,un noroc deosebit. Comandantul unui vas duşman, slab în geografia militară, sau stăpânit de inutilă răutate, a dăruit Mangaliei, din largul mării, peste o sută de ghiulele. Mai toate casele cari formau prima linie dinspre mare au fost date la pământ. Strada principală, Strada Portului, a amuţit şi s-a cufundat în urzici. Casele cele mai frumoase şi cari aveau ferestre şi balcoane deasupra mării s-au smerit foarte şi au rămas oarbe şi pustii. Imediat lângă ţărm şi anume în locul cel mai de cinste, stau azi curţi pline de dărâmături şi de bălării, pivniţe căscate şi ziduri jalnice, adăpostul cucuvăilor.

Dar nu a fost destul atâta. Fiindcă oraşelul s-a dărăpănat în partea aceasta - măcar că deosebit de frumoasă şi formând terasă deasupra albastrei imensităţi - mangalioţii, comozi, ca toţi orientalii, au început să-şi mături prăvăliile spre ţărmul mării şi să-şi arunce gunoaiele între Biserica Grecească şi primărie.

Nici venerabilul meu frate întru Christos, părintele Iani, nici prea simpaticul d. Roşculeţ, preşedintele comisiei interimare, n-au primit de bun atare obicei şi sunt zilnic în ceartă cu cei ce vor să-l impună. Dar zadarnic. De doi ani încoace, gunoaiele se strâng mereu şi terasa pe care eu văd, într-o zi viitoare, boschete de trandafiri, deocamdată a ajuns o rampă de gunoaie.

Durerea merge şi mai departe. Subt tinichelele, cari au fost cutii de conserve, subt funiile zdrenţuite cari au fost, astă-toamnă, mândre sălbi de ceapă, sub cozile de mătură şi ibricele sparte, este sigur că zac, în adâncime, scripturi eline şi romane. Lângă biserica fraţilor noştri ortodocşi s-a găsit, în pământul răscolit, o inscripţie grecească, din reastaurarea şi interpretarea căreia eminentul profesor V. Pârvan a scos un poem de erudită evocaţie.

în neputinţă să ajungem mai curând ca să punem la lucru acele zece mii de târnăcoape, cari ar scoate la iveală tainele şi comorile Mangaliei, ai fi bucuros să sădeşti pe mormântul milenar lanuri de trandafiri, decât cozi de mătură. Dar îmi dau seama că problema este grea peste măsură. Trandafirii mei n-ar putea să oblăduiască aci deasupra mării, decât subt câteva condiţii pe care numai timpul poate să le creeze... Ar trebui, mai întâi, ca linia caselor dinspre mare să se ridice încă o dată teafără şi frumoasă!... Altfel, trandafirii, înflorind lângă ruinele de azi, ar părea „tichii de mărgăritar"... După aceea, ca să se prindă şi să prospereze le-ar trebui un strat special de pământ... iar asemenea strat n-ar putea fi aşternut decât deasupra unui podiş care ar ascunde şi ar nivela toate gropile, pietroaiele şi inegalităţile de azi. Şi mai departe, fiindcă mi se pare că râpa de azi se tot macină şi se dărâmă, ar trebui şi ea consolidată, fie prin subconstrucţie, fie printre stăruitoarea plantaţie de salcâmi.

Da, ar trebui trandafiri, ar trebui o grădiniţă, aci pe terasa dintre oraş şi mare... Prea e vastă şi fermecătoare perspectiva şi prea contrastează jalnic cu mormanele ruşinoase din mijlocul cărora tu ridici, în slava mării, ode <- în chip fatal - ridicule.

Recunosc că, în substanţă, toate aceste preocupări nu sunt străine de cugetul persoanelor oficiale şi al oamenilor cu greutate din Mangalia. Acestea şi mai mari decât acestea ar voi să vadă îndeplinite amicii mei mangalioţi. Cu înduioşare, am văzut cele câteva duzini de puieţi pe cari onor primăria i-a sădit tocmai acolo unde voiesc şi eu. Din nefericire, seceta din anul acesta a ucis bietele smicele şi începutul făcut va trebui repetat cu îndârjire.

Mijloacele ordinare ale Mangaliei nu vor ajunge în vecii vecilor ca să facă din acest oraş nici măcar a suta parte din ce i-am dori să fie.

Trebuiesc mijloace extraordinare. Şi Mangalia merită ca lumea noastră românească să facă deosebite forţări sufleteşti şi financiare pentru ridicarea ei. Lăsăm la o parte situaţia acestui oraş ca port la mare. Lăsăm la o parte însemnătatîa agricolă a regiunilor dimprejur. Ne e destul nisipul Mangaliei; ne *t* destulă clima ei, mai dulce şi mai prielnică decât oriunde aiurea; şi destule ne sunt băile ei de pucioasă.

Băile de pucioasă de pe maliil lacului Mangalia - ele singure - ar putea, prin veniturile lor, să schimbe faţa acestui orăşel. O tovărăşie de capitalişti străini ar face din ace 5te băi nişte izvoare miraculoase la cari să alerge să se lecuiască toţi reumaticii din România Mare. Dar las şi aceste băi pe socoteala altorn. Mie mi se încălzeşte inima când văd, aci pe plajă, pâlcurile de copii, cari ciripesc la soare şi îşi întăresc oscioarele. Va fi bine şi de ei şi de Mangalia. Aceşti copii sunt norocul Mangaliei. „Prin ei, va birui!"

MU;

22
TERMINAŢI BISERICA!

Orăşelul Mangalia merge, încă o dată, spre zile de înflorire. Are golfuri aşternute cu nisip; are un cer de-a pururi luminos şi un aer dătător de sănătate; are împrejurimi bogate: livezi, holde şi grădini de zarzavat; are izvoare de pucioasă, şi pe ţărmul Iacului Mangalia şi pe ţărmul mării.

Dar zestrea aceasta a avut-o întotdeauna şi dacă, rând pe rând, vechii elini, romanii, grecii bizantini, turcii... fiecare, în felul lor, au ştiut să o preţuiască şi să o folosească, noi, românii, de-abia azi începem să avem ochi şi interes, pentru frumuseţile şi avantajele acestui port celebru altădată.

Un eveniment deosebit, presupus de câtva timp, discutat şi amânat, se pare că, de data aceasta, e pe calea realizărilor. A fost vorba, mai anii trecuţi de prefacerea lacului Techirghiol, într-un lac militar, pentru vasele noastre de război. Ar fi fost un păcat... Lacul Techirghiol trebuie lăsat copiilor, suferinzilor, reumaticilor. Pentru ei este şi va fi, multă vreme, lacul miraculos. Marina noastră militară a găsit ceva mult mai bun, din punctul ei de vedere, găsind şi oprindu-şi luarea-aminte, asupra lacului Mangalia...

în curând vor începe lucrările cari să împreune acest lac cu marea şi să-1 facă, în tot felul, propriu să adăpostească flota noastră de război. (Lacul Mangalia seamănă cu un şarpe care se zvârcoleşte. Pătrunde, în uscat, circa opt kilometri de la ţărmul mării.)

O dată cu aceste lucrări pornesc clădirile sanatoriilor de vară, proiectate de patronii coloniilor şcolare. în mijlocul acestei activităţi şi în mijlocul poporului creştin, din ce în ce mai numeros, stă o

î I

biserică neterminată, aproape gata din zidărie şi care, de multă aşteptare, începe să se dărapene...

Clădirea a început înainte de război. în zilele de restrişte şi de bombardament, câteva ghiulele au căzut şi asupra bisericii, terminate de roşu, şi-au muşcat din cărămida şi din piatra altarului. A trecut războiul şi a venit pacea, dar au venit şi strâmtorările, sărăcia, recrudescenţa egoismului şi a materialismului...

Biserica din Mangalia a rămas aşa, neisprăvită şi pustie. Dacă stai şi cercetezi împrejurările locale, nu poţi să dojeneşti prea aspru pe creştinii din Mangalia, pentru această stare de lucruri. în Mangalia, creştinii ortodocşi sunt de două feluri: români şi greci. Grecii au biserica lor, epitropia lor, personalul lor bisericesc şi toată neatârnarea cuvenită. Nu grecii pot să aibă iniţiativa sau răspunderea situaţiei actuale. Am auzit însă cu plăcere că aceşti fraţi ortodocşi au dat sprijinul şi obolul lor, când a început clădirea "bisericii de care este vorba.

Românii au în Mangalia o biserică veche şi cam ascunsă în pământ, dar nu se mai potriveşte cu numărul şi cu obrazul enoriaşilor de azi. Bună în zilele de smerenie, bisericuţa aceasta (poate o fostă geamie) trebuie să aibă o moştenitoare, în biserica spaţioasă şi înaltă, aşezată pe platoul care domină Mangalia.

în vremea din urmă, comunitatea română ortodoxă, din acest oraş, a rămas fără preot. Un preot din vecinătate, delegat de autorităţile în drept, venea şi. îndeplinea, când putea şi cum putea, serviciile religioase obşteşti şi particulare. Dar enoriaşii nu simţeau prea mult această lipsă, fiindcă, în cazuri grave şi grabnice aveau aci pe preotul grecesc.

Situaţia era anormală, şi nu putea să dăinuiască. A venit un preot nou şi încă un preot distins, un teolog de peste Carpaţi, om în floarea vârstei şi plin de iniţiativă. E adevărat că mediul în care vine să păstorească preotul ardelean, este cu totul deosebit de lumea transcarpatină şi de experienţa de până aici. Pun însă bune speranţe în răbdarea şi în inteligenţa colegului meu.

Prima operă la care trebuie să-şi încerce puterile este terminarea bisericii. Când biserica va fi isprăvită şi sfinţită, preotul Răduleţ va cuceri sufletele, cari azi i se împotrivesc şi va inaugura, cu adevărat,

cariera sa pastorală în localitate. Lozinca Preacucerniciei sale, până la faptul îndeplinit, trebuie să fie: „Terminați biserica!"

Sunt în Mangalia câțiva oameni foarte bogați. Părintele Răduleț trebuie să le spună zilnic: „Terminați biserica!"

Vin în Mangalia, în fiecare zi de vară, numeroşi mosafiri, unii oameni cu avere, unii funcționari superiori, alții profesori universitari şi câteodată chiar miniştri. Părintele Răduleț, trebuie să le țină calea, neobosit, stăruitor, ciocănitor, la fel cu cocoşelul din basm:

„Cucurigu, boieri mari!
Dați punguța cu doi bani!"

între mosafirii cari vin în Mangalia sunt unii cari, începând de acum optsprezece ani, şi-au petrecut toate verile aici, afară doar de anii războiului... Sunt oameni atât de devotați Mangaliei încât au ajuns proprietari pe țărmul mării. Părintele Răduleț, când se întâlneşte cu ei, să le spună cu tenacitatea lui Caton cel Bătrân: „Afară de aceasta, cred că sunteți datori să-mi dați ajutor să termin biserica..."

Construcții mari sunt în perspectivă de clădit în Mangalia. Părintele Răduleț, aducându-şi aminte de cuvintele Domnului, când israeliții zăboveau să-i ridice locaş cuviincios, să spună, clăditorilor, când mai încet, când mai tare, când într-un stil, când într-altul, după oameni şi după împrejurări: „Nu lăsați această casă mai pe urmă decât toate... Ajutați-mă s-o isprăvesc!"

23
PRESUPUNERI SI IMAGINI

E *o* zi cu cer deschis - auriu şi albastru - şi arşița soarelui de după-amiază este astâmpărată de suflul vântului, de-a pururi treaz la țărmul mării. Ca să ieşi din Mangalia este lucrul cel mai uşor din lume. Ori pe ce uliță ai porni - să zicem de la geamie, adică din centru - în câteva minute te vezi afară, în câmpie.

De data aceasta, o iau spre apus, cu gândul să mă plimb printre acele numeroase şi neînțelese movile şi movilite cari înconjoară Mangalia,îndeosebi dinspre apus şi miazănoapte. Sunt multe, ridicate la întâmplare, unele mai mari, altele mai mici, şi îți aduc aminte, din capul locului, de muşuroaiele de cârtiță.

Existența şi mulțimea acestor cocoaşe, aci în preajma Mangaliei, ne explică pentru ce pământurile de cultură nu încep imediat, dincolo de casele oraşului. Câmpia Mangaliei trebuie să fie numai pârloage, fiindcă dacă ai vrea să ari, plugul ar merge când în sus şi când în jos, ca o luntre pe marea zbuciumată.

Trecând încet pe lângă aceste valuri, împietrite poate de 3-4 mii de ani, aleg o movilă, înaltă cu deosebire, care stă aproape de şosea, în fața cimitirului celui nou. Movila aceasta a fost spintecată în patru, ca o pâine rotundă. Cu toate acestea a rămas cea mai înaltă din împrejurime şi atrage luarea-aminte de departe. Nu este singura care a fost spintecată şi scormonită. Când s-a petrecut faptul şi ce martori competenți au fost de față ştiu foarte vag. Atâta numai că aci lucrurile s-au făcut la lumina zilei şi cu ştiința autorităților, când alte movile au fost încercate hoțeşte.

Tot vag ştiu că din săpăturile făcute a ieşit la iveală un sarcofag, sau şi mai puțin: nişte rămăşițe omeneşti, aşezate într-un buduroi de

piatră, barbar cioplită. Nu s-a găsit nici o inscripţie. Cei ce culcau pe mortul lor, sub atâtea tone de pământ învârfuit, nu ştiau să scrie!

De la constatarea aceasta - pe care mă întreb dacă a făcut-o cineva, undeva, cu preciziunea şi cu precauţiunile cerute de ştiinţă - a purces şi purcede toată isteţimea arheologică a târgoveţilor din Mangalia şi - în chip fatal - şi a mosafirilor lor de vară.

Trebuie să spunem lucrurile cu umilinţă şi cu sinceritate. La noi ştiinţa şi arta sunt lucruri foarte rare şi ermetice. Probabil că, la Neapole, atât marchizii napolitani cât şi lazaronii ştiu cam tot atâta asupra celor găsite şi reconstituite, de pildă, la Pompei. Acolo ştiinţa este ieftină şi democratică!... La noi e închisă în temple, ca misterele antice; e ţinută sub lacăte.

Aşadar, în aşteptarea zilelor ferice când ştiinţa se va iefteni şi la noi, rămânem la nivelul arheologilor din cafenelele Mangaliei... Ce însemnează această suprafaţă plină de cocoaşe şi bună numai de izlaz, pe care o îmbracă garofiţele sălbatice, laptele-cucului şi scaieciorii? însemnează un vechi câmp de bătălie, sau necropola unui popor preistoric .tăbărât aici pe ţărmul mării, poate atunci, când întemeierea Troiei nici nu se întâmplase?

Un câmp de bătălie?... Dacă ar fi aşa, trebuie să presupunem că înmormântătorii au fost mulţi ca frunza şi ca iarba, şi că au avut pentru morţii lor o grijă separatistă excesivă, întrucât nu le-a trecut deloc prin cap mormântul colectiv, cum s-a întâmplat de mii de ori, cu alţi războinici şi pe alte câmpii de bătălie.

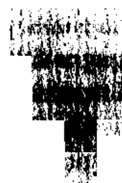
Să fie un simplu cimitir preistoric? Şi în cazul acesta, când primii colinişti dorieni au priponit corăbiilor lor, în dreptul lacului Mangalia, tot ţărmul era plin de cocoaşele de azi. Vechiul Callatis s-a întins peste morminte, desfiinţând din ele cât a trebuit pentru aşezarea lui şi lăsându-le pe celelalte.

Un fapt care poate că întăreşte ipoteza că avem de-a face cu o necropolă preistorică este următorul: spre apus de movila cea mare, spintecată aci, lângă şosea, se ridică altele foarte multe, dar între ele una proeminentă şi falnică.

Ajungând acolo, am observat că movilele sunt făcute din pietriş şi din sfărâmături de stâncă. Cele de pe lângă mare sunt ridicate din pământ nisipos. Acestelalte însă sunt clădite temeinic, din material mult mai tare şi mai anevoie de vânturat. E greu de presupus că a doua zi, după marea bătălie, pe care o aşezăm în noaptea preistoriei, vitejii supravieţuitori s-au apucat să ridice aceste piramide rotunde, cărând atâta piatră, în vreme ce morţii lor aşteptau, la soare, terminarea operei...

Şi poate mai este încă ceva: movilele cele mari se ridică toate la loc bine ales şi semnificativ. De pildă, movila cea mare de piatră, pe care m-am urcat - aceasta până acum intactă - se ridică deasupra unui fund de vale, aşternut cu papură şi cu trestie. De când lumea, aci s-a strâns apă; trestia a prosperat şi a foşnit la adierea vântului; şi somnul, într-un mormânt clădit aci deasupra, a trebuit să pară dulce supuşilor unui sultan sau ostaşilor unui general... Acelaşi lucru e şi cu alte movile mari, admirabil aşezate în faţa mării, sau pe centura dealurilor.

Aceste câteva consideraţii - poate mâine, poimâine, faţă cu cercetările pozitive: nouri şi visuri - le închinăm cu smerenie oamenilor pregătiţi şi nobil stăpâniţi de pasiunea trecutului, cari vor veni, într-o zi, să descifreze taina măgurilor dimprejurul Mangaliei.

24
MORMÂNTUL DIN FATA LACULUI

Când mergi pe şosea, spre satul Două Mai, vezi pe dreapta, în faţa lacului, un petec de pământ închis cu zid de piatră. Zidul închipuieşte un patrulater şi în mijloc, la prima vedere, pare că ar fi o grămadă de bolovani.

Apropie-te şi priveşte dinspre partea din miazăzi. îţi vei da seama că sub mormanul de pietre grele e o încăpere, o criptă, acum fără uşă şi lăsată la voia întâmplării. E un mormânt - zice legenda Mangaliei - de origine romană. Este monumentul cel mai de curând descoperit şi cel mai întreg pe care-l înfăţişează împrejurimile lacului Mangalia.

Când s-a descoperit şi ce melodramă a fost la descoperirea acestui mormânt, este de prisos să pomenim. Descoperirea s-a făcut în zilele profesorului Grigore Tocilescu, zile triste şi nouroase pentru arheologia românească.

Descoperirea aceasta a fost o simplă profanare, agravată cu un furtişag în regulă şi cu fugă peste graniţă. Se zice că mormântul era dublu: oricum, cei ce l-au privit întâi au putut să deducă, în chip cert, că înăuntru fuseseră culcate, spre somnul cel lung, două trupuri omeneşti. Poate, tată şi fiu; poate, soţ şi soţie...

Presupusele lucruri scumpe, îngropate cu cei doi, nu s-au mai găsit, fiindcă şi le-a însuşit descoperitorul. Poate că mormântul nu mai era intact întrucât - o ipoteză - zidăria care astupa intrarea se prăbuşise înăuntru. îmi vine să cred că tencuiala şi zugrăveala pereţilor (o zugrăveală roşie din care mai persisită câteva pete) s-a stricat în cursul secolelor, din cauza ploilor infiltrate prin blocurile din boltă... Admitem toate acestea. Dar ceea ce nu se poate tăgădui, căci, iată,

faptul se petrece sub ochii noştri: oste înceată degradare a acestui monument şi monumentala noastră nepăsare!

Socotesc că am descris, acum coi ani, mormântul acesta din faţa lacului. Este o cameră strâmtă şi naltă, din piatră şi din zidărie, deasupra uşor boltită. Bolovanii cîni arcuiesc bolta sunt şlefuiţi şi neteziţi înăuntru, dar sunt neciopliţi în afară, probabil ca să nu atragă luarea-aminte. De aceea, de departe, mormântul se arată ca o grămadă de pietroaie.

Am fost deseori la acest morinânt, şi alaltăieri, cu o carte în mână, m-am odihnit pe coastele lui, (fâteva ceasuri. Autorităţile locale au avut, la început, un gând bun. S-JUiapucat şi au închis mormântul cu un zid pătrat. Atât au putut fa;e îmi dau seama că primăria Mangaliei sau administraţia plăşii Pflangaliei n-ar putea să facă mai mult decât atât. Sunt alte autorităţi - superioare şi misterioase - către cari trebuie să îndreptăm nedumerir le şi suspinele noastre,

Cu acest zid de piatră, de jur- prejurul vechiului mormânt - îl presupunem, mereu, până la verificate, un glorios mausoleu roman -, n-am câştigat nimic şi n-am asigurat nimic. Dovadă: zidul n-a fost respectat deloc şi aci sub nasul autorităţilor locale, iată-l străpuns şi risipit... Ce poată să facă o bunăvo|inţă stearpă sau o poruncă fără sancţiuni?

Pietrele mormântului au începţit să cadă. Una stă prăbuşită jos în camera mortuară. Pe lângă pragijl de sus, încep să se facă găuri. Dacă pietrele din boltă sunt încă soli|dare şi la locul lor, ca mâine vor începe să se caşte... Ploaia şi soarele răzbat înăuntru din ce în ce mai liber şi mai vesel... Gânduri de simiplistă jale şi de elementară revoltă cresc în sufletul tău de privitor, străin de tainele bugetului şi ale sferelor „responsabile"...

Să nu fim noi în stare, în aceas ă ţară blagoslovită, să punem la adăpost treizeci de pietre, închegate între ele, acum două mii de ani, de nişte oameni probabil mai vrednic i decât noi? Este singurul monument, chipurile întreg, rămas în acfcste locuri de dramatică istorie milenară. Să fim noi oare incapabil i să păstrăm o boltă, ca să nu se dărâme!

Care este modalitatea mântuiioare? Stricăciunile despre cari vorbesc - si ale zidului si ale mormântului - vin, întâi, din partea

intemperiilor, dar, vin, al doilea (mai cu seamă) din partea caprelor, a vacilor, a văcarilor, a copiilor prost crescuţi (specialitatea ţării noastre) şi a oamenilor răi... Oricâte inscripţii ocrotitoare am aşeza la pragul unor asemenea monumente, ştim de mai înainte că nu mântuim nimic... Ce se potriveşte în alte părţi, nu se potriveşte la noi, chiar când uneori eşti ispitit să crezi într-altfel.

Ce este de făcut atunci? Să alegem şi să punem paznici particulari, pe lângă aceste biete rămăşiţe ale gloriei trecute. Paznic, prin legea comisiunei monumentelor istorice se numeşte *custode.* Un custode?! Vă rog iertaţi-mă: nu cuget la un domn cu guler şi cu manşete, la un artist, sau la un savant... Mă gândesc la un custode de prin partea locului, vreun gospodar cinstit, pe care să-1 întăreşti supraveghetor, peste odorul vrednic de pază...

în toată Mangalia şi în tot satul Două Mai, socotiţi că nu s-ar găsi nici un om de ispravă care să ia asupră-şi, fără nici un ban, supravegherea mormântului de lângă lac? Nu trebuie nici o para, trebuie numai spirit prevăzător şi organizator. Dar acesta recunosc că este mai scump şi mai greu de realizat la noi decât nu ştiu câte sute de milioane de bani.

Am uitat să menţionez cea mai proaspătă injurie adusă mormântului de lângă lac. Un om, stăpânit de patima avuţiilor şi întunecos la suflet, a venit într-o noapte la mormânt şi a săpat, aci, în cameră, în dreapta şi în stânga, căutând comori şi găurind blocurile laterale.

Soluţiunea mea este naivă şi rotundă ca o pietricică de pe pârâu. Bugetul statului este copleşit, hăcuit, întrebuinţat până la centimă de marile nevoi naţionale şi de înalta administraţie care nu doarme nici ziua, nici noaptea, păzind altarul patriei...

Din păcate, cu toate silinţele noastre renovatoare, tot au mai ;ămas, în ţara noastră, pe ici, pe colo, câte un monument istoric... Nu avem cu ce le întreţine şi cu ce plăti custozi oficiali!... Să scoatem întreţinerea şi paza lor la o licitaţie de bunăvoinţă publică! Cine vrea să se ofere şă îngrijească de ruinele de la Comana?... Cine vrea să se facă paznicul schitului năpustiit de lângă Slatina?... Cine vrea să păzească mormântul roman de lângă lacul Mangalia?

Vă încredinţez că vom face lucruri minunate! Şi pentru mormântul roman mă prezint şi eu la licitaţie.

25
DOI ARHEOLOGI LA MANGALIA

Când am auzit, întâi n-am crezut... Şi totuşi a fost adevărat. Cu câteva zile mai înainte de plecarea mea din Mangalia, aflu că doi profesori universitari sunt în localitate şi că au început cercetările lor arheologice... Vestea m-a mişcat. într-adevăr, alături-de măgura din mijlocul oraşului, văd într-o dimineaţă, într-o săpătură de vreun metru, dezmormântată, o oală uriaşă. Era numai partea de jos: oala era crăpată şi ca să nu se sfarme de tot, fusese lăsată în lutul unde se odihnea poate de două mii de ani...

A doua zi, văd lucrători cu târnăcoape, chiar pe uliţa mea, aproape de locul primei săpături. în acelaşi timp, mai aflu că altă echipă lucrează la malul mării, în baia portului.

Nu cunoşteam decât din lume pe aceşti oameni de ştiinţă pe cari îi dorisem atât de mult, în plimbările şi în reveriile mele, scrise şi nescrise. Eram deosebit de bucuros de venirea lor la Mangalia şi am căutat să mă apropii de ei şi să le spun cine sunt... Dar am stat câtva la îndoială şi am pierdut două zile preţioase... Unii savanţi sunt atât de curioşi!... Nu vor să fie plictisiţi de profani şi de întrebările ignorante...

Odiprofanum vulgus etarceo...

Nu vor să crape, pentru oricine, obloanele de eben în dosul cărora scânteiază juvaerurile învăţăturii lor... Sau nu i. rvd că e cuviincios să comunice înalta lor ştiinţă altfel decât în monografii academice, cu suflu de odă şi cu obraz de apocalipsă.

Deci ezitam şi întârziam. Dar mi-am luat inima în dinţi şi m-am prezintat celor doi profesori.

De la primele cuvinte schimbate am respirat fericit... Ce oameni amabili! Ce temperamente de vreme bună! Au suportat,îngereşte,

toate întrebările mele, toate ereziile mele, răspunzându-mi, corectându-mă, dezvăluindu-mi, fără nici o ezitare, ce ştiau, ce credeau, ce plănuiau.

I-am căutat şi i-am importunat cu indiscreţiile mele, cât am putut mai mult, în timpul celor din urmă două-trei zile petrecute în Mangalia.

Am rămas în soare, lângă ei, privind cu încordare la târnăcoapele cari pătrundeau tot mai adânc, spre straturile arhaice, spre podişul vechei cetăţi greceşti... Nu e lucru uşor!... Callatis, adică cenuşa ei, doarme la doi metri şi mai bine sub Mangalia de azi. Dar în drumul târnăcoapelor, spre Callatis, câte accidente, câte surprize, câte enigme şi paradoxe! Pământul pe care stă azi Mangalia a fost vânturat de cine ştie câte ori... Straturile s-au amestecat; capitolele istoriei s-au vărsat unele peste altele; rămăşiţele eline, romane şi turceşti, au umplut, de-a valma, aceleaşi pivniţe, aceleaşi morminte, aceleaşi fântâni părăsite...

Atâta cât am stat şi eu alături, am văzut cum ieşeau din pământ câteva blocuri de piatră lucrată, aşezate unele peste altele, cu aerul unor colţuri de temelie. Mai mult decât atât, într-un loc, pe fundamentele vechei clădiri de acum două mii de ani (templu ori altceva) au ieşit la iveală pietrele de suport ale fostelor columne. Dar toate acestea erau numai preliminarii la preliminarii!... Pogoane întregi ar trebui răscolite. Mii de tone de pământ ar trebui sfărâmate cu târnăcopul şi prefirate cu lopata. Toată Mangalia ar trebui dărâmată, scormonită până la trei metri adâncime şi - prefăcută în muzeu...

Sarcina celor doi savanţi, în aceste vremuri când mâna de lucru e atât de scumpă, este cu adevărat dificilă. Oricum, începutul acesta trebuie salutat cu entuziasm. Aş vrea din toată inima ca investigaţiile pornite să ajungă, cu noroc, la vreo descoperire excepţională, care să recompenseze, de la început, şi pe inimoşii arheologi şi pe cei ce au avut ideea şi mijloacele să-i delege. Dar s-ar putea prea bine ca, în acest an dintâi, cercetările d-lor profesori să rămână aproximative şi pur pregătitoare.

Cred că în toamna aceasta vom citi în vreo revistă (dacă nu în vreun ziar) dări de seamă asupra săpăturilor de la Mangalia. Poate că acest colţ de temelie, scos din noaptea veacurilor, aparţine unui templu încă existent, în conturile lui înmormântate. Poate că sub dărâmăturile lui zace - ca în basmul crăiesei adormite - cine ştie ce zeiţă de marmură...

Deocamdată, încă două inscripţii greceşti (grozav de fragmentare) au fost prezintate celor doi profesori de către nişte'oameni binevoitori. Tot ce se mai găseşte în raza Mangaliei, columne, capiteluri, statui mutilate... nu le-a rămas străin...

I-am lăsat, sub soarele torid, atenţi şi încovoiaţi deasupra mormintelor imense în cari săpau salahorii turci... De nenumărate ori, însuşi profesorul, amestecat cu ei, scurmă cioburile, oasele, pietrele întâlnite, cu un cârlig special, în forma cosorului...

Cioburi, cu miile!... Oale, străchini, vase de apă („hidrii"), lămpuşoare de argil, şi din când în când câte un cocoloş mic şi enigmatic, aşa ceva ca un nasture de fier, grozav de coclit şi de desfigurat.

Am întrebat, mai târziu:

— Ce sunt aceşti nasturi ciudaţi, domnule profesor?

— Sunt monede coclite... Vom vedea dacă amoniacul poate să le mai dea ceva din chipul şi din scriptura de odinioară..

în două zile consecutive, o semiduzină de cranii, cu ceva din scheletele respective, se arătă din malul tăiat de târnăcoape... A fost un mormânt colectiv... Erau oameni tineri... Aveau dinţii toţi, în fiinţă...

Inginerul Dimitrievici - un pasionat diletant de arheologie - rosteşte, ca pentru sine, privind craniile culcate în pelin.

„Mi-aduc aminte că am cunoscut pe un moşneag de pe aici, care fusese în legătură (mi se pare ca interpret) cu armatele franceze, în timpul războiului Crimeii... Coasta aceasta fusese ocupată de francezi. Şi a început să bântuiască ciuma, printre ei... Cine ştie!... Poate că aceste căpăţâni - vădit de oameni tineri - sunt ale acelor copii ai Franţei..."

EPILOG SI ANEXE

POPAS ÎN CONSTANTA

Mangalia a trecut pe planul amintirilor şi al nostalgiei... Cu camioneta poştei - conştiincioasa antrepriză Nicolau & Ionescu - am sosit în Constanţa. Aci mă întâlnesc cu copila mea, care vine din Techirghiol (sat) şi mâine suntem iar în Bucureştii cei fără mare, fără fluviu, fără munte şi fără aer...

Popasul nostru, pentru noaptea care vine, e în vecinătatea moscheii. E destulă vreme de când cunosc Constanţa, dar până acum n-am vizitat acest locaş de închinăciune a lui Allah. Am auzit că cercetarea este îngăduită şi celor străini de credinţa în Mohamed. De altfel, astăzi în condiţiile noastre de viaţă şi de vase comunicante, vechile şi înfricoşatele bariere dintre geamie,biserică, sinagogă... s-au schimbat în grilaje graţios escaladate de floarea toleranţei şi a politeţei...

Cel puţin eu unul aşa văd lucrurile şi aşa mă port. Trecem pe lângă moschee cu gândul să coborâm devale, la dig. Moscheea e deschisă şi pare că nimeni nu e înăuntru... Nu; este cineva, un paznic tânăr cu înfăţişare liniştită şi docilă... E voie să intrăm şi noi să cercetăm moscheea? Este!

Ne oprim la prag. Ştie toată lumea şi ştim şi noi că pe podeaua veneratului locaş nu poţi să calci decât fără încălţăminte... Sunt gata să îndeplinesc condiţiunea. Dar musulmanii din zilele noastre au găsit o cale intermediară şi comodă... Pentru „mosafiri", au la îndemână nişte papuci de paie, în cari vâri piciorul, cu gheată cu tot.

Intrând înăuntru îţi dai seama că porunca să-ţi laşi pantofii afară nu are numai înţeles religios, ci şi unul practic şi economic. Mocheea este aşternută, toată, cu covoare şi, cât îmi dau seama, covoare preţioase din târgurile Asiei. Nu se arată nici un petec din pardoseală, aşa

încât nu pot să spun dacă e mozaic sau caldarâm. Interiorul moscheii e foarte simplu. Are două divane joase, mai adevărat două saltele, închise pe parmaclâc de abanos, unde cântăreţii stau în genunchi şi cântă. Are o catedră înaltă pentru predicator şi un fel de amvon şi mai înalt, pentru o anumită slujbă, o dată pe an, la Ramadan sau la Bairam. Afară de acestea... două sfeşnice mari, de-a dreapta şi de-a stânga unei firide lunguieţe şi verticale, în zidul de la răsărit...

în pereţi şi pe stâlpii pătraţi cari susţin, sus de tot, o boltă, la acest ceas al serei puţin descifrabilă, stau, în cadre ovale, numele lui Allah, numele Profetului şi sentinţe din *Coran,* scrise cu aur pe fond întunecos. Jos şi de jur-împrejur, pereţii sunt căptuşiţi cu nu ştiu ce crustă albastră şi plină de flori geometrice, care poate că e faianţă...

în moschee, pluteşte un uşor miros de igrasie. Mi-aduc aminte că pe din afară am observat de câteva ori urme de timpurie decreptitudine: tencuieli alunecate, pete de umezeală, ornamente căzute... Deschid vorba cu paznicul moscheii... Un paznic mai bătrân, culcat până aci, pe covor, după un stâlp, se scoală şi el,.. Aşa este. Moscheea începe să se dărapene... Divanul de la Bucureşti a făcut, anul trecut, reparaţii, pe din afară, de vreo şaptezeci de mii de lei... Dar nu e destul. Ar mai trebui reparaţii şi pe dinăuntru... Toată nădejdea este la Divan... Turcii sunt săraci şi mai au în Constanţa încă trei geamii de întreţinut.

Mă gândesc în mintea mea! Avem atâtea biserici cari stau mult mai prost decât această frumoasă moschee... Dar ce să faci? Obrazul subţire cu mare chetuială se ţine.

E frumos să fii mărinimos şi munificent, cu aceia cari au fost altădată stăpânii tăi, măcar că uneori stăpâni împilători. Dar bieţii noştri doborgeni mahomedani seamănă atât de puţin cu tuicii din vechime şi sunt atât de nerăspunzători de tot ce făceau, pe la noi, paşalele de la Rusciuc, Silistra şi Vidin!...

Suntem gata să părăsim moscheea. Dar observ, în două locuri, jos pe covor, câte un ziar aşternut... Ce este asta? Deasupra,pe bârnele bolţii sunt două cuiburi... Nişte rândunele au intrat, prin geamurile sparte, şi au suspendat căsuţele lor în slăvile sanctuarului... Turcii au aşternut jos câte o foaie de hârtie, ca să ferească faţa covoarelor...

Mă uit la cei doi paznici

— Ce să facem?... Este păcat să le stricăm cuiburile.

— Da, este păcat...

îi mulțumesc cu câte ceva pentru primirea lor prietenoasă, şi plec urmărit de această trivială dar splendidă icoană de bunătate.

Ştiam din psalmul *Cât sunt de iubite locaşurile tale, Doamne,* că „pasărea şi-a aflat sieşi casă şi rânduneaua cuib, unde să-şi pună puii săi: altarele tale, Doamne al puterilor", dar până acum nu văzusem atâta solicitudine, pentru aceşti oaspeți ai Domnului....

Sfidătoare enigmă este inima omului! Aceeaşi credincioşi ai lui Mohamed, cari au exterminat pe grecii din Asia Mică şi au răstignit pe patriarhul Smirnei, aici n-au inimă să amărască o rândunică!...

DIN RECOLTA VERILOR APUSE

Am plutit pe lacul acesta acum un sfert de veac, într-o seară de mai, cu visătoare lună plină... Barca era împodobită cu flori de mac, în cinstea unuia dintre noi, care îşi serba ziua numelui... Poruncile Domnului, într-un sfert de secol, cad numeroase şi felurite... Unul dintre soții din seara aceea este de cealaltă parte a pământului, în California. Doi s-au gospodărit şi stau acasă. Unul sau doi sunt, poate, în împărăția cerurilor...

Eu ani mers în linie dreaptă, dar o linie dreaptă aşa cum apare când o priveşti printr-o lentilă măritoare, o linie plină de intersecții, de gropi şi de bolovani. Totuşi am mers în linie dreaptă, căci pe aceaste țărmuri, pline cu flori de mac, doream şi spuneam acum un sfert de secol: Voi sluji lui Iisus Christos.

îmi aduc aminte de aceste contururi şi gânduri din trecut, şi las, din barca-automobil, mâna, în apele răcoroase şi spumegânde... Ce catifea, păstrată în catedrale gotice! Ce topazuri fluide. Floarea acestui lac sărat şi dătător de vindecare este alta decât floarea mării. Floarea mării e numai de smaragd; aci precumpăneşte topazul... Dar totul vine din aceeaşi visterie de aur şi de foc, pe care o văd în ora aceasta deasupra Techirghiolului-Movilă. Când norii se târăsc în spații, ca nişte cirezi dese, marea e jalnică, iar lacul acesta e de plumb.

în urma noastră, Techirghiolul-sat a descrescut mereu, la picioarele bisericii albe de pe coastă. Acum a rămas ca o turmă de oi, lângă un staul. în umbra viorie a dimineței a venit înspre noi Techirghiolul de lângă mare, risipit, colțuros, pretențios şi cu faimă de curtezană. Atât de tânăr şi atât de libidinos!...

Barca-automobil s-a oprit la debarcader. Deşi suntem în a treia' lună de băi (şi de flitraj şi de dansuri pe plajă în costum de baie...) totuşi mai sunt destui cari cred că pot să vindece trupul, când sufletul este bolnav de moarte. Afară de acest sigiliu moral, localitatea n-are nimic altceva vrednic de pana cronicarului. Parcul e firav şi cu ciuruită umbră de salcâmi. Şoseaua e albă de praf şi copăceii şi scaieţii de pe margine sunt albi şi ei, ca nişte ucenici de brutărie. Vilele sporesc an cu an, dar preţurile exagerate, dar exploatarea şi şarlatania sporesc la fel. E trist să cugeti că, în preajma acestui lac, plin de puteri terapeutice, în loc să domnească acea omenie şi acea filantropie, care convin suferinţei şi spitalului, se răsfaţă luxul, jaful şi luxura.

Mdlţumind lui Dumnezeu, până astăzi nu am nevoie de vraja apelor acestui lac. Altă pricină ca să zăbovesc la Techirghiol-Movilă iar nu am. Sânt în drum către Mangalia. Din fericire,a mai rămas, pe litoral, această burgadă tăcută şi smerită, de unde poţi să priveşti marea, fără primejdii de nici un fel. Mangalia cu tătari, cu găgăuţi, cu mocani, cu greci, cu două biserici şi cu două geamii: până în ceasul de faţă nu s-a ciocoit. însă semnele proaste au început...' Le voi da pe faţă, când vor fi definitive. Deocamdată, sânt călător spre Mangalia, cu aceeaşi voie bună şi cu aceeaşi nădejde de pace şi de siguranţă, ca şi altădată.

Aştept lângă gheretele care aprovizionează pe boieri, autocamionul poştal. Vin degrabă, dar e plin de călători. N-are nici un loc gol. Nu-mi pare bine, dar nici prea rău nu-mi pare. Poate că vreun alt vehicul e gata să pornească spre Mangalia, ori va trece vreunul, plecat de la Constanţa. Automobile sânt destule, înşirate pe şosea, dar domnii şoferi - această nouă nobleţă a benzinei şi bodegei - sunt risipiţi la gustarea de dimineaţă, sau cine ştie pe unde. Pe lângă aceasta, cine poate să plătească o cursă comandată, Techirghiol-Mangalia!

Am mai făcut pe jos drumul acesta, de mai multe ori, când nu purtam haine ecleziastice (e vorba numai de 25 de kilometri). Aş mai putea să-i fac şi azi... E o zi fără nouri, caldă, fără să fie toridă, dar am pe mine pe sub giubeaua subţire, un antereu de şiac care atârnă zece kilograme!

Oricum o fi, nu mai rămân la Techirghiol nici un minut. Domnul va purta grijă de jertfa sa. Dacă nu mă ajunge din urmă nici o maşină, nici o căruţă, până pe la trei, după-amiază, sosesc în Mangalia.

Pornesc pe jos. Până la Tuzla de-abia prind gustul călătoriei. Toate ar fi bune, dacă n-ar fi acest antereu de şiac. în definitiv, baba călătoare n-are sărbătoare, nici nu e ţinută să fie îmbrăcată ca la biserică. în această giubea subţire, strânsă cu curea pe la mijloc sânt tot o faţă bisericească... Iar cealaltă haină pot s-o prefac în povară de călătorie... Aşa cuget şi aşa fac, poposind un minut în grădiniţa cu salcâmi a bisericii din Tuzla.

Pornesc din nou, împăcat sufleteşte, mulţumit de puterea mea de rezistenţă şi cu înfăţişarea vagă a unui călugăr franciscan, călător cu o tăgârţă pe umăr.

între Tuzla şi Tatlageacul Mare, câmpia dobrogeană face câteva unde largi, desfăşurând, cerului de deasupra şi mării de alături, şiruri de clăi de grâu, porumbişti viguroase şi izlazuri... Desigur că una din fericirile acestei vieţi pământeşti, este să umbli pe jos, cu picioare sănătoase şi cu nişte plămâni încântaţi de slujba lor. Şi fericirea rămâne, chiar atunci când drumul este lung, soarele se rostogoleşte în valuri de văpaie şi gândul începe să colinde pe la fântânile din zare. Dar sânt 25 de kilometri până la Mangalia, e ora 12 din zi şi colbul de pe şosea e gros de o palmă. Trece spre Mangalia un automobil. E numai conducătorul... Trece al doilea, trece al treilea... Ar fi fost în ele loc şi pentru mine.

Nu fac nici un semn, nu strig nimic, merg drept în calea mea. Iată însă că mă ajunge din urmă un poştalion, cu doi cai, mici ca nişte mânji.

în poştalion sânt: o gospodină, o fetiţă, un băiat cu şapcă de licean şi un bolobocel de vin.

Poştalionul trece încet pe lângă mine, mă lasă în urmă, dar se opreşte, după vreo zece metri.

Gospodina de lângă boloboc se întoarce către mine;

— Da încotro mergi, părintele?

— Spre Mangalia, creştina lui Dumnezeu.

— Eşti de pe aci, de pe la noi?

— Nu sânt de aici, sânt de departe...

— Ştii ce, părinte:noi mergem la Tatlageacul Mare... Dacă vrei să mai scurtezi din drum, urcă-te colea pe butoi... Facem cum om putea...

— Bogdaproste, femeie! Dumnezeu să te blagoslovească pe tine şi pe toţi ai tăi.

Mă urc în căruţă, îmi fac loc, parte lângă butoi, parte pe butoi şi plecăm. Plin de praf, cu barba răscolită şi intim aderent butoiului, aş fi o privelişte nepreţuită, pentru cine ştie ce mucalit, lacom de hazuri ireverenţioase. Dar îmi este sufletul plin de înduioşare şi de cugetări milostive...

Aşadar, au trecut pe lângă acest popă bătrân, care se lupta cu praful şi cu arşiţa, trei automobile şi o duzină de călători şi nimeni nu l-a văzut. Şi a trecut şi această femeie cu căluşeii ei împovăraţi şi slabi şi a văzut pe bietul popă... Ne apropiem, cu sfântă emoţiune, de cutare dumnezeiască pagină din *Sfânta Evanghelie...* Această voie bună şi această iubire de oameni, faţă în faţă cu nepăsarea şi dispreţul celorlalţi, însemnează chiar acea Fântână a lui Iacov, lângă care Domnul, într-o zi, după o cale prin praful Samariei, poposi însetat şi ostenit.

Foarte rar mi se întâmplă să visez la bogăţii materiale şi să doresc să le stăpânesc. Dar în ziua aceea, aş fi voit - ca pescarul din *De-aş fi rege* - să am comori şi puteri de principe.

I-aş fi trimis, a doua zi, acelei femei neştiutoare şi cu îndurare de oameni, un dar domnesc şi un hrisov de pomenire...

Cât de măreţ ne apare nemuritorul Cuza Vodă, care - în haine de târgoveţ, de catană, de salahor... - se furişa din palat şi se plimba prin popor, prin piaţă, pe la ţară, ascultând pe oameni şi punând la răboj pe răi şi pe buni!...

Cu ce voi răsplăti inima ta cea bună, necunoscută gospodină din Tatlageacul Mare?...

Poate că, într-o zi, cei doi copii ai tăi, pe care să ţi-i poarte Dumnezeu sănătoşi şi silitori până la şcolile cele mai înalte, vor găsi această pagină de evocare şi-şi vor aduce aminte de popa cel cuibărit între şuşleţ şi butoi.

Dar până atunci .femeie, adevăr zic ţie: nici un pahar cu apă rece, dat în numele Celui pe care tu îl cunoşti, nu îşi va pierde plata sa!

DE ANUL NOU CREŞTIN, LUI TEWTK.DE LA MANGALIA

Pe la noi, Tewik Efendi, vremea s-a burzuluit... Viu de afară... e ger în văzduh; pe pământ, zăpadia terciuită de ieri, s-a făcut solz de gheaţă. Cerul e plumburiu şi greu Stă să ningă şi nu ninge,

La voi, la ţărmul mării trebilie să fie tot aşa... Dar eu unul aş da bucuros urletele şi zurbaua străzilor bucureştene, pe mânia spumegândă a mării voastre.

Ce faceţi voi? Ce fac ai tăi Ghiolsun, Urie, Gevrie, Nejded, Mueser? Despre tine, ştiu, din scrisorile Irimise, că eşti necăjit. Ce să facem,Tewik! Allah e bun şi mare, dar ne încearcă de-a pururi, ne ia dijmă şi bir, pentru greşalele şi pentru uitările noastre,

Pricina ta, bre, este destul de încurcată. Precum mi-a explicat fratele Tonitza, tu ai făcut o mare nerozie. Tu erai, get-beget, cetăţean dobrogean şi prin urmare cetăţean român. Când s-a isprăvit războiul de la Plevna şi împăraţii creştini s-an împăcat cu padişahul, Dobrogea - altădată stăpânită de români - aiveiiit din nou sub stăpânire românească,

Voi dobrogenii, careşi cu credinţa lui, aţi intrat printre noi, cetăţeni cu drepturi întregi. Şi aşa ai fost şi tu, multă vreme. Dar au venit tulburările şi răsturnările de acum 13-14 ani. Tu (cine te-o fi speriat) te-ai apucat şi te-ai lepă;dat de drepturile tale româneşti şi ai cerut ocrotire la împuterniciţii sUtului turcesc.

Care vasăzică, singur ţi-ai făcut beleaua! Acum, vezi că te-ai pă-călit şi vrei să vii înapoi la cetăten a românească, Bine, prea bine! Dar lucrul nu se poate face cu una sau cu două.

Trebuiesc forme, hârtii, sfat cu avocaţii, înfăţişări pe la tribunal... şi la urmă de tot, sacul ău de hârtii trebuie să treacă prin marele sfat al tării. Este ca si cum niciodată n-ai fi fost cetăţean român

şi acum, întâia oară, ceri să fii. înţelegi tu? Trebuie să treci prin Parlament. Aici e greutatea şi suspin şi eu precum suspini şi tu.

îţi pare - când nu ştii pravila şi asprimile ei - lucru ciudat şi pidsonic... Tu, Tewik, dobrogean de viţă veche, născut, crescut, însurat în Mangalia, muezin (până ieri) la geamie, negustor de limonada de atâţia ani, prieteni cu atâţia bucureşteni, tu să vii să ceri, cu cheltuială, cu zăbavă, cu cârpeli şi căciuleli, dreptul tău, din altă vreme, scăpat printre degete într-o zi de uluială şi de teamă.

Amice Tewik, sunt necăjit şi eu ca şi tine, dar nu este alt leac, la boala ta, decât încetăţenirea prin Parlament. Să mă crezi, nici eu nu ştiu mai de aproape cum începe şi cum se isprăveşte o treabă ca aceasta. Dar bun e Dumnezeu!

Ne-ai scris câteva scrisori. Am întârziat cu răspunsul. Gândeşte-te şi tu: viaţa de la Bucureşti nu seamănă cu cea de la Mangalia. O scrisoare intră în Mangalia ca un automobil, pe când în Bucureşti, nici măcar ca un ţânţar! Câte treburi, câte nevoi, câtă gălăgie şi ce noroade peste noroade, în miile de uliţe cu case mari, cât geamiile voastre cele două, una peste alta!... Şi bucureştenii aleargă, se zbat, neguţătoresc, vorbesc ori scriu, veghează şi lucrează, zi şi noapte.

La voi în Mangalia, tot vuietul, toată gâlceava este între marea învolburată şi ţărmul căptuşit cu nisip. Mai e şi la cafenea puţină, dar încolo - pacea lui Dumnezeu!...

Totuşi, amice Tewik, nu te-am uitat. Ei! dacă toţi amicii tăi am fi deputaţi şi senatori, am aduce de urgenţă necazul tău în discuţia onorabilului Corp şi te-am face iarăşi cetăţean român, cât ai bea o cafea, colo în iatacul tău, jos pe rogojină... Dar nu suntem, Tewik, nici deputaţi, nici senatori, nici măcar clopotari la vreo bisericuţă politică, sau (dacă îţi place) muezini, la vreo geamie de astelalte, unde Dumnezeu se arată foarte rar.

Tewik, tu eşti moslem şi un sfert de hoge: eu sânt creştin şi popă întreg. Dar eu, bre, ţiu la tine, fiindcă eşti om de treabă şi bun la inimă. Mai ţiu şi la toată familia ta: Ghiolsum, Urie, Gevrie, Nejded şi Mueser...

Ai răbdare şi aşteaptă. Necazul tău va trece şi iarăşi te vei bucura şi vei preamări pe Allah, cel ce nu te uită şi are milă de tine.

Eu sânt sălbatic şi sfios. Nu umblu în calea miniştrilor şi nu ştiu dacă, în treizeci de ani, am călcat de trei ori în Senat şi de trei ori în Cameră. Se prea poate ca în aceste două slăvite adunări să se găsească vreun om cu deosebită şi ciudată croială sufletească, vreun prieten cunoscut sau necunoscut, care să citească răvaşul de faţă, şi să hotărască în inima lui: „Am să-l fac pe Tewik iarăşi cetăţean român!"

Tewik, să ne rugăm lui Dumnezeu - tu în legea ta, eu în legea mea - să ne trimită înainte pe omul milostiv, de care avem nevoie.

Goneşte întristarea şi bănuiala că amicii tăi din Bucureşti te-au dat uitării. Să nu te atingă asemenea gânduri! Mangalia, geamia unde ai fost muezin atâta vreme, căsuţa ta, căruciorul tău cu limonada, digul şi plaja Mangaliei, tu şi casnicii tăi... sânteţi nemuritori în amintirea noastră şi în iubirea noastră!

îţi trimit epistola de faţă acum între sărbătorile creştine, ca să te mângâi şi să te bucuri şi tu o dată cu noi creştinii.

Fii cu bună nădejde şi aşteaptă, de la cei care te iubesc ca şi mine, mai luminoase lămuriri.

Am citit cu amărăciune, în scrisoarea ta, că au pus alt muezin, în locul tău. Să ştii că este aceeaşi bubă. Au pus în locul tău un cetăţean român... îmi dau cu bănuiala că Minulescu, oricât ar fi voit să ţie cu tine, a trebuit să-şi plece capul.

Răbdare! Toate vor înverzi, toate vor înflori din nou! Ca Mangalia, ca ţărmul mării, ca florile din grădiniţa ta, şi mai vârtos ca naramzii din raiul lui Allah!

Tewik, să credem şi să ne rugăm!

ADDENDA

ANATOLE FRANCE

PAIAȚA MAICII DOMNULUI

în zilele craiului Ludovic, trăia în Francia unu Varnava din Compiena, de meserie, sărmanul, paiață, care umbla din oraş în oraş, cu năzdrăvăniile şi cu ghibăciile lui.

Când era zi de târg, el aşternea pe maidan o treanță de lăicer şi, după ce aduna pe copii şi pe alde gură cască cu nişte snoave, pe care le învățase de la un moşneag, tot paiață, şi pe care le spunea totdeauna la fel, începea să se frângă în toate chipurile şi să cumpănească pe nas o farfurie de cositor. Dintru-ntâi, lumea se uita la el cu nepăsare.

Dar când se punea cu capul în jos şi se ținea în mâini, iar cu picioarele arunca în sus şi prindea şase bile de aramă, care străluceau la soare, ori când se lăsa pe spate, până ce dădea cu ceafa de călcâie şi aşa, făcut roată, se juca cu douăsprezece cuțite, un zbârnâit de mirare şi de laudă se ridica din gloată şi bănuții plouau pe lăicer.

Totuşi, la fel cu mai toți aceia care trăiesc de pe urma traiului venit de sus, Varnava din Compiena trăia cu chiu cu vai.

Câştigându-şi pâinea întru sudoarea frunții, el ducea în spinare partea lui şi încă ceva, peste ea, din povara şi din durerea ce sunt legate de greşeala părintelui nostru Adam.

Nici de muncit cât ar fi voit să muncească nu putea. Ca să arate ce ştia, lui îi trebuia căldura soarelui şi lumina zilei, precum le trebuieşte şi pomilor, ca să înflorească şi să rodească. Iarna era şi el ca un pom fără frunze şi mai mort. Pământul înghețat era topenia paiaței. Şi ca greierului din poveste, în vremea neprielnică, îi era frig şi îi era foame. Dar fiindcă avea inima curată, îşi făcea răbdare la necazuri.

Niciodată nu cugetase de unde vin bogățiile și nici de ce starea oamenilor se deosebește de la om la om. El socotea că dacă lumea de acum este rea, lumea cealaltă trebuie negreșit să fie bună și această nădejde îi dădea putere. Nu se lua după măscăricii cu mâna lungă și după nelegiuiții care și-au vândut Ucigașului sufletul. Nu pângărea niciodată numele lui Dumnezeu, trăia cu cinste și, măcar că nu avea femeie, nu poftea pe femeia vecinului, știut fiind că femeia este potrivnică oamenilor voinici, așa după cum se vede din întâmplarea lui Samson, care se povestește în *Scriptură.*

Drept vorbind, Varnava nu era făcut să se topească de doruri pământești și se lipsea mai greu de garnița cu vin decât de femeie. Fiindcă, fără să calce cumpătarea, îi plăcea să bea, când era cald. Era om de treabă, cu frică de Dumnezeu, și plin de evlavie către Sfânta Fecioară.

Ori de câte ori intra într-o biserică îngenunchea în fața Maicii Domnului și se ruga așa: Maică Preacurată, aibi-mă în grija ta, până când Domnul va găsi de cuviință să mă cheme din lume, și când voi muri dăruiește-mi, Preabuno, bucuriile Raiului!

n

într-o seară, după o zi ploioasă, pe când mergea trist și cu capul în piept, ținând la subțioară bilele și cuțitele lui, ascunse în treanța de lăicer, și căutând vreo șură unde să se culce, pe nemâncate, Varnava văzu pe drum un călugăr, care mergea încotro mergea și el, și, cu cuviință, îi pofti bună seara. Și fiindcă se potriveau la pas, intrară în vorbă.

— Tovarășe, zise călugărul, cum se face că de sus până jos ești îmbrăcat în straie verzi? Nu cumva ești caraghioz de Vicleim?

— Deloc, Preacuvioase, răspunse Varnava. Astfel precum mă vezi, mă cheamă Varnava și sunt de meserie paiață. Ar fi meseria cea mai frumoasă de pe lume dacă, de pe urma ei, ai mânca în fiecare zi.

— Prietene Varnava, răspunse călugărul, ia sama la ce vorbești. Nu se poate chemare mai frumoasă decât călugăria. Călugărul cântă

laudele Domnului, ale Sfintei Fecioare, ale sfinților și viața lui este o proslăvire veșnică a Celui Preaînalt.

Varnava zise la rândul lui:

— Preacuvioase, mărturisesc că am vorbit ca un neghiob. Meseria Sfinției tale n-are a face cu a mea și cu toate că nu este puțin lucru să dănțuiești, cumpănind pe nas un gologan pus pe vârf de băț, darul acesta nu se apropie de darul Sf. tale. Aș vrea și eu să cânt, ca Preacuvioșia ta, în fiecare zi, sfânta slujbă și mai cu samă slujba Sfintei Fecioare, către care am osebită evlavie. M-aș lăsa bucuros de această meserie, în care mă știe toată lumea, de la Soissons până la Beauvais, în peste șase sute de târguri și de sate și aș intra în viața monahicească.

Călugărului îi plăcu nevinovăția lui Varnava și cunoscător fiind de suflete, el își dădu sama că paiața este unul din acei oameni cu bună voire despre care Domnul nostru a zis: „Pacea fie cu ei pe pământ!" Drept aceea răspunse paiaței:

— Prietene Varnava, vino cu mine și eu îți voi deschide mânăstirea al cărei stareț sânt. Cel ce a îndreptat pe Măria Eghipteanca în pustie m-a scos înaintea ta, ca să te duc la calea mântuirii.

Și astfel Varnava ajunse călugăr. în mânăstirea unde fu primit, monahii se întreceau în slujirea Sfintei Fecioare și fiecare îi închina, toată știința și toată iscusința pe care i le dăruise Dumnezeu.

Părintele stariț scria cărți, care glăsuiau, după dăscăliceștile canoane, despre vredniciile Maicii Domnului.

Părintele Mavrichie, cu mâna-i meșteră, scria pe curat, pe hârtie tricapelă, aceste logadii.

Părintele Alexandru venea și zugrăvea în ele gingașe iconițe: Stăpâna Cerului stătea în jilțul lui Solomon, păzit de patru lei, și împrejurul frunții ei pline de slavă, băteau din aripi șapte porumbițe, care sânt cele șapte daruri ale Sf. Duh: darul temerii, al evlaviei, al cunoștinței, al puterii, al sfătuirii, al priceperii și al înțelepciunii. Ca soațe, avea șase fecioare cu cosița de aur: Smerenia, Cumințenia, Sihăstria, Sfiala, Fecioria și Ascultarea. La picioare, erau două chipuri goale și cu totul albe care stăteau și cereau îndurare; erau, adică, sufletele care chemau spre mântuirea lor, și de bună samă nu zadarnic, pe puternica mijlocitoare.

Părintele Alexandru, zugrăvea, aiurea, pe Eva, cu privirea de fecioară, ca să se vadă, în acelaşi timp, şi păcatul şi răscumpărarea şi femeia smerită şi fecioara înălţată până la cer. Tot atât de vrednice de privit erau în această carte: Fântâna cu apă vie, Izvorul, Crinul, Luna, Soarele, Grădina cea zidită, despre care se vorbeşte în *Cântarea Cântărilor,* Poarta Cerului, Cetatea Domnului; şi toate acestea erau oglinzi şi ghicitură, din cari să înţelegem pe Preacurata.

Părintele Marvodie era şi el printre copiii prea iubiţi ai Măriei. El cioplea piatra fără răgaz, aşa încât barba, sprâncenile şi părul capului îi erau albe de puzderii, iar ochii necurmat umflaţi şi lăcrămoşi, dar el era voinic şi voios, la anii lui cei mulţi, şi se vedea bine că Doamna Raiului ocrotea bătrâneţile copilului Sfinţiei sale. Marvodie o înfăţişa şezând pe un divan şi cu fruntea prinsă într-un discos bătut cu mărgăritare. Şi avea grije ca faldurii vestmântului să acopere picioarele Celei despre care proorocul a zis: „Iubita mea este ca o grădină zidită".

Uneori, o închipuia ca pe un copil nurliu şi Sfânta părea că zice: „Doamne, tu eşti Dumnezeul meu! - Zisam: Din pântecile maicii mele, tu eşti Dumnezeul meu" *(Psalm* 22,11).

Mai erau în mănăstire stihuitori care alcătuiau, în latineşte, cazanii şi acatiste în cinstea Născătoarei de Dumnezeu şi mai era şi unul din Picardia, care povestea minunile Sfintei pe limba*orodului şi în stihuri ce se brodeau între ele.

m

Văzând el atâta întrecere evlavioasă şi atâta belşug de lucrări duhovniceşti, Varnava se tânguia de necunoştinţa şi de prostia lui.

— Vai, ofta el, când se plimba singur prin grădiniţa fără umbră a mânăstirei, tare sânt nenorocit că nu pot şi eu, ca fraţii mei, să slăvesc cu vrednicie pe Sfânta Născătoare de Dumnezeu, căreia i-am închinat dragostea inimii mele. Vai, vai! sânt un om necioplit şi fără meşteşug, şi că să te slujesc, nu am, o, Mărie! nici cuvântări ziditoare, nici cărţi împărţite cum cere pravila, nici zugrăveli drăgălaşe, nici

chipuri tăiate în piatră, nici stihuri numărate bob cu bob şi călcând toate după măsură. Vai mie, nu am nimic!

Aşa se plângea el şi se cucerea tristeţii. într-o sară, pe când părinţii se odihneau şi vorbeau între ei, auzi pe unul spunând povestea unui călugăr, care nu ştia să zică altă rugăciune decât „Bucură-te, Mărie!" Pe acest călugăr fără carte toţi îl priveau în creştet, dar la moartea lui, îi ieşiră din gură cinci trandafiri, în cinstea celor cinci slove din numele Măriei şi sfinţenia lui fu astfel dovedită.

Ascultând această istorisire, Varnava se evlavisi încă o dată de multa bunătate a Maicii Domnului, dar nu se mângâie cu pilda acestei morţi prea fericite, fiindcă inima lui era plină de râvnă şi voia să argăţească slavei Stăpânei sale, care domneşte în ceruri.

Şi căuta un mijloc făsă să poată să-1 găsească, şi se întrisa'din ce în ce mai mult, când, într-o dimineaţă, deşteptându-se plin de veselie, alergă în paraclis şi zăbovi acolo, singur, preţ de un ceas şi mai bine.După-masă se duse iar acolo.

Din ziua aceea, se ducea zilnic în paraclis, când nu mai era nimeni şi sta o bună parte din vremea cât ceilalţi monahi se îndeletniceau cu meşteşugurile subţiri şi cu cele gospodăreşti. Nu mai era trist şi nu se mai tânguia.

Cu această purtare atât de ciudată, el stârni între călugări ascuţită luare-aminte. Unii pe alţii părinţii se' întrebau de ce Varnava se închide aşa de des în paraclis.

Stareţul, îndemnat de datoria lui ca să ştie tot ce fac monahii în chinovie, se hotărî să ţie ochii pe Varnava, când va rămânea singur. Şi într-o zi când Varnava se închisese în paraclis, după obicei, stareţul veni cu doi părinţi bătrâni, ca să ispitească, prin crăpăturile uşei, ce se petrece înăuntru.

Văzură pe Varnava, înaintea altarului Maicii Domnului, stând cu capul în jos şi cu picioarele în sus şi aruncând cele şase bile de aramă şi cele douăsprezece cuţite. în cinstea şi de dragul Preacuratei, el arăta ghibăciile care odinioară îi adusese laude mai multe! Fără să priceapă că acest om nevinovat slujeşte astfel pe Fecioara, cu darul şi cu învăţătura lui, cei doi bătrâni strigară că e nelegiuire.

Stareţeul ştia că Varnava e un suflet fără de prihană, dar socoti că şi-a ieşit din minţi. Erau deci gata, câtetrei, să-1 scoată în brânci din

paraclis, când văzură pe Maica Domnului cum se pogoară pe scara altarului ca să vie să şteargă, cu pulpana felonului ei albastru, sudoarea ce picura de pe fruntea paiaţei.

Atunci stareţul, închinându-se adânc, rosti cuvintele:

— Fericiţi cei cu inima curată, că aceia vor vedea pe Dumnezeu!

— Amin! răspunseră bătrânii, sărutând pulberea pământului.

(Le jonglew de Notre Dame, de Anatole France)

RIŢA CRĂIŢA

(FANTAZIE DRAMATICĂ ÎN TREI ACTE)

PERSOANELE:

GRIGORIECLABUDEANU , mare arendaş

LISAVETA, soţia lui

ANDREI, fiul lor

ILIE PENOVICI, mare arendaş

NEDELEA, soţia lui

CLARA, ECATERINA, fiicele lor

NICOLA LEVENŢI, mic arendaş

XANTIPA, soţia lui

MENELAU, fiul lor

AGLAE, fiica lor

S AVEL ROSMARIN, scriitor

NÂSARÂMBĂ, slugă la scară

JOIŢA, jupâneasă în casă

RIŢA CRĂIŢA, văţăşiţa ţiganilor

PANTILIE, cobzar

(O servitoare; un vătăşel; liotă ţigănească în culise; ţigani lăutari; fete dănţuitoare.)

ACTULI

(La sfârşitul veacului trecut. Luna august, Sfântă Măria Mare. După-amiază. Un ceardac-verandă (şi sofragerie de vară) în casa boierului Grigorie Clabudeanu, din Mălineşti. O parte din geamlâc este tixită cu glastre. Uşile verandei sunt luate şi înlocuite cu o cortină de tifon verde; se vede, în zare, fruntea pădurii Mălineşti şi între pădure şi curte: bordeiele ţiganilor. Un gherghef de pictor, acoperit cu pânză, stă rezemat de biroul din colţ. O masă lungă, cu multe

scaune, de-a lungul geamlâcului. Două mese rotunde, în dreapta şi în stânga, cu canapele şi cu fotoli, lângă ele. Pe dreapta, două uşi ale camerelor soţilor Clabudeanu. Pe stânga, alte două uşi: una a iatacului lui Andrei Clabudeanu, alta a camerii prin care comunici cu dependinţele. A doua ieşire, în s'tânga scenei, în diagonală cu cea dintâi. Câte un bufet, între uşi, pe dreapta şi pe stânga.)

ANDREI CLABUDEANU *(boierul cel tânăr şi fiu unic intră în verandă venind din iatac. îmbrăcat uşor ca de vară, pare preocupat şi uşor plictisit. Se duce la gherghef şi ridică pânza. Se uită lung la figura schiţată şi o acoperă la loc. Apoi iese afară pe peron şi strigă tare spre cuhnia argaţilor):* Năsărâmbă!... Vino-ncoace, Năsărâmbă!

NĂSĂRÂMBĂ *(grăbit şi năuc):* Poruncă, conaşule!

ANDREI: Mă, du-te pe fugă la ţigănie şi spune Riţei să nu mai vie azi la curte... Ne vin mosafiri... că e ziua de naştere a mamii... Azi n-am vreme de zugrăvit...

NĂSĂRÂMBĂ:Ă... am înţeles! Să trăiţi! *(Pleacăîn fugă.)*

LISAVETA CLABUDEANU *(mama lui Andrei iese din camera ei şi vine sprefi-său. Femeie căruntă şi simpatică. îşi priveşte feciorul cu multă dragoste):* Andrei al mamei mi-a înţeles gândul, fără să-i vorbesc, Şi o să-mi înţeleagă gândul şi mai departe...

ANDREI. înţeleg tot gândul d-tale, mamă, şi-1 respect, dar vreau să înţelegi şi d-ta gândul meu... Poate că lucrul nu este prea uşor, dar cu dragoste şi cu stăruinţă, vom ieşi la căpătâi... Nu mai sunt băieţandrul pe care l-aţi trimis, acum cinci ani, prin ţări străine... Sunt un bărbat întreg... Am văzut, pe unde am fost, altă lume, alte obiceiuri, alte raporturi sociale... Pe urmă, dacă am învăţat ce-am învăţat, ca inginer agronom, nu mă lasă în pace meteahna asta moştenită din gherghefiul şi din broderia d-tale: trebuie să zugrăvesc mereu cai verzi pe pereţi... flori, păduri, ţigani...

LISAVETA CLABUDEANU: Dragul mamei, nu te stinghereşte nimeni de la înclinaţia ta.„Dar îngăduie pe măicuţa să te roage frumos: N-o lăsa pe Riţa să se înnădească!... Ţiganii, din firea lor, sunt destul de obraznici... Tatăl tău şi cu mine ne-am mâncat amarul cu ei timp de peste douăzeci de ani... Şi-i cunoşti şi tu de ajuns şi de rămas, că doar ţi-ai petrecut copilăria cu ei, pe malurile Vezii... Nu uita că nu mai eşti în Italia, ori în Elveţia... Precum singur spui, acolo este altă lume şi

alte legături între oameni... Gândeşte-te la casa noastră, la mine, la tatăl tău... şi mai ales la tine, care mâine-poimâine, iai în mână treburile moşiei.

ANDREI: Mamă, Riţa e ţigancă... dar sufletul ei e luminos ca zorile de vară... Când stau cu ea de vorbă, mi se pare, uneori, că sunt undeva, în culise de teatru, şi am în faţa mea o actriţă de mare talent, care joacă pe o eroină ţigancă...

LISAVETA CLABUDEANU: Bine, copile, dar vine aici prea des!... Slugile şoptesc... Ţiganii s-au împărţit în două... Unii, vrăjiţi de Riţa, care se uită la ea ca la vătaful lor şi i se supun orbeşte, alţii care ţin cu Pantilie cobzarul... Şi se înjură şi se blestemă şi se bat între ei, de turbură tot satul...

ANDREI: Ce te uiţi şi ce asculţi la asemenea nerozii!... Câteva palme în dreapta şi în stânga, câteva bice pe spinare şi toate se dreg... Viu din Elveţia, dar văd că trebuie să mai ţiu seama şi de regulele de pe la noi...

LISAVETA CLABUDEANU *(privindu-1 lung):* Dragul mamei... Avem şi alte reguli, mult mai bune... Purtare de stăpân care nu şovăieşte, inimă limpede şi obraz de toţi cinstit...

ANDREI *(la strâmtoare):* Ei, mamă, şi d-ta!... Prea mă iai ca altădată... Ai răbdare... Te vei lămuri!... Ce păcatele... Te rog... tocmai de ziua d-tale, nu-ţi risipi inima şi grija pe nimicuri... Să ne ocupăm de mosafirii care ne sosesc... Numai să nu-mi vie şi ei cu cine ştie ce planuri ascunse de vânători de gineri... *(îmbrăţişeazăpe maică-sa. Trece în camera lui.)*

*

JOIŢA *(jupâneasăîn casă de mulţi ani, devotată stăpânilor. Vine cu oarecare grabă, de pe uşa dependinţelor, ca să dea impresia că n-a ascultat convorbirea dintre mamă şi* fiu, *şi întinde pe masa cea lungă o faţă de masă):* Eu zic, coniţă, să pun vreo douăsprezece servicii pentru îngheţată... Dacă nu s-or ajunge, mai pun şi altele...

LISAVETA CLABUDEANU: Pune douăsprezece servicii... Noi suntem trei... Soră-mea mi-a trimis vorbă că nu poate să vie... Penovici şi cu ai lui sunt patru... Levenţi şi cu ai lui sunt tot patru... Dacă o mai veni cineva, să fie binevenit...

JOIȚA *(așează serviciile. Vorbăreață, insinuantă):* Să dea Dumnezeu să ne vie cât mai mulți!... Și domnișoare multe și frumoase... Să se mai ia cu ele și boierașu nostru... Cine știe!... Printre ele o fi și cea hotărâtă de Dumnezeu... Să vie domnișoarele Clara, Ecaterina, Aglâe... *(Confidențial, cu sincer interes:)* Coniță, sunt în casa d-voastră de atâția ani... Boierașu Andrei parc-ar fi, o bucățică, și copilul meu... Coniță, să nu mă ții de rău... Țiganca asta de Rița prea și-a luat nasul la purtare... Ba cu poza... ba cu cântecile, ba cu hora țigănească!...

LISAVETA CLABUDEANU: Joițo, pune-ți mâna la gură!... Eu nu dorm... Boieru mare nu doarme... și Andrei, până azi, s-a purtat ca o fată mare...

JOIȚA: Apoi, tocmai de asta mi-e ciudă, coniță!... Auzi, o țigancă de la șatră!...

LISAVETA CLABUDEANU *(autoritară):* Pune-ți mâna la gură, Joițo! *(Jupâneasa iese.)*

*

NĂSĂRÂMBĂ *(dă buzna în verandă. Vede că Andrei nu este aici}.* Ăă... Coniță...

LISAVETA CLABUDEANU: Ce-ai făcut, Năsărâmbă?... Ai spus țigăncii să nu calce azi la curte?

NĂSĂRÂMBĂ: Da de unde, coniță?... Țigănia e pustie... Țiganii sunt prin pădure... să-și dreagă viersul și cobzele... Cică vor să vie mai încolo, cu călușu, la curte... ca la zile mari... Le e dor țiganilor de lapte bătut!... Da, coniță... se arată, pe lângă pădure, trei carate care vin spre curte... Auzi!... clopotele!... '

LISAVETA CLABUDEANU: Du-te și deschide porțile!... *(Năsărâmbă pleacă.)* Andrei, auzi, vin mosafirii... (Se *duce la ușa lui Grigorie Clabudeanu și o întredeschide.)* Auzi, tăticule... vin mosafirii!...

*

(Clopotele s-au apropiat. Andrei iese afară întru întâmpinarea oaspeților. Grigorie Clabudeanu, bătrân, cărunt, rezemându-se în baston,înaintează până la intrare. Soția lui stă în preajmă... Die Penovici se arată cel dintâi. De vreo cincizeci de ani, mustăcios, masiv, ciolănos, cu mâni uriașe de grădinar bulgar,

îmbrăcatîn aba cafenie - deși e luna august; în spatele lui: Nedelea Penovici, soția lui, gospodină pietroasă și roșie. După ea, d-șoarele Penovici, Clara și Ecaterina, frumuseți balcanice, bucălate și.rumene. Este epoca rochiilor lungi, a corsetelor și a cosițelor bogate. Familia Clabudeanu primește pe familia Penovici.)

ILIE PENOVICI: Să ne trăiască coana Lisaveta!... O mie de ani pace!...

NEDELAPENOVICI: Să-ți dea Dumnezeu sănătate și viață lungă!... Soacră mare!... Să trăiești, coane Grigorie!... Socru mare!... Să trăiești domnule Andrei!... La anul, după treierat, cununie de om bogat!....

(Bărbații își strâng mâinile. Doamnele se îmbrățișează. Fetele sărută mâna doamnei Clabudeanu. Andrei, distins, rezervat, sărută mâna d-nei Penovici, strânge mâna fetelor.)

ILIE PENOVICI *(tainic, pe când familia Levenți este încă la poartă, scoate un pachet, din peștera din dreapta a pantalonilor de aba):* Ți-am adus, coană Lisaveto, o sticluță cu ulei de trandafiri de pe văile Balcanilor!... Și o bluză de horbotă, lucrată de Clarița!... *(își sărută vârful degetelor, plin de admirație)*

LISAVETA CLABUDEANU: Să trăiți! Vă mulțumesc din inimă! *(îmbrătișeazăpe Clarița... Strecoară pachetul în cutia bufetului.)*

*

(Se arată în cadrul ușii Nicola Levenți, grec subțiratic, cu mustața căruntă, mică și cu bărbuța tunsă. Lângă el consoarta lui: Xantipa Levenți, grecoaică uscată și nemulțumită de viață. în urma părinților: d-ra Aglae Levenți, un înger din iconografia zugravilor bizantini. Scena se repetă: „Primiți sincerele noastre felicitări!... Toate cele bune!..." Strângeri de mână, îmbrățișări.)

MENELAU LEVENȚI *(fratele mai mare al Aglaei, geniul familiei, diplomat în istoria artelor de la Atena, se ivește cel din urmă, cu un snop de cicoare, de sipică albă, de garofițe roșii și de stânjenei galbeni de baltă... în urma lui, pășește sfios și strein, pentru familia Clabudeanu: scriitorul Savel Rosmarin. Emfatic, scandat):* Scumpa noastră matroană, d-nă Clabudeanu, venind noi spre conacul d-voastră și cumpănind în inima noastră prea respectoasele urări pe care vi le aducem *(se înclină exagerat)* am luat tovarășe la omagiul nostru și florile din lunca Vezii... Dar le-am cules cu intenție și cu schepsis... Colorile României libere și colorile nobilei Elade îmbracă

simbolic urarea noastră... Mai adaog că amicul şi scriitorul Savel Rosmarin, aici de faţă cu toate omagiile lui *(Rosmarin se înclină.)* este colaboratorul meu şi desigur Xenofonul de mai târziu al acestei expediţii la Mălineşti...

(Acelaşi joc... mulţumiri, strângeri de mână. Menelau şi Rosmarin sărută mâna d-nei Clabudeanu şi-i predau buchetul.)

ANDREI *(imitând emfaza şi scandarea lui Menelau):* Scumpe Menelau, în numele mamei - cam uluită de retorica ta - şi în numele nostru al tuturora, ne declarăm încântaţi de urările tale, de buchetul tău... şi de ideea fericită pe care ai avut-o să ne aduci, la Mălineşti, pe d-l Savel Rosmarin, şeful tinerei noastre generaţii literare... *(Strânge mâna lui Rosmarin.)*

MENELAU *(mulţumit de sine).* Ştiu bine pe cine ţi-am adus.... dacă nu ştiam bine că te vei bucura... Un amic excelent... un mare talent... deşi un adversar ireductibil!... El este elevul lui Zola... Eu sunt elevul lui Racine... El e naturalist... Eu sunt clasicist...

LISAVETA CLABUDEANU: D-le Levenţi şi tu Andrei... vă rugăm să nu ne speriaţi, de la început, cu ideile şi cu ştiinţa d-voastră... Daţi-mi răgaz să aşez aceste flori şi să-mi răcoresc mosafirii...

SAVEL ROSMARIN: Vă mulţumesc, doamnă, prea smerit... M-aţi scos din încurcătură...

(D-na Clabudeanu aşează mănunchiul de flori pe masa din fund. Grupul se desparte. Nicola Levenţi, Ilie Penovici, Grigorie Clabudeanu se aşează în dreapta, pe canapele, în jurul mesei. Doamnele şi fetele fac la fel, în jurul mesei a doua, în stânga. Andrei, Meleanu, Rosmarin, în picioare, vorbesc între ei, mai în fund)

GRIGORIE CLABUDEANU *(obosit, cu bastonul lângă el):* Aşa!... Acum spuneţi-mi cum v-aţi înţeles de-aţi venit împreună?...

NICOLA LEVENŢI: M-am întâlnit cu Penovici deunăzi, la Turnu, în cantorul lui Caravia şi ne am vorbit să venim împreună... Caravia - să nu uit - vă trimite, coniţă; multe urări şi multe sărutări de mâini...

LISAVETA CLABUDEANU: Mulţumesc!... Foarte mulţumesc!... (Se *arată Joiţa şi încă o servitoare,, cu dulceaţă şi cu cafele.)* Vă rog, răcoriţi-vă!...

GRIGORIE CLABUDEANU: Poftiţi! Poftiţi vă rog... Avem o apă minunată, din fântână nouă şi, anul ăsta, avem şi gheţărie...

NICOLA LEVENŢI (cu *admiraţie):* Dulceaţă de chitră!... Dulceaţă grecească!...

MENELAU LEVENŢI *(inspirat):* Delicii ale Eladei!... Amintiri din cofetăria lui Devuniotis din Atena!... Andrei, ai văzut Occidentul, dar n-ai văzut Atena şi Constantinopole... Să vezi întâi Atena şi Constantinopole şi pe urmă să judeci lumea!...

LISAVETA CLABUDEANU *(către fete, cari întârziază):* Clariţo, Ecaterino, Aglae... luaţi, dragile mamei... Mama e dorită de fete... Dacă mi-ar fi dat Dumnezeu şi o fată, după Andrei...

NEDELEA PENOVICI: Lasă că vine şi o fată după d-l Andrei *(subtilă)* da... d-l Andrei să caute bine primprejur... şi să ştie să ghicească lucrul bun...

XANTIPALEVENŢI: Aşa este inima omului!... Cere şi iar cere... Şi când i-ai dat, cere altceva... Eu am o pereche: un băiat şi o fată... Acum mai vreau încă o fată şi încă un băiat...

LISAVETA CLABUDEANU: Să-ţi dăruiască Domnul ce-o şti el mai bun... şi d-tale şi nouă... *(Către domnii de faţă:)* Boieri dumneavoastră, beţi agale cafeaua... până ce noi vom da o raită pe la războaie şi pe la gherghefuri... *(Doamnele şi fetele ies.)*

*

I

(Andrei ia din bufet două cutii de tutun şi deschide una pe masa boierilor bătrâni şi una pe masa a doua, la care se aşază acum boierii tineri.)

NICOLA LEVENŢI: Cum ţi-a mers, coane Grigorie, cu recolta grâului?

GRIGORIE CLABUDEANU: M-au cam stricat ploile din urmă... Grâul care l-am treierat acum pe urmă este cam şişcav... Da' porumbul e frumos...

ILIE PENOVICI: D-ta, coane Grigorie, o duci bine cu armangii d-tale... Ai treierat la timp... Ploile te-au pişcat puţin... Eu am ieşit mai prost cu grâul... Ţiganii d-tale vin la poruncă... Ai treierat la timp şi ai vândut repede şi cu preţ...

GRIGORIE CLABUDEANU *(pe submustaţă):* De unde ştii?

ILIE PENOVICI: Da, ce, Turnu n-are gură?... *(îşi răsuceşte o ţigară groasă.)* Tutun de Machedonia!... Aur!... Aur!...

GRIGORIE CLABUDEANU: Mai am... Mai am de predat, parte la schelă, parte la gară... Aici ţiganii mei nu pot să mă ajute...

NICOLA LEVENŢI: Frate, eu credeam că ţiganii sunt pretutindeni o pacoste... Da, uite că sunt şi ei buni câteodată...

MENELAU LEVENŢI: D-le Clabudeanu, ne-am întâlnit cu ei pe luncă, după ce culesesem buchetul. îţi spun drept, când am văzut atâţia ţigani, m-am căutat să văz în care buzunar este revolverul... Dar m-am liniştit... Ţiganii d-tale sunt ţigani de omenie... Cei de pe la Putineiu, de pe la Radomireşti, de pe la Mavrodin... sunt nişte tâlhari... Să te ferească Dumnezeu să treci pe lângă ei, fără cai buni, fără gârbaci, şi fără revolver!...

(Andrei s-a sculat de pe canapea şi se plimbă, între cele două mese, cu ţigara aprinsă.)

SAVEL ROSMARIN: EU mă uit la aceşti oameni cu mare interes... Pentru mine, sunt un izvor de subiecte şi de inspiraţie. îi cunosc de mult, şi pot zice că-i studiez... Dar ţiganii de la Mălineşti sunt ţigani dăscăliţi... Ştiţi ce au făcut când au auzit că venim la conacul d-voastră?... Au început să strige: Să trăiască mosafirii boierilor noştri!...

NICOLA LEVENŢI: Cum ai făcut, coane Grigorie, de i-ai îmbânzit?...

GRIGORIE CLABUDEANU : Mă port cu ei cu dreptate şi cu omenie... Şi cu ţiganii mei şi cu toate neamurile lor: lingurari, ursari, zavragii. Acum vreo douăzeci şi cinci de ani, nu ziceam aşa şi nu făceam aşa... Am avut cu ei lupte grele... Ne-am fugărit şi ne-am vânat unii pe alţii prin toate pădurile de primprejur... Dar cu stăruinţă şi cu dreptate, i-am domolit... Ăştia de aici sunt vechi ţigani mănăstireşti... Eu am luat locul mănăstirii care-i avea robi... Trebuie să ai grijă de ei, mai cu seamă iarna... Ţiganul nu ştie să agonisească pentru iarnă... îi hrănesc iarna şi ei îmi muncesc vara... Sunt destul de ascultători, da trebuie să ţii frâul strâns, mai ales când trec pe aici nemeturile lor, ţiganii nomazi... Se strică într-o noapte!...

ILIE PENOVICI: Ţiganii din Teleorman au mare evlavie către d-ta... Am văzut un sălaş de ţigani care se ducea la Bucureşti şi-1 luase la cercetare un pomojnic... Ţiganii au scos şi i-au arătat o hârtie de la d-ta, unde spuneai că sunt oameni de treabă şi că dai chezăşie pentru

ei... Se duceau la Bucureşti, la zalhana, să cumpere coarne, pentru piepteni...

GRIGORIE CLABUDEANU: Da... Sunt câteva sălaşe de ţigani ursari şi pieptănari, cu vătafi de încredere...

MENELAU LEVENŢI: Şi nu ţi-au făcut nici o ruşine, niciodată, coane Grigorie?...

(Andrei se opreşte din oscilaţiile lui şi priveşte pe tată-său.)

GRIGORIE CLABUDEANU: De!... Nu le cer nici eu prea mult... „Băieţi, prin părţile noastre să nu faceţi nici o trăsnaie, că vă ia părul foc!... Mai departe, încolo, pe Vlaşca, prin Romanaţi... treaba voastră... Feriţi-vă pielea!..." Da trebuie să ne înţelegem: Vă vorbesc de ceilalţi ţigani, cu urşi şi cu corturi... Ţiganii mei sunt cumsecade... Câteodată îşi mai dau şi ei în petic: câte-o ciordeală, câte-o păruială..., da mai mult gălăgie decât faptă...

ROSMARIN: Ciudat popor!... Obârşiile lui sunt încă nedescurcate de învăţaţi... Este o ştiinţă care începe să se închege şi care se ocupă de ţigani!... Este *ţiganologia...* Sunt până azi vreo zece învăţaţi ţiganologi...

NICOLA LEVENŢI: Ce vorbeşti, d-le Rosmarin?... Este o ţiganologhia? Ba-ba-ba-!... înţelegu o elinologhia... o vizantinologhia... o turcologhia... dar o ţiganologhia?!...

ROSMARIN: Da, d-le Levenţi!... Sunt învăţaţi serioşi, ţiganologi, care-şi bat capul cu originea ţiganilor şi cu limba ţigănească...

MENELAU LEVENŢI: Se zice că leagănul lor este în India...

ROSMARIN: Da, aşa se zice... Limba ţigănească are mari asemănări cu unele dialecte vorbite azi în India şi în genere cu vechea limbă sanscrită... Dar cercetările sunt în curs... Pe urmă nu prea se ştie pe ce căi şi în care moment au ajuns ţiganii în Europa... Unii pretind că au fost ridicaţi cu grămada de hanul Timurleng, cuceritorul Indiei, şi aduşi şi vânduţi ca nişte turme, la porţile Europei...

ANDREI *(intervine şi el, după ce şi-a domolit neliniştea şi s-a aşezat pe canapea):* Un lucru curios este că unii dintre ei vorbesc româneşte, la sute de kilometri depărtare de vatra poporului românesc... Am întâlnit pe Coasta de Azur, spre uimirea mea, nişte ţigani ursari cari vorbeau între ei româneşte... Când i-am luat la des-

cusut, am înţeles că nu erau de la noi şi că nu călcaseră niciodată prin ţară...

ROSMARIN: Foarte preţioasă informaţie!... Acum îmi explic eu o nostimă greşeală din *Marele DicţionarLarousse...* Autorul articolului *Bohemien,* din acest dicţionar, scriind unele şi altele despre ţigani şi despre limba lor, vrea să ne arate cât de sonoră şi de armonioasă este această limbă... Şi ne înfăţişează această mostră:

Mitidika, mitidika, wien ung quatsch!
Ba nu, ba nu, n-am tsche fatsch...
adică:
Mititico, mititico, vino încoace!
Ba nu, ba nu, n-am ce face...

(Ilaritate generală.)

MENELAU: Ce spui?!... în *Dicţionarul Larousse?!...*

ROSMARIN: Pe când adunam în luncă flori, pentru buchetul d-nei Clabudeanu, s-au apropiat de mine câţiva dănciuci... Am intrat cu ei în vorbă... I-am întrebat cine este vătaful lor... Mi-a răspuns unul, cu o mândrie de hidalgo: „Apoi cine să fie vătaful nostru... E Riţa Crăiţa"... L-am întrebat mirat: Aşa îl cheamă pe vătaful vostru: Riţa Crăiţa? Mi-a răspuns: „Riţa Crăiţa e vătăşiţa noastră!".

(Andrei se învăluieşte într-un nor de fum...)

GRIGORIE CLABUDEANU *(surâzător):* Ţiganul nu te-a minţit, dar nu ţi-a spus tot... Ţiganii mei nu mai au vătaf... Fostul lor vătaf Biolan este bătrân şi paralitic, în fundul bordeiului... Da el are o nepoată de ;oră, venită la noi, mai anii trecuţi, de pe la Mănăstirea Vălenii, din Argeş... Ţiganca asta este fina mitropolitului Ghenadie, care a botezat-o, cam măricică de ani, pe când era vlădică la Curtea de Argeş... Ţiganii sunt mândri că vătăşiţa lor e rudă cu mitropolitul! ... Riţa Crăiţa, cum îi zic ei, îi duce pe toţi de nas... E isteaţă, e plină de foc şi de diavoli. Şi ştie să citească... Da are şi un potrivnic - pe cât înţeleg eu - pe Pintilie Cobzaru... Şi ăsta e un ţigan şi jumătate! ... Numai că e îndrăgostit cuc de Riţa, şi după ce-i face câte-o răscoală, înghite la palme şi la gârbace, ca un mucenic... Mai e ceva... Moş Biolan, unchiul Riţei, ţine ascuns un burduf de galbeni...

ANDREI *(nerăbdător şi cam iritat):* Ei, tată!... De unde cunoşti d-ta tainele ţiganilor?...

GRIGORIE CLABUDEANU *(surâde indulgent):* E adevărat că tu le cunoşti mai bine decât mine... Da, ştii ce? Ia arată prietenilor tăi colecţia ta de studii ţigăneşti!...

ROSMARIN: Adevărat, d-le Andrei!... Menelau mi-a destăinuit că ai un viguros talent de desenator... Zice că eşti un *impresionist* interesant şi te laudă în gura mare, în ciuda teoriilor lui de clasicitate...

ANDREI *(la strâmtoare):* Mi se pare că exagerează...

MENELAU: Amice, întâi să vedem documentele!...

ANDREI:... Vezi că în clipa asta nu le am lângă mine... Tot ce pot să vă arăt este un cap la care lucrez acum...

(îmbie pe Menelau şi pe Rosmarin spre ghergheful rezimat de birou şi-1 descoperă... Capul Riţei apare sub un torent de bucle negre...)

ROSMARIN *(admirativ):* Simt năvala talentului!... Splendid cap!... Cine-ţi pozează?...

NĂSĂRÂMBĂ *(intră pe fugă şi gâfâind. Toţi se întorc spre el. Andrei lasă pânza să cadă peste desen...):* Coane mare!... Conaşule Andrei!... Toată ţigănia a năvălit peste noi!... Să-i lăsăm să intre înăuntru, ori să închidem porţile?...

(Se aude afară vuiet de gloată multă... Se aud strigăte: „Să trăiască boierii noştri!... Să trăiască coana Lisaveta!"... Andrei se apropie de tată-său.)

GRIGORIE CLABUDEANU *(socotit, apăsat):* Să intre numai Riţa şi cu taraful lor... Pe ăilalţi ţigani chemaţi-i la poarta armanului... Şi daţi-le, de fiecare bordei, câte-o oca de mălai, câte-o felie de brânză şi câte-o oală de lapte bătut... Cine a venit cu oala, cine nu...

NĂSĂRÂMBĂ: Da gândeşti, boierule, că a venit vreunul fără oală?...

ANDREI *(plin de neastâmpăr):* Lasă, tată, că mă duc eu şi fac rânduială... Iertaţi-mă... Numai un moment!... Hai, Năsărâmbă!... *(Ies amândoi prin scara a doua.)*

LISAVETA CLABUDEANU *(şi toate celelalte vin pe uşa dependinţelor, în aceeaşi clipă):* Ţiganii să ne lase.în pace, până ce vom gusta îngheţata!... *(Joiţa şi încă o servitoare aduc tablale cu turnuri de îngheţată... Pun îngheţata pe masa cea mare şi se retrag... D-na Clabudeanu şi fetele încep să croiască porţii pentru toată lumea...)* Poftiţi, boieri la îngheţată!... *(Domnii se aşează la capul din dreapta*

al mesei, doamnele la capul din stânga, fetele rămân în picioare şi servesc. ..Sunt toti în fundul scenei.)

MENELAU: Muze elineşti! Pe toate vă regăsesc la Mălineşti!... îngheţată de vanilie!... Fericirea mea de la cofetăria Devuniotis!...

NICOLA LEVENŢI: Asta nu se mai cheamă îngheţată... Asta se cheamă nectarul zeilor din Olimpu!...

(Se aude la scara a doua zbârnâit de cobză. Andrei intră indispus. Merge până la masă, ia un scaun şi-1 dă mai departe... Şade... D-na Clabudeanu îl urmăreşte, pe ascuns... Clariţa Penovici înfăţişează lui Andrei o farfurioară cu îngheţată.)

ANDREI: Mulţumesc, domnişoară!... *(Darrămâne cu farfurioara în mână şi aşteaptă...)*

(Intră taraful lăutarilor cu Pantilie în cap.)

PANTILIE (*cu antereu vărgat şi cu scufie cu ciucure lung, ca Barbu Lăutaru. îndrăzneţ, dar stăpânit de emoţie... Se înclină adânc... ţine cobza la subţioară):*

Boieri dumneavoastră,
Iertaţi, ca din prostia şi din ţigănia
noastră,
Să grăim către boieria voastră...

MENELAU: Uite, domnule!... Ca în *commedia dell'artel*... Bravo, protagonistele!

PANTILIE: ... Noi, ţiganii armangii
Cu căţel (fără purcel!...),
Şi cu droaie de copii,
Am venit să vă urăm:
Tălpile vi le pupăm
Şi cu toţii vă strigăm:
(în limba strămoşească,
da cu mireasmă ţigănească),
Coana Lisaveta să trăiască!...

(Ilaritate generală.)

ROSMARIN: Ştii că nu e rău!... Bravo, Pantilie!... Cine te-a învăţat, mă?...

PANTILIE *(şoltic):* Apoi, meştereasa noastră...

(Taraful începe să cânte un şir de cântece de pe la 1890: *Am un leu şi vreau să-1 beau. Astă-vară, la Crăciun, mâneam mere dintr-un prun şi gutui dintr-un alun... Frunză verde maghiran, mă trudesc de peste un an să fac pelinul zahăr...* apoi o horă, o chindie... şi la urmă:

Ţigănie,ţigănie,
Cât de dragă mi-eşti tu mie
Nimeni pe lume nu ştie
Şi nici tu nu ştii, frăţie!...
Nu te-aş da, bre, ţigănie,
Pentru nici o boierie,
Şi bordeiul nu l-aş da
Nici pentru Măria sa...

Taraful conteneşte şi se dă înapoi spre ieşirea a doua. Pantilie iese în mijlocul scenei.)

PANTILIE, *(îşi suceşte gâtul, tuşeşte, începe):* Acu... sărutăm mâinile, noi suntem ţiganii d-voastră... Şi am stat şi ne-am sfătuit:

Cioroc-boroc, se strânseră ţiganii la un loc:
Şi se ciorovăiră şi se sfătuiră -

ce să ducem boierilor noştri? Că noi suntem ţigani şi ei sunt boieri ... Dacă era Crăciunu, vă aduceam *Vasilcal*

Silvo, leo, da Silvo, leo,
Ce-ai mâncat d' te ai îngrăşat?...

Da... acu e vară şi e Sfântă Măria... *(Dumnezeu să te trăiască, coanăLisaveto, că e ziua Măriei tale!...)* Şi a dat Sfântuleţu ploaie şi nu se simte secetă... Că dacă era secetă, veneam cu *Paparudele...* Adicăte să ne iertaţi că e obicei ţigănesc...

Paparudele!...
Paparudele!

Şi atunci am pornit toţi ţiganii pe Vede, să dăm la peşte... Să vă aducem vreun ştiu-caraca-lin... Da nici aici n-am avut noroc... Numai caracaticioare cu patru picioare!...

Ce să ne facem bieții de noi?... Acu, sărutăm mâinile... știți cât ne face pielea, că suntem țiganii d-voastră... Muncim, mâncăm bătăi, ne dăm răilor și cântăm, când de jale, când de foame... Aoleo, Doamne iartă-mă!... *(Se lovește cu mâna peste gură.)* Că de n-ar curge, la curte laptele bătut, brânzuca și mălaiul... s-ar stinge neamul nostru țigănesc!... Și ne-am nimerit și noi; țiganii ăi mai proști!... Că dacă eram fierari, vă aduceam: *vătraie!... cleşte!... undrele!... Meşter lăcătuş!... Meşter lăcătuş!...* Și nici pieptănari nu suntem!... *Piepteni să vă dau!... Piepteni să vă dau!...* Și nici lingurari nu suntem: *Lingurile!... fusele!... Coadăde topor!... Coadăde topor!...* Și nici urși nu mai avem, afară de *Marica Ursoaica* și aia e mătușa-mea...

Joacă bine, măi Martine!
Ia-te cu boiaru bine!.. .
Că-i boiaru ortoman
Și are milă de țigan!...

Și nici măcar nu știm să spoim: *Spoim tingiri! ...Spoim tingiri!... Spoim tingeoa!...* Au fost numai vreo doi, care știau să *șteargă* căldările... Da, vai de steaua lor!... când i-a dovedit domnu premar... Noi suntem numai țigani armangii!... V-am adus numai cobze și dible și țambal și hora țigănească!...

(Mare entuziasm... Bravo!... Bravo, Pantilică!...)

MENELAU: Asta e un rubin în gunoi!...

(Rița se ivește în fruntea unui cârd de fete dănțuitoare. începe danțul: o serie de hore. Lăutarii cântă. Rița joacă cu ochii pe jumătate închiși, dar scormonește pe toată lumea de la masă și îndeosebi pe cele trei domnițe. Poartă cosița revărsată și plină de inele, ca în desenul lui Andrei. E îmbrăcată cu ie și cu fote. Are opincuțe ca și celelalte. Are busuioc în bete, o cunună de crăițe pe cap și salbă grea la gât. Toată lumea privește pe Rița. Andrei se șterge de sudoare. După două-trei hore, Rița iese dintre dănțuitoare și rămâne lângă lăutari. Viorile tac... Boierii admiră zgomotos: Bravo lăutari!... Bravo hore!... afară de d-na Clabudeanu și de Andrei. Lăutarii și dănțuitoarele se retrag spre scara a doua. Mijlocul scenei rămâne gol.)

RIȚA (vine *în mijlocul scenei):* Ce de boieri mari!... și de cuconițe și de domnișorele! Și ce soare *(soarele dă spre apus)* și ce noroc de la Sfântulețu!... Hai să vă ghicească meștereasa!...

(Scoate de la brâu un ghioc legat cu lanț de aur):

Ghiocule, prorocule,
Te încânt și te descânt,
Să deschizi lăcrițile,
Să vază fetițile
Cum stau cununțile!

Așa!... acu, Rița meștereasa vă caută în palmă și ascultă ghiocul și vă spune la rând, fiecăreia, când o să vie ceasul sorocit și norocit de Sfântulețu, ca să vă măritați... *(Lăutarii în surdină.)*

Că fata, la mama acasă,
de-asta una îi mai pasă:
Să se vază ea mireasă
și să-i cânte lăutarii:
„Taci, mireasă, nu mai plânge,
că la mă-ta mi te-oi duce,
când s-o întoarce gârla încoace
și gârloiul pe dincoace!..."

ROSMARIN, MENELAU: Hai să te vedem, Rițo meștereaso! Poftim: suntem trei flăcăi și trei fete mari... Să vedem ce știe ghiocul tău!...

(Fetele, sfioase, se uită una la alta, se uită spre părinți. E un moment de șovăială... Soții Penovici îndeamnă, surâzători, pe Clarița și Ecaterina.)

RIȚA: Apoi dați meșteresii un scăunel... *(l-l dă Rosmarin; Andrei stă nesolidar și aproape întunecat...)* Și veniți, una câte una, cu palma dreaptă deschisă... *(Rița sade ca pe trepiedul Pythiei - cu spatele spre lăutari și jumătate cu fața spre masa boierilor. își aduce cosița pe ochi și ține ghiocul pe genunchi.)*

CLARA PENOVICI *(cea mai în vârstă dintre fete: se apropie de Rița cu palma dreapta deschisă):* Ia să te vedem, Rițo!...

RIȚA *(ojirivește o clipă, de jos în sus: clipa necesară ap.vatului fotografic. Ii apucă mâna dreaptă cu mâna stângă, și cu dreapta își ridică ghiocul la ureche... Ascultă, scrutează palma Clariței...*Inimă domoală... Pace de la Sfântulețu și pace din fântâna inimii... Sănătate, copii, bărbat muneitor și drăgăstos... *(Rița tresare...)* Iac-așa!... Și cununiile vin peste un an!... Și cu cine?... Și cu cine?... *(Lasămâna Clariței, se ridică de pe scăunel și-și aruncă buclele pe spate... Se uită pătrunzător la boierii tineri și-și oprește ochii pe Rosmarin. Apoi izbucnește în hohote de veselie și începe să dănțuiască... Lăutarii o însoțesc.)*

Adu mâna, ginerică,
Adu mâna, mireşică,
Şi să tragem hora mare...
Şi tu trage-i, lăutare!...
C-amândoi v-aţi potrivit,
Şi la ochi şi la sprâncene
Şi la buze subţirele!...

(Senzaţie enormă... sunt toţi fermecaţi... Se simte că peste Riţa a trecut o aripă misterioasă de inspiraţie şi de proorocie. Curmă danţul, lăutarii tac. Se aşează iarăşi pe scăunel şi se înveleşte în cosiţă.)

ILIE PENOVICI: Bre, dacă ai ghicit adevărat şi mărităm la anu pe Clariţa, să vii la noi la moşie si-ţi facem cinste mare!...

ECATERINA PENOVICI *(mai bărbătoasă, mai sprintenă decât soră-sa):* Ia vezi, Riţo, pe mine când mă măriţi?

RIŢA *(acelaşi joc: o priveşte o secundă, îi ia palma dreaptă şi aduce ghiocul la ureche... Lăutarii pornesc în surdină...)*

Drăgălaşă, jucăuşă,
şi cu multe vorbe în guşă,
Ceasul tău are să vie
tot la o Sfântă Mărie,
nu ştiu: mare, nu ştiu: mică,
dar atunci ursitu-ţi pică...
Şi o să-ţi vie cununiţa
la un an după dădiţa!...

(Se ridică de pe scăunel... Se uită străbătător la Menelau şi la Andrei şi porneşte iar pe râsete şi pe dănţuială... Lăutarii o însoţesc.)

Soartă, soartă buclucaşă!...
acum eşti micuţă, în faşă;
da de-acum peste doi ani,
socrilor, vărsaţi la bani!...

ECATERINA *(zglobie, veselă):* Vasăzică, peste doi ani mă mărit şi eu!...

NEDELEA PENOVICI: Dacă o fi aşa, Riţo, îţi punem la gât încă o salbă!...

XANTIPA LEVENŢI: Du-te şi tu, Aglaiţo!... *(Aglaiţa se apropie sfioasă, cu inima în freamăt.)*

RIŢA *(repetă jocul: se aşează pe trepied, priveşte o clipă chipul fin al Aglaei, îi ia palma dreaptă şi-şi ascultă ghiocul... Priveşte lung, ascultă lung... Apoirar, cu precauaţie... pe când viorile susură):*

Îţi zice Aglaiţa...
Ce dulce e fetiţa!
Da lungă-i jurubiţa
de gânduri şi de dor
şi de dureri, în viaţă...
Ci tu, cu bunătate,
pe toate le străbate...
Trei ani mai ai, domniţă,
până la cununiţă...

(Riţa tresare pe scăunel... Strânge mâna Aglaei... Se zbuciumă, geme. Lăutarii tac. încordare de luare-aminte... Oracolul curge ca un izvor şi se rupe la urmă.)

Domniţă **Aglaiţa,**
Un fulg de porumbiţă
şi-un fir de romăniţă
s-au întâlnit pe punte,
colo, mai către munte:
Un' te duci tu, fulgule?
Un' te duci tu, firule?
Mă duc la Aglaiţa,
Să-i duc o cununiţă...
Şi eu la Aglaiţa!...
Şi tot o cununiţă!
Că una este a ei
Şi alta...

(Se ridică tragică... Lasă mâna Aglaei şi, într-o privire, îl în văluie pe Andrei ca într-un giulgiu al deznădejdei...): Aşa e scris!.. . Aşa e scris!.. Ce credeai?... Că Dumnezeu o să-şi strice pravila de dragul tău?... Rupe-te, pânză de painjen!... Desfaceţi-vă vrăjilor!...

(Se repede la ghergheful rezimat de birou şi cu un pumnal pe care-1 scoate din brâu spintecă pânză cu desen cu tot. Apoi cu un hohot de râs, schimbat într-o clipă în hohot de plâns, fuge afară.)

MENELAU *(extaziat):* Domnule!... De unde vine asta? De la şatră, ori din trupa lui Antoine?...

PANTILIE *(cu lacrămi în glas şi frângându-şi mâinile):* De la şatră, raânca-te-aş!...

ACTULn

(într-un luminiş din pădure. Copaci mari şi mici, stufişuri, stau de jur-împrejur. Sub un stejar din mijloc zac câţiva buşteni. E la vecernie. Crai-nou se sprevede, subţire,printre ramuri.)

ANDREI *(singur, sub stejar. Sade pe un buştean. E îmbrăcat ca un ţăran elveţian. Are carabina lângă el. Aşteaptă şi fumează. Se aude un cân tec care se tot apropie... Andrei sare în sus... Ascultă...):* Ea este!...

RIŢA *(cântă în pădure):*

Frunză verde, frunză verde tiriplic,
Vine Leana, vine Leana pe colnic,
răsucind, răsucind la borangic,
şi pe fus, şi pe fus n-are nimic...

(Se iveşte de după stejari. Poartă ilicel şi pălărie bărbătească, zuvelcă şi cizme. Pe umăr ţine un gârbaci. Andrei, care se stăpâneşte cu greu, dă să alerge înaintea ei... Riţa se întoarce spre cineva, care nu se vede, şi-iporunceşte:) Du-te încet cu caii... tot mereu prin pădure. Ocoloşte şi să nu-ţi iasă vorbă din gură!... *(Vine şi ea sub stejar.)*

ANDREI *(cu braţele întinse):* Riţo! Riţo!... Unde ai fost atâtea zile?... De ce-ai plecat fără să-mi spui o vorbă?... Ce-a fost purtarea ta din seara de Sfântă Mărie. (Vrea *s-o cuprindă în braţe; Riţa se dă după un buştean;* face.,)Te-am aşteptat atâtea seri, aici sub stejar!... Am aşteptat, cu bătăi de inimă, să auz cântecul tău: „Vine Leana pe colnic"... De unde vii?... Ce-ai făcut atâtea zile?...

RIŢA: Viu de la bunică-mea, de la Văleni...

ANDREI: Cum ai ajuns acolo?... Cum ai venit de acolo? Să nu-mi spui nimic!... Mergeam eu cu tine!...

RIŢA *(cu gravitate):* Ei, boierule, nu mai putem să mergem amândoi pe un drum!...

ANDREI: De ce? Ce înseamnă vorbele astea?... Cum te-ai dus?... Cum ai venit?...

RIŢA: Călare... Cu un băiat din ţigănie, după mine...

ANDREI: Şi ce-ai făcut tu, atâtea zile, la bunică-ta, la Văleni?

RIŢA: Mi-am vindecat inima, boierule.

ANDREI: Riţo! Ce sunt copilăriile astea?... Vino în braţele mele, sălbatica mea dragă!...

RIŢA *(îl opreşte hotărât):* Nu, boierule! ...

ANDREI *(cu jale):* Riţa mea dragă, de ce?... Ce ţi-am greşit? Cu ce te-am supărat?... Că nu voiam să te las în rând cu lăutarii şi cu celelalte fete, în ziua de Sfântă Mărie?... Spune!... Lămureşte-mă!...

RIŢA: Boier Andrei, vraja s-a tăiat!... Eşti Andrei boierul şi eu sunt Riţa ţiganca...

ANDREI: Ce vasăzică asta, Riţo?... Ai uitat că eu nu seamăn cu toată lumea?... Ai uitat cât mi-eşti de dragă?... Ai uitat socotelile şi nădejdile mele?...

RIŢA. Boier Andrei, toate s-au făcut scrum şi cenuşă!... Soarta a trecut peste ele, ca pârjolul peste mirişte...

ANDREI: Ce vorbe sunt astea, Riţo?... Unde este inima ta de acum două săptămâni?... Ce ai păţit?... Cine te-a schimbat?...

RIŢA *(îşi scoate pălăria; se aşează pe un trunchi):* Şezi şi d-ta, boierule... Şezi colea,în faţa mea...Ascultă şi supune-te! *(Culcă biciul pe genunchi. Andrei se aşează pe trunchiul din faţă. Sprijineşte carabina alături.)* în seara aia, ţi-am înfrânt voinţa şi m-am băgat şi eu între lăutari!... Nu ţi-am spus că văzusem în luncă, pe ascunsele, pe ăle trei domniţe... îmi sfârâia inima să le văz de aproape şi să le citesc norocul!... Nu se putea altfel!... Mă mâna de la spate nu ştiu cine, cu gârbaciul...

ANDREI: Rău ai făcut!... Mi-ai amărât inima!... M-ai chinuit toată vremea cu nebunia ta şi cu vicleimul pe care l-ai pus la cale... Da, acum, fie!... Ai jucat cu fetele cum ai jucat... La urmă, mi-era şi mie drag şi-mi plăcea şi eram mândru de mândreţea ta... Da, ce nichipercea te-a împins să mai faci şi pe ghicitoarea?...

RIŢA: Tocmai asta trebuia!... Tocmai lata m-a luminat şi m-a dat înapoi,între ţiganii mei!...

ANDREI: Ce vreai să spui, Riţo?... Ce-a fost vicleimul cu ghiocul tău şi cu toate descântecile tale?... Şi de ce mi-ai spintecat desenul care mi-era atât de drag şi-mi umplea ziua de muncă şi de bucurie? De paisprezece zile, de când te caut şi nu te mai găsesc! De paisprezece zile de când mă tot învârtesc pe lângă bietul desen, tăiat

în două, ca un herete pe lângă cuibul pe care i l-au dărâmat copiii... Ce-a fost?... Ce este?... Spune, că-mi ies din minţi!....

RIŢA *(plină de compătimire):* Boieraşule, vreau să-ţi spun tot şi să-ţi deschiz inima, până la fund... Da, cum o să pricepi?... D-ta eşti boier care ai învăţat carte... Te-ai ros prin şcoli străine... Ai văzut atâtea ţări şi noroade... Eu sunt ţigancă din bordei... Am crescut lângă bunică-mea, care descântă, face fermece şi ghiceşte... Şi am învăţat şi eu meşteşugul ei... cum să-ţi spun eu, ca să pricepi d-ta?...

ANDREI: Riţo!... Nu sunt nici copil, nici nătărău!...

RIŢA: Da eşti boier!... Şi nu poţi să pricepi pe o ţigancă solomonară!... Mă sfredelea la inimă să mă uit în palmele duduitelor şi să ascult ce-mi spune ghiocul... Ce mai vreai! Le-am citit zodiile şi fiecăruia i-am arătat ce-o aşteaptă...

ANDREI *(înfierbântat) :* Riţo, dar era un joc al tău!... Te jucai de-a ghicitoarea... Spuneai câte în lună şi în stele şi ne prosteai pe noi care căscam gura la tine... Ne lăsam prostiţi şi ne miram de isteţimea ta... Dar, ce-are aface!... Jocul e joc, inima e inimă!

RIŢA *(categorică):* Nu, boierule!... Nu m-am jucat deloc!... Biata inimă zvâcnea şi aştepta... Am citit zodiile ălor trei fete... Şi tot ce-am spus se împlineşte pe ţanc!... A dintâi se mărită peste un an, a doua peste doi... şi îngeraşul de Aglaiţa se mărită peste trei...

ANDREI *(izbucneşte):* Să le fie de bine, Riţo!... Să se mărite cu noroc şi cu câte cinci tarafuri de lăutari!... Ce-mi pasă mie de măritişul lor!... Mi-eşti dragă şi pentru tine sunt gata să iau în piept pe toată lumea: pe tata, pe mama şi pe toţi ţiganii tăi!... Mi-eşti dragă şi ştiu prea bine că sunt colţuri în lume - fără boieri şi fără ţigani - unde putem să ascundem dragostea noastră şi traiul nostru de fugari şi de scăpaţi din pravila robiei - şi ţigăneşti şi boiereşti!...

RIŢA-, Boieraşule, boieraşule!... Fata întâia se mărită peste un an cu boieru ăla naltu şi cu ochii albaştri... Fata a doua se mărită peste doi ani cu boierul ăla micu şi ageru ca veveriţa şi Aglaiţa, peste trei ani, se mărită cu boier Andrei!...

ANDREI *(răzvrătit):* Eşti nebună, Riţo!... Farmecile şi descântecile tale te-au smintit întâi pe tine!... Aglae... Sărăcuţa de ea!... De la inima ei până la inima mea e tot atâta depărtare ca de la luna pe care o vezi pe cer până aici, la noi! ...

RIŢA *(cu fermitate):* Boier Andrei, d-voastră, boierii, nu ştiţi ce este aia *soartă,* nici ce este aia *zodie,* nice ce scrie în palma omului, nici ce-i spune ghiocul, la ureche, ţigăncii... Şi nu ştiţi, boierilor, nici cum Dumnezeu te ia, uneori, de păr şi te scoate din poteca greşită pe care apucasei...

ANDREI: Riţo, este*potecă greşită că vreau să fac din tine boiereasă?... Este păcat că vreau să te trimit în ţară străină să înveţi carte, să înveţi meşteşugul actoricesc, şi să fii de mare cinste între oameni?... Este lucru urât, înaintea lui Dumnezeu, că vreau să dovedesc lumii întregi că din tulpina ta ţigănească poate să răsară o floare boierească?... Nu sunt visuri şi nu sunt basme vorbele mele!... îţi scot paşaport, îţi dau bani, te trimit în Italia, cu scrisori către prietenii mei de acolo... Vreau să iei lecţii de la meşterii teatrului, să-ţi deschizi ochii şi să vezi ce este lumea şi străinătatea... Şi să te faci alta, să te miri şi tu de tine... Şi când o fi vremea, te aduc în ţară, cioplită, învăţată, actriţă mare... S ă joci la teatru şi să laşi pe boieri cu gura căscată!...

RIŢA *(melancolică):* M i le-ai spus toate astea de multe ori... Ajunsesem şi eu să le crez... Şi eram gata-gata să te ascult şi să mă las pe mâinile d-tale...

ANDREI: Atunci, de ce-mi strici inima şi-ţi iai cuvântul înapoi?.. Tu mi-eşti tot atât de dragă ca la început!... Sunt cinstit, Riţo!... Vreau să mă cunun cu tine!... Dar nu se poate, acum, numaidecât, la noi la biserică, între ţiganii tăi şi părinţii mei... Ne vom cununa în ţară străină!... Ne vom cununa în taină!... Când vei ajunge actriţă cu nume mare, îmbrăcată boiereşte, vorbind limbi străine, se va schimba faţa pământului!... Se vor domoli şi boierii mei şi ţiganii tăi... Le vom spune întâi la ureche, pe urmă, vom striga în gura mare: Suntem cununaţi!... Este soţia mea!... Sunt soţul ei!...

RIŢA *(se ridică încet, tainică, profetică, cu biciul în mână, ca o baghetă de vrăjitor, şi pare că repetă un glas de dincolo de lume):*

Domniţă **Aglaiţa,**
un fulg de porumbiţă
şi-un fir de romàniţă
s-au întâlnit pe punte,
colo, mai către munte:
Un' te duci tu, fulgule?

Un' te duci tu, firule?...
Mă duc la Aglaiţa,,
Să-i duc o cununiţă...
Şi eu, la Aglaiţa,
şi tot o cununiţă!
Că unS este a ei
şi alta a lui Andrei!...

ANDREI *(pierzându-şi cumpătul):* Riţo! nu mă scoate şi pe mine din minţi...! Ce sunt boscorodelile astea şi cum vreai să-ţi vânz, pe ele, inima mea!

RIŢA (cu mare *convingere):* Boierule, aşa porunceşte soarta!... Că ce face soarta?... Stă, cu mâinile la piept, la uşa cortului lui Dumnezeu... Şi ce aude din cortul Sfântuleţului: aia ne spune şi aia ne meneşte...

ANDREI *(iritat):* Ce sunt prostiile astea?... Ce sunt sălbăticiile astea?

RIŢA *(calmă, rece):* Boier Andrei, să vorbim pe şleau... d-ta eşti dintre boieri... Eu sunt dintre sălbăticiuni... Eu ştiu ce ştiu ca o sălbatică... Mă gândesc, şi trăiesc, şi mă port ca neamul meu, şi ca tata, şi ca mama - Dumnezeu să-i ierte - cari au fost ţigani mănăstireşti... D-ta eşti boier şi te îmbraci nemţeşte... Cum trăieşti, cum mănânci, cum vorbeşti: cu mine nu te nemereşti... Da, ce-a fost? M-ai văzut şi ţi-am fost dragă... Mi-ai fost şi mie drag şi mi-eşti drag şi acum...

ANDREI ***(CU****patimă):* Riţa mea scumpă!... Vino în braţele mele!... Şterge toată sporojania şi toate băsnelile cu care mă tot fierbi şi mă chinuieşti!...

RIŢA *(suspinând):* Boierule, zodia te-a dăruit Aglaiţii... Şi vezi... Mi-e dragă fetiţa!... Şi vreau s-o slujesc cape o soră a mea... între d^ta şi mine, stă acum de pază sabia Sfântului Arhanghel. (Visătoare... *cu vocea scăzută:)* Am vrut să mă iubeşti... Şi te-am legat, de jur-împrejur, cu firul farmecilor, precum leagă păianjenul gângania din plasă... Şi am agăţat farmecile mele de poza aia, la care tot lucrai şi în care te prindeai ca o gânganie...

ANDREI *(fierbinte):* Sălbatica mea dragă!... Da cine vrea să iasă din reţeaua ta!... Lasă-mă, Riţo, legat burduf, în plasa farmecilor tale!... Lasă-mă în reţeaua ta de vrăji şi în braţele tale!... Eu sunt

gângania de care spui... Gângania se lasă învăluită, beată de fericire!... Ce ai cu ea?... Riţa mea dragă, de ce mă goneşti din painjenişul pe care tu singură l-ai ţesut?... (Se *apropie de ea.)*

RIŢA *(îl respinge domol, dar hotărât):* Boier Andrei, vrăjile s-au tăiat... Am spintecat cu cuţitul tot ce ţesusem de astă-primăvară încoace... Aşa porunceşte ursita!... Aşa porunceşte Moşu ăla, cu barba albă, care este zugrăvit la biserică!... Am tăiat ce meştereai d-ta pe hârtie şi te-am scos din laţul fermecat şi am scăpat şi eu...

ANDREI *(îşi acopere faţa cu mâinile):* Atunci... inima ta a ajuns ca o colivie pustie!... Dragostea ta a murit şi eu trebuie să mă jelesc ca după mort...

RIŢA: Boierule, fii bărbat şi ascultă!... Dumnezeu m-a înhăţat de păr tocmai când trebuia. Ascultă cu înţelepciune: Ce cununie era să pui d-ta pe capul unei ţigănci de la şatră?... La care biserică era să mă duci?... Zici că ne ascundeam prin ţări străine... Cât era să stăm ascunşi, pe acolo?... Cum era să-ţi năpusteşti starea părintească?... Trebuia ca să te întorci ca să-ţi mai vezi părinţii, ori să-ţi vinzi gospodăria moşiei, ori să-ţi faci miliţia... Şi eu cum rămâneam?... Veneam şi eu cu d-ta?... Spuneai că sunt nevasta d-tale, ori ţiitoarea d-tale?... Cum s-ar fi uitat la mine boierii mari?... Cum s-ar fi uitat la mine jupâneasa Joiţa şi Năsărâmbă şi ăilalţi argaţi, care mă dau dracului, pe la spate, şi mârâie la mine, când viu la d-ta?... Mă puneai la masă cu coana Lisaveta?... Mă trimiteai la bucătărie, ori la logofeţie, ca acum?...

ANDREI *(zguduit):* De prisos tot ce spui, Riţo!... Veneai cu mine, nevasta mea şi cucoana mea!...

RIŢA: Şi eu ce făceam cu ţiganii mei? Că se cheamă că sunt vătăşiţa lor... Când ar fi venit la mine, la curte, eu cum i-aş fi primit?... Ca nevasta d-tale, ori ca vătăşiţa lor? îi trimeteam la lapte bătut şi la mălai, ori îi puneam pe divan, lâng{i mine?... Ori puneam biciul pe spinarea lor, cum face uneori isprăvnicelu, când nu-1 vede boieru mare?...

ANDREI *(chinuindu-se):* Nu-mi mai rupe inima, Riţo!... Lăsam arenda, vindeam tot şi ne ascundeam în fundul străinătăţii...

RIŢA: Şi dacă Riţa începea să îmbătrânească?... Şi dacă începea să semene a ţigancă zavragioaică?... Şi dacă, la masa d-tale, ori între

prietenii d-tale, ori în pat cu d-ta, îşi dădea fără voie în petec şi vedeai, speriat, că te-ai ales cu o ţigancă?... O vedeai că scuipă, ori dă dracului, ori se scobeşte în nas, ori se scarpină, ori ia la înjurături şi la palme pe feciorul din casă?...

ANDREI: Riţo, Riţo!... toate câte mi le spui, aşa de isteţ şi de prevăzător, sunt pentru mine dovezi că mintea şi sufletul tău sunt din altă ţară decât ţara ţigănească... Tu care vezi de departe aste lucruri toate: nu era să cazi în ele şi să greşeşti... Şi, pe urmă, cincpoate să-şi păzească şi să-ţi ţie calea vieţii, înaintea ochilor, mereu dreaptă, ca trestia, fără de vină şi fără de păcat?... Tu te temi că s-ar putea întâmpla, odată şi odată, să-ţi dai în petec, ca o ţigancă... Dar eu să nu mă tem că aş putea şi eu să-mi dau în petec, ca un boier?...

RIŢA. Apoi, asta e, boieraşule!... Când boierul îşi dă în petec, ca un boier, toată lumea zice: „Boieru, tot boier"!... Da când ţiganul, ajuns boier, îşi dă în petec, ca un ţigan, toată lumea îi dă cu tifla: „Ţiganu, tot ţigan!..."

ANDREI *(smâcindu-se):* Riţo, dreptatea ta de peste 10-20 de ani nu poate să stingă focul meu de azi!... Mi-eş ti dragă, Riţo!... Nu vreau să ştiu azi câtă dreptate vei avea tu, când mi-or ieşi ştepi albi în barbă...

RIŢA *(părinteşte):* Boier Andrei, adună-ţi încet gândurile şi dragostea, ca pe nişte oi rătăcite... şi nu le mai lăsa să coboare spre ţigănie... Lasă-le, domol, domol, să urce spre Aglaiţa...

ANDREI *(stăpânindu-se):* Riţo, te rog!... te rog!... Nu mai râde de mine!... Nu mă fierbe fără apă!...

RIŢA *(adânc):* Boier Andrei, şi inima mea e plină de jale şi tristă ca mormântul... Şi e şi mai tristă decât a d-tale!... D-ta, ca boier, te-ai uitat la o fată de ţigan, da eu, ţiganca, am cutezat să iubesc un boier şi, să-1 vrăjesc ca să mă iubească!...

ANDREI *(cu o ultimă izbucnire. Se ridică în picioare):* Şi cine te ţine de rău, sălbatico? Cine te goneşte? Cum ţi-a intrat în cap că trebuie să retezăm dragostea noastră, tocmai acum când e ca un cireş înflorit?... Ce diavol ţi-a întors minţile pe dos şi te îndeamnă să mă jupoi, aşa, de viu?...

RIŢA *(definitiv):* Boierule, am fost la bunică-mea, la Văleni. Bunică-mea are în cap toată deşteptăciunea vracilor!... I-am spus tot,

i-am mărturisit tot, şi dragostea noastră şi zodiile fetelor... Bunica m-a legat şi m-a pecetluit... Mi-e milă de d-ta, boierule, da nu mai am nici o putere!... Cum o să vezi şi să pricepi d-ta: ce vede şi ce pricepe solomonarul?...

ANDREI *(cadepe buştean):* Riţo, mă omori...

(Riţa rămâne nemişcată. Crai-nou a dat devale printre ramuri... Amurgeşte... Se aude, departe,în pădure:

Ţigănie, ţigănie,
Cât de dragă mi-eşti tu mie
Nimeni pe lume nu ştie,
Şi nici tu nu ştii, frăţie!...)

RIŢA *(îşi pune pălăria în cap. Izbeşte cu biciul peste carâmbul cizmei...):* E oropsita ăla de Pantilie... Se vede treaba că te caută pe d-ta... Ori, dacă nu te caută, o să treacă pe aici şi o să dea peste d-ta... Nu vreau să-1 văz acum, că-1 iau la bătaie... *(Fuge şi se ascunde într-un tufiş.)*

PANTILIE *(cu încă doi lăutari, cari recunosc pe Andrei şi se ascund după copaci):* Sărut mâna, boiarule!... Să nu vă fie cu supărare... că, uite, venim şi noi de peste Vede, de la o cumetrie, şi ne ducem spre bordeie...

ANDREI (cu *indiferenţă):* Duceţi-vă sănătoşi!

PANTILIE *(codindu-se şi bâlbâindu-se):* Da... sărut mâna, fiindcă te scoase Dumnezeu în drumul nostru... ca un boier mare ce ne eşti... am şi eu un junghi la inimă...

ANDREI *(tăios):* Nu cumva junghiul tău se lecuieşte cu ceva palme, ori cu câteva paturi de puşcă?...

PANTILIE: Aoleo!... Sărut mâna!... De ce să-ţi faci păcate cu un ţigan?... Vreau să mă jăluiesc Măriei matale, ca unui stăpân şi judecător ce ne eşti!... Că noi ţiganii - să te trăiască Dumnezeu! - ne uităm la Măria matale ca la Sfânta Arhanghel... ăla care ia sufletul ţiganilor... Uite, toată ţigănia se tânguieşte şi-şi smulge părul din cap... că, de două săptămâni, nu ştim ce s-a făcut Riţa Crăiţa... Unde s-o fi dus? Pe ce drum o fi apucat?... Bănuim proştii de noi, că s-a dus la bunică-sa Sultana, la Văleni... Da, de!... ţiganu e păcătos... Mai bănuim unii că Măria matale ar fi ascuns-o undeva!...

ANDREI *(zbiarăla el):* Ţigane, te mănâncă spinarea!...

PANTILIE *(cu însuflețire crescândă):* Nu mă mănâncă spinarea, boiarule, sărut mâna... îmi plânge inima!... Boieraşule!... ai milă de țiganii Măriei matale!... Fii judecătorul nostru şi gândeşte-te la Dumnezeu!... Nu ne lua pe Rița Crăița, pupa-ți-aş tălpile!... Că în tot neamul țigănesc n-avem alta ca ea!... D-voastră, boierii, aveți atâtea boierese mândre, rupte din soare!... Iacă, deunăzi, erau la Măria matale, în casă, trei Ilene-Cosinzene... De ce nu te repezi Măria ta să ridici una din ele?... De!... aşa e... Măria ta eşti boier şi-ți stă toată lumea la picioare... Da, de ce să te bucuri Măria ta la frumusețe țigănească... (Cu *lacrimi în glas:)* Ai milă, boiarule, de țiganii Măriei matale! Ai milă de Pantilie!...

(Andrei, scos din sărite, cu puşca în mână, porneşte spre Pantilie. Cobzarul cade în genunchi şi începe să cânte... Ceilalți lăutari, ca înțeleşi, îl însoțesc, cu viorile, pe loc... Cântecul răsună în codrul negru:)

Pe Crăița să n-oiai,
Domnule, boiarule!
Că e fata lui Cazan,
Domnule, boiarule!
Nepoata lui Biolan,
Domnule, boiarule!
E din sânge țigănesc,
Domnule, boiarule!
E din osul vătăşesc,
Domnule, boiarule!
E aleanul robilor,
Domnule, boiarule!
E Rița cântecilor,
Domnule, boiarule!
E crăița horelor
Domnule, boiarule!
E zoreaua zorilor,
Domnule, boiarule!
E lumina ochilor
Tuturor țiganilor,
Domnule, boiarule!
Elujăr de iasomie
Domnule, boiarule!
Şi-o iubeşte Pantilie
Domnule, boiarule!...

(Rița vine prin umbra deasă, pe la spatele lui Pantilie, care cântă în genunchi, şi-l croieşte cu gârbaciul. Pantilie rămâne în genunchi, în extaz...) Mai dă!... Mai dă o dată, vataşițo!... Ca să cunosc bine că tu eşti!...

ACTULUI

(Acelaşi decor ca şi în actul I: veranda casei Clabudenilor, sufragerie de vară. Boierii de abia s-au sculat de la masa de prânz. Masa de lângă geamlâc e plină de farfurii, de sticle şi de pahare. Aceleaşi persoane afară de Grigorie Clabudeanu, care zace paralizat în odaia lui. Joița aduce cafelele şi începe să le împartă. Rosmarin şi Clarița, Nedelea Penovici şi Nicola Levenți stau pe canapelele din dreapta, la masa rotundă. Andrei şi Aglaița stau tot aici, dar în fotolii. Ceilalți stau pe canapelele şi pe scaunele din stânga.)

ROSMARIN... Şi noi care venisem cu oarecare ceremonie şi credeam că vom asista azi la cununia voastră!... Aşa fusese vorba...

CLARA *(soția lui Rosmarin):* Se potriveau lucrurile aşa de bine!... Noi ne-am cununat acum doi ani... Menelau şi soră-mea: anul trecut, şi voi, Andrei şi Aglaițo, trebuia să vă cununați anul ăsta, numaidecât după Sfântă Mărie... Azi este prima duminică după Sfântă Mărie... Aşa era pravila!...

ANDREI *(cuprinde mâna Aglaiei care stă în jilț, lângă el, uşor melancolică...):* N-avem ce face!... Tot aşa credeam şi noi că, astăzi ori duminica viitoare, facem cununia...

MENELAU LEVENȚI *(sade pe canapea, în stânga, la masa cealaltă, alături de Ecaterina, nevastă-sa. Optimist, mângâietor):* Să avem răbdare... Toate vor fi bune! Fericirea voastră se lasă rugată mai îndelung, dacă nu cumva spun o prostie... Căci sunt două fericiri: una mai nainte de cununie şi una după cununie...

XANTiPA LEVENȚI *(stă lângă noră-sa Ecaterina, la aceeaşi masă din stânga, darîhtr-un fotoliu. înfiptă, către fi-său):* Tu nu eşti încă părinte... Când vei avea o fată de măritat, atunci să-ți arăți înțelepciunea...

MENELAU *(închipuit, mucalit):* Nădăjduiesc să am...

ECATERINA *(în aceeaşi notă):* Dacă oi vrea eu să compătimesc cu speranţele d-tale...

NICOLA LEVENŢI (cu *ceaşca în mână, la masa din dreapta, aproape de Aglaia)* Acum eu tot nu prea pricepu de ce aţi tot amânatu... Eu v-am trimis vorbă de două ori, să ne întâlnim la tribunal, la Turnu...

LISAVETA CLABUDEANU *(în faţa lui Levenţi, darlamasa din stânga. Cu tristeţă în glas):* Kir Nicola, suntem prea împovăraţi cu boala lui Clabudeanu... Am tot nădăjduit, după vorba doftorilor, că îi va fi mai bine... Tot aşteptăm să i se dezlege limba şi să-şi vie în fire, ca să se bucure şi el de nunta lui fi-său... Uneori, parcă se mai deşteaptă... Aude şi răspunde... Odată s-a ridicat din jilţ şi a pornit spre uşă... Da peste un ceas iar se pierde... Nu mai aude! Nu mai răspunde!... Afară de asta... Andrei s-a văzut, deodată, copleşit de toate treburile gospodăriei şi ale moşiei...Una e să înveţi agronomia în Elveţia şi alta e s-o practici la Mălineşti... Să mai aşteptăm, o săptămână-două... *(Se uita cu drag la Aglaie.)* Mama aşteaptă pe Aglaiţa să vie să-i lumineze casa şi inima, cum aştepţi ziua de Paşti, după Postul Mare...

ILIE PENOVICI *(dormitează între Lisaveta Clabudeanu şigineri-său Menelau Levenţi. Se trezeşte):* Adevărat... Dacă ai ţinut tot postul şi ai mâncat numai brojbă şi postârnac... Că altfel, dacă ai dat prin dulce, nu mai doreşti Pastele cu atâta înfocare...

NEDELEA PENOVICI (ia *glasul lui Ilie, se trezeşte din fundul canapelei, unde stă lângă cuscru Nicola Levenţi):* Da!... cum faci d-ta: dezlegi postul!... Uite, te spui la toată lumea...

ILIE PENOVICI: Cucoană... Nu zic... oi fi păcătuit... da nu mă încăpea cureaua de voie bună!... Am mâncat şi am băut!... Are Penovici doi gineri, deştepţi şi frumoşi!

(Duioşie familială. Menelau vrea să coprindă cu braţul spinarea vastă a lui socru-său... Ecaterina dă un bobârnac lui Menelau. Rosmarin şi Clariţa îşi surâd.)

LISAVETA CLABUDEANU (se *ridică. Cu vocea pe jumătate):* îngăduiţi-mă... Mă duc să mai stau lângă el...

XANTIPA, NEDELEA: Putem să venim şi noi?... *(D-na Clabudeanu le face senmn din cap: da, da,... Trec câtetrele în iatacul bolnavului.)*

*

ROSMARIN *(cu braţele întinse pe spătarul canapelei):* Să avem toţi un dram de răbdare... şi să nădăjduim că boala d-lui Clabudeanu va

fi, în curând, numai o amintire tristă... Da, măi frate, ce soartă şugubaţă!... Ce zodie nemaipomenită! Ţiganca Riţa a fost mai prooroacă decât Nostradamus!... Pare că s-a uitat în fântâna sorţilor şi de acolo a scos, fără de greş, zodie după zodie.

MENELAU LEVENŢI: Ce moment neuitat!... Da, la urmă, ce izbucnire bizară!... Pare că o văd: încordată, zbuciumată, zguduitoare... ca o mare tragediană... Te-am mai întrebat şi altă dată, Andrei, ce s-a făcut cu ţiganca asta?...

ANDREI *(cufundat în fotoliu. De departe, cu greutate şi pare că somnoros):* Nu mai ştiu nimic, nimic... Au pierit din ţigănie şi ea şi Pantilie lăutarul... acum trei ani, pe la începutul lui septemvrie... încotro au apucat, unde or fi acum, ce-or mai fi făcând... nu ştie nimeni nimic... Da,Riţa... avea o deşteptăciune uimitoare... şi o voinţă de fier... Dacă asculta de sfaturile mele şi învăţa arta dramatică, era să iasă o artistă mare...

(Joiţa a intrat cu tava cu păhărele şi cu un şip de vişinată. Prinde vorbele din urmă a lui Andrei şi suflă de oboseală; trece să orânduiască masa din fund şi pe urmă iese. Aglae ia şipul, toarnă şi împarte.)

ROSMARIN *(plin de gânduri şi de icoane):* M-am gândit de multe ori la ţiganca asta... Ştiţi că ţiganii îmi inspiră o adevărată pasiune profesională... Mă urmăreşte de câtva timp un subiect de roman c« eroi de sub corturi... Ticăloasă patimă şi patima literară!... Ce bine de sufletele simple!... Ce-mi lipseşte mie, acum? Tata socru, boier Penovicî, cu trecerea lui politică, m-a băgat referent în Ministerul Jnstructiunii... *(Penovici se trezeşte şi ascultă.)* Am casă, masă, o soţie ideală... Trăim fericiţi!... Dar demonul închipuirii şi al mâzgălitului nu-mi dă pace!...

ILIE PENOVICI (*vede păhărelul cu vişinată, în faţă, îl ia şi-1 dă peste cap).* Tu să fii harnic unde te-am pus eu... Cerneala şi hârtia pe care le strici nu mă supără... O ieşi, poate, şi de acolo ceva... Munceşte, poartă-te bine cu toată lumea şi pe urmă vedem noi...

MENELAU *(bate uşor pe umăr pe Ilie Penovici):* Tata socru e mare înţelept!... Aşa mă dăscăleşte şi pe mine... Şi are dreptate... Mă mulţumesc şi eu să fiu slujbaş la Finanţe şi nu mai cer nimănui să discute, cu mine, clasicismul meu şi teoriile mele estetice,... îmi fac

datoria, ador pe Ecaterina şi declar pe tata socru egal în înțelepciune cu Solon...

ECATERINA *(către bărbatu-său cu jumătate glas):* Mare papugiu!...

ROSMARIN *(bine dispus, comunicativ):* Măi fraților, am sfârşit de citit romanul *L'ceuvre* a lui Emile Zola... E acolo o figură care mă obsedează: romancierul Pierre Sandoz, un fel de ipostaz al lui Zola... Citiți şi voi cartea asta... Tu mai ales, Andrei... Vei găsi acolo un tip de confrate, pictorul Lantier, eroul romanului... Când citesc pe aceşti titani străini şi întorc ochii spre proiectele mele literare, mă cutremur ca un morar care are nevoie, la moara lui, de-o gârliță de apă şi care vede deodată că năvăleşte spre moară un fluviu!... O, voi artişti străini!... treceți în zbor, peste capetele şi peste admirația noastră, ca gâştele sălbatice, din poezia lui Maupassant, peste curtea gâştilor domestice.... Gâgâim şi noi... batem şi noi din aripi... dar rămânem tot jos, lângă slujbele noastre de la minister...

MENELAU: Cwnnate, între gâştile astea domestice, nu uita că sunt câțiva albatroşi şi câțiva goelanzi... Unii s-au prăbuşit, alții stau mereu dârji în furtuna condițiilor noastre sociale... Eminescu, Caragiale, Vlahuță, Delavrancea... Nu mai pomenesc de Gheorghe Coşbuc, azi prosteşte învinuit de plagiat, dar mâine un nume glorios...

ANDREI: Da... da... cred că Menelau are dreptate... Şi dacă ne uităm şi peste zaplazul literaturii, iată, în pictură, Grigorescu începe să fie înțeles... Iată un nume nou, Ştefan Luchian... Cred că Luchian, într-o zi, va fi iubit ca un semizeu... în muzică, ați auzit de copilul minune: Enescu...

ROSMARIN.NU vă contrazic... Gândul meu este altul... Când pun, față în față, independența şi libertatea artiştilor străini, cu funcționarismul nostru, mă cuprinde jalea...

MENELAU: De, nu prea mult... Maupassant era funcționar de minister... Huysmans e funcționar de minister... totuşi independența şi libertatea lor sunt infinite...

(Nicola Leventi cască, Ilie Penovici cască şi el... Ilaritate generală).

LISAVETA CLABUDEANU *(apare cu celelalte două doamne. Tristă):* Iertați-mă, că vă tulbur voia bună...

NICOLA LEVENȚI, ILIE PENOVICI: l'utem să intrăm şi noi la conu Grigorie?

XANTTPA , NEDELEA: Acum doarm e... Mai pe urmă...

(Se aud clopotele unei trăsuri... Mi:;care generală. Andrei iese pe peron şi se uită îndelung. Menelau îl însoţeşte. Se înapoiază amândoi...)

ANDREI: Sunt nişte străini... Şi £ u o caretă de beizadea!... Este un domn şi o doamnă... Domnul are ochelari negri, de praf... Doamna are văl pe obraz...

MENELAU: Da au şi un dorobanț,pe capră...

ILIE PENOVICI: Atunci să ştii că e ste prefectul ăl nou!

NEDELEA PENOVICI: Da ce caută cu nevasta?

ILIE PENOVICI: Or Fi şi ei oameni tineri şi vor să se plimbe...

nĂsÂRÂMBÂ*(intră speriat):* Conaşule! . s-a oprit la poartă o carată cu nişte boieri... tocmai de la Bucureşti!

ANDREI: Să tragă careta la scării!

NĂSĂRÂMBĂ: Poi, ... nu mă înțeleg cu ei, că nu vorbesc rumâneşte... Sunt nemți, sfranțuji.. altă limbă spurcată!...

ANDREI: Bine, mă!... da cu caii trebuie să te înțelegi! Să tragă la scară!...

NĂSĂRÂMBĂ: Ti! da mi-a dat o țidulă... Mă, ce-am făcut-o?... *(O caută în sân... O găseşte sub lulea...)* Am găsit-o!... Uite-o!... *(Aleargă la poartă.)*

ANDREI: Şi-au trimis cartea de vizită...

MENELAU *(citeşte): Ralou & Pendely... Exotic Musicians...* Ei, năzdrăvănie ca asta!... *(Fulgerat* de o *amintire.)* Ralu şi Pendely!... Papa, ți-aduci aminte?... Nu-i chema Ralu şi Pendely pe artiştii ăia străini despre care au vorbit, astă-iarnă, ziarele din Atena?... Ralu şi Pendely!... Da, s-ar putea una ca asta?...

NICOLA LEVENȚI: Ma nu se poale!... Ce să caute ei de la Atena la Mălineşti!

(Streinii apar pe peron şi intră în vtrandă. Doamna, elegant îmbrăcată, are văl des pe ochi. Domnul, tot atât de elegant, are ochelari negri... Doamna se apropie de cei trei tineri.)

DOAMNA: *Per favore, chiparia qui italiano?*

ANDREI *(intimidat): Genitlissima Signora... il vostro servitore...*

DOMNUL *(intervine şi întrerupe)* Da... con gianel câtea rumanes?... *(Stupefacţie...)* Ia s-o dăm dracului de treabă şi s-o croim pe rumâneşte!... *(îşi scoate ochelarii şi rămâne: Pantilică lăutarul: pieptănat, sprinten, parfumat şi european!).*

ANDREI şiTOTiÎNCOR: A,a, a!... Pantilie!... Tu eşti Pantilie!...

PANTILIE *(arătându-şi toţi dinţii):* Eu sunt, sărut mâna, boiarilor!...şi dumneaiei este Riţa Crăiţa!...

RIŢA *(îşi scoate vălul... Senzaţie enormă. Toţi se învârtesc în jurul Riţei):* Eu sunt,cinstiţi boieri, Riţa Crăiţa!... Bine v-am găsit!... Ştiu că vă este inima grea din pricina boierului mare... Ştiu multe şi de toate, că e o lună de când ne-am întors în ţară... Da, cu ajutorul lui Dumnezeu, toate se vor drege... Şi o să începem să le dregem chiar de azi.

ANDREI *(într-o stare sufletească toridă):* Riţo!... tu eşti!... cu adevărat, tueşti?...

Rrţ\(îl priveşte în adâncul ochilor, calmă, stăpânitoare): Boier Andrei, precum vezi, eu sunt...

ROSMARIN *(în numele tuturor):* Cum să-ţi spunem acum? Duducă Riţo, „Mistress Ralu"?

RIŢA: Domnule Rosmarin, oricum îmi veţi spune, sunt tot eu: Riţa Crăiţa... Dar să nu pierdem nici o clipă, că avem mult de lucru... Arătaţi-mi mai întâi pe fetiţele mele... Veniţi încoace la dada Riţa... Ia să vedem!... (Cu *mişcări de princiară siguranţă face perechi-perechi.)* Domnul Rosmarin şi duduca Clariţa... domnu Menelau şi duduca Ecaterina... Domnu Andrei şi duduia Aglaiţa... Puica mea dragă, vino la dada!...

AGLAE *(foarte mişcată, plină de încredere, se repede la gâtul Riţei):* Riţo!... eu sunt numai logodită... Tata socru cu boala lui... Andrei cu treburile moşiei... a trebuit să amânăm cununia...

RIŢA: Mamă dragă, las-o pe Riţa, că e meşteră să dreagă toate.

LISAVETA CLABUDEANU *(bănuitoare, jumătate ostilă, trage pe Aglae de lângă Riţa):* Bravo, Riţo... te văzuşi şi tu cocoană!...

RIŢA *(plecându-se adânc):* Sărut mâna, coană mare!... Nu vă fie cu supărare. Sunt tot Riţa ţiganca!...

MENELAU *(cu braţele încrucişte):* Duducă Ralu, stăm prostiţi şi cu gura căscată, în faţa d-tale şi a lui Pantilie... Spuneţi-ne, visăm ori nu visăm?... Minunea cu cununiile noastre ni se pare acum nimica toată, pe lângă metamorfoza voastră! De unde veniţi?... Cum aţi trăit trei ani de zile?... Cine v-a căftănit boieri?... Nu sunteţi voi Ralu şi Pendely de care vorbeau, astă-iarnă, ziarele din Atena?...

RIŢA: Boierilor, vă rog şedeţi şi îngăduiţi-ne să şedem şi noi.

TOŢI ÎN COR: Cum de nu, duducă Ralu... poftiţi, poftiţi!...

(Riţa şi Pantilie stau în două fotolii, faţă în faţă; ceilalţi rămân unii în picioare, alţii şed pe canapele).

RIŢA: Da, domnule Menelau, noi suntem... Pe unde am fost, cum am trăit, ce-am învăţat: vă vom povesti, pe îndelete, altă dată... Am ascultat de sfaturile boierului Andrei... Am plecat din ţară cu ajutorul şi cu scrisorile de garanţie ale mitropolitului Ghenadie, tata naşu... Am trăit în Roma, am fost la Nisa, la Neapole, la Atena la Constantinopole... Am văzut de multe ori pe Ernesto Rossi şi pe Ermete Novelli... Am învăţat italieneşte, ceva englezeşte, ceva greceşte... Am luat lecţii cu Novelli... Am trăit cu ce aveam de acasă... Pe urmă cu ce mai câştigam... La Atena şi la Constantinopole, am avut mare izbândă... Pantilie avea mare căutare... Qintecile noastre le merg turcilor şi grecilor la inimă... Aşa, boier Andrei... Cum vezi, n-ai prăpădit orzul pe gâşte...

ROSMARIN *(cu exaltare):* Fraţilor, ce spuneţi voi e un roman nemaiscris până acum!... Să ştiţi că vă chem la cabinetul meu de judecător de instrucţie literară şi vă fac un dosar de şase sute de pagini!...

PENOVICI *(tot nedumerit, tot greu de cap):* Bată-vă să vă bată!... Eu credeam că Pantilie e prefectul cel nou... Da tot nu înţeleg mare lucru... Cine v-a dat careta cu care aţi venit? Şi de unde veniţi?...

PANTILIE: De la Bucureşti... da, am venit iavaş-iavaş... şi am poposit, astă-noapte , pe Vlaşca...

PENOVICI: Şi a cui este careta?... Şi cine v-a dat dorobanţu de pe capră?...

RIȚA: Boier Penovici, ai puțină răbdare... O să înțelegi toată tărăşenia.

*

NĂSĂRÂMBĂ ŞIJOIȚA *(Năsărâmbă intră prin peronul al doilea. Joița vine din odaia dependințelor. Aduce o tavă mare cu sticle de vin, cu pahare şi cu pişcoturi. Năsărâmbă către Andrei):* Conaşule, întreabă pe boierii care a venit: ce facem cu ale două lăzi de pe osia trăsurii?... Le dezlegăm, ori le lăsăm acolo?...

PANTILIE: *(iese înaintea lui Năsărâmbă):* Lasă-le acolo, mă Năsărâmbă... O să-ți spun eu, mai târziu, ce facem cu ele...

NĂSĂRÂMBĂ *(dăînapoi, spăimântat):* Ptiu!... Piei drace!... *(îşi face cruce).*

PANTILIE *(elegiac):* Nu fi prost, mă Năsărâmbă!... Cine mai ține minte bătaia aia pe care mi-ai dat-o!...

JOIȚA *(spăimântată şi ea, se dă aproape de d-na Clabudeanu. Destul de tare):* Coniță!... Iar a dat peste noi farmecile țigăneşti!... D-aia a damblagit boieru!...

LISAVETA CLABUDEANU *(severă):* Lasă tava pe masă şi pleacă!...

RIȚA *(întoarce capul spre servitoare):* Joițo, cu ajutorul Domnului, boieru mare se face sănătos... Da, cu farmecele mele, ții minte că am scăpat pe fi-tău Gheorghe, de la moarte... *(Se adresează lui Andrei:)* Boier Andrei, dă poruncă aspră să nu se ducă nimeni de la curte în țigănie şi să spună țiganilor că suntem aici la d-voastră... Mai pe urmă, da, acum: nu! Altfel, năvăleşte țigănimea peste noi şi ne încurcă socotelile...

ANDREI *(trezit ca din vis):* Joițo! Năsărâmbă!... Să nu vă iasă cuvânt din gură!... Sunt nişte boieri străini şi atâta!... *(Servitoriiies.)*

*

(Clara, Ecaterina, Aglae toarnă vin în pahare, împart pişcoturile şi, cu dinadinsul, vin câtetrele la Rița cu tava în mână.)

NEDELEA PENOVICI *(mutăpână acum, se face interpreta lor):* Rițo, eu nu ştiu multe... Mi-ai fost cu noroc!... Mi-am măritat fetele! Să vii şi la noi la moşie... Ce ți-am făgăduit este sfânt!...

ILIE PENOVICI: Aici, te cinstim cu de-ale altora; când vei veni la noi te cinstim cu de ale noastre...

CLARA *(şi cu celelalte două trec cu tablaua, de la Rița la Pantilie... Clara se întoarce către Rița şi întreabă):* Da lui Pantilie cum să-i zicem?... Cum să-1 cinstim?...

RIȚA: Este soțul meu! ...

ANDREI *(ca pe altă lume):* Este soțul tău!...

PANTILIE *(scoate un* portefeuille *de la piept şi din* portefeuille *scoate un document):* Avem «furme», boiarilor!...

ANDREI *(citeşte cu greutate): Lâgation Royale de Roumanie eu Italie... Bulletin de mariage... Mr. Pendely Telerez M-lle Ralou Cazan...* Ați făcut căsătoria civilă, la Roma...

PANTILIE: Apoi, da... Şi când eram la Atena, am fost şi la biserică; ne-a cununat dl ministru al nostru...

(Toată lumea ciocneşte... Nu mai e nici o umbră şi nici o sfială: Rița şi Pantilie sunt căsătoriți...)

MENELAU: Mă frate, pare că tot nu-mi vine să crez... Pare că tot ce-mi spuneți este o poveste din *O mie şi una de nopți,* ori un capitol din *Contele de Monte-Cristo.* Duducă Ralu, cât ați stat la Roma?

RIȚA: Aproape doi ani...

MENELAU: Cum ai învățat italiana?...

RIȚA: Vânzând flori în Piazza d'Espagna, vânzând legume prin piațete, plimbându-mă prin Transtevere... da, mai cu seamă, petrecând serile, la galerie, la teatrul „Argentina"...

MENELAU *(îşi ia inima în dinți):* Nu te supăra!... Dă-ne o dovadă că nu ne păcăleşti şi că într-adevăr ai luat lecții cu Ermete Novelli...

ROSMARIN: Zău aşa!... Te rugăm...

ANDREI *(ca un bolnav, care cere un pahar cu apă):* Rițo... spune-ne ceva...

RIȚA *(cu desăvârşită simplitate...):* Ce să vă spun... Să vă spun cevadeLeopardi.

TOȚI: Te rugăm, spune! ...

(Firesc, cristalin curge poezia romană... Impresie profundă. Simt toţi maiestatea talentului. La urmă:)

MENELAU: Duducă Ralu, eşti admirabilă!... Dacă n-am şti că, lângă noi, stă, bolnav, conu Grigorie, ţi-am face o manifestaţie ca la teatru... Da... la teatru trebuie să ne întâlnim!...

ROSMARIN: Riţo Crăiţo!... Faci încă o minune! îmi torni în cap cel mai frumos roman al meu!...

ANDREI (ca*pentru sine):* Tot ceea ce întrevedeam a ieşit întocmai!

NICOLA LEVENŢI: Da eu tot nu credu... Eu sunt Toma Necredinciosu... Ziceţi că aţi fost la Atena şi la Constantinopole... Tu, Pantilica, dacă vreai să mă încredinţezi că ai fostu la Atena şi ai cântatu acolo, cântă-mi acuma un cântec grecesu... Aşa, la ureche... Coana Lisaveta... zău... dă-ne dezlegare... Tot era vorba să facem azi cununia...

PANTILIE: Malista Kyrie!... *(Pantilie cântă cu farmec o canţonetă grecească, acompaniat din culise... Aplauze discrete: „Bravo, Pantilica!"...)*

LEv&rn (transportat): Pantilica... pshi-mu... vino să te pupu... M-ai întinerit cu treizeci de anî... Ai odihnit inima'şi măruntaiele mele!...

NĂSĂRÂMBĂ *(intră, tot năuc şi zgomotos):* Coniţă... Conaşule... A venit, acum, de la Turnu, un vătăşel!... A omorât calu, până la noi... Are un răvaş... Zice că e zor mare!...

ILIE PENOVICI: Să ştii că este tot ceva cu prefectu...

ANDREI: Să vie încoace!

(Năsărâmbă aleargă să-1 cheme... Andrei porneşte spre intrare... Pantilie şi Riţa se privesc cu înţelegere.)

VĂTĂŞELU *(jumătate civil, jumătate militar):* Să trăiţi, conaşule!... M-a trimis domnu prefect!... „Voicule, unde ţi-o sta capu, să-ţi stea şi picioarele!... Până la chindie să fii la Mălineşti!..." Am făcut calu spume!...

ANDREI: Adu răvaşu încoace... Du-te la cuhnie, şi calu dă-1 la grajd. Am grijă şi de tine şi de cal. (*Vătăşelul se închină şi iese.)* Să

vedem ce este în scrisoarea asta... Hm!... Nu e de la prefectură... E de la mitropolie...

(Senzaţie... Exclamări: De la mitropolie... Andrei citeşte în gând...)

RIŢA *(cu socoteală):* Te rugăm să citeşti tare, ca să auzim şi noi!...

ANDREI *(întinde lui Rosmarin scrisoarea):* Te rog, citeşte tu...

ROSMARIN *(citeşte cu solemnitate):*

„D-sale Domnului Andrei Clabudeanu, iubitului fiu duhovnicesc al Smereniei mele: pace şi sănătate de la Domnul!

Mă aflu în călătorie canonică, în judeţul Teleorman. Astănoapte, am mas în Turnu. Diseară, vreau să mă opresc în Mălineşti. Drept aceea, te rog pregăteşte-mi găzduire.

Ştiu prea bine că aveţi osebită mâhnire din pricina boalei prietenului meu Grigorie Clabudeanu. Această boală nu este spre moarte, ci spre mărirea lui Dumnezeu. Mă rog lui Dumnezeu pentru tatăl d-tale.

Mai ştiu că eşti logodit cu fiica prietenilor mei Nicola şi Xantipa Levenţi şi că ai tot amânat ziua cununiei. Te rog, odihneşte inima mea! Fiind, cu ajutorul Domnului, astă-seară la Mălineşti, doresc să vă dau o dovadă de părintească bunăvoinţă şi să leg pomenirea trecerii mele prin Mălineşti de cununia voastră. Vreau să vă cunun eu, la voi acasă, între prieteni, fără nici d pompă astă-seară, înainte de cină. Iar dacă ar fi chiar împrejurarea că, până azi, aţi zăbovit a face cele legale, după pravila pământească, te acopăr eu. Le vei face îndată după binecuvântarea Bisericii. Eu, mitropolitul Ghenadie, răspund pentru d-ta! d-1 prefect al judeţului Teleorman mă întovărăşeşte. Aşadar, fiţi gata.

î GHENADIE,
Mitropolitul Ungro-Vlahiei
Primatul României"

NICOLA LEVENŢI *(plin de admiraţie):* Adevărat scrisoare de mitropolit! Adevărat stăpân duhovnicesc!...

TOŢI IN COR: Vine mitropolitul!

ILIE PENOVICI: Vine cu prefectu... *(Către Levenţi:)* Cuscre, să ne înţelegem ce spunem prefectului...

LISAVETA CLABUDEANU: Ce ne facem acum?... Cum rostim nunta?... Cum îmbrăcăm pe mireasă?... Ce masă gătim?...

RIȚA *(calmă, cu autoritate, ca una care s-a gândit, din vreme, la toate):V£* rog, ascultați-mă!... Pe d-ra Aglaița lăsați-o pe socoteala mea!... Am două lăzi cu tot felul de rochii și de haine... Pentru d-ra Aglaița, am o rochie albă, grecească, cum purtau fecioarele din Atena, în vremurile vechi...

NICOLA LEVENȚI: Bravo, kera Rița!... Așa s-o gătești pe Aglaița!...

XANTiPA LEVENȚI *(cu năduf):* Și rochia de mireasă să stea acasă!...

ROSMARIN: Foarte bună idee!... Noi ceilalți rămânem așa cum ne găsim... *(Se uită la hainele sale semifestive...)* Că doar tot ne pregătisem noi pentru o cununie mai intimă...

LISAVETA CLABUDEANU: Da nașii de unde-i luăm?... Da lumânările unde le găsim?...

SOȚII PENOVICI: Nași suntem noi!

RIȚA: Și lumânările le-am adus noi!... *(Andrei se uită lung la Rița.)*

PENOVICI *(practic, pacificator):* Toată rosteala și toată greutatea este numai pentru cina de după cununie... Da, slavă Domnului... sunteți... trei, patru, cinci gospodine!... Apucați-vă de treabă și n-o să rămâie mitropolitul și prefectu flămânzi... Aveți patru ceasuri de lucru... Eu și cuscru Levenți ieșim în grădină să tăinuim... *(Ies. Ies și doamnele.)*

ANDREI *(tare, cu intenție):* Rițo, încep să înțeleg... Mi se pare că tu știai despre vizita mitropolitului... Și tot așa, mi se pare că trăsura cu care ați venit este a înalt Prea Sfinției sale... Bine!... Dar mai sunt câteva lucruri de lămurit... Un mitropolit vine cu suită, cu greutate, *cu pretenții...* Nu vreau să ne facem de râs... Să stăm și să vorbim între patru ochi...

RIȚA: Da de unde!... Scrisoarea e limpede... Vine ca prieten...

(Afară începe un vuiet surd care, treptat, sporește... Se aud strigăte și văicăreli... „Ați venit și nouă nu ne-ați spus!... Arătați-vă să vă vedem și noi!... Mânca-v-ar tetea!... Rițo Crăițol... Pantilie!... Aoleo!... Aoleo!... Aoleo!... V-ați boierit și ne-ati uitat!...") Ieși la ei Pantilie, și potolește-i! A zburat vorba din casă... Au aflat că suntem la curte... După ce-oi împodobi pe duduia Aglaița, ne ducem la țigănie... Du-te!... *(Pantilie pornește spre peronul întâi.)*

ROSMARIN, MENELAU *(pomesc cu el):* Ia să te vedem, Pantilie, cum te mai înțelegi cu ei...

*

ANDREI *(dogoritor cu vocea scăzută, către Rița care a rămas singură cu el):* Am pătruns toată urzeala ta... Tu ai pus toate la cale... Tu ai hotărât pe mitropolit să se abată la noi... Dar astea nu mă interesează... Toate astea sunt alături de ceea vreau să-ți spun... M-ai legat acum trei ani și m-ai robit... Pe urmă, ai zis că m-ai dezlegat și m-ai liberat... Aici n-ai mai izbutit!... Rițo, mi se pare că mă deștept dintr-un somn care a ținut trei ani... Am dormit trei ani!... M-am lăsat dus de căpăstru, ca un mânz... Au făcut cu mine Rosmarin și Menelau ce-au poftit... După ce s-au însurat ei, m-au logodit și pe mine... M-am dus ca îri vis și am cerut-o pe Aglae... Am făcut logodna, dormind...

RIȚA: Fă și cununia la fel!... Nu înțelegi, boier Andrei, că și eu, și d-ta și toată lumea mergem după o rânduială poruncită de sus și păzită, cu strășnicie, să nu se smintească?... Am văzut, acum trei ani, ce era să fie cu voi, câte șase... A fost ca noaptea, când mergi prin întuneric și fulgeră pe cer... Vezi atunci tot drumul, ca în palmă... Și, apoi, iar se face întuneric...

ANDREI *(sumbru):* Rițo, pentru ce răzvrătirea inimii mele, din ceasul ăsta, clocotește și trece pe deasupra ursitei mele?... De ce nu pot să pun și eu gâtul în jug, cum l-au pus Rosmarin și Menelau? Rițo, nu vreau să știu nimic din toate câte le vezi tu, scrise pentru mine... O singură poruncă, o singură îmbrânceală simț în mine: Trebuie să fii a mea!... Mi-ești dragă, cu turbare!... Azi, când te văd acolo unde te visam acum trei ani, mi se pare că toate se răstoarnă, ca să iasă așa cum le aștept eu!... Ai fost în țări străine... Te-ai cioplit, ai învățat atâtea lucruri... Ai lepădat sălbăticia, nevinovăția și superstițiile tale de țigancă... Ești, de azi nainte, la porțile viitoarei tale cariere... Așa te-am visat! Așa te-am dorit! Acum, care e mai tare? Tu-mi spui: așa îți este ursita! Trebuie să iai pe Aglae, ca să se împlinească cercul celor trei cununii. Eu îți răspund: Ursita mea este să-mi leg capul de tine, ca să se împlinească până la urmă ce-am visat!... Unde este minunea? Că au ieșit cele două cununii, sau că tu, țigancă de la șatră, ai ajuns o europeancă?... Stăm față în față: Tu, cu jumătatea împlinită din ce-ai ghicit; eu, cu trei sferturi împlinite din ce-am dorit!... Rițo, mi-ești dragă!... Mă văd, încă o dată, sub stejarul de acum trei ani!...

Simț în pieptul meu toată năvala și toată vijelia vieții adevărate... Și ce este soarta de care tot vorbești, dacă nu albia pe care se descătușează viața? Nu mai căuta vorbe și cârpeli!... Trebuie să fii a mea!... Plecăm în lume! Ne pierdem urma!...

RIȚA *(metodică, stăpână pe sine):* Bine, foarte bine!... Nu-ți mai pasă de prietenii d-tale, nu-ți mai pasă de inima Aglaei, nu-ți mai pasă de mama d-tale, nici de bietul conu Grigorie. Și nici mie nu-mi mai pasă!... Nici de Pantilie, bietul rob, care o să se înece în Olt, când o vedea că am fugit cu d-ta, nici de obrazul mitropolitului, nașul și binefăcătoul meu, nici de neamul meu țigănesc... Plecăm în lume!... Ne pierdem urma!... (Cu *vocea gravă,privind în ochi pe Andrei:)* Da, de Dumnezeu, cum ne scăpăm?... Boier Andrei!... Vino-ți în minți!... Uită-te împrejur și liniștește-te!...

ANDREI *(neputând suporta privirea Riței):* Toate sunt de prisos!... Dacă mai vreai și crâmpeiul ăsta de comedie, bine!... Haide!... înghit și cununia cu Aglae!...

RIȚA *(cu crescândă energie):* Boier Andrei, m-am întors în țară acu o lună... M-am ascuns în București, și am iscodit toate și am aflat toate: și cununiile cele două, și boala boierului mare, și încurcăturile, și întârzierea d-tale. Și am pus la cale cununia de azi, cu multă dragoste, ca o soră a d-tale și ca o soră a Aglaiții... Ai dreptate! Mi-ai fost cu noroc!... Mi-ai deschis mintea... Am luat lumea în piept, am trăit prin străini, am ajuns să mă cioplesc și să învăț, fiindcă ai turnat în mine gândul și focul d-tale!... Boier Andrei, mi-ești drag și mie, ca un frate și ca un binefăcător... Mitropolitul este tata; d-ta ești fratele meu... Am făcut ce n-a făcut până azi nimeni din neamul meu, fiindcă m-ai aruncat ca din praștie, cu dorința d-tale să ajung așa cum mă visai... Ai făcut și d-ta o minune!... De ce vreai, acum, să strici tot, să turburi lumea și să mânii pe Dumnezeu?... Eu plec înapoi, în Italia... Mai am de învățat, mai am de luptat... Asta e zodia mea, asta e patima mea... Teatrul!... Lumea care să clocotească-de dragul vorbei mele! D-ta, de aci nainte, mă încurci!... îmi ceri să fiu pentru d-ta ceea ce nu pot să fiu decât pentru meseria mea!... Am nevoie: nu de un amant, ci de urt' rob ca Pantilie... care să-mi facă pantofii, să-mi ducă geamantanul și să înghită toate palmele și toate toanele mele!...

ANDREI *(ca ieșit din minți):* Iau eu locul lui Pantilie!...

RIȚA *(definitiv):* Lasă-mă să fiu socotită și înțeleaptă și pentru d-ta! De ce vorbești pe câmpi?... De ce uiți toate câte ți le-am spus, în pădure, acum trei ani?... Lasă-mă să fiu sora d-tale și sora Aglaiței. Știu că biata fată va avea multe dureri în viață, multe suspine, multe ceasuri de nesomn și de lacrimi... Da asta e ursita ei!... Iar d-ta ești tovarășul anilor ei!...

Te cununi astă-seară!... Rămânem buni prieteni. Cu sfințenie, prieteni!... Așteptările mele, pentru viitor, și toate câte singur d-ta crezi că sunt în stare să le îndeplinesc: vor veni, nu de la patima și de la rătăcirea d-tale, ci de la dragostea d-tale frățească!...

ANDREI: Rițo... Cumpăna se frânge spre mine... Tu pui în ea judecăți... Eu pun în ea foc și patimă!... M-ai biruit acum trei ani!... De data asta, biruința este a mea!... *(Se uită cu ochii rătăciți împrejur, vede, ca dintr-o scăpare, ușa iatacului său si se năpustește asupra Riței.)*

RIȚA *(pune canapeaua între ea și Andrei. Categoric, imperativ:)* Boier Andrei, nu se poate!...

(în fața lui Andrei, care se repede spre Rița și în spatele Riței, se deschide ușa iatacului lui Grigorie Clabudeanu. Andrei rămâne împietrit... O fantomă apare, ținându-se cu mâinile de pervazul ușii...)

GRIGORIE CLABUDEANU *(cu aer de dezgropat, cu barba albă, în halat de bolnav... Rar, fatidic):* Andrei... nu se poate!

(în același moment, intră în verandă, unul după altul, d-na Clabudeanu cu Aglae, apoi Joița, apoi Năsărâmbă...)

LISAVETA CLABUDEANU *(ca scoasă din fire):* Grigorie!... Sfântă Fecioară!... *(Aleargă lângă el...)*

JOIȚA: Conașu mare!... Minunea sfântului mitropolit!...

NĂSĂRÂMBĂ*(cu gura căscată, cu un pachet de pânzărie în brațe):* Dacă n-o fi... tot vreo diavolie țigănească!...

GRIGORIE CLABUDEANU *(cheamă cu gestul pe Andrei și pe Aglae...):* Nu știu... dacă mai trăiesc... până mâine... Da, astă-seară, cărați-mă, cu patul... la cununia voastră!...

NOTE ŞI COMENTARII

SCRISORI CĂTRE SIMFOROZĂ

ÎN PĂMÂNTUL FĂGĂDUINȚEI

Volumul *Scrisori către Simforoză. în Pământul Făgăduinței* a apărut în 1930, la București, în Editura „Cugetarea". Pentru a înțelege însă semnificația primei sintagme a titlului, *Scrisori către Simforoză,* e necesar să reconstituim o etapă decisivă din biografia lui Gala Galaction, cu repercusiuni fundamentale pentru evoluția destinului său uman și artistic, a spiritualității sale.

în vara anului 1898,1a vârsta de 19 ani, Gala Galaction trăiește un eveniment care, după propria-i mărturisire, avea să hotărască irevocabil drumul vieții sale. Mergând la Mânăstirea Agapia, la 13 iulie 1898, împreună cu bunul său prieten și coleg N.D.Cocea, cunoaște aici pe vara acestuia, Zoe Marcoci, care era soră în „ascultare", adică în faza preliminară intrării în monahie. Mai presus de legile și interdicțiile canonice, între necunoscutul vizitator al mănăstirii și aceea care se pregătea să devină călugăriță se înfiripă o suavă idilă. Prin înfățișarea sa fizică, Galaction, pe atunci cu numele său adevărat Grigore Pișculescu, era un tânăr seducător, purtând pe chip și în priviri trăsăturile strămoșilor, nostalgia și volupătatea călătoriilor de la mările irizate ale Orientului până la apele învolburate ale Oltului. O fotografie din acești ani este identică cu portretul pe care prozatorul i-l face lui Doru Filipache, aifer *ego-ul* său, în romanul *La răspântie de veacuri.* Nu mai puțin seducătoare era și sora Zoe, deși, ca vârstă, număra cu 12 ani mai mult decât cel ce venise să-i tulbure gândurile și pacea vieții monahale. Născută la 1 mai 1867, din tainica legătură a maicii Elipidia Cocea cu călugărul Marcoci, sora Zoe trăise tot timpul numai între chiliile mănăstirii, având privirile angelice, obrajii diafanizați de paloarea zilelor de post și a nopților de veghere, gesturile sfioase, vorba reținută și cristalină. Mai mult decât prin oricare din grațiile ei naturale, îl subjugă pe Galaction prin puritate sufletească, prin devoțiune și pietate creștină. De aceea, timp de câțiva ani, idila lor se consumă în plan strict spiritual, într-un necontenit și dramatic schimb de confesiuni epistolare, fiecare în parte trecând prin acute confruntări lăuntrice.

Evident, și Galaction și sora Zoe se aflau într-o stare sufletească de grea cumpănă, întreaga lor ființă fiind zguduită de chemarea legilor firești ale vieții pământene. în cele din urmă ajung la un deznodământ care înseamnă și biruință și înfrângere. Sora Zoe renunță la monahie, iar Gala Galaction se decide să pornească pe drumul teologiei, al vieții clericale. Aceea care i-a adresat irezistibila chemare îi va deveni, în ordinea lumească, soție. Se căsătoresc la 17 aprilie 1903. într-un interviu acordat lui Ioan Masoff și apărut în *Rampa* din 10 octombrie 1932, Gala Galaction mărturisea: „La vârsta de 19 ani am avut norocul să întâlnesc pe ființa excepțională care era să fie soția mea de mai târziu și a cărei pietate și

curățenie sufletească fără pereche erau să înrâurească, definitiv, asupra hotărârilor și asupra pașilor mei în viață. Această întâlnire a fost pricina care m-a colectat sufletește și m-a determinat la douăzeci de ani să părăsesc Facultatea de Filosofie și studiile profane și să apuc calea Teologiei."

Idila și tribulațiile sufletești ale celor doi stranii îndrăgostiți, Galaction și sora Zoe, au fost vegheate, atât la început cât și mult timp după aceea, de doctorița Olga Sacara-Tulbure, al cărei nume revine cu insistență în paginile *Jurnalului.* Aceasta a fost prima femeie din România care a îmbrățișat cariera medicală (cf. Dr. Viorica Gomoiu, *Les femmes dans Vhistoire de la mtdicine en Roumanie,* București, 1932). îmbolnăvindu-se grav, Olga Sacara-Tulbure s-a izolat, pentru îngrijirea sănătății, la Mănăstirea Agapia. Aici, prin intermediul sorei Zoe, o cunoaște pe atunci tânărul Galaction stabilind între ei o elevată prietenie spirituală, aureolată de principiile religiei creștine. O lungă perioadă de timp, între Olga Sacara-Tulbure și Gala Galaction s-a purtat o intensă corespondență, în lumina acestor principii, reflectată plenar în *Jurnalul* scriitorului. Astfel, la 23 decembrie 1900, tânărul teolog cu aspirații literare îi scria:

„Mult stimată și scumpă doamnă, cred că mai țineți minte că v-am spus cândva că întâia carte pe care voi da-o în vileag va fi o serie de scrisori pedagogice, cu titlul: *Scrisori către Edgar.* Rostul acestor scrisori izvorăște din pana mlădioasă, blândă și cuminte și prea creștină a unui preceptor monah, și curge, cu murmur ademenitor, spre inima încă pură a unui adolescent. Acesta este încredințat, de către familia lui, direcțiunii sufletești a duhovnicului și pedagogului Galaction [...]. După aceste câteva lămuriri, permiteți-mi să vă pun această neașteptată întrebare: mi-ați da voie, mult stimată și scumpă doamnă, să văd în dv. pe Edgar, din când în când, și să încep, cu dv., această corespondență pedagogică și duhovnicească? (Aceasta ar fi mijlocul cel mai nimerit ca să realizez în câțiva ani primul meu volum: *Scrisori către Edgar)."*

Aceste proiecte *Scrisori către Edgar au* devenit ulterior *Scrisori către Simforoza.* Prima „scrisoare" a fost publicată în *Linia dreaptă,* an.I, nr.4,1 iunie 1904, p.50, când Gala Galaction își pregătea doctoratul în Teologie la Cernăuți. Este expresia evlaviei creștine a scriitorului, a idealității sale religioase. Adresându-se unei imaginare prietene, Galaction face apologia credinței în Iisus Christos, care l-a izbăvit de toate îndoielile și i-a luminat sensul vieții, declarând: „Eu am găsit Certitudinea și Adevărul". Alte *Scrisori către Simforoza* au fost publicate apoi în *Literatură și artă română,* în numerele din 25 februarie, 25 mai și 25 septembrie 1905; iar mai târziu în *Bacara,* an. HI, nr.24,29 martie 1914 și *Viața românească,* an. XIV, nr.2, februarie 1922; an. XIV, nr.3, martie 1922; an. XIV, nr.5, mai 1922; an. XV, nr.7, iulie 1923. Peste două decenii, Gala Galaction intenționa să reia aceste „scrisori", cu o altă destinație, cum nota în *Jurnal,* la 9 aprilie 1942: „A apărut în *Revista* români cea dintâi dintre *Scrisorile către epigonii Simforozei".*

Scrisorile către Simforoza sunt redactate de Gala Galaction ca un dialog de la depărtare între el și o imaginară prietenă. Simforoza e un spirit pozitivist, raționalist, este o adeptă a filosofiei moderne, rămânând indiferentă la principiile religiei creștine. Preopinentul ei este însă un cleric, care îi trimite lungi predici teologice, sperând să o aducă în rândurile dreptcredincioșilor. Scrisorile au produs o anume senzație la apariția lor în reviste, deoarece autorul lor știa atât de bine să se dedubleze, încât, la un moment dat, s-a crezut că Simforoza e o ființă reală care polemizează cu un slujitor al altarului. Abia mai târziu scriitorul a precizat: „Simforoza, care a pus în mișcare și a intrigat pe mulți dintre

cititorii mei, este o plăsmuire de consolație literară și de confidență..." (cf. L. Leoneanu: *De vorbă cu d. Gala Galaction în Adevărul literar și artistic, an.* LX, nr.460,29 septembrie 1929, p.l.) Semnificația personajului imaginar a fost relevată prin articolul *Simforoza părintelui Gala Galaction,* apărut în *Noua revistă bisericească,* an.XI,nr.l3,1-15 septembrie 1929, p.2; „Cu inspirația poetică prilejuită de mirajul Simforozei, o femeie ideală, care trăiește numai în fantezia poetului, transformat și-n preot, părintele Pișculescu ne descrie comorile creștinismului și ale creștinătății așa cum sunt văzute, simțite și interpretate de viziunea sa poetică religioasă [...]. Prilejul inspirației poetice i-1 dă sufletul înalt adânc simțitor, nobil, delicat și devotat al Simforozei, care nu-i altceva decât personificarea sensibilității creștine, întruchiparea sufletului feminin în momentul apropierii sale de Ziditorul. Aceasta-i partea umană din poezia lui Galaction. Preotul și poetul, Hristos și Simforoza, trăiesc într-o singură făptură pământească. Aceasta-i, după noi, înțelesul scrisorilor părintelui Pișculescu către Simforoza poetului Gala Galaction."

Volumul *Scrisori către Simforoza. în Pământul Făgăduinței* conține impresiile și însemnările de călătorie ale lui Gala Galaction la Locurile Sfinte. Periplul a început la 16 aprilie 1926, din Constanța, pe vaporul românesc „Dacia" și a durat până în luna mai a aceluiași an. în *Biserica Ortodoxă Română,* an.44, nr.5, mai 1926, p.302, se anunța că Gala Galaction „s-a întors cu bine din sfânta călătorie de închinare", iar „despre cele văzute și simțite de Sf. sa le vom citi într-o carte pe care Sf.sa o pregătește". însemnările de călătorie au fost publicate mai întâi în ziarul *Dimineața,* între 28 iulie 1926 și 28 august 1927. Gala Galaction spera ca în 1927 să-și reunească aceste însemnări într-un volum, cum nota în *Jurnal,* la 31 decembrie 1926, într-o privire retrospectivă asupra întregului an: „Ultimele ceasuri ale anului 1926... An binecuvântat, an de mângâiere și de izbândă! Am văzut Țara Sfântă, am intrat în Ierusalim și am îngenuncheat la Mormântul Domnului... Am trecut prin Nazaret, am plutit pe lacul Tiberiadei și am suspinat pe Tabor, cu Sf.Petru; «Bine este nouă să fim aici!» In biserica ortodoxă a Sfântului Mormânt am luat și eu parte în ziua de Florii la Sfânta Liturghie oficiată de patriarhul Damianos, cu opt diaconi și cu optsprezece preoți. Am trecut prin Bosfor, prin Arhipelag, am plutit pe violeta Mediterană.

Am scris și am tipărit ceva din notele mele de călătorie. Zilele trăite în Pământul Făgăduinței le-am istorisit numai în parte și cartea lor - cu subtitlul *Scrisori către Simforoza* - va apărea în anul care vine, 1927." Speranțele sale nu s-au îndeplinit însă, cartea fiind publicată abia în 1930. Din păcate, cu un mare număr de erori tipografice, indicate de autor într-o erată, pe care am folosit-o la stabilirea textului din prezenta ediție. într-un articol de ciclul de rememorări sub genericul „Povestea cărților mele", apărut în ziarul *Ultima oră,* an.HI, nr.401,20 ianuarie 1946, p.1, Gala Galaction menționa că „acest volum a fost slab supravegheat, când se tipărea, și are cel puțin tot atâtea erori tipografice cât și pagine". Dar, adăuga scriitorul, „ciudățenia cărții s-a răsfrânt asupra soartei ei. Era greu de admis - în lumea noastră cititoare - un pelerin creștin care caută, cu egală emoțiune, în țara *Sfintelor Scripturi,* și sfinții biblici și pe eroii Sionului de azi."

La apariție, volumul *Scrisori către Simforoza. în Pământul Făgăduinței* s-a bucurat de o primire elogioasă din partea unor prestigioși critici litera.' în cronica pe care i-a consacrat-o, Perpessicius releva, la început, dubla semnificație a *c ny* rutului său: „Memorial de călătorie la Mormântul Mântuitorului (al călătoriei pe care părintele Gala Galaction a făcut-o în april al anului 1926), jurnal de notațiuni prețioase despre eroismul și renașterea sionistă sau de confruntări, la fața locului, cu geografia și textul biblic, al unui

fervent şi pravoslavnic ortodox -*Scrisorile către Simforoză* interesează în aceeaşi măsură biografia părintelui Gala Galaction ca şi literatura românească, în genere" *(Menţiuni critice,* vol.III, Bucureşti, Fundaţia pentru literatură şi artă „Regele Carol II", 1936, p.243). în paginile volumului, Perpessicius avea confirmarea remarcabilului talent descriptiv al prozatorului, a stilului său de un bogat şi nuanţat cromatism: „Memorialist, părintele Gala Galaction consemnează în jurnalul său de călătorie toate aspectele palestiniene, toate prilejurile de bucurie pe cari i le oferă din belşug fie natura, fie colonizarea sionistă. «Ştii că sunt cap în care totul trăieşte şi valorează, mai întâi, sub raportul formei şi culoarei», scrie Simforozei în întâia-i scrisoare, de acum un sfert de veac, tânărul teolog, travestit în pictor. Dar dacă de un adevărat tablou nu putea fi vorba, scrisul său este unul din cele mai picturale. Şi *Scrisorile către Simforoză* oferă nenumărate exemple. Pentru că: fie pe nesigurele cărări ale mărilor, unde invoacă imaginea Mântuitorului potolind furtuna şi spaima apostolilor, fie pe culmile Carmelului, pe Muntele Măslinilor sau la apa Iordanului, de tot atâtea ori paleta scriitorului mângâie zările, amurgurile, nopţile. Părintele Gala Galaction e unul din marii noştri descriptivi în ale cărui panouri din natură divinitatea e mai prezentă ca oriunde" *(op.cit.,* p.245). Cu acuitatea intuiţiei sale estetice şi profunzimea modalităţii analitice, Perpessicius releva desăvârşita armonie dintre lirismul scrisului lui Gala Galaction şi vibraţia autentică, sufletească şi spirituală, a viziunii sale biblice: „Mai presus de stil şi mai presus de informaţie, calităţi ce dau volumului de faţă valoarea unui minunat ghid literar, stăpâneşte, febrilă, iubirea ilimitată a scriitorului şi credinciosului pentru ţinutul inimii lui, pentru sanctuarul voievodului său. Şi nu e doar vorba de simple incursiuni sentimentale, atestate biografic, valoroase desigur, dar de al doilea plan, cât este vorba de duhul acela biblic, de patetismul cărţilor sfinte, pe care părintele Gala Galaction îl trăieşte organic" *(idem,* p.247).

Esenţa şi puterea de emoţionare a însemnărilor de călătorie ale lui Gala Galaction, în care viziunea artistică a prozatorului se întrepătrunde osmotic cu sobrietatea destăinuirilor sale în spiritul blândeţei şi toleranţei credinţei ortodoxe, au fost remarcate de Al.A.Philippide în cronica publicată în *Viaţa românească,* an .XXII, nr.4 şi 5, aprilie-mai 1930, p.144: „Noul volum al părintelui Gala Galaction cuprinde note de călătorie în Palestina. Este istorisirea unui pios hagialâc, istorisire, însă, în care pietatea nu întunecă spiritul de observaţie al călătorului şi însuşirile artistice ale scriitorului Gala Galaction. Părintele Galaction ştie să dozeze cu multă cumpăneală aluziile biblice cu care îşi aghezmuieşte observaţiile şi ştie să împrăştie cu cumpătat meşteşug miresmele credinţei în impresiile sale de călătorie, notate sobru şi sigur, cu o desăvârşită îndemânare de mântuitor al frazei scrise. Acest lucru dă, de altfel, cărţii sale o savoare specială. Ceea ce ajută la această impresie este faptul că (în acest volum, cel puţin) credinţa ortodoxă a părintelui Galaction este foarte puţin fanatică. Se desprinde din paginile sale o calmă resemnare, o blândeţă infinită (câteodată, parcă, puţin cam voită, cam premeditată) şi o mare toleranţă. Nimic din agresivitatea pe care o are uneori credinţa catolică, de multe ori atât de netolerantă, de orgolioasă şi de încrezută. Acest caracter de toleranţă distinge, de altfel, ortodoxismul. Părintele Galaction îşi face un *point d'honneurdin* aceasta." Al. A.Philippide aprecia că însemnările de călătorie ale lui Gala Galaction se disting prin superioare valenţe literare: ,*Sunt, în cartea părintelui Galaction, pasaje care probează că autorul este un fin scriitor înainte de a fi un pios pelerin. Aşa sunt, de exemplu, capitolele în care este descrisă ceremonia curioasă a Paştelui samaritean. Mai sânt şi alte pasaje la fel. Ele contribuie să

facă din impresiile de călătorie în Ţara Sfântlă ale părintelui Galaction o carte de mare valoare literară, interesantă, vie şi plină de culoare Iar înaltul spirit religios care însufleţeşte această carte face ca lectura ei să fie o odihnă o adevărată reîmprospătare morală."

în cronica pe care i-a dedicat-o în *Vremea* , an.ni, nr. 112,8 mai 1930, p.4, Pompiliu Constantinescu situa pe Gala Galaction „în ia spiritelor livreşti, care confruntă imagini din lectură cu realităţile palpabile", proiectând asupra acestora o sensibilitate modernă, cu vibraţii poetice: „Părintele Gala Galaction şi-a format o icoană din *Biblie* despre sufletul şi peisagiul iudaic. Şi-a completat-o apoi cu felurite studii şi cercetări de arheologie modernă, Sprijinit pe ele ca pe un docil toiag sufletesc reconstituie topografia reală după o topografie ideală, se prosternă retoric, în faţa locurilor s finte pe care au păşit profeţii şi şi-a purtat crucea Cristos, pipăie relicvele sacre ale creştinismului cu sufletul său modem, reflectând un cer de basm oriental, ca un balsam poetic, ptste oameni şi aşezări." Valoarea şi farmecul artistic specifice însemnărilor de călătorie sunt definite de Pompiliu Constantinescu printr-un sugestiv stil metaforic: „Reţinem act le petece de azur în care descrierea poetică e mângâiată în reflexii de odăjdii. O impresii dominantă de safir şi argint, de subtil văl monacal şi de idilă în armonie de crin străbate acest jurnal de călătorie al poetului Galaction."

în acelaşi sens se exprimă şi G. PăduVaru în *Luminătorul* (revista Bisericii din Basarabia), nr. 12,15 iunie 1930, p. 749: .Cuprinsul şi esenţa acestei note ni se înfăţişează în chipul cel mai frumos: tablou după tablou, inul mai frumos ca altul, într-o combinaţie de culori şi contraste descriptive, mărgăritare < le literaturii pe cari le-a putut reliefa numai pana măiestrită a părintelui Gala Galaction."

Volumul *Scrisori către Simforoză. în 1 amantul Făgăduinţei* a fost tradus în idiş, la Chişinău, în 1936, de A.Rabinovici. Un ampli rezumat al volumului a făcut Gh.Cunescu în câteva articole intitulate *Gala Galaction pe n eleagurile biblice* apărute în *Revista cultului mozaic,* an. XLX, nr. 333,15 noiembrie 1974, p,6; nr. 335,15 decembrie 1974, p. 6; nr. 336, 1 ianuarie 1975, p. 7.

PE CALE/. MĂRII

„Iată, ne suim în Ierusalim"
A apărut în *Dimineaţa,* an.XXII, nr.7063,28 i' ilie 1926, p.l.

Pe vaporul „Dacia"
A apărut în *Dimineaţa,* an XXII, nr.7065,30 iulie 1926,p.l.

Bosforul se ascunde în ceaţă!
A apărut în *Dimineaţa,* an .XXII, nr.7064,29 i ilie 1926,p.l.

în faţa Stambulului
A apărut în *Dimineaţa,* an .XXII, nr.7066,31 ijlie 1926,p.l.

Seara, pe Marmara
A apărut în *Dimineaţa,* an.XXII, nr.7067,1 august 1926, p.l.

Vânt puternic în arhipelag
A apărut în *Dimineața,* an.XXII, nr.7068,2 august 1926, p.l.

Pe *Mediterana*
A apărut în *Dimineața,* an.XXH, nr.7070,4 august 1926, p.l.

ÎN PĂMÂNTUL FĂGĂDUINȚEI

La picioarele Carmelului
A apărut în *Dimineața,* an .XXni, nr.7407,18 iulie 1927, p.l.

Orientul palpabil...
A apărut în *Dimineața,* an.XXHI, nr.7409,20 iulie 1927, p.3.

în sus, pe Cârmei
A apărut în *Dimineața,* an.XXHI, nr.7410,21 iulie 1927, p.3.

între două lumi
A apărut în *Dimineața,* an .XXIII, nr.7411,22 iulie 1927, p.6.

De la Haifa la îafa
A apărat în Dim/nea<a,an.XXffl,nr.7412,23 iulie 1927,p.6.

în Tel A viv
A apărut în *Dimineața,* an.XXIII, nr.7413,24 iulie 1927, p.6.

Imagini de prosperitate
A apărut în *Dimineața,* an.XXIII, nr.7414,25 iulie 1927, p.4.

Şaronul
Aapărutîn *Dimineața,* an.XXm,nr. 7416,27 iulie 1927, p.7.

La *porțile tale, Ierusalime!*
A apărut în *Dimineața,* an.XXIII, nr.7417,28 iulie 1927, p.3.

Dincoace de zidurile sfinte
A apărut în *Dimineața,* an.XXIII, nr.7418,29 iulie 1927, p.3.

intre *eterodocşi*
A apărut în *Dimineața,* an .XXIII, nr.7419,30 iulie 1927, p.3.

în sfântul labirint
A apărut în *Dimineața* an.XXIII, nr.7420,31 iulie 1927, p.3.

Vecernie ierosolimitană
A apărut în *Dimineața,* an.XXm, nr.7421,1 august 1927, p.3.

Universitatea Ebraică
A apărut în *Dimineața,* an.XXIII, nr.7423,3 august 1927, p.3.

„Cetatea marelui împărat"
A aparat în *Dimineața,* an.XXH~I, nr.7424,4 august 1927, p.3.

Azi şi odinioară
A apărurîn *Dimineața,* an.XXm, nr.7425,5 august 1927, p.3.

Căminul căutat
A apărut în *Dimineața,* an.XXIH, nr.7426,6 august 1927, p.3.

Un salon diplomatic
A apărut în *Dimineața,* an.XXIII, nr.7427,7 august 1927, p.3.

Zidul Plângerilor
A apărut în *Dimineața,* an.XXIII, nr.7428,8 august 1927, p.3.

Prin Betania lui Lazăr
A apărut în *Dimineața,* an.XXm, nr.7430,10 august 1927, p.3

Până la Marea Moartă
A apărut în *Dimineața,* an.XXIII, nr.7431,11 august 1927, p.3

Iordanul

A apărut în *Dimineața,* an .XXIII, nr.7432,12august 1927,p.3

Ierihonul
A apărut în *Dimineața,* an.XXIII, nr.7433,13 august 1927, p.3
în Biserica Sf.Mormânt
A apărut în *Dimineața,* an .XXIII, nr.7434,14august 1927,p.3

Procesiune patriarhală
A apărut în Dimineața, an.XXIII, nr.7435,15 august 1927, p.3

O plimbare pe ziduri
A apărut în *Dimineața,* an.XXHI, nr.7437,17 august 1927, p.3

• *Mai-nainte de a pleca în Samaria*
A apărut în *Dimineața,* anJOOH,nr.7438,18 august 1927, p.3

De la Ierusalim, la Nablus
A apărut în *Dimineața,* an XXIII, nr .7439,19 august 1927, p.3.

Muntele Garizim şi samaritanii
A apărut în *Dimineața,* an.XXITI, nr.7440,20 august 1927, p.3.

Sub feeria lunei
A apărut în *Dimineața,* an.XXIII, nr.7441,21 august 1927, p.3.

Pboenixul ce renaşte
A apărut în *Dimineața, an.*XXIII, nr.7442,22 august 1927, p.3.

Intrăm în Emek
A apărut în *Dimineața,* an.XXUI, nr.7444,24 august 1927, p.3.

în colonia Ain Harod
A apărut în *Dimineața,* an.XXIII, nr.7445,25 august 1927, p.3.

Gospodării individualiste
A apărut în *Dimineața,* an XXIII, nr.7446,26 august 1927, p.4.

Galileea în amurg
A apărut în *Dimineața,* an.XXIII, nr.7447,27 august 1927, p.3.

Sfârşit -De la Haifa iarăşi la Haifa
A apărut în *Dimineața,* an.XXHI, nr.7448,28 august 1927, p.3.

ANEXĂ

întâia scrisoare către Simforoză
A apărut în *Literatură şi artă română,* 25 februarie 1905.

în afară de acestea, Gala Galaction a mai publicat următoarele însemnări de călătorie la Locurile Sfinte, pe care nu le-a inclus în volumul *Scrisori către Simforoză. în Pământul Făgăduinței.* Vor fi incluse în volumul de publicistică: *Ierusalimul,* în *Adevărul literar şi artistic,* an .VID, nr .327,13 martie 1927, p. 1.; *De la Iafa, la Ierusalim,* în *Ade vărul literar şi* artistic, an.VIII, nr .334,1 mai 1927,p.l; *Nazaretul.în Adevărul literar şi artistic,* an.LX, nr.384,15 aprilie 1928, p.l.; *Icoane din Țara Sfântă, Hebronul,* în *Ideea tolstoiană,* an.I, nr. 1, ianuarie 1928, p.6; *La Sfântul Mormânt, în Universul,* an. XLVII, nr.75, 31 martiel929,p.5; *Trecând prin Nazaret(I),în Universul,an.* XLVII, nr. 86, lSaprilie 1929. p.3; *Trecând prin Nazaret (II),* în *Universul,* an. XLVII, nr.98,29 aprilie, p.4; *Pe Muntele Taborului,*în *Universul,*an. XLVII, nr.l 12,20 mai 1929,p.3.

ÎN GRĂDINILE SF. ANTONIE

Volumul a apărut la Bucureşti, în 1942, la Editura „Vremea". Prima sa parte conține câteva schițe şi nuvele reluate de Gala Galaction din volumele sale anterioare, incluse de noi în primele două două volume ale acestei ediții: *Mustafa Efendi ajunge Macarie Monahul, Andrei Hoțul, Maica Rahila şi sora Veronica, Adamova, La Sihla, Maica Frăsina, „Calipso Greaca, fecioara", Trandafirii, „La Neamțu, în Sfânta Mănăstire"* şi *Dionis Grecoteiul.* Tot aici a fost introdusă şi traducerea povestirii *Paiața Maicii Domnului* de Anatole France, pe care o reproducem în *Addenda* acestui volum.

Partea a doua a volumului cuprinde însemnările de călătorie la Muntele Athos, întreprinsă de Gala Galaction la sfârşitul lunii mai şi începutul lui iunie 1933, însemnările fiind publicate mai întâi în ziarul *Dimineața,* între 9 iunie şi 2 august 1933. Ca un prolog al acestora, în rubrica sa duminicală Ziua *Domnului,* în ziarul *Curentul,* an.VI, nr. 1917,5 iunie 1933, p.1, făcea aceste mărturisiri pe care nu le-a mai reluat în volumul *în grădinile Sf. Antonie:* „Am dorit de multă vreme să cercetez sfintele mănăstiri din Muntele Athos şi să mă închin şi eu acelor altare ridicate, de multe ori, prin dărnicia şi prin cucernicia voievozilor, vlădicilor şi boierilor români... împrejurări prielnice fac astăzi pentru mine (şi pentru încă vreo 65 de frați) punte peste mare şi iată-mă, în această clipă, în fața mării, gata să mă îmbarc şi să călătoresc spre miazăzi. Până mai ieri-alaltăieri un pelerinaj la Muntele Athos părea un basm din bătrâni şi o întreprindere cu posibilități dulce adormite, ca şi strămoşii noştri. Dar acum se schimbă vremurile! Şi cu câtă dreptate ar fi să mulțumim lui Dumnezeu pentru părinteştile constrângeri şi bătăi trimise nouă, ca să ne dezmeticim din beția păcatelor şi să dorim cu râvnă desaga şi toiagul pelerinilor!"

La întoarcerea din pelerinaj,în *Biserica Ortodoxă Română,w.* LI, nr. 5-6, mai-iunie 1933,p.237, se anunța: „După ce a plecat la Sf. Munte, cu peste 50 de creştini şi 16 preoți, în totul aproape 70 de persoane, părintele Gala Galaction s-a întors din fericita călătorie. Cam 2 săptămâni a petrecut în cucernicul drum. Cu toții s-au îndestulat sufleteşte, peste orice aşteptare."

MĂRILE DIN MIAZĂZI ŞI SFÂNTUL MUNTE

I. *Un colț de lume interortodox*
A apărut în *Dimineața,* an. XXLX, nr. 9498,9 iunie 1933, p3.
II. De *la Constanța la* Vama
A apărut în *Dimineața,* an.XXLX, nr. 9500,11 iunie 1933, p. 3.
UlJ'opas în Istanbul
A apărut în *Dimineața, an.* XXIX,nr.9501,12iujue 1933,p.3.
IV. *La Patriarhia ecumenică*
A apărut în Dimineața, an. XXLX, nr. 9503,14 iunie 1933, p3.

V. Față în față cu visul împlinit
A apărut în *Dimineața,* an. XXIX, nr. 9504,15 iunie 1933,p.3.
VI. *Dafne, Xeropotamu și Căreia*
A apărut în *Dimineața,* an. XXLX, nr. 9499,10 iunie 1933, p.3.
VH. *La Schitul Sf. Andrei*
A apărut în *Dimineața,* an. XXLX, nr. 9511,22 iunie 1933, p.3.
Vin. *Pe coasta răsăriteană*
A apărut în *Dimineața,* an. XXIX, nr. 9519,30 iunie 1933, p.3.
DC. Da la M-rea Vatopedu, la M-rea Zografu
A apărut în *Dimineața,* an. XXIX, nr. 9524,5 iulie 1933,p.3.
X. Ștefane, Măria ta, la Zografu tot ai sta!
A apărut în *Dimineața,* an. XXIX, nr. 9526,7 iulie 1933,p.3.
XI. Pe *coasta apuseană, până la Mănăstirea Rusiconu*
A apărut în *Dimineața,* an. XXIX, nr. 9528,9 iulie 1933, p.3.
XII. Mănăstirea Sf. Panteleimon
A apărut în *Dimineața,* an. XXIX, nr. 9531,12 iulie 1933, p.3.
XIII. De la Dafne, la Salonic
A apărut în *Dimineața,* an. XXIX, nr.9541,22 iulie 1933,p.3.
XIV. Povestea se *sfârșește*
A apărut în *Dimineața,* an. XXIX, nr. 9546,27 iulie 1933, p.3.
XV. *Epilog*
A apărut în *Dimineața,* an. XXIX, nr. 9522,2 august 1933, p.3.

LA MANGALIA

Volumul La *Mangalia* a apărut în 1947, la București, în Editura Casa Școalelor, cu titlul eronat tipărit, *Mangalia.* Pe un exemplar aflat în posesia noastră, însuși Gala Galaction a restabilit, cu propria sa mână, titlul corect *La Mangalia,* atât pe copertă cât și pe pagina de gardă. De altfel în colontitlul întregului volum se scrie *La Mangalia.* Pe exemplarul nostru, Gala Galaction a făcut și alte corecturi. De pildă, despre informația cuprinsă pe contrapagina de gardă, precum că volumul prezintă „Impresiile și peripețiile avute cu ocazia drumului făcut pe parcursul Constanța - Mangalia", Gala Galaction nota ironic: „(Inteligentă recomandație a Editurii!)". Iar în capitolul 25. *Doi arheologi la Mangalia, a* corectat cu cerneală *coclitîii* loc de ciocif și *coclite* în loc de *clocite.*

însemnările despre Mangalia au fost publicate mai întâi în ziarul *Dimineața,* între 9 august și 4 septembrie 1922, precum și între 8 august și 21 august 1924. Proiectul reunirii lor într-un volum era anunțat în ciclul Povestea *cărților mele,* prin articolul intitulat exact La *Mangalia,* apărut în *Ultima oră,an.U,nr3S5,30* decembrie 1945,p.l:

„La Mangalia este o carte care va fi vreodată, în viitor... Am scris-o și am trăit-o, fragment cu fragment, de-a lungul zilelor albastre, în pas cu plimbările printre ruinele greco-romane și pe măsura uceniciei mele lângă marea dăscăliță.

Cartea ar cuprinde vreo douăzeci și cinci de capitole și cred că ar păstra și azi, când Mangalia s-a transformat, surpriza și nevinovăția primelor noastre confruntări.

Notele mele asupra Mangaliei au cășunat, în anii următori, un curent de curiozitate și de vilegiatură. Părinți preocupați de sănătatea copiilor, pictori înamorați de geamia din Mangalia și de căsuțele turcești, poeți și scriitori, arheologi și oameni de pătrundere practică... au descins, vară după vară, pe țărmuri, cei de atâtea ori îmbrăcați și dezbrăcați de decorurile dramei omenești... Mangalia s-a pomenit încă o dată cercetată, sporită, reclădită și răsfățată de cântările rapsozilor moderni. Pictorul Tonitza - Dumnezeu să-i odihnească sufletul lui delicat și generos - a făcut din Mangalia un fel de cetate adoptivă. Alți artiști și confrați l-au imitat.

Eu am rămas la Mangalia primelor impresii și a pitorescului turcesc [...].

Această carte - c e v a s ă f i e - L a *Mangalia,* visează de ani de zile, printre alte vrafuri, cu aceleași aspirații... Deunăzi, mi-a venit o idee năzdrăvană. Am luat paginile adunate și coordonate și m-am dus la un editor. I-am spus ce se cuprinde în ele. Mi-a răspuns:

— Hm... E o carte de sezon... Acum dăm peste iarnă...

— Foarte bine!... Să așteptăm să reînflorească macii din preajma Mangaliei lui Evliia-Celibi!

M-am dus la al doilea editor (aceasta, literat și filosof). M-a poftit să-i las câtva timp teancul de pagini, ca să-1 scruteze din punct de vedere al stilului și al ideologiei."

ÎN VARA ANULUI 1922 ȘI MAI TÂRZIU

1. *Spre Mangalia*
A apărut în *Dimineața,* an. XLX, nr. 5663,9 august 1922, p.l.
2. *Mangalia, în câteva cuvinte*
A apărut în *Dimineața,* an. XLX, nr. 5664,10 august 1922, p.l.
3. *Geamia din Mangalia*
A apărut în Dimineața, an. XLX, nr. 5665,11 august 1922, p.l.
4. *Moara de vânt*
A apărut în *Dimineața,* an. XLX, nr. 5666,12 august 1922, p.l.
5. *La băile de pucioasă*
A apărut în *Dimineața,* an. XLX, nr. 5667,13 august 1922, p.l.
6. *Biserica Grecească*
A apărut în Dimineața, an. XLX.nr. 5668,14 august 1922, p.l.
7. *în satul Două Mai*
A apărut în *Dimineața,* an. XLX, nr. 5670,16 august 1922, p.l.
8. *De-a lungul țărmului*
A apărut în *Dimineața,* an. XIX, nr. 5671,17 august 1922, p.l.
9. *Urme vechi*
A apărut în *Dimineața,* an. XLX, nr. 5672,18 august 1922, p.l.
10. Pe *lângă Ghiol, spre Caracicula*
A apărut în *Dimineața,* an. XDC.nr. 5673,19 august 1922, p.l.
11. *Comori îngropate*
A apărut în *Dimineața,* an. XTX, nr. 5674,20 august 1922, p.l.

12. *Mangalia, acum trei sute de ani*
A apărut în *Dimineața,* an. X K , nr. 5677,23 august 1922, p.l.
13. *Ruinele de marmură*
A apărut în *Dimineața,* an. XLX, nr. 5681,27august 1922, p.l.
14. *Conjecturi și tristeți arheologice*
A apărut în Dimineața, ah. XLX, nr. 5688,4 septembrie1922, p.l.

ÎN VARA ANULUI 1924

15. *București - Constanța*
A apărut în *Dimineața, an.* XXI, nr. 6371,8 august 1924,p.l.
16. *Un ceas la Techirghiol (Movilă)*
A apărut în *Dimineața,* an. XXI, nr. 6372,9 august 1924, p.l.
17. *încă o dată, la Mangalia*
A apărut în *Dimineața,* an. XXI, nr. 6373,10 august 1924, p.l.
18. Pierre *Loti și tătarii din Mangalia*
A apărut în *Dimineața,* an. XXI, nr. 6374,11 august 1924, p.l.
19. *„Thalatta! Thalatta!"*
A apărut în *Dimineața,* an. XXI, nr. 6375,12 august 1924, p.l.
20. *Copiii de pe nisip*
A apărut în *Dimineața,* an. XXI, nr. 6377,14 august 1924, p.l.
21. *„Aici, ar trebui trandafiri!"*
A apărut în *Dimineața,* an. XXI, nr. 6378,15 august 1924, p.l.
22. *Terminați biserica!*
A apărut în *Dimineața,* an. XXI, nr. 6379,16august 1924,p.l.
23. *Presupuneri și imagini*
A apărut în *Dimineața,* an. XXI.nr. 6380,17 august 1924, p.l.
24. *Mormântul din fața lacului*
A apărut în *Dimineața,* an. XXI, nr. 6381,18 august 1924, p.l.
25. *Doi arheologi la Mangalia*
A apărut în *Dimineața, an.* XXI, nr. 6382,20 august 1924, p.l.

EPILOG ȘI ANEXE

Popas în Constanța
A apărut în *Dimineața,* an. XXI.nr. 6383,21 august 1924, p.l.
Din recolta verilor apuse
A apărut în *Lumea,* anJI, nr. 43,29 noiembrie 1925, p.6.
De Anul Nou creștin, lui Tewik, de la Mangalia
A apărut în *Dimineața,* an. XXII, nr. 7053,18 iulie 1926 p.l.

•fi,

ADDENDA

PAIAȚA MAICII DOMNULUI

A apărut mai întâi, împreună cu povestirea *Mustața Efendi ajunge Macarie Monahul,* în broșura cu acest titlul, Iași „Viața românească", 1920. O reproducem din volumul *în grădinile Sf. Antonie.* Este o traducere din Anatole France.

RIȚA CRĂIȚA

Fantezie dramatică în trei acte

A apărut mai întâi în *Revista Fundațiilor Regale,* an. VIU, nr. 11, noiembrie 1941, p.253, și apoi în volum aparte, București, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, 1942.

Titlul piesei din Gala Galaction ne duce îndată cu gândul la cunoscuta poezie *Țiganca* a nefericitului Artur Enășescu, devenită romanță pe muzica lui Ionel Fernic:

E Rița, fecioara cu ochii spirnțari,
Cu sâni ca de piatră
Născută-n alaiul a zece cobzari,
Regină pe șatră.

Zglobie ca fulgul, cutreieră văi
Și negre poiene,
Iar ochii ei tineri îi joacă-n văpăi
Pe umede gene.

Ușor se mlădie, rotește pe loc,
Dând chiot sălbatec
Și pare piciorul ei sprinten în joc
Atins de jăratec.

Chipul acestei pătimașe Carmen moldo-valahe „regină pe șatră", este asemănător cu cel al eroinei lui Gala Galaction, numită tot Rița, fiind, la fel, vătășița țiganilor și încercată de aceeași frenetică pasiune a vieții. în fantezia sa dramatică, Gala Galaction a fost preocupat, în esență, de aceeași problemă fundamentală a întregii sale opere, aceea a înfruntării dintre virtute și păcat, mobilul acestei înfruntări văzându-1 tot în ispita dragostei neîngăduite.

Provenită de la un prozator înclinat structural spre povestire și reverie, *Rița Crăița* nu este propriu-zis o lucrare dramatică, ci,în fond, o narațiune dialogată. Conflictul ei este extrem de simplu și liniar. *Rița Crăița* nu a fost reprezentată și nici nu poate fi pusă în scenă, deoarece îi lipsește tensiunea dramatică necesară. Drama erotică se consumă mai mult în

afara culiselor. Doar câteva scene au într-adevăr o intensitate mai accentuată. Reține atenția în mod deosebit scena în care Rița, ghicind viitorul Aglaei, simte o puternică convulsie lăuntrică, amestec tulburător de durere, deznădejde, mânie și răzbunare pasională, încheiată cu gestul straniu al sfâșierii pânzei pe care Andrei îi zugrăvește chipul.

Dacă fantezia *Rița Crăița* nu suportă riscul de a fi pusă în scenă, totuși, la lectură încântă. Farmecul ei constă în primul rând în preocuparea scriitorului, înclinat structural spre reverie, de a crea un cadru pitoresc, feeric. Paradoxal este faptul că ceea ce încântă în *Rița Crăița* nu sunt dialogurile, ci mai ales așa-zisele indicații de regie. în acestea reîntâlnim arta prozatorului. Redactate simplu, ele alcătuiesc, în fond, o povestire, conținând numeroase detalii, descrieri și efuziuni lirice, metafore și comparații sugestive, succinte dar revelatorii analize psihologice, caracterizări temperamentale, definiri fizionomice, ca într-o scriere în proză obișnuită.

Faptul că *Rița Crăița* nu a fost pusă în scenă l-a amărât și l-a nemulțumit pe Gala Galaction, provocându-i o violentă și nedreaptă aversiune față de unii membri ai comitetului de lectură de la Teatrul Național. în *Jurnal,* la 28 martie 1942, nota, cu un subiectivism exacerbat: „Piesa mea, fantezia mea dramatică, Rița *Crăița,* a fost respinsă de comitetul de lectură al Teatrului Național. Nici azi nu știu exact cum au motivat scumpii mei confrați osândirea piesei mele. Cred că avem de-a face cu o intrigă, cu o nedreptate, cu ceva ascuns și viclean, care își va primi pedeapsa mai târziu. îm pare rău că trebuie să transcriu numele celor din comitetul de lectură. Ei se numesc: Liviu Rebreanu, Nicolae Herescu, Ionel Teodoreanu, Dem. Teodorescu, Comeliu Moldoveanu (sau Moldovanu)... Cu Dem. Teodorescu situația este aproape dureroasă. Acest confrate este un om de duh, un strălucit ziarist și o forță intelectuală. De ce nu mi-a trimis, după verdict, nici o explicație, nici un semn de viață? Despre ceilalți, n-am nici o pretenție. Liviu Rebreanu este omul fără nici o altă demnitate și tărie decât talentul său epic. Herescu și Teodoreanu sunt figurine depărtate și ipocrit amabile. Ce sunt eu pentru ei, ce sunt ei pentru mine? în ce privește pe Comeliu Moldovanu, ăsta este o javră arhaică, o lichea franco-filă, care m-a defăimat adeseori prin ziarele cari apăreau în Iașii exilului, prin anii 1917-1918.

A mai fost în comitetul de lectură și artistul Pop-Marțian, care a citit (am auzit) piesa mea într-un chip magistral. Acestui om, pe care nu știu dacă îl cunosc, îi trimit, în taină, recunoștința și binecuvântările mele."

CUPRINS

SCRISORI CĂTRE SIMFOROZA.
ÎN PĂMÂNTUL FĂGĂDUINȚEI.

PE CALEA MĂRII

ÎN PĂMÂNTUL FĂGĂDUINȚEI

ANEXĂ

ÎN GRĂDINILE SF. ANTONIE

MĂRILE DIN MIAZĂZI ŞI SFÂNTUL MUNTE

LA MANGALIA

ÎN VARA ANULUI 1922 ŞI MAI TÂRZIU

IN VARA ANULUI 1924

EPILOG ŞI ANEXE

ADDENDA

